



วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
 JOURNAL OF GRADUATE STUDIES REVIEW
 ISSN : 2286-9301 **Nakhonsawan Buddhist College**

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗ Vol.2 No.3 September-December 2014

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ ๓ ฉบับ

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคมและการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระราชวรเมธี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระราชวรมณี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
พระเมธีธรรมจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระสิทธินิติธาดา, ดร.	คณะสังคมศาสตร์
ผศ.(พิเศษ) ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล	ที่ปรึกษาอธิการบดีด้านกฎหมาย

บรรณาธิการ : พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	หน่วยงานภายนอก	
พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	ศ.ดร.รัตนะ บัวสนธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย	รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช่าง	รศ.ดร.วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.อัครเดช พรหมกัลป์	ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
	ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
	ดร.ทนงค์ศักดิ์ เหมือนเดย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง

เลขานุการ : พระมหาไฉ้ ธรรมเมธี

ผู้ช่วยเลขานุการ : พระมหานคร วชิรเมธี, พระเอกจิตต์ อธิปัญญา, นายดิเรก ด่วงลอย, นายจักรี บัวยา

ศิลปะกรรม/เว็บไซต์ : พระมหาไฉ้ ธรรมเมธี, นายณัฐพัชร์ นามบัว, นายชาคริต เกื้อนนก, ดร.อนุวัต กระสังข์

สำนักงาน : สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๕๕๕ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๕๕๕๕ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๕๕๕๘

จัดพิมพ์โดย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒๒ ๒๑๘๘๕๒, ๐๒๖ ๒๓๕๖๒๓ โทรสาร ๐๒๖ ๒๓๕๖๒๓



คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

๑. พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.
๓. พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.
๔. ศ.ดร.กาญจนา เเงรัมย์
๕. รศ.ดร.สุพล สุยะพรหม
๖. รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม
๗. รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนข้าง
๘. ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข
๙. ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน
๑๐. ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

๑. รศ.ดร.ธานี เกสทอง
๒. รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์
๓. รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ
๔. ผศ.ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์
๕. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง
๖. ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ
๗. ดร.ฟิลิฐ จอมบุญเรือง
๘. ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง
๙. ดร.ทนงค์ศักดิ์ เหมือนเตย
๑๐. ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ
๑๑. ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา
๑๒. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร

- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
 วิทยาลัยนครราชสีมา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
 มหาวิทยาลัยภาคกลาง
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่



บรรณาธิการ

ด้วยความตั้งใจของคณะกรรมการบรรณาธิการที่มีความประสงค์จะทำวารสารเล่มนี้ให้สมบูรณ์ตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ฉบับนี้ เป็นปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ ยังคงมีคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยและนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันภายนอกได้นำเสนอผลงานทางวิชาการที่หลากหลายหัวข้อหลากหลายสาขาวิชา ทั้งนี้กองบรรณาธิการได้ส่งผลงานทางวิชาการเหล่านี้ไปให้กรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้อ่าน และมอบให้เจ้าของบทความนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนการตีพิมพ์แล้ว และ ฉะนั้น โดยฉบับนี้เน้นการนำเสนอ บทความอันประกอบด้วยบทความวิจัย ๖ เรื่อง และบทความวิชาการ ๙ เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาสาระในเล่มพร้อมให้ผู้อ่านทุกท่านได้ศึกษาดังที่ปรากฏ

บทความที่น่าสนใจในเล่มประกอบด้วยบทความเรื่อง **ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา: Buddhist leadership for educational administration** โดย **ชนกพร เทียมวิไล** ที่นำเสนอเกี่ยวกับแนวทางในการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาหลักสัปปุริสธรรม ๗ ให้เกิดองค์ความรู้กับตนเองก่อน แล้วนำสัปปุริสธรรม ๗ มาตีความและนำไปเปรียบเทียบกับการบริหารสถานศึกษาแต่ละด้านว่าควรใช้หลักการอย่างไร และที่สำคัญผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ และมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีความรู้มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสัปปุริสธรรม ๗ แล้วผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารสถานศึกษาด้วย เพื่อการบริหารสถานศึกษาที่จะเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

บทความที่น่าสนใจอีก ๑ บทความได้แก่บทความเรื่อง **“การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้วยทฤษฎีระบบเชิงพุทธตามหลักธรรมร่วมสมัย: The Buddhist School Buddhist Theory With Contemporary Principle”** โดย **วรวิมล พลเพชร** ได้นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยทฤษฎีระบบเชิงพุทธตามหลักธรรมร่วมสมัย วิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้ โรงเรียนวิถีพุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลัง ในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่ยั่งยืนสืบไป โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผ่านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น มีปัญญา รู้ เข้าใจคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการ



ทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาและต้องเป็นการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด ด้วยความร่วมมือของทั้งสถานศึกษา บ้าน วัดและสถาบันต่างๆในชุมชนด้วยศรัทธา

คณะกองบรรณาธิการขอขอบคุณเจ้าของผลงานบทความทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะ ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอนุนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะ แนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่านและเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายที่สุดขออนุโมทนาขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

บรรณาธิการ



สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย :

บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว
จังหวัดนครสวรรค์ ๑

: สมบัติ ศรีไทย

ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ๑๑

: พัชรพล แสงพุ่ม

ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึก ในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖
จังหวัดนครสวรรค์ ๒๓

: ศุภกานต์ เจริญสุข

แนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถียุทธของผู้บริหารสถานศึกษา
ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓๕

: พระวิศรุต กนต์สีโล (เมฆพายัพ)

การบริหารโรงเรียนวิถียุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก
เขต ๑ ๔๗

: พระมหาธวัชชัย ธวัชชัยเมธี (มังมีเพชร)

ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ๖๓

: ชนกพร เทียมวิไล

การบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๑ ๗๕

: นิศารัตน์ เชาวปรีชา

บทความวิชาการ:

พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ๙๗

: พระครูอุเทศสุตาภรณ์

หลักการนำประสิทธิภาพการบริหารองค์กรในบริษัทฯ ได้จริงหรือ ๑๑๕

: ประจักษ์ ชุราณี

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้แก้ปัญหาเสพติดในสังคมไทย ๑๓๑

: พระครูวิจิตกัจจายวัฒน์ (จันทโชโต)



๒

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารความเครียด	๑๔๗
: พระครูสมุห์ชินวรรวัตร ธีรภทฺโท (จุลเจื้อ)	
หลักธรรมเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนา	๑๖๓
: พระครูภาวนาอินทวงศ์ (อินทวิโส)	
การบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขา	๑๘๑
: พระครูอุทัยพัฒนโกศล (ฉลอง กุสโล)	
ประสิทธิภาพการทำงานตามแนวทางพระพุทธศาสนา	๑๙๗
: พระครูอุดมจารุวรรณ (คำไล้ จารุวิโส)	
การบริหารโรงเรียนวิถีสัพท ด้วยทฤษฎีระบบเชิงพุทธตามหลักธรรมร่วมสมัย	๒๐๙
: วรุฒิ พลเพชร	
ภาคผนวก	๒๒๗
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์	๒๒๘
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	
คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ	๒๒๙
หนังสือส่งบทความทางวิชาการเพื่อเผยแพร่	๒๓๔
ใบตอบรับเป็นสมาชิก	๒๓๕



บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
ของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

The Roles on The Promotion of The Life Quality Development
of The Elderly of Nongbua Municipality in
Nakhon Sawan Province

สมบัติ ศรีไทย*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และ ๒) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓๓๑ คน ซึ่งได้จากสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากร คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับความพึงพอใจบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๐$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = ๓.๕๐$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสุขภาพกาย ($\bar{X} = ๓.๒๒$)

๒) แนวทางการพัฒนาบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พนักงานของเทศบาลต้องปฏิบัติกับผู้สูงอายุอย่างเท่าเทียมกัน พนักงานเทศบาลต้องให้ความเคารพกับผู้สูงอายุที่ตนเองรู้หรือที่ตนเองไม่รู้จัก การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุยังต้องทั่วถึงทุกตำบลทุกหมู่บ้าน

คำสำคัญ : บทบาท, การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ, เทศบาลตำบลหนองบัว

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงขลานครินทร์

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the roles on the promotion of the life quality development of the elderly of Nongbua Municipality in Nakhon Sawan Province and 2) to study the satisfactory to the roles on the promotion of the life quality development of the elderly of Nongbua Municipality in Nakhon Sawan Province. This research applied the Mixed Research consisting of the qualitative and quantitative research. The sample was 331 elderly living in Nongbua Municipality, Nongbua District, Nakhon Sawan Province. The tools of the research were questionnaire and in-Depth interview. The analysis of data used Statistical Package for Social Science. The statistics for analysis data used Frequency, Percentage, Mean, and Standard Deviation.

Results of the Research

1. Overall, the level of the satisfactory to the roles on the promotion of the life quality development of the elderly of Nongbua Municipality in Nakhon Sawan Province was at the middle level ($\bar{X} = 3.40$). When considering each aspect, it was found that the economy was at the highest level ($\bar{X} = 3.50$). However, The physical health was at the lowest level ($\bar{X} = 3.22$).

2. The ways for the development of the roles on the promotion of the life quality development of the elderly of Nongbua Municipality in Nakhon Sawan Province were that the staffs of the municipality should perform to the elderly equally, and respect to the elderly. The promotion of the life quality development of the elderly should cover every area in Nongbua Municipality thoroughly.

Keywords : Roles, Life quality development, Nongbua Municipality

๑. บทนำ

ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์ และมีการพัฒนาระบบสาธารณสุขของไทยเพื่อการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของประเทศมากขึ้น ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้กำลังนำไปสู่ภาวะ ที่เรียกว่า “ภาวะประชากรผู้สูงอายุ” (Population Aging) ทำให้ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพราะมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่า ร้อยละ ๑๐ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ เป็นต้นมา ประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๑๐.๖ และในปี ๒๕๔๘ มีประมาณ ร้อยละ ๑๑^๑ คาดว่าจะมีประชากรผู้สูงอายุถึง ๑๐.๗ ล้านคน หรือร้อยละ

^๑มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

๑๕.๒๘ ในปี ๒๕๖๓ จากการองค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรเลีย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ มติสมัชชาโลกได้ให้ความหมายผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไปและใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วโลก^๒ ส่วนอายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยเมื่อแรกเกิดแยกตามเพศ พบว่าส่วนอายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยเมื่อแรกเกิดแยกตามเพศ พบว่า เพศหญิงมีอายุยืนยาวกว่าเพศชาย กล่าวคือ เพศหญิงมีอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ๗๔ ปี ๗๕ ปี และ ๗๕.๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘, ๒๕๔๙, และ ๒๕๕๐ ตามลำดับ ส่วนเพศชายมีอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดสั้นกว่า คือ ๖๖ ปี ๖๘.๒ ปี และ ๖๘.๔ ปี ในช่วงเวลาเดียวกัน^๓ ปรากฏการณ์ทางประชากรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีอายุยืนยาวขึ้นของประชากร มีความหมายส่งผลกระทบต่อเห็นว่า ประชากรผู้สูงอายุไทยไม่เพียงแต่จะมีจำนวนและสัดส่วนที่สูงขึ้นเท่านั้น แต่ประชากรไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่ละคนยังมีอายุโดยเฉลี่ยยืนยาวหรือนานขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะการพึ่งพาของประเทศไทย^๔

ความสำคัญของผู้สูงอายุจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ และการมีอายุยืนยาวเท่านั้น แต่ความสำคัญของประเด็นของผู้สูงอายุยังขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการจัดระบบบริการทางแพทย์และสาธารณสุขเพื่อรองรับปัญหาของผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดบริการขั้นพื้นฐานทางสังคม การดูแลป้องกันรักษาสุขภาพอนามัย การศึกษา ความมั่นคงของรายได้ เหล่านี้ ควรจัดบริการให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุจนเป็นเรื่องสำคัญและให้บริการขั้นพื้นฐานที่ผู้สูงอายุควรได้รับ

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้กำหนดให้รัฐต้องสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ ไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยมาตรา ๕๔ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยมาตรา ๕๔ “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และในหมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา ๘๐ วรรคสอง “รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้”^๕

จากบทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การช่วยเหลือผู้สูงอายุเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ส่วนหนึ่งย่อมเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดสวัสดิการสังคมและวางแนวนโยบายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีมาตรฐานการดำรงชีวิตเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งที่ผ่านมามหาหน่วยงานของภาครัฐที่มีภารกิจและ

^๒ กองสาธารณสุขต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข, รายงานการประชุม กรมการประสานงานด้านสหประชาชาติ, ๒๕๓๒, (อัดสำเนา).

^๓ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๙, หน้า ๖.

^๔ พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์, การประเมินนโยบายและแผนงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุกระทรวงสาธารณสุข, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^๕ สิริพันธ์ พลรบ, คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : แอดิชั่นเพรส โปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑-

อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ เช่น สถานสงเคราะห์คนชรา การส่งเสริมสวัสดิการด้านสุขภาพ ศูนย์บริการผู้สูงอายุ การจ่ายเบี้ยยังชีพ และการคุ้มครองป้องกันบำบัดฟื้นฟู และพบว่า การดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐในการให้บริการสวัสดิการต่าง ๆ และการพัฒนาดังกล่าวยังไม่ทั่วถึงและครอบคลุมทุกปัญหา จึงเห็นได้ว่าการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุจึงมีใช้เพียงให้หน่วยงานของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น เพราะจะไม่สามารถจัดสวัสดิการและการให้บริการได้อย่างทั่วถึง และทางเลือกในการแก้ไขปัญหาจะต้องทำให้ทุกภาคส่วนได้เล็งเห็นความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยแบ่งเบาหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ซึ่งเห็นว่าการแบ่งเบาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ^๖

ในปัจจุบันเราจะเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองเริ่มมีความตระหนักถึงเรื่องการจัดสวัสดิการและการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่สำคัญและใกล้ชิดกับชุมชน มีภารกิจและบทบาทที่สำคัญในการเข้ามาให้บริการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งในบทบัญญัติการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับได้มีการกำหนดให้แต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่ต้องทำ คือ ส่งเสริมและพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ นอกจากนี้ในการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการสงเคราะห์และพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส

ในขณะที่พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖ และในช่วงปีต่อ ๆ ไป เพื่อดำเนินการถ่ายโอนภารกิจด้านการจัดสวัสดิการสังคม และการสังคมสงเคราะห์ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับภารกิจที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องถ่ายโอนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น สถานสงเคราะห์คนชรา การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ศูนย์บริการทางสังคมสงเคราะห์ ที่ผ่านมาการพัฒนาและการส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุ พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักคอยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเท่าที่ควร โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบล ที่ต้องให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และมุ่งพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการพัฒนาด้านอื่นๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน^๗

^๖ทรงธรรม สวนีย์, สวัสดิการผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤต, สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพมหานคร : นิชนเอดเวอร์ไทยซิงก์ริฟ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๗โกวิท พวงงาม, รายงานการศึกษาภารกิจของ อบต. และความเข้มแข็งของประชาคมตำบลในการจัดการกับปัญหาสุขภาพชุมชนระดับตำบล, หน้า ๒.

ด้วยเหตุดังดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา “บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” ว่ามีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง และมีความคาดหวังต่อบทบาทของเทศบาลตำบลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง โดยผลของการศึกษาจะเป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทและรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากงานวิจัยของวลัยพร เอกนัยน์ และคณะ^๖ จากงานวิจัยของ ธาริน สุขอนันต์ และคณะ^๗ จากงานวิจัยของภุชญา เทพศิริ^๘ และจากงานวิจัยของอารดา ธีระเกียรติกำจร^๙ สรุปมา ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านเศรษฐกิจ ๒. ด้านสังคม ๓. ด้านสุขภาพกาย ๔. ด้านสุขภาพจิต

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพการสมรส รายได้

^๖วลัยพร เอกนัยน์ และคณะ, “บทบาทของเทศบาลตำบลบางยี่รงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔), หน้า ๕๖.

^๗ธาริน สุขอนันต์ และคณะ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวน จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต*, (วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร : จังหวัดชลบุรี, ๒๕๕๔), หน้า ๖๔.

^๘ภุชญา เทพศิริ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕.

^๙อารดา ธีระเกียรติกำจร, “คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ “บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากงานวิจัยของวัลย์พร เอกนัยน์ และคณะ^{๑๒} จากงานวิจัยของ ชาริน สุขอนันต์ และคณะ^{๑๓} จากงานวิจัยของ ภูริชญา เทพศิริ^{๑๔} และจากงานวิจัยของ อารดา ธีระเกียรติกำจร^{๑๕} สรุปมา ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านเศรษฐกิจ ๒. ด้านสังคม ๓. ด้านสุขภาพกาย ๔. ด้านสุขภาพจิต

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร (Population) คือ ผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีจำนวน ๑,๙๑๕ คน^{๑๖}

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ท่าน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ระหว่างวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณนี้ด้วย

๔.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๒.๑ ประชากร

ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีจำนวน ๑,๙๑๕ คน^{๑๗}

^{๑๒} วัลย์พร เอกนัยน์ และคณะ, “บทบาทของเทศบาลตำบลบางยี่รงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์), ๒๕๕๔.

^{๑๓} ชาริน สุขอนันต์ และคณะ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวน จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, (วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร : จังหวัดชลบุรี), ๒๕๕๔.

^{๑๔} ภูริชญา เทพศิริ, “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก), ๒๕๕๓.

^{๑๕} อารดา ธีระเกียรติกำจร, “คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๔.

^{๑๖} สำนักงานทะเบียนอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๗} สำนักงานทะเบียนอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
จำนวน ๓๓๑ คน

๔.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน
๗ ท่าน

๔.๓ เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล**๔.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม**

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทาง
สังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
และพรรณนา ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ
(Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๒๑ - ๕.๐๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ - ๔.๒๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๖๑ - ๓.๔๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๘๑ - ๒.๖๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ - ๑.๘๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด ^{๑๘}

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์
โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็น
ความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๔.๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียง
เฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

^{๑๘}ชูศรี วงศ์รัตนะ, เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตร,
๒๕๔๑), หน้า ๗๕.

๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๕. ผลการวิจัย

๑) ระดับความพึงพอใจบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๐$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = ๓.๕๐$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสุขภาพกาย ($\bar{X} = ๓.๒๒$)

๒) แนวทางการพัฒนาบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พนักงานของเทศบาลต้องปฏิบัติกับผู้สูงอายุอย่างเท่าเทียมกัน พนักงานเทศบาลต้องให้ความเคารพกับผู้สูงอายุที่ตนเองรู้หรือที่ตนเองไม่รู้จัก การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุยังต้องทั่วถึงทุกตำบลทุกหมู่บ้าน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) เทศบาลควรมีนโยบายส่งเสริม ด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เช่น จัดให้มีสวัสดิการต่าง จัดให้มีการส่งเสริมกองทุนอาชีพ

๒) เทศบาลควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเข้าสังคมของผู้สูงอายุ

๓) เทศบาลควรมีนโยบายส่งเสริมเกี่ยวกับสุขภาพกายของผู้สูงอายุ เช่น การตรวจสุขภาพประจำปี เป็นต้น

๔) เทศบาลควรส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันกับครอบครัว เพื่อให้ผู้สูงอายุในมีจิตใจที่ดีและมีความสุข

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านเศรษฐกิจ การสนับสนุนส่งเสริมอุปกรณ์/งบประมาณ/เงินทุน/กองทุนเพื่อส่งเสริมอาชีพ นั้นมีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น เทศบาลควรให้การสนับสนุนส่งเสริมอุปกรณ์/งบประมาณ/เงินทุน/กองทุนเพื่อส่งเสริมอาชีพ เพื่อผู้สูงอายุจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒) บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสังคม จัดสวัสดิการและการส่งเสริมสภาพชีวิตในชุมชน นั้นมีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น เทศบาลควรให้จัดสวัสดิการและการส่งเสริมสภาพชีวิตในชุมชน เพื่อผู้สูงอายุจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓) บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสุขภาพกาย ส่งเสริมโภชนาการและอาหารปลอดภัย/ปลอดภัยแก่

ผู้สูงอายุ นั้นมีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น เทศบาลควรให้จัดการส่งเสริมให้โภชนาการและอาหารมีความปลอดภัย ปลอดภัยสำหรับแก่ผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุจะได้มีโภชนาการที่ดี และปลอดภัยจากสิ่งต่างๆ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๔) บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสุขภาพจิต ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม นั้นมีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ดังนั้น เทศบาลควรให้จัดการส่งเสริมส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อผู้สูงอายุจะได้มีความสุข

๖.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพของบทบาทการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

๒) ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

๔) ควรศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

โกวิทย์ พวงงาม. รายงานการศึกษาภารกิจของ อบต. และความเข้มแข็งของประชาคมตำบลในการจัดการกับปัญหาสุขภาพชุมชนระดับตำบล.

ชูศรี วงศ์รัตน์. เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตร, ๒๕๔๑.

ทรงธรรม สวณีย์. สถิติการผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤต. สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. กรุงเทพมหานคร : นิชนแอตเวอร์ไทยซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๑.

พิมล แสงสว่าง. **ภาพรวมปัญหาของผู้สูงอายุ**. เวทีนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ บทบาทท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, ๒๕๔๘.

พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. **การประเมินนโยบายและแผนงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุกระทรวงสาธารณสุข**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๙**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๐.

สิริพันธ์ พลรบ. **คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : แอดิชั่นเพรส โปรดักส์, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์

ธาริน สุขอนันต์ และคณะ. “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวน จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต**. วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร : จังหวัดชลบุรี, ๒๕๕๔.

ภูริชญา เทพศิริ. “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลทองหลาง อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๓.

วัลย์พร เอกนิรัน และคณะ. “บทบาทของเทศบาลตำบลบางยี่รงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔.

อารดา ธีระเกียรติกำจร. “คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

กองสาธารณสุขต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข, **รายงานการประชุม กรมการประสานงานด้านสหประชาชาติ**, ๒๕๓๒, (อัดสำเนา).

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)” **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๔๙**.

สำนักงานทะเบียนอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์. วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก
An Administration Effectiveness of Muang Phisanulok
Agency Police Station

พัชรพล แสงพุ่ม*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำนวน ๒๐๐ คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยการ ใช้สูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square test) ทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๗ ท่าน และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ปัจจัยแวดล้อมโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๑$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้านพบว่า ด้านบุคลากร และด้านอำนาจการอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการบริหารจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๔๙$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้านพบว่าด้านการปฏิบัติงานมีความถูกต้องรวดเร็วอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม และด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด อยู่ในระดับปานกลาง

๓) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ชั้นยศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการปฏิบัติงานพบว่า อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการปฏิบัติงาน ไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนชั้นยศมีความสัมพันธ์

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ปัจจัยแวดล้อมมีความสัมพันธ์ กับประสิทธิผลการบริหารงาน สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านการบริหารจัดการ ในระดับสูงมาก จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

๔) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก พบว่า งบประมาณในการจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ยานพาหนะสำหรับเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณเช่นเครื่องมือประเภท กล้อง CCTV คุณภาพสูงเพื่อติดตามทางแยกสำคัญที่ตรวจจับภาพตอนกลางคืนได้อย่างชัดเจน ขาดแคลนบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรด้านเทคโนโลยี ปัจจุบันใช้บุคลากร และบริหารบุคลากรภายใต้ความขาดแคลน เจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการไม่ได้รับสวัสดิการเช่นเบี้ยเลี้ยง เงินเสี่ยงภัย ในเวลาที่ต้องออกตรวจนอกเวลางานปกติในบางครั้ง การปฏิบัติงานด้านคดีที่เกิดขึ้นไม่สามารถทำได้ทันในเวลาปกติเนื่องจากปริมาณงานกับบุคลากรไม่สมดุลกัน การทำงานของตำรวจมีผลกับผู้ถูกจับกุมการจะสรุปสำนวนคดีต่างๆ ให้ได้ความรวดเร็ว ต้องมีความละเอียดบางครั้งจึงเป็นการยากที่จะทำงานให้ได้เร็วทุกคดี ข้อมูลต่างๆ ที่จะเผยแพร่ให้ประชาชนรับทราบไม่เป็นปัจจุบัน ทำให้ไม่ได้รับข่าวสาร ข้อเสนอแนะควรจัดทำค่าของงบประมาณโดยแผนกที่รับผิดชอบ เสนอค่าของงบประมาณประจำปี เกี่ยวกับเครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ฝ่ายกำลังพลควรเสนอขอกำลังพลเพิ่มในส่วนที่ขาด และเรียกกำลังพลในส่วนที่ไปช่วยราชการที่หน่วยอื่นกลับมาประจำที่เดิม ควรจัดสรรงบประมาณให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการ ให้ได้รับเงินชดเชยแทนเงินเสี่ยงภัยในกรณีที่ต้องออกปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่สายงานป้องกันปราบปราม ควรสนับสนุนบุคลากรให้มีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, การบริหาร, สถานีตำรวจ

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study an administration effectiveness of Muang Phitsanulok Agence Police Station 2) to study the factors that influenced an administration effectiveness of Muang Phitsanulok Agence Police Station 3) to study problems, obstacles, and suggestions on an administration effectiveness of Muang Phitsanulok Agence Police Station. This study was a mixture research in which quantitative, qualitative and survey ones were applied. The sample in this study was 200 police officers who worked at Muang Phitsanulok Police Station. The statistics for data analysis used the Taro Yamane, questionnaires, the Statistical Package for Social Science (SPSS), Frequencies, Percentage, Mean, Standard Deviation, Chi-Square test, Pearson's Correlation Coefficient, In-Depth Interview with 7 Key Informants, and the Analysis of context-based content.

Results of the Research

1. Overall, The environmental in the high level ($\bar{X}=3.51$) in the aspect of personnel and management; however, the administration was in the middle level.

2. Overall, The effectiveness of agency Police Station Muang Phisanulok was in the middle level ($\bar{X}=3.49$). Considering for each aspect, the accurate performance was in high level, whereas transparency and target-oriented one were in the middle level.

3. Factors that influenced the agency Police Station Muang Phisanulok classifying into rank, sex, degree of education, and duration of work had no relationship with the effectiveness of agency Police Station Muang Phisanulok and this declined research hypotheses. The rank had an important relationship with the agency Police Station Muang Phisanulok with statistical significance at 0.05, this accepted research hypotheses. Environmental factors also had an important relationship with the agency Police Station Muang Phisanulok in term of management which accepted research hypotheses.

4. The problems, obstacles, and suggestions for the effectiveness of agency Police Station Muang Phisanulok found that the budgets in providing the equipments and vehicles were not sufficient. These included the state-of-the-art CCTV that would supported to clearly monitor the major interjection at night. The problems also dealt with the lack of personnel especially Information Technology (IT). The supervisors did not receive the welfare such as the allowances when they had to work overtime. The cases were not concluded on time because of the unbalance between the quantity of cases and official. Information sent to people was not totally up to date. The suggestions were that there should be a budget form by responsible department for annual budget request regarding the equipments needed. Personnel department should ask for the missing position and recalled the officials who were lent to others. For supervisors, the compensation should be paid appropriately when they had to work with the Suppression. Finally, there should be the support on IT skills development.

Keywords : Effectiveness, Administration, Police Station.

๑. บทนำ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ โดยมุ่งเน้นพัฒนาข้าราชการตำรวจ โดยตำรวจเป็นหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายหน่วยงานแรกในกระบวนการยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

รักษากฎหมาย ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดกฎหมาย ดูแลทุกข์สุขของประชาชน รวมทั้งรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจึงเป็นเป้าหมายเพื่อรักษาความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนความสงบเรียบร้อยของสังคม และจากการเป็นผู้ปกครองมาเป็นผู้ให้บริการ พร้อมทั้งพัฒนากำลังพลทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ ความคิดสติปัญญา และสุขภาพให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมและบริการรับใช้ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นแล้ว สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานเดียวที่ได้รับอำนาจให้ใช้อาวุธได้ในยามสงบ ประกอบกับความรับผิดชอบของตำรวจนั้นมีตั้งแต่ต่อสู้กับอาชญากรรม การรักษากฎหมาย การให้บริการในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการป้องกันให้ประชาชนมีความอยู่เย็นเป็นสุข และให้บริการในยามคับขัน ตำรวจมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเพื่อปกป้องคุ้มครองประชาชนให้มีชีวิตอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขหน้าที่นี้ถือว่าสำคัญมาก โดยเฉพาะในปัจจุบันสถานการณ์ในบ้านเมืองนั้นอาจจะกล่าวได้ ว่าไม่น่าไว้วางใจเหตุภัยอันตรายและความไม่เป็นปกตินานาประการ ฉะนั้นตำรวจจึงต้องมีจิตสำนึกในหน้าที่ของตนเองอย่างเข้มแข็งหนักแน่นรักในเกียรติศักดิ์ความเป็นตำรวจเพื่อความเป็นอยู่รอดปลอดภัยของบ้านเมือง และเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราชความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาพการทำงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความซับซ้อน รุนแรง เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรน มีการเรียกร้อง การเอาตัวรอด เกิดการเอกรัดเอาเปรียบ ก้าวร้าว ขาดความยั้งคิด มีการกระทำความผิดกฎหมาย ก่ออาชญากรรม โดยมีแนวโน้มความรุนแรงมากขึ้น ทั้งยังมีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรม อาชญากรข้ามชาติ รวมตลอดถึงการก่อการร้ายมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติงานของตำรวจต้องเผชิญกับความท้าทายการคาดคะเนได้ยาก ความยากลำบาก ตรากตรำ และเสี่ยงภัยเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น ตำรวจจึงต้องมีความพร้อมในทุกๆด้านเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ความสามารถ (Competency) ทักษะความชำนาญในงาน (Skills) เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมืออาชีพ (Professional) มีการปฏิบัติงานตรงตามขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Standart of Procedure) อย่างมีคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งการที่จะทำให้ตำรวจเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะได้ตามที่กำหนดดังกล่าว จำเป็นที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจักต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนา อย่างเหมาะสมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ ความคิด สติปัญญา และสุขภาพให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคม และบริการรับใช้ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ^๑

^๑ กองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, **คู่มือตำรวจ**, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, 2553), เล่มที่ ๖, บทนำ.

ตำรวจเป็นองค์กรที่มีภารกิจมาก มีความรับผิดชอบสูงในด้านการรักษาความมั่นคงการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การอำนวยความสะดวก การบริการและการอำนวยความสะดวก สะดวกในด้านการจราจร การให้บริการแก่ประชาชนและให้ความสนใจในความเดือดร้อนของประชาชน การปฏิบัติงานต้องมีความฉับไว กระทันหัน ทันต่อเหตุการณ์ มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง มีบรรทัดฐานหรือค่านิยมที่มาจากจารีตประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยยึดมั่นในระเบียบวินัย กฎหมาย และมีการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้แก่รุ่นต่อ ๆ ไป บางมุมมองพบว่าองค์กรตำรวจเป็นระบบอุปถัมภ์ ทำให้องค์กรไม่เติบโต การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิผลในการทำงานอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมในด้านลบขององค์กร เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการเพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ และให้การบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งการบริหารราชการและการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการนี้ต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น และประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

ในการทำงานและบริหารงานมีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพคือ ความพึงพอใจในการทำงานทั้งนี้เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการบริหารงานบุคคล ซึ่งจะเป็แรงผลักดันให้บุคคลทำงานด้วยความกระตือรือร้น และด้วยความสมัครใจอันจะมีผลทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายและเกิดประสิทธิภาพในที่สุด บุคคลในองค์กรจะทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงหรือต่ำ เป็นผลมาจากความพึงพอใจในการทำงานของแต่ละคน ซึ่งสามารถตรวจวัดได้จาก คุณภาพผลผลิต ปริมาณงาน และบรรยากาศในการทำงาน องค์กรใดก็ตามที่บุคลากรมีความพึงพอใจน้อย องค์กรนั้นจะมีแต่ปัญหาเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาพัฒนางานไม่ได้ ในทางตรงกันข้าม องค์กรใดที่บุคลากรองศ์กรมีความพึงพอใจสูง องค์กรนั้นก็จะมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง การบริหารเป็นกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการวางแผน การจัดองค์กร การจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรด้วยดี^๒ การบริหารจัดการมีบทบาทมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากปัจจุบันมีองค์กรเกิดขึ้นมากมาย ที่ใดมีองค์กรที่นั่นจะต้องมีการบริหารจัดการ และในอนาคตที่ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญขึ้นมาก องค์กรก็จะเกิดขึ้นมาก การบริหารจัดการก็จะยิ่งมีบทบาทมากยิ่งขึ้นเช่นกัน ปัจจัยทางการบริหารที่สำคัญและยอมรับกันทั่วไป เรียกอย่อ ๆ ว่า “๔ M” อันประกอบด้วย บุคลากร (Man)เงิน งบประมาณ (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Materials)และการจัดการ (Management) จึงกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพของสถานตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกสามารถปรับวิธีการทำงานในทุก

^๒ สนาะ ตียาร์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ:นคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔),

ระดับให้มีแนวทางที่ชัดเจน สามารถวิเคราะห์และติดตามสถานการณ์ต่างๆของบ้านเมืองได้อย่างทันท่วงทีและสามารถปรับโครงสร้างระบบการบริหารงานได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ขั้นตอนในการบังคับบัญชาควรสั้นลงเพื่อความรวดเร็วในการตัดสินใจสั่งการ นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาปรับใช้และมีการพัฒนาคุณภาพบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในงานด้านข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสารสนเทศไปพร้อมๆกัน มีการศึกษาอบรมอย่างสม่ำเสมอให้แก่ข้าราชการตำรวจให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นตรงกับความต้องการของหน่วยงานการบริหารงานหน่วยงานจะต้องมีหลักเกณฑ์อย่างสมเหตุสมผล ตลอดจนมีค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสมสอดคล้องกับค่าครองชีพ มีการ ปลุกฝังให้ดำรงชีวิตอย่างพอเพียงโดยผู้บังคับบัญชาจะต้องปรับพฤติกรรมเป็นแบบอย่างที่ดี

สภาพทั่วไปอำเภอเมืองพิษณุโลก มีลักษณะของสังคม 2 สังคม คือสังคมชนบท และสังคมเมือง โดยตำบลรอบนอกยังคงเป็นลักษณะสังคมชนบทอย่างแท้จริง สำหรับในเขตเมืองเนื่องจากอำเภอเมืองพิษณุโลก เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือตอนล่าง มีส่วนราชการระดับจังหวัดระดับเขต และระดับภาคอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ทุกหน่วยงาน นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา มีสถาบันทางการศึกษาจำนวนมากในทุกระดับ มีระดับอุดมศึกษาขนาดใหญ่หลายแห่ง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยนเรศวร นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางของการค้า, เศรษฐกิจและการคมนาคมด้วย ลักษณะประชากรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นข้าราชการ นิสิต นักศึกษา จากสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วประกอบกับความเจริญทางเทคโนโลยี ปัจจัยสำคัญในการดำรงคงอยู่จึงเป็นเรื่องของเงินและทรัพย์สิน ทำให้เกิดความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น การโจรกรรมรถจักรยานยนต์เกิดขึ้นค่อนข้างสูงในพื้นที่ นอกจากนี้ด้วยสภาวะของความเป็นเมืองที่มีความเจริญในระดับหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนล่าง แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่บริการ จึงเกิดขึ้นมากมาย เป็นปัญหาในการจัดระเบียบสังคม

สถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นหน่วยงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ขึ้นตรงต่อกองบัญชาการตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดพิษณุโลก ได้ตระหนักถึงคำว่า “ประสิทธิผล” (Effectiveness) เพราะประสิทธิผล คือ ผลผลิตของการบริหารกิจการขององค์กรนั้น ๆ ว่ามีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ผู้บังคับบัญชาคือต้นแบบของผู้ใต้บังคับบัญชาที่เป็นข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก และข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกคือตัวอย่างของการทำงานที่จะทำให้ประชาชนได้เห็นว่าเป็นปฏิบัติด้วยความถูกต้อง เป็นกลาง ยุติธรรม และใช้กฎหมายเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยเป็นไปตามความต้องการของประชาชนที่จะเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งว่าการปฏิบัติงานของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกมีประสิทธิผลหรือไม่

ผู้วิจัยต้องการทราบว่าประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ในปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบตามตัวแปรด้านบุคคลซึ่งประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการปฏิบัติงาน ปัจจัยแวดล้อมได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร และด้านอำนาจการ ของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือแตกต่างกัน

อย่างไร เพราะข้อมูลดังกล่าวที่ได้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาและยกระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลกให้ดีขึ้น อันจะส่งผลต่อการพัฒนาข้าราชการตำรวจเพื่อ รับผิดชอบต่อประชาชนดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรคือ สถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก และสำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก

๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยนำปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก ดังนี้ ด้านประสิทธิผลขององค์กร ด้านการบริหารงาน ด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ๑) การปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด ๒) การปฏิบัติงานมีความถูกต้อง รวดเร็ว และ ๓) การปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือปัจจัยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการปฏิบัติงาน ปัจจัยแวดล้อมได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร และด้านอำนาจการ

ตัวแปรตาม (Independent Variables) คือประสิทธิผลการบริหารงานสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก ได้แก่ ด้าน ๑) การปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด ๒) การปฏิบัติงานมีความถูกต้อง รวดเร็ว และ ๓) การปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(๑) ประชากร (Population) ได้แก่ข้าราชการตำรวจชั้นประทวนและชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติงานในสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก ในพื้นที่ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีจำนวน ๓๙๙ คน (ข้อมูลอัตรากำลังพลสถานีดำรงจตุรเมืองพิษณุโลก,๒๕๕๖)

(๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ท่าน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารงานในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก” เป็น การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๔.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ข้าราชการตำรวจชั้น ประทวนและชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติงานในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกทั้งหมด ๓๙๙ คน(ข้อมูล ัฒรากำลังพลสถานีตำรวจภูธรเมือง พิษณุโลก,๒๕๕๖)

๒) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากข้าราชการตำรวจ ในสังกัดตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกในพื้นที่ สถานีตำรวจภูธรเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๒๐๐ คน ที่ได้จากสูตรของ (Taro Yamane, 1973 : 125)^๓ ซึ่งใช้ระดับความเชื่อมั่นที่ ๐.๐๕

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ ท่าน

๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสอบถาม

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึง รายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้าง แบบสอบถาม

๔) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕) นำเสนอร่างแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียง กลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

^๓ Yamane Taro, *Statistics An Introductory Analysis*, 2nd Ed., (New York : Harper and Row,1973.), p.125.

- ๗) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง และนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
- ๘) รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

๒. แบบสัมภาษณ์

- ๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
- ๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้
- ๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์
- ๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก” โดยหาค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

เกณฑ์ในการแปลความหมายของข้อมูล

เกณฑ์ในการแปลความหมายของข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งเกณฑ์ออกเป็น ๕ ระดับ โดยแปลความหมายของค่าเฉลี่ยตามแนวคิดของ (Best)^๔ ดังนี้

๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง มีประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกมากที่สุด

๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง มีประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกมาก

๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง มีประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกปานกลาง

๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง มีประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกน้อย

๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง มีประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกน้อยที่สุด

^๔ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2545), หน้า 48.

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square test) สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ประสิทธิผลการบริหารงานของข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลกด้วยการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีชั้นยศระดับชั้นประทวน จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๐ ส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๗๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๐ มีระยะเวลาการปฏิบัติหน้าที่ ๑ - ๕ ปี มีจำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐

๕.๒ ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก โดยภาพรวมปัจจัยแวดล้อม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๑, S.D. = ๐.๕๔๑$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) **ด้านบริหารจัดการ** พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านบริหารจัดการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๓๕, S.D. = ๐.๕๙๒$)

๒) **ด้านบุคลากร** พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๕, S.D. = ๐.๖๑๑$)

๓) **ด้านอำนวยการ** พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านอำนวยการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๖๔, S.D. = ๐.๖๗๐$)

ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ในด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด ด้านการปฏิบัติงานมีความถูกต้องรวดเร็ว ด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๔๙, S.D. = ๐.๕๐๓$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) **ด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด** พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๓๐, S.D. = ๐.๖๒๖$)

๒) ด้านการปฏิบัติงานมีความถูกต้องรวดเร็ว พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านการปฏิบัติงานมีความถูกต้องรวดเร็ว โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.73, S.D. = 0.57$)

๓) ด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก ด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.35, S.D. = 0.56$)

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านการบริหารจัดการควรจัดสรรงบประมาณในการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์การปฏิบัติงานที่ทันสมัย และควรลดขั้นตอนการปฏิบัติงานลงเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วต่อการปฏิบัติงาน

๒) ด้านบุคลากร ควรเสนอขอกำลังเพิ่มเติมมาช่วยปฏิบัติงานในด้านที่ขาดแคลนอย่างมาก โดยเฉพาะบุคลากรด้านเทคโนโลยี

๓) ด้านอำนาจการ ควรประสานการปฏิบัติงานระหว่างฝ่ายอำนาจการ และฝ่ายปฏิบัติการให้มีความเข้าใจตรงกัน ควรมีการมวลชนกับประชาชนในพื้นที่

๔) ด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย ควรจัดหาเจ้าหน้าที่ด้านเทคโนโลยีที่มีความเชี่ยวชาญ และบุคลากรในด้านต่างๆที่ยังขาดแคลนและมีความสำคัญต่อการให้บริการประชาชน

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ด้านบุคลากร ฝ่ายกำลังพลควรเสนอขอกำลังพลเพิ่มในส่วนที่ขาด และเรียกกำลังพลในส่วนที่ไปช่วยราชการที่หน่วยอื่นกลับมาประจำที่เดิม เนื่องจากมีงานนอกเหนือหน้าที่ประจำเช่น ภารกิจการไปควบคุมฝูงชนทำให้การปฏิบัติหน้าที่หลักซึ่งมีบุคลากรน้อยอยู่แล้ว เกิดความลำบาก และการแต่งตั้งบุคลากรมาปฏิบัติงานไม่ตรงกับตำแหน่งที่มีความรู้ความสามารถ ทำให้ต้องเรียนรู้งานใหม่เสมอทำงานจึงเกิดความล่าช้า

๒) ด้านการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนด ควรจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถในงานนั้นๆเพิ่มเติมในส่วนที่งานล้นคน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับเทคโนโลยี อุปกรณ์ หรือยุทธวิธีอุปกรณ์ให้ทันสมัยเพื่อใช้กับอาชญากรรมสมัยที่พัฒนารูปแบบของการกระทำผิดขึ้นเรื่อยๆ

๓) ด้านการปฏิบัติงานมีความโปร่งใสเป็นธรรม ควรสนับสนุนกำลังข้าราชการตำรวจชั้นประทวนเพื่อมาปฏิบัติหน้าที่ในงานด้านข้อมูลข่าวสาร ควรจะสนับสนุนงบประมาณในการติดตั้งระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อใช้กระจายข้อมูลข่าวสาร ควรสนับสนุนบุคลากรให้มีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

๗.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้ที่สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

๒) ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรเมืองพิษณุโลก

๓) ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการให้บริการที่มีประสิทธิภาพของสถานีตำรวจ

๔) ควรทำการศึกษาวิจัยปัญหาและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประสิทธิผลการบริหารงานสถานีตำรวจ รูปแบบต่างๆในจังหวัดพิษณุโลก

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กองบัญชาการการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. **คู่มือตำรวจ**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๓.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๕.

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ. **การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๕๘.

เสนาะ ตีเขาว์. **หลักการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

Yamane Taro. **Statistics An Introductory Analysis**, 2nd Ed. New York : Harper and Row, 1973.

ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖
จังหวัดนครสวรรค์

Work Effectiveness of Instructors In Nakhon Sawan Province
Police Training Center Region 6

ศุภกานต์ เจริญสุข*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือผู้เข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓๐๒ คน จากจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ๑,๒๓๓ คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยการใช้สูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ คน และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.45$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้านพบว่า ด้านเอกสาร อุปกรณ์และวัสดุอุปกรณ์ ด้านคุณสมบัติของครูฝึกอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม และด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบตำรวจและผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๒) เปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ชั้นยศ และ

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

หลักสูตรที่เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มี อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ชั้นยศ และหลักสูตรที่เข้ารับการฝึกอบรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกใน ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกใน ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ครูฝึกขาดการเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อ เพิ่มทักษะการปฏิบัติงานใหม่ๆ ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม การถ่ายทอดความรู้ศิลปะป้องกันตัวยังเป็นแบบเดิมๆ ที่เคยฝึกมา ไม่มีรูปแบบใหม่ๆ ครูฝึกรุ่นเก่ายังยึดติดและเคยชินกับรูปแบบตามแบบฝึกแบบเดิม และระบบการยิงปืนพกตามหลักสูตรที่บรรจุอยู่ในแบบฝึกยุทธวิธี ยังไม่มีความทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ครูฝึกไม่มีเอกสารประกอบการฝึกให้ศึกษา ส่วนมากเป็นการอธิบายทำความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติทันที อุปกรณ์การฝึกของครูฝึก มีไม่เพียงพอและไม่มาตรฐานเช่นปืนพลาสติกที่ใช้ในการฝึกไม่มีคุณภาพ และไม่เหมาะกับการใช้ฝึก ครูฝึกมีความชำนาญในการฝึกอบรมในเรื่องเดิมๆ โดยไม่ได้มีการต่อยอดความรู้ใหม่ๆ ครูฝึกบางท่านมีอายุค่อนข้างมาก และร่างกายไม่แข็งแรง ทำให้เป็นอุปสรรคสำหรับภาคการฝึกต่างๆ ครูฝึกมีจำนวนน้อยเนื่องจากตำแหน่งที่ปฏิบัติงาน ได้รับเงินประจำตำแหน่งน้อยกว่าสายงานอื่น ทำให้ขาดแคลนไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติงาน และครูฝึกไม่ได้พักผ่อนเนื่องจากครูมีจำนวนน้อย ต้องทำงานมากขึ้น การฝึกอาวุธปืนของครูฝึกหลายท่านยังเป็นแบบเดิม เนื่องจากต้องสอนตามตำราของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีครูบางท่านที่หาเทคนิคการฝึกแบบใหม่ มาสอนเพิ่มเติมให้นอกเหนือจากในตำรา ในแต่ละหลักสูตรมีจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นจำนวนมาก ทำให้ครูฝึกไม่สามารถดูแลผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างทั่วถึง จำนวนครูฝึกมีน้อย ไม่สอดคล้องกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทำให้การดูแลได้อย่างไม่ทั่วถึง ครูฝึกมีชั้นยศที่ต่ำกว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้เข้ารับการอบรมกับครูฝึก ครูฝึกไม่กล้าออกคำสั่งได้อย่างเต็มที่

คำสำคัญ : ประสิทธิผลการปฏิบัติงาน, ครูฝึก, ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจ

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study a work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6, 2) to compare a work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6, 3) to study problems, obstacles and provide suggestions on work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6. This study uses data from both quantitative and qualitative survey. The population used in the survey is the trainees who attend the training course at regional 6 training center. We randomly pick 302 trainees out of the total of 1233 trainees. We use a method propose by Taro Yamane for data analysis. The method uses the following statistical measurements: Frequencies, Percentage,

Mean, standard deviation, t-test, F-test, one-way anova, least significant difference (LSD). A specially study has been done with 7 trainees who are operating in the field as the “Key Informant”. and the Analysis of context-based content.

Results of the Research

1. Overall, an work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6 was in the middle level ($\bar{X}=3.45$). Considering for each aspect, documents, equipments, audiovisual aids, and qualities of instructor were in the high level. The content of training, the governing of Pol.L/C, Pol.Cpl., Pol.Sgt. and all courses’ participants were in the middle level.

2. Comparing an work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6 by classifying into age, degree of education, income, rank and courses taken, the result found that participants with different age, degree of education, income, rank and courses taken had indifferent opinions on a work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6 in which rejected research hypothesis.

3. Problems, obstacles, and suggestions on work effectiveness of instructors in Nakhon Sawan Province police training Center Region 6 were that instructor lacked the additional training in order to apply the new knowledge for participants. The martial art was still taught in the old style; no new one applied. Pistol shooting system was not matched with the current situation. Instructor had no related training documents; otherwise, they explained and suddenly done. Instructor’s equipments were not sufficient and under standard; for example, plastic guns were not suitable for training. Some instructor possessed the previous knowledge without further their own new one. Some were older and had a weak health which was the main obstacle in training. There were a few instructors because the salary was low and they changed to work in other field. Instructor had to work hard with a few hours of sleep. Training must be followed the patterns of the Royal Thai Police, some instructors adapted new methodologies but could not support a large amount of trainees. There was a gap between instructors and trainees in term of rank; instructors with lower rank not to be dare to order or command trainees with higher rank.

Keywords : Work Effectiveness, Of Instructors, Police Training Center.

๑. บทนำ

กระบวนการพัฒนาประเทศตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ มุ่งเน้นให้ส่วนราชการต่างๆ ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ภายในส่วนราชการ ทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณ มีการตรวจสอบที่รัดกุมการดำเนินโครงการและการกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งประโยชน์สู่ประชาชนที่เป็น รูปธรรมมากขึ้น รวมทั้งการยกระดับธรรมาภิบาลภาครัฐ กำหนดเป็นกฎระเบียบ ด้านจริยธรรมเพื่อ ถือปฏิบัติอย่างชัดเจน สะท้อนถึงการปรับตัวของภาครัฐในการดำเนินนโยบายสาธารณะเพื่อ ประโยชน์สุขของประชาชนบนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรม รวมทั้งออกแบบนโยบายภาครัฐที่ยึด ทางสายกลางและสอดคล้องกับมิติการพัฒนาที่เป็นองค์รวมเสริมสร้างระบบบริหารราชการให้ เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ มีระบบถ่วงดุลอำนาจการตรวจสอบที่เข้มงวดและรอบด้าน พัฒนา ข้าราชการให้มีคุณภาพสูง มีคุณธรรม จริยธรรมทางอาชีพ และมีความรับผิดชอบรอบรู้ รู้เท่าทัน โลก พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักเกี่ยวกับเรื่องการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) ต้องยึดถือเอามาเป็นแนวทางหลักในการปฏิบัติจริงเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ขององค์กร^๑

สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ โดยมุ่งเน้นพัฒนาข้าราชการตำรวจ โดยตำรวจเป็นหน่วยงานบังคับใช้ กฎหมายหน่วยงานแรกในกระบวนการยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม รักษากฎหมาย ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดกฎหมาย ดูแลทุกข์สุขของประชาชน รวมทั้งรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจึงเป็นเป้าหมายเพื่อรักษา ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนความสงบเรียบร้อยของสังคม และจาก การเป็นผู้ปกครองมาเป็นผู้ให้บริการ พร้อมทั้งการพัฒนากำลังพลทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา ด้านร่างกาย จิตใจ ความคิดสติปัญญา และสุขภาพให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่รักษาความ สงบเรียบร้อยให้กับสังคมและบริการรับใช้ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นแล้ว สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานเดียวที่ได้รับอำนาจให้ใช้อาวุธได้ในยามสงบ ประกอบกับ ความรับผิดชอบของตำรวจนั้นมีตั้งแต่ต่อสู้กับอาชญากรรม การรักษากฎหมาย การให้บริการใน รูปแบบต่างๆ ตลอดจนการป้องกันให้ประชาชนมีความอยู่เย็นเป็นสุข และให้บริการในยามคับขัน ตำรวจมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเพื่อ ปกป้องคุ้มครองประชาชนให้มีชีวิตอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขหน้าที่นี้ถือว่าสำคัญมาก โดยเฉพาะใน ปัจจุบันสถานการณ์ในบ้านเมืองนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าไม่น่าไว้วางใจเหตุภัยอันตรายและความไม่ เป็นปกตินานาประการ ฉะนั้นตำรวจจึงต้องมีจิตสำนึกในหน้าที่ของตนเองอย่างเข้มแข็งหนักแน่นรัก

^๑ กองสารนิเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, นโยบายสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2551-2552, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

ในเกียรติศักดิ์ความเป็นตำรวจเพื่อความเป็นอยู่รอดปลอดภัยของบ้านเมือง และเพื่อความมั่นคงของประเทศไทย เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราชความมั่นคงของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาพการทำงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความซับซ้อน รุนแรง เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรน มีการเรียกร้อง การเอาตัวรอด เกิดการเอกรัดเอาเปรียบ ก้าวร้าว ขาดความยั้งคิด มีการกระทำผิดกฎหมาย ก่ออาชญากรรม โดยมีแนวโน้มความรุนแรงมากขึ้น ทั้งยังมีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรม อาชญากรข้ามชาติ รวมตลอดถึงการก่อการร้ายมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติงานของตำรวจต้องเผชิญกับความท้าทายการคาดคะเนได้ยาก ความยากลำบาก ตรากตรำ และเสี่ยงภัยเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น ตำรวจจึงต้องมีความพร้อมในทุกๆด้านเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ความสามารถ (Competency) ทักษะความชำนาญในงาน (Skills) เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมืออาชีพ (Professional) มีการปฏิบัติงานตรงตามขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Standart of Procedure) อย่างมีคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งการที่จะทำให้ตำรวจเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะได้ตามที่กำหนดดังกล่าว จำเป็นที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจักต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนา อย่างเหมาะสมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ ความคิด สติปัญญา และสุขภาพให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคม และบริการรับใช้ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ^๒

ปัจจุบันสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งมีกำลังพลทั้งข้าราชการตำรวจชั้นประทวนและชั้นสัญญาบัตร จำนวนกว่าสองแสนนาย ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ขึ้นตรงต่อตำรวจภูธรภาค ๖ และเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๒ ได้มีพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จากระดับกองกำกับการ ขึ้นเป็นระดับกองบังคับการ โดยให้มีผู้บังคับการเป็นผู้บริหารสูงสุด จากการปรับโครงสร้างดังกล่าวทำให้มีการยุบส่วนราชการภายในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ คือยุบ กองร้อย ๔ กองร้อย ๕ และกองร้อย ๖ และตัดโอนกำลังพลข้าราชการตำรวจที่ถูกยุบส่วนราชการไปประจำ ณ สังกัดใหม่ที่กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค ๖ ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนกำลังพลในการปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นจำนวนมาก และจากจำนวนกำลังพลที่ลดน้อยลงจากหลายสาเหตุอื่นเช่น การเกษียณอายุราชการ การเกษียณอายุราชการก่อนกำหนด การเลื่อนชั้นยศจากชั้นประทวนเป็นชั้นสัญญาบัตร การย้ายสังกัดจากศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ไปประจำสังกัดใหม่ และการเสียชีวิตของข้าราชการตำรวจ ด้วยจำนวนกำลังพลที่ลดเหลือเพียงร้อยละประมาณของงานที่เพิ่มมากขึ้น ตลอดถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายของสำนักงานตำรวจแห่งชาติอยู่บ่อยๆ ทั้งรูปแบบบริหาร โครงสร้างองค์กร จึงส่งผลต่อประสิทธิผล

^๒ กองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, คู่มือตำรวจ, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๓), เล่มที่ ๖, บทหน้า.

การปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ซึ่งจะต้องปรับตัวให้สามารถปฏิบัติงานภายใต้การบริหารและนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป

ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ เป็นสถาบันการศึกษาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่มีหน้าที่ผลิตและพัฒนาข้าราชการตำรวจในสังกัดตำรวจภูธรภาค ๖ และในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ตระหนักถึงคำว่า “ประสิทธิผล” (Effectiveness) เพราะประสิทธิผล คือ ผลผลิตของการบริหารกิจการขององค์กรนั้น ๆ ว่ามีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ครูฝึกคือต้นแบบของการหล่อหลอมที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นไปตามความต้องการของประชาชนที่จะเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งว่าการปฏิบัติงานของศูนย์ฝึกอบรมมีประสิทธิผลหรือไม่

ผู้วิจัยต้องการทราบว่าประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ในปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบตามตัวแปรด้านบุคคลซึ่งประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ชั้นยศ และหลักสูตรที่เข้ารับการอบรม ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือแตกต่างกันอย่างไร เพราะข้อมูลดังกล่าวที่ได้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาและยกระดับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในสังกัดศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ให้ดีขึ้น อันจะส่งผลดีต่อการผลิตและพัฒนาข้าราชการตำรวจเพื่อออกไปรับใช้ประชาชนดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรคือศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดของ อภิชาติ สุปัญญา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้านขึ้นไป ได้แก่ ๑. ด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม ๒. ด้านเอกสาร อุปกรณ์ และวัสดุทัศนูปกรณ์ ๓. ด้านคุณสมบัติของครูฝึก ๔. ด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบตำรวจ และผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ประเภทของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ประกอบด้วย อายุ การศึกษา รายได้ ชั้นยศหลักสูตรที่เข้ารับการฝึกอบรม

ตัวแปรตาม (dependent Variables) คือ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิดของ อภิชัย สุปัญญา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม ๒. ด้านเอกสาร อุปกรณ์ และ โสตทัศนอุปกรณ์ ๓. ด้านคุณสมบัติของครูฝึก ๔. ด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบตำรวจและผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(๑) **ประชากร (Population)** ได้แก่ ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรต่างๆ ของศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ ซึ่งมีจำนวน ๑,๒๓๓ คน^๓

(๒) **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)** ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ คน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๔.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(๑) **ประชากร (Population)** ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑,๒๓๓ คน

(๒) **กลุ่มตัวอย่าง (Sample)** กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการสุ่มจากประชากร คือ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์โดยใช้สูตร ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 125)^๔ ซึ่งใช้ระดับความเชื่อมั่น ๐.๐๕

^๓ ฝ่ายบริการการศึกษา, ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์, เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖.

^๔ Yamane Taro, *Statistics An Introductory Analysis*, 2nd Ed., (New York : Harper and Row, 1973.), p.125.

๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๔.๓.๑ แบบสอบถาม

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๔) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕) นำเสนอร่างแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นแล้วมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item – Objective Congruence : IOC) ได้ค่า IOC มากกว่า ๐.๕ ทุกข้อ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกองกำกับการฝึกพิเศษ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน จังหวัดสุโขทัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค^๕ (Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยรวมเท่ากับ ๐.๘๖๙ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

๗) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง และนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

๘) รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

๔.๓.๒ แบบสัมภาษณ์

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๔) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

^๕ สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, 2547), หน้า 191.

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาเรื่อง “ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์” สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-Test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๔.๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุน้อยกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓ มีรายได้ ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีจำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๓ มีชั้นยศระดับชั้นประทวน จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๓ และส่วนใหญ่ เป็นผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร การฝึกอบรมข้าราชการตำรวจชั้นประทวนเพื่อแต่งตั้งเป็นข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร จำนวน ๑๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๑

๕.๒ ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์

ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๕$) เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดแต่ละด้านสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑) **ด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม** พบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๒๙$)

๒) **ด้านเอกสาร อุปกรณ์ และสื่อทัศนูปกรณ์** พบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ด้านเอกสาร อุปกรณ์ และสื่อทัศนูปกรณ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๗๒$)

๓) **ด้านคุณสมบัติของครูฝึก** พบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ด้านคุณสมบัติของครูฝึก โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๓$)

๔) **ด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบตำรวจและผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ** พบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการปกครองบังคับบัญชานักเรียนนายสิบตำรวจและผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๒๖$)

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายมีดังต่อไปนี้

๑) สนับสนุนด้านการส่งครูฝึก ฝึกในหลักสูตรใหม่ๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ตลอดจนการส่งครูฝึก ปฏิบัติงานร่วมในสถานีตำรวจเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์

๒) ควรให้ความสำคัญกับบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูฝึก โดยควรจัดสรรงบประมาณในส่วนของการเดินทางไปราชการเกี่ยวกับการเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะของครูฝึก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเรื่องค่าใช้จ่ายของครูฝึก กรณีต้องเข้ารับการฝึกอบรม

๓) ควรสร้างความเจริญก้าวหน้าในสายงานครูฝึก โดยให้ครูฝึกสอบเลื่อนยศเฉพาะสายครูฝึก ตลอดจนการเพิ่มเงินประจำตำแหน่งเช่นเดียวกับสายงานปราบปราม เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ

๔) ควรทำเรื่องขอกำลังพลทำหน้าที่ปฏิบัติงานด้านการฝึก เพื่อให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรม และสภาพการปฏิบัติงาน

๕) ควรร่วมกันผลักดันเรื่องการพัฒนาครูฝึก เพื่อยกสถานะครูฝึกตำรวจประจำศูนย์ฝึกอบรมประจำภาคต่างๆ ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของครูฝึกด้านเนื้อหาสาระในการฝึกอบรมนั้น การส่งครูฝึก ฝึกในหลักสูตรใหม่ๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ตลอดจนการส่งครูฝึก ปฏิบัติงานร่วมในสถานีดำรงเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ จัดสรรงบประมาณในส่วนของการเดินทางไปราชการเกี่ยวกับการเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะของครูฝึก

๒) ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของครูฝึกด้านเอกสาร อุปกรณ์ และวัสดุทัศนูปกรณ์ ต้องจัดหาเครื่องยิงปืนจำลอง และห้องจำลองสถานการณ์ จะทำให้ประหยัดงบประมาณของหน่วยงานเรื่องการซื้อกระสุนซ้อมสำหรับผู้เข้ารับการอบรมในแต่ละปีได้มาก

๓) ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของครูฝึกด้านคุณสมบัติของครูฝึก สร้างความเจริญก้าวหน้าในสายงานครูฝึก โดยให้ครูฝึกสอบเลื่อนยศเฉพาะสายครูฝึก ตลอดจนการเพิ่มเงินประจำตำแหน่งเช่นเดียวกับสายงานปราบปราม เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ

๔) ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของครูฝึก ด้านการปกครองบังคับบัญชา จัดหากำลังพลทำหน้าที่ปฏิบัติงานด้านการฝึก เพื่อให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรม และสภาพการปฏิบัติงาน

๕) ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของครูฝึกนั้นจะมีประสิทธิผลได้ต้องรวมกันผลักดันเรื่องการพัฒนาครูฝึก เพื่อยกสถานะครูฝึกตำรวจประจำศูนย์ฝึกอบรมประจำภาคต่างๆ ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๖.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้ที่สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๗ ท่านเป็นการสัมภาษณ์โดยระบุชื่อของผู้ถูกสัมภาษณ์ จึงทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน เนื่องจากการสัมภาษณ์และให้ข้อมูลมีผลต่อชื่อเสียงของหน่วยงาน การสัมภาษณ์จึงไม่ควรระบุชื่อของผู้ให้ข้อมูล

๒) ควรทำการศึกษาประสิทธิผล ในการปฏิบัติหน้าที่ของครูฝึกหน่วยอื่นที่ไม่ใช่หน่วยฝึกศึกษา เช่นกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อที่จะสามารถเอาข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพครูฝึก และเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรให้ดียิ่งขึ้น

๓) ควรศึกษาตัวแปรด้านอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มเติมให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔) ควรศึกษาระยะเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ครูฝึก ในกรณีที่ปฏิบัติหน้าที่นานเกินกว่า ๑๐ ปี ผลจะเกิดอย่างไร

ในการศึกษาเรื่อง ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูฝึกในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษากลุ่มประชากรที่เป็นผู้เข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์ ที่เดียวทำให้ข้อมูลยังจำกัดอยู่เฉพาะในศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ เท่านั้น และเป็นการศึกษาเพียงเพื่อทราบความแตกต่างระหว่างตัวแปรกับประสิทธิผล ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้การทราบประสิทธิผลในแต่ละศูนย์ฝึก ซึ่งมีที่ตั้งของภูมิประเทศที่

ต่างกัน กลุ่มประชากรที่ต่างกัน ซึ่งอาจเกิดปัญหาในการฝึกที่ต่างกัน จึงเห็นสมควรให้ผู้ที่จะนำเรื่องนี้ไปศึกษาต่อทำการศึกษาแบบเจาะลึกเฉพาะศูนย์ฝึก แต่ละศูนย์ฝึกไป รวมถึงควรศึกษาระยะเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ครูฝึก ในกรณีที่ปฏิบัติหน้าที่นานเกินกว่า ๑๐ ปี ผลจะเกิดอย่างไร เพื่อให้สามารถหาวิธีทางในการพัฒนาด้านการฝึกอบรมตำรวจในแต่ละศูนย์ฝึกได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป๔) ควรทำการศึกษาวิจัยปัญหาและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบต่างๆในจังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กองสารนิเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.นโยบายสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒.

กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๑.

กองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.คู่มือตำรวจ. เล่มที่ ๖ กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๓.

สิน พันธุ์พินิจ.เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

บุญชม ศรีสะอาด. “การวิจัยเบื้องต้น”. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

(๒) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

ฝ่ายบริการการศึกษา.ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๖ จังหวัดนครสวรรค์.เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

Yamane Taro. *Statistics An Introductory Analysis*. 2nd Ed. New York : Harper and Row, 1973.

แนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา
ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

An Approach For Improving The Management of Buddhist Schools
of Educational Administrators In Phetchabun Province

พระวิศรุต กนต์สีโล (เมฆพายัพ) *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาระดับแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีเชิงสำรวจ (Survey research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.515) เมื่อจำแนกออกเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาการบริหารงานสถานศึกษาใน ด้านการบริหารงานทั่วไป อยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = 0.581) รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.640) ด้านการบริหารงานงบประมาณ ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.660) และน้อยที่สุดคือ ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = 0.655) อยู่ในระดับมาก

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ขนาดโรงเรียน ประสบการณ์ในการทำงาน และตำแหน่ง/หน้าที่ นำไปสู่การตอบสมมติฐานพบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรที่มี ขนาดโรงเรียน ต่างกัน มีความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนบุคลากรที่มี เพศ อายุ ประสบการณ์ในการทำงาน และตำแหน่ง/หน้าที่ ไม่แตกต่างกัน

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า บุคลากรมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นทำให้บุคลากรมีภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนบ่อยครั้งขาดการต่อเนื่อง งบประมาณไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน บุคลากรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญไม่ตรงกับสายงานที่ปฏิบัติ และขาดการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาทักษะใหม่กับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะ ควรลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องลงบางประการเพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานในหน้าที่หลักได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการกำหนดหลักสูตรให้ชัดเจนมีระยะเวลาที่แน่นอนต่อการใช้หลักสูตรแต่ละปี ควรมีการจัดงบประมาณให้เพียงพอต่อโครงการที่กำหนดขึ้นในแผนการปฏิบัติงาน ควรมีการรับบุคลากรที่ตรงกับสายงานที่ต้องการมากขึ้น และควรมีการส่งเสริมพัฒนาทักษะของบุคลากรกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการเปิดวิสัยทัศน์รับฟังข้อคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลนอกสายงาน

คำสำคัญ : การพัฒนาการบริหารงาน. โรงเรียนวิถีพุทธ. ผู้บริหารสถานศึกษา

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the level of an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province, 2) to compare the ways for the development of Buddhist schools administration of the administrators in Phetchabun Province by classifying on the personal factors, and 3) to problems, obstacles, and suggestions for the ways for the development of Buddhist schools administration of the administrators in Phetchabun Province. This research applied the Mixed Research consisting of the qualitative and quantitative research. The tools of the research were questionnaire and in-Depth interview.

Results of the Research

1. Overall, the level of the personnel' s opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province was at the high level ($\bar{X} = 3.57$). When considering each aspect, it was found that the personnel' s opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province for the general management was at the highest level ($\bar{X} = 3.64$). Moreover, the personnel' s opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province for the personnel management was at the highest level ($\bar{X} = 3.48$).

2. The comparison of the personnel's opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province by classifying on the personal factors was the personnel working at the different size of school had the different opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province at 0.05 of statistical significance. However, the personnel having the different sex, age, work experience, and position had no the different opinion toward an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province.

3. The problems, obstacles, and suggestions for an approach for improving the management of Buddhist schools of educational administrators in Phetchabun Province were that the personnel had a lot of works. The schools changed the curriculum in learning and teaching frequently, the budget was insufficient for doing the activities in the schools, the personnel had the knowledge not matching with the work field, and the schools had no promote the personnel to develop the new skill with the related organizations. The suggestions were that the administrators should decrease the work load that did not relate to the efficient working, specify the curriculum clearly and the time certainly for making the annual curriculum, have the budget allocation to be sufficient to the projects, select the personnel to be suitable to the work field, and promote the personnel in the skill development with the related organizations to open the vision in listening to the opinion and exchange the opinion.

Keywords : An approach for improving the management. Buddhist schools.
Educational administrators.

๑. บทนำ

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทยมีความต่อเนื่องมาด้วยกันกับความ เป็นมาของ พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่สมัยก่อนที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจนซึ่งชาว ไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องมาโดยตลอดจนกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือศาสนาพุทธ ในด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยก็ได้ผูกพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน โดยมีวัด เป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทยเป็นแหล่งคำสั่งสอนและการฝึกอบรม กิจกรรมส่วนใหญ่ที่มี

ความสำคัญของรัฐก็ดี ของชุมชนก็ดีจะมีส่วนประกอบด้วยพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นพิธีการที่เน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจของมนุษย์^๑

กระแสการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้นตลอดเวลา ทุกรัฐบาลพยายามผลักดันให้มีการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความทันสมัย ทันต่อสภาพสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก จนกระทั่งเกิดเป็น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ มุ่งเน้นในด้านโครงสร้างด้านระบบบริหารจัดการและการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพทางวิชาการและคุณภาพชีวิตที่ดี และได้รับโอกาสทางการศึกษาและทางสังคมอย่างทั่วถึงกัน การจัดการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทั้งการบริหารงานและการพัฒนาผู้เรียน เปิดโอกาสให้คนไทยมีโอกาสในการได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบ “โรงเรียนวิถีพุทธ” ซึ่งเป็น ๑ ใน ๕ รูปแบบของโรงเรียน รูปแบบตามนโยบายของรัฐบาลในยุคนั้น ถือเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียน จากอดีตจนถึงปัจจุบันโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้เป็นความหวังของการพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มาแล้วถึง ๙ ปี ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา ๗๓ บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องให้ความสำคัญและคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดีงาม และความสมานฉันท์ระหว่างชนชาติของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต” มาตรา ๘๑ บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม”^๒

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นคำตอบของปัญหาในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับความรู้คู่คุณธรรม โดยการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธมีขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญ เช่น การเตรียมการเตรียมทางด้านบุคลากร ด้านแผนงาน ด้านทรัพยากรที่มุ่งเน้นในการสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริมความเจริญงอกงามในด้านการพัฒนาผู้เรียนการดำเนินงานพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากร ตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น ขั้นตอนก็คือ การดูแลสนับสนุนใกล้ชิดด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ที่จะทำให้การพัฒนาผู้เรียน และการดำเนินงานเป็นไปอย่าง

^๑ กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว), ๒๕๔๖.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑ - ๒๒.

เต็มประสิทธิภาพ ต่อจากนั้นจะต้องมีการปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยวิธิตา ๔^๓ แต่ปัจจุบันโครงการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธประสบปัญหาโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวนลดลง อันเนื่องมาจากสถานศึกษาที่ไม่มีความพร้อมไม่สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้ โดยมีปัญหา มากที่สุดใน ด้านการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ และด้านการจัดวิถีพุทธสู่การเรียนรู้^๔ ซึ่งปัญหาดังกล่าว เกิดจากการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาโดยตรง ในด้านของผู้ปฏิบัติงานเองก็ประสบปัญหา ด้านเวลาอันเนื่องมาจากที่โรงเรียนมีโครงการและกิจกรรมจำนวนมาก ในด้านบุคลากรไม่มีความ เข้าใจในลักษณะโครงการ

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะพระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียน ซึ่งรับรู้ความ เปลี่ยนแปลงไปของโครงการนี้มาโดยตลอด เล็งเห็นความสำคัญของปัญหา และผลกระทบที่ปัญหา นั้นส่งผลกระทบต่อเยาวชนในชุมชน จึงต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถี พุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมุ่งเน้นในเรื่อง การบริหารงานของ ผู้บริหารสถานศึกษา ความคิดเห็นของ ครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษา และเจ้าหน้าที่ ที่มีต่อแนว ทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะคือ ๑. การ สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดย มุ่งเน้นที่ วิสัยทัศน์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและปัจจัยแวดล้อม ของการบริหารงาน โรงเรียนวิถีพุทธให้ประสบความสำเร็จ ๒. การสอบถามความคิดเห็นของ ครู บุคลากรด้าน การศึกษา เจ้าหน้าที่ ต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงาน ทั้งตามความเป็นจริง และลักษณะที่พึง ประสงค์ในการบริหารงาน เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาของโรงเรียนเอง และผู้ที่สนใจ โดยผล การศึกษาที่ได้สามารถใช้ในการปรับปรุงการบริหารงาน

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหาร สถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียน วิถีพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์

^๓ธีระวัฒน์ ฐาตุจิวรงค์กุล, “สภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุตรดิตถ์), ๒๕๕๐.

^๔ลภภัทร พลสิทธิ์, “การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑-๗”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๕๑.

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถียุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์” โดยผู้วิจัยได้ศึกษา และสังเคราะห์ตามแนวคิด และทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหาร การพัฒนา การบริหารโรงเรียนวิถียุทธ โดยเฉพาะด้านการบริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยแบ่งเป็น ๔ ด้าน^๕ คือ ๑. ด้านวิชาการ ๒. ด้านงบประมาณ ๓. ด้านการบริหารงานบุคคล ๔. ด้านการบริหารทั่วไป

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ขนาดของโรงเรียน ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่ง/หน้าที่

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของบุคลากรด้านการศึกษาที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถียุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษา และสังเคราะห์ตามแนวคิด และทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหาร การพัฒนา การบริหารโรงเรียนวิถียุทธ โดยเฉพาะด้านการบริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยแบ่งเป็น ๔ ด้าน^๖ คือ ๑. ด้านวิชาการ ๒. ด้านงบประมาณ ๓. ด้านการบริหารงานบุคคล ๔. ด้านการบริหารทั่วไป

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) ประชากร (Population) ได้แก่ บุคลากรด้านการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๔๑๔ โรงเรียน เป็นจำนวน ๕,๕๙๐ คน^๗

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ท่าน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

^๕พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๙/ตอนที่ ๑๒๓ ก/ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๕, หน้า ๑๙.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^๗ข้อมูลจาก : สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร, สืบค้นเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๔.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรด้านการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๔๑๔ โรงเรียน เป็นจำนวน ๕,๕๕๐ คน^๑

๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้ คือ กลุ่มตัวอย่างได้มาจากกลุ่มตัวอย่างได้มาจากบุคลากรด้านการศึกษาของโรงเรียนวิถียุทธ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๓๗๓ คน ที่ได้จากสูตรของ Taro Yamane^๒ ซึ่งใช้ระดับความเชื่อมั่นที่ ๐.๐๕

๔.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗

๔.๓ เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๒ ระดับความคิดเห็นของบุคลากร วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของบุคลากรในโรงเรียนวิถียุทธ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

๓.๓ แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๒๑ - ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ เห็นด้วยมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ - ๔.๒๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ เห็นด้วยมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๖๑ - ๓.๔๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ เห็นด้วยปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๘๑ - ๒.๖๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ เห็นด้วยน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ - ๑.๘๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ เห็นด้วยน้อยที่สุด^๓

^๑ข้อมูลจาก : สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร, สืบค้นเมื่อ ๕ ตุลาคม. ๒๕๕๖.

^๒ยูทอร์ ไกยววรรณ, สถิติสำหรับการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕.

๓.๔ การเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ขนาดโรงเรียน ประสพการณ์การทำงานและตำแหน่งหน้าที่ วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t - test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

๓.๕ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นคำถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยการเขียนเป็นความเรียงและจัดกลุ่ม โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique)

๔.๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท (Content Analysis Technique)

๕. ผลการวิจัย

๑) ระดับความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.515) เมื่อจำแนกออกเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาการบริหารงานสถานศึกษาใน ด้านการบริหารงานทั่วไป อยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = 0.581) รองลงมาคือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.640) ด้านการบริหารงานงบประมาณ ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.๖๖๐) และน้อยที่สุดคือ ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = 0.655) อยู่ในระดับมาก

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ขนาดโรงเรียน ประสพการณ์ในการทำงาน และตำแหน่ง/หน้าที่ นำไปสู่การตอบสมมติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรที่มี ขนาดโรงเรียน ต่างกัน มีความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนบุคลากรที่มี เพศ อายุ ประสพการณ์ในการทำงาน และตำแหน่ง/หน้าที่ ไม่แตกต่างกัน

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า บุคลากรมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นทำให้บุคลากรมีภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนบ่อยครั้งขาดการต่อเนื่อง งบประมาณไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายงานกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน บุคลากรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญไม่ตรงกับสายงานที่ปฏิบัติ และขาดการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาทักษะใหม่

กับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะ ควรลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องลงบางประการเพื่อให้เกิด การปฏิบัติงานในหน้าที่หลักได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการกำหนดหลักสูตรให้ชัดเจนมีระยะเวลา ที่แน่นอนต่อการใช้หลักสูตรแต่ละปี ควรมีการจัดงบประมาณให้เพียงพอต่อโครงการที่กำหนดขึ้นใน แผนการปฏิบัติงาน ควรมีการรับบุคลากรที่ตรงกับสายงานที่ต้องการมากขึ้น และควรมีการส่งเสริม พัฒนาทักษะของบุคลากรกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการเปิดวิสัยทัศน์รับฟังข้อคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลนอกสายงาน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งขององค์การบริหารส่วน ตำบลในอำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพข้าราชการให้สามารถ ปฏิบัติงานบริการสาธารณะให้เต็มความสามารถโดยปรับเปลี่ยนทัศนคติให้เอาประชาชนเป็น ศูนย์กลางในการทำงาน

๒) ควรมีการส่งเสริมการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมทุกชั้นตอน เพื่อทุกคนจะมี ความภูมิใจและเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ ต้องพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านจิตใจให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง อดทน อดกลั้น ต่อสิ่งชั่วร้ายเย้ายวน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการประพฤติทุจริต และบริการประชาชน ไม่ได้

๓) จัดให้มีการรับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในหลาย ๆ ช่องทาง เพื่อป้องกันไม่ ให้มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานแบบเก่า ๆ เพื่อให้มีรูปแบบการทำงานสมัยใหม่

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ป้องกันปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานทุกระดับชั้นในหน่วยงาน และต้อง พัฒนาบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุมชี้แจงแนวทางการ ทำงาน การอบรมโดยหน่วยงานต้นสังกัด หรือให้หน่วยอื่นอบรมให้เพื่อจะทำให้มีค่านิยม ทัศนคติ เป้าหมายขององค์กรร่วมกัน

๒) จัดให้เกิดการอบรมที่ส่งผลให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารองค์การ บริหารส่วนตำบลไม่ว่าจะเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นคนกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ระหว่างบุคคล เพื่อที่จะมีการ แข่งขันทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือมีแรงสูงใจด้านต่าง ๆ

๓) คัดสรรคัดเลือกบุคลากรที่มีความสามารถที่จะได้แสดงออก กระตือรือร้น แต่ ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องคอยควบคุมดูแล หรือเลือกเอาเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรเท่านั้น อีกทั้ง จำเป็นอย่างยิ่งในการที่เป็นตัวกลางในการเกลี้ยกล่อมเจรจาต่อรองหรือบางที่จำเป็นที่จะต้อง เพิกเฉยบ้างในบางกรณี ที่ต้องเผชิญหน้าและการเรียกพบเพื่อปรับความเข้าใจก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะ

แก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ ซึ่งทั้งหมดก็ขึ้นอยู่กับสาเหตุและสถานการณ์ภายนอกและภายในองค์กรด้วย

๖.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ศึกษาสาเหตุความขัดแย้งในองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาซึ่งแนวทางการรับมือเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒) ควรมีการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นและความต้องการอันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาของสังคม

๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยและความสัมพันธ์ที่มีผลต่อแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งต่อการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. การจัดการเรียนรู้อุทิศพระพุทธรูปศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๖.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์, ๒๕๕๗.

ชูศรี วงศ์รัตน์. เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิต, ๒๕๕๑.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๙/ตอนที่ ๑๒๓ ก/๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๕.

ยุทธ ไถยวารณ. สถิติสำหรับการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ธีระวัฒน์ ฐาตุจิวรงค์กุล. สภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ๒๕๕๐.

ลภภัทธ พลสิทธิ์. การศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑-๗. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๑.

(๒) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). **สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,** กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖.



การบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑

The Administration of Buddhist oriented school In Phitsanulok
primary Education service area office 1

พระมหาวัชชัย ธวัชชยเมธี (มั่งมีเพชร) *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลกเขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก ได้จำแนกตามวุฒิการศึกษา และเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ วิธีการวิจัยเป็นเชิงปริมาณ โดยใช้วิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยประชากร ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครู จำนวน ๒๗๙ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารและครูในการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย อันดับ คือ ด้านการสนับสนุนของผู้บริหารและด้านประสบการณ์การสอนของครู ด้านการบริหาร ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน และด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล การบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ โดยรวมใกล้เคียงกัน เนื่องจากเป็นการศึกษาจากประชากรทั้งหมด จึงมุ่งศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูว่าอยู่ในระดับใด

ขอเสนอแนะที่ได้รับจากผู้บริหารและครูควรจริงจังและเข้มงวดต่อลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนให้มากขึ้น การมีจิตสาธารณะการเรียนการสอน ควรให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ทางการเรียนการสอนและพฤติกรรมควบคู่กันไป ผู้บริหารควรเพิ่มมาตรการส่งเสริมการเรียนรู้
โรงเรียนวิถีพุทธและแนวทางการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ไตรสิกขาอย่างแท้จริง

ABSTRACT

This research aimed to study the school administration and the state of administration of Buddhist view Oriented school in Phitsanulok Primary Education Service Area office 1. This was a survey research focusing on the population which consisted of the executives and teacher for 279 persons. The tool used for this research was the questionnaire of rating scale. The parameter used for research concern Population mean (μ), Population standard deviation (σ), frequency and Percentage.

The result of research

The result of research study was found that the executive and teacher had administered the Buddhist Oriented School in Phitsanulok Primary Education Service Area office 1. For the general view, it was at high level in all part counting from the most to the least level that was from the executive, support of executives and material respectively.

Concerning the comparison of the school administration of Buddhist oriented school in Phitsanulok Primary Education Service Area office 1. It had been categorized according to the personal factor of educational qualification or education's degree depending on the opinions of the executives and teachers found that

The executives and teachers had their opinions overall towards the school administration by Buddhist ways at high level. When considering to every aspect it was found the same as a whole. Every Aspect was at high average mean. From the Analysis of Data classified by education degree it was found that in all administration aspects it was found in high level.

The executives and teachers should emphasize the students' desirable behaviors. The executives and teachers should increase the Buddhist ways of learning based on Trisikkha viz Sila, Samadhi, Panna. Continuously.

๑. บทนำ

โรงเรียนถือว่า มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาคือความรู้ และปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อต่าง ๆ แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน โดยครูมีภาระหน้าที่ในการสอนตามหลักสูตรของโรงเรียน หรือกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้ โดยเน้นทางด้านพุทธิศึกษา เป็นการให้ความรู้ในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะการงาน อาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ^๑

ในอดีตอันยาวนานของการศึกษาไทย มีรากฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนกุลบุตรธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลาย แต่อาจไม่เป็นระบบของการศึกษาบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มีได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษาแต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มเห็นห่างจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม จากการศึกษาที่เป็นฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีตด้วย คุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรม และระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ประกอบกับตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้พยายามพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยตลอดจากรายงานความสามารถในการแข่งขันของประเทศเปรียบเทียบกับสังคมโลก ๔๙ ประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔ พบว่า ปี พ.ศ.๒๕๔๐ ประเทศไทยได้ถูกจัดไว้อันดับที่ ๓๑ ปี พ.ศ.๒๕๔๑ ได้อันดับที่ ๔๑ ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้อันดับที่ ๓๖ ปี พ.ศ.๒๕๔๓ ได้อันดับที่ ๓๕ และปี พ.ศ.๒๕๔๔ ได้อันดับที่ ๓๘ โดยเห็นว่าประเทศไทยอยู่ในกลุ่ม ๑๐ ประเทศสุดท้ายเกือบทุกปี^๒

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้ศึกษาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของเด็กไทยเกี่ยวกับการทำข้อสอบคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ของสมาคมนานาชาติ เพื่อการประเมินผลทางการศึกษาพบว่า เด็กไทยทำคะแนนได้ดีสำหรับข้อสอบแบบเลือกตอบ ที่ใช้ทักษะพื้นฐานเช่น การบวก ลบ คูณ หาร หรือข้อสอบที่ใช้ความจำแต่ไม่สามารถทำข้อสอบที่เป็นโจทย์ปัญหาที่ต้องคิดวิเคราะห์ และการเรียงเรียงความคิดออกมาเป็นคำพูด ในขณะที่ความสามารถดังกล่าว เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนอกจากรายงานผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของเด็กไทยอยู่ในระดับต่ำแล้ว ทางด้านจริยธรรม คุณธรรมและคุณพลอดภัยของร่างกายและจิตใจก็อยู่ในสถานะเสี่ยง เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างของปัญหาเสพติดที่กำลงแพร่ระบาดในสถานศึกษา การถูกทำร้ายร่างกายของเด็ก ปัญหาอาชญากรรมที่เด็กเป็นผู้ก่อขึ้นจากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคุณภาพทางการศึกษาของประเทศไทย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะในด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถหรือจริยธรรม

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

^๒ คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, **ความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาของประเทศ**, ๒๕๔๔. (อัครา)

คุณธรรม^๓ และสืบเนื่องจากที่กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา” ณ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕ ได้มีที่ประชุมปรึกษาหารือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคลเพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด จึงได้มีแนวคิดจัดตั้ง โครงการโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับโรงเรียนอื่นที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

โรงเรียนวิถีพุทธจึงถือเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้นำความเห็นของที่ประชุมหารือต่ออีกหลายครั้ง อีกทั้ง ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณะได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ จากพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๖ นอกจากนั้นยังมีข้าราชการระดับสูง ได้ไปกราบขอคำแนะนำในเรื่องเดียวกันนี้จากพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งนิมนต์ท่านมาให้ข้อคิดในการประชุมระดมความคิดเห็นครั้งแรก ในวันที่ ๒๕-๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๖ เป็นการประชุมหารือเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธเป็นครั้งแรก มีพระภิกษุและฆราวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมประชุม ประมาณ ๓๐ รูป/คน ได้ข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสำคัญ ของการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ และในวันที่ ๑-๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือครั้งที่ ๒ มีพระภิกษุและฆราวาส รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมกำหนดแนวการดำเนินการต่อจากหลักการที่ได้ข้อสรุปไว้แล้วประมาณ ๕๐ รูป/คน จากการประชุมใหญ่ ๒ ครั้ง ทำให้ได้ข้อสรุปโรงเรียนวิถีพุทธในเรื่องสำคัญคือ กรอบความคิดแบบโรงเรียนวิถีพุทธ และแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธทางกระทรวงศึกษาธิการ จึงมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้คุณสมบัติของการเป็นคนดีเก่งมีความสุขอย่างแท้จริง^๔ ตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ที่กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับเป้าหมายโดยแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้วให้ มีความชัดเจนขึ้นโดยผ่านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่น ๆ ในวงกว้างต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของประเทศสไทยโดยเริ่มจากกระแสการปฏิรูปการศึกษา ที่ได้รับความร่วมมือทั้งในภาครัฐและเอกชนปรับระบบ

^๓ คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, หน้า ๔๔.

^๔ คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, กรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๙ ตามมติ

การเรียนการสอนให้มีความหลากหลายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๕

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธคือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ^๖ พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริงและฝึกฝนให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไปคือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ในทุกระดับ^๗

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลัก เป็นระบบการศึกษา ๓ ประการเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติจิตใจ และปัญญา ไตรสิกขา นี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกมีความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้น ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อน ที่อยากจะหาคำตอบความรู้อื่นใดมาเทียบได้^๘

เพราะฉะนั้น การที่ได้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นมานั้น ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะทำการศึกษาและพัฒนา เพื่อให้เกิดการดำเนินการเป็นวงกว้างและเพิ่มจำนวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร และครูผู้สอน ทั้งในเรื่องความรู้ เจตคติที่ดี และความพร้อมที่จะดำเนินงานตามวิถีพุทธ และพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนรวมถึงการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนและชุมชน ซึ่งแนวทางการดำเนินงานควร อยู่บนพื้นฐานกรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เพื่อนำผลที่ได้ อันเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามแนววิถีพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนในโรงเรียนและสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก

^๕ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๑๒

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คู่มือศึกษาแนวทางพุทธ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖, หน้า ๖.

^๘ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๕.

๒.๒ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นต่อการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก ได้จำแนกตามวุฒิการศึกษา

๒.๓. เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านของเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

๑) **ตัวแปรต้น** ได้แก่ ผู้บริหารและครูโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ จำแนกตามวุฒิการศึกษา

๒) **ตัวแปรตาม** ได้แก่ การบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านการบริหาร ๗ ด้านดังนี้

- (๑) ปัจจัยด้านการบริหาร
- (๒) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน
- (๓) ปัจจัยด้านอาคารสถานที่
- (๔) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร
- (๕) ปัจจัยด้านการนิเทศการเรียนการสอน
- (๖) ปัจจัยด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน
- (๗) ปัจจัยด้านประสบการณ์การสอนของครู

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูสอนโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ ดังต่อไปนี้

- | | | | |
|--------------|-------|-----|----|
| ๑) ผู้บริหาร | จำนวน | ๒๑ | คน |
| ๒) ครูผู้สอน | จำนวน | ๒๕๘ | คน |
| | รวม | ๒๗๙ | คน |

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เรื่อง การบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยผู้วิจัยได้กำหนดและดำเนินการ

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และคณะครู โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ ที่เป็นโรงเรียนแม่ข่าย จังหวัดพิษณุโลก ดังต่อไปนี้ จำนวน ๒๗๙ คน โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิชาการตามแนวคิด ทฤษฎี ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธด้วยวิธีการต่างๆ

๒) สร้างแบบสอบถามสำหรับใช้เก็บรวบรวมข้อมูลขึ้นโดยเฉพาะทดสอบ ปรับปรุง แก้ไข ข้อบกพร่องของเครื่องมือ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ และแปลผลการวิเคราะห์ ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. แบบสอบถามการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ สอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบ รายการ (Check List)

๑.๒ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ มีลักษณะเป็นแบบ มาตรฐานการประเมินค่า (Rating scale) มีเกณฑ์การแบ่งคะแนนเป็น ๕ ระดับ

๑.๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางการบริหาร โรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑

การวิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ และหาคุณภาพเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

๑.๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการบริหารโรงเรียนวิถี พุทธ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และนำมาสร้าง ข้อคำถามครอบคลุมประเด็นที่ ต้องการ ในแบบสอบถาม

๑.๒ ศึกษาหลักเกณฑ์ในการสร้างคำถามตามแบบลิเคิร์ต (likert-type rating scale) แล้วนำมากำหนดเป็นเนื้อหาจำนวนข้อของเครื่องมือตามแนวคิดเรื่องการบริหารโรงเรียนวิถี พุทธโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑

๑.๓ นำแบบสอบถามให้กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณา

๑.๔ นำข้อเสนอที่จากคำแนะนำของคณะกรรมการมาปรับปรุงแก้ไข

๑.๕ นำแบบสอบถามนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน เพื่อตรวจสอบความ เทียบตรงของเนื้อหาพร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ความอนุเคราะห์

ทั้งนี้เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบ ของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนี ความ สอดคล้อง (IOC)

๑.๖ แบบสอบถามที่จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์แล้วนำมาใช้ทดลอง (try - out) โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต ๑ จำนวน ๓๐ คน ซึ่งมีใช้ กลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยศึกษาเพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถามโดยวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น

(reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) ของครอนบาค^๙ (cronbach) หาค่าความเชื่อมั่นได้เท่ากับ ๐.๙๓๒

๑.๗ นำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนาให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

๑) นำหนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียน แม่ข่าย เพื่อขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

๒) นำแบบสอบถามการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธกับกลุ่มประชากร จำนวน ๒๗๙ คน และจัดบันทึกการประเมินค่าของแต่ละคน

๓) นำผลการประเมินค่าไปวิเคราะห์เพื่อหาผลสรุปและอภิปรายผลเป็นลำดับต่อไป ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

๑) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

๒) จัดระบบข้อมูล ตรวจสอบรวบรวมคะแนนจากแบบสอบถาม ๓) นำข้อมูลดิบแต่ละตอนมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

(๑) วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๑ หาค่าร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

(๒) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งเป็นแบบสอบถามที่เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยของประชากร (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประชากร (σ) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและเกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้

๔.๕๐ - ๕.๐๐	หมายความว่า มีความรู้ในหลักกรรมระดับมากที่สุด
๓.๕๐ - ๔.๔๙	หมายความว่า มีความรู้ในหลักกรรมระดับมาก
๒.๕๐ - ๓.๔๙	หมายความว่า มีความรู้ในหลักกรรมระดับปานกลาง
๑.๕๐ - ๒.๔๙	หมายความว่า มีความรู้ในหลักกรรมระดับน้อย
๑.๐๐ - ๑.๔๙	หมายความว่า มีความรู้ในหลักกรรมระดับน้อยที่สุด

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าเฉลี่ยร้อยละด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปบริการทางสังคมศาสตร์ใช้อย่างแพร่หลายในทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นค่าสถิติพื้นฐานเกี่ยวกับค่าความถี่ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยของประชากร (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประชากร (σ)

^๙ ล้วน สายหยุด, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๐.

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้บริหารและครูสอนโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิชณุโลก เขต ๑ มีผลการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เพศ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๙ และรองลงมา คือ เพศ ชาย จำนวน ๑๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๑

อายุ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่มากกว่า ๕๑ ปี จำนวน ๑๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖ รองลงมา คือ อายุระหว่าง ๔๑ – ๕๐ ปี จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๖ อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐ และ ต่ำกว่า ๓๑ ปี จำนวน ๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘

วุฒิการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๓ รองลงมา คือ ปริญญาโท จำนวน ๙๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ปริญญาเอก จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๐

ประสบการณ์การสอนของครู พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์การสอน ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๒ รองลงมา คือ ๑๑-๒๐ ปี จำนวน ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘, มีประสบการณ์ ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘ และมีประสบการณ์ ๖ – ๑๐ จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒

๕.๒ ข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๗ ด้าน

วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารและครูด้านการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิชณุโลก เขต ๑ ตามบทบาทภาระหน้าที่การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๗ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๐๓$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้านซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ปัจจัยด้านการบริหาร ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านประสิทธิภาพในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๑๓$) รองลงมา คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคลากรซึ่งปฏิบัติงานในโรงเรียน อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๐๙$) และต่ำสุด คือ ความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการแก่ครูและนักเรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๓.๙๓$)

๒) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๓.๙๒$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการจัดการเรียนการสอนมีวัสดุอุปกรณ์เพียงพอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๑$) รองลงมา คือ การใช้สื่อการ

เรียนการสอนต้องใช้อุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพโปร่งใส เครื่องเสียง ฯลฯ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๓.๙๒$) และต่ำสุด คือ การประเมินการใช้วัสดุอุปกรณ์ปรับปรุงใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๓.๘๙$)

๓) ปัจจัยด้านอาคารสถานที่ ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียน วิถีพุทธโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการวางแผนก่อสร้างอาคารสถานที่โดยการเลือกสถานที่ตั้งการออกแบบอาคารและการควบคุมสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๗๔$) รองลงมา คือ การจัดให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๑๒$) และต่ำสุด คือ การวางแผนการใช้อาคารสถานที่โดยมีการชี้แจงการใช้แก่นักเรียนและครู อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๓.๙๙$)

๔) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๙$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านผู้บริหารสนับสนุนครูโดยการพิจารณาความดีความชอบตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๑๔$) รองลงมา คือ ผู้บริหารให้การสนับสนุนครูโดยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำสื่อ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๑๓$) และต่ำสุด คือ ผู้บริหารให้การยอมรับจากครูว่าเป็นแบบอย่างที่ดีและเพื่อนร่วมงาน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๘$)

๕) ปัจจัยด้านการนิเทศการเรียนการสอน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๓.๙๘$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการนิเทศระหว่างครูผู้สอนช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และช่วยกันแก้ไขปัญหาระหว่างครูผู้สอนทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประโยชน์ พัฒนา ปรับปรุงติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๕$) รองลงมา คือ การนิเทศการสอนโดยผู้บริหารเป็นผู้ส่งเสริมให้ครูได้ประเมินตนเองในการวางแผนการสอน วิชาการสอน การใช้วัสดุอุปกรณ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๐๐$) และต่ำสุด คือ ครูผู้สอนได้รับการนิเทศโดยผู้บริหารอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๓.๘๙$)

๖) ปัจจัยด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๘$) และรองลงมา คือ ครูผู้สอนเลือกใช้สื่อให้สัมพันธ์กับเนื้อหาและจุดประสงค์ในการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๐๖$) ต่ำสุด คือ ครูติดตามผลการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๓$)

๓) **ปัจจัยด้านความรู้ประสบการณ์การสอนของครู** ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู การบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๐๙$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านครูมีความรู้ความสามารถสอนได้ บรรลุวัตถุประสงค์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของประชากร ($\mu = ๔.๑๔$) รองลงมา คือ ครูมีประสบการณ์ใช้สื่อและวิธีการสอนที่หลากหลาย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๑๐$) และต่ำสุด คือ ครูสามารถประเมินเทคนิคการสอนของตนเองได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\mu = ๔.๐๔$)

๖. อภิปรายผลการวิจัย

๖.๑ จากผลการวิจัย เรื่อง การบริหารการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก พบ ข้อสังเกตควรนำมาอภิปราย ทำให้ทราบข้อมูลและสามารถอภิปรายผลถึงการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ตามภาระหน้าที่ในการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธทั้ง ๗ ด้าน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังที่ สาสีท่าเหล็ก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ ๑- ๒ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี ได้พบว่า “สภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก” และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

๑) **ปัจจัยด้านการบริหาร** ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านประสิทธิภาพในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ และดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคลากรซึ่งปฏิบัติงานในโรงเรียนเป็นอย่างดีสอดคล้องกับ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๐ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๓ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวางแผนงานวิชาการ มีการปฏิบัติมากที่สุดในเรื่อง การศึกษาจุดมุ่งหมายหลักสูตรสถานศึกษาของโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ และปฏิบัติน้อยกว่าเรื่องอื่น ๆ ในเรื่องการประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้

๒) **ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน** ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการจัดการเรียนการสอนมีวัสดุอุปกรณ์เพียงพอ และสนับสนุนให้มีการใช้สื่อการเรียนการสอน ต้องใช้อุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพโปรเจกเตอร์ เครื่องเสียง ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับ **แสงทอง เรืองศิลป์** ซึ่งได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียน วิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ : กรณีศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๔ (บ้านกุดโง้ง) พบว่า แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของกระทรวงศึกษาธิการผลการวิจัยพบว่าด้านการบริหารจัดการได้เตรียมการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และปรึกษาพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ได้เตรียมความพร้อมทั้งบุคลากร นักเรียนและผู้ปกครองจัดอาคารสถานที่ ให้ร่มรื่นสะอาดตาเหมาะสมกับวิถิพุทธ แล้วดำเนินการจัดทำคู่มือแนวทางในการปฏิบัติและ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินผลการดำเนินงาน แล้วประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อไป

๓) **ปัจจัยด้านอาคารสถานที่** ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการวางแผนก่อสร้างอาคารสถานที่โดยการเลือกสถานที่ตั้งการออกแบบอาคารและการควบคุมสภาพแวดล้อม

อาคารสถานที่ การจัดให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบอาคารสถานที่ซึ่งสอดคล้องกับจริง สุขเกษม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานกิจกรรมนักเรียน มีการจัดการกิจกรรม เสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้เรียนที่เน้น การปฏิบัติตามคุณธรรม ในครอบครัวไทย ด้านการพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม มีการสร้างบรรยากาศ อาคารสถานที่ ห้องเรียน สภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ให้สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ปลอดภัย ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีการประชุมชี้แจงและเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจต่าง ๆ ตลอดจนการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน และด้านการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่าย มีการจัดให้มีเครือข่ายเพื่อแสวงหาความร่วมมือตามโครงการวิถีพุทธในด้านต่าง ๆ กับบุคคลสถานศึกษา องค์กรหน่วยงานภาครัฐและเอกชนและยังสอดคล้องกับแสงทอง เรื่องศิลป์ ซึ่งได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ : กรณีศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๓๔ (บ้านกุดโง้ง) พบว่า แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการผลการวิจัยพบว่าด้านการบริหารจัดการได้เตรียมการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และปรึกษาพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ได้เตรียมความพร้อมทั้งบุคลากร นักเรียนและผู้ปกครองจัดอาคารสถานที่ ให้ร่มรื่นสะอาดตาเหมาะสมกับวิถีพุทธแล้วดำเนินการจัดทำคู่มือแนวทางในการปฏิบัติและ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินผลการดำเนินงาน แล้วประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อไป

๔) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านผู้บริหารสนับสนุนครูโดยการพิจารณาความดีความชอบตามหลักธรรมาภิบาล และผู้บริหารให้การสนับสนุนครูโดยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำสื่อสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษณา ผ่องพิทยา ซึ่งได้วิจัยเรื่อง คุณลักษณะภาวะที่พึงประสงค์ พฤติกรรมภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ และปัจจัยชีวสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ พบว่า องค์กรประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมี ๖ องค์กรประกอบได้แก่ ด้านบุคลิกภาพของผู้นำด้านความรับผิดชอบต่องานของผู้นำ ด้านสมรรถภาพในการทำงานของผู้นำ ด้านวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้นำ และด้านการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ ซึ่งองค์กรประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรปัจจัยชีวสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสูงสุด คือ องค์กรประกอบของผู้นำด้านสมรรถภาพในการทำงานของผู้นำกับอายุของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

๕) ปัจจัยด้านการนิเทศการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านการนิเทศระหว่างครูผู้สอนช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และช่วยกันแก้ไขปัญหาระหว่างครูผู้สอนทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประโยชน์ พัฒนา ปรับปรุงติดตามและ

ประเมินผล และ การนิเทศการสอนโดยผู้บริหารเป็นผู้ส่งเสริมให้ครูได้ประเมินตนเองในการวางแผนการสอน วิชาการสอน การใช้วัสดุอุปกรณ์สอดคล้องกับพระมหาดรินศักดิ์ สิงห์วงศ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๓ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการนิเทศการเรียนการสอน มีการปฏิบัติมากที่สุดในเรื่อง การศึกษาจากสื่อการเรียนรู้ ปฏิบัติน้อยกว่าเรื่องอื่น ๆ

๖) ปัจจัยด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน และ ครูผู้สอนเลือกใช้สื่อให้สัมพันธ์กับเนื้อหาและจุดประสงค์ในการเรียนการสอนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาดรินศักดิ์ สิงห์วงศ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๓ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการบริหารจัดการหลักสูตร มีการปฏิบัติมากที่สุดในเรื่อง การศึกษาเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และปฏิบัติน้อยกว่าเรื่องอื่นๆ ในเรื่องการจัดเตรียมเครื่องมือและวัสดุ อุปกรณ์

๗) ปัจจัยด้านความรู้ประสบการณ์การสอนของครู ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านครุมีความรู้ความสามารถสอนได้บรรลุวัตถุประสงค์ และครุมีประสบการณ์ใช้สื่อและวิธีการสอนที่หลากหลายสอดคล้องกับ **จรง สุขเกษม** ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการบุคลากร มีการวางแผนและการสรรหา มีการกำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน โดยมีการจัดหาที่ปรึกษา เช่น พระภิกษุ คฤหัสถ์ ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมาเสนอแนะ ด้านการพัฒนาบุคลากรและวินัย มีการพัฒนาบุคลากรตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูโดยบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีพุทธมุ่งหวังให้เกิดคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียน ครู เป็นแบบอย่างที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร ด้านการสร้างขวัญกำลังใจ มีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูและบุคลากรภายนอก ที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไป และด้านการประเมินบุคลากร มีการให้ผู้เรียน เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน มีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน

๕.๔.๒ จากผลการเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก ตามความเห็นของผู้บริหารและครู จำแนกตามวุฒิการศึกษาผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้บริหารและครุมีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจษฎา สิงห์รา ซึ่งได้วิจัย เรื่อง แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดอ่างทอง ได้พบว่า อายุการทำงานแตกต่างกัน มีความรู้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ และการก่อกลุ่สัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชนไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และพบว่าอายุทำงานแตกต่างกัน มีความรู้ในด้านกิจกรรมเสนอแนะการพัฒนาแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนในเรื่องเจตคติและความพร้อม ในด้านการ

บริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ และการเกี่ยวกุศลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ และชุมชน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ

จากการวิจัย การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก ประโยชน์ที่ได้จากวิจัย มีแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ จังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

๑) ผู้บริหารควรมีเหตุผล มีความเฉลียวฉลาดรอบรู้อย่างมีองค์รวมมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่ประมาท กล้าเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญก้าวหน้า

๒) ควรนำหลักวิถีพุทธมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้และความประพฤติพร้อมบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนให้เข้ากับหลักพุทธธรรม

๓) ผู้บริหารรวมทั้งครูผู้สอนควรจริงจังและเข้มงวดต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนให้มากขึ้น การมีจิตสาธารณะ การเรียนการสอนควรให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมนักเรียนควบคู่กันไป โดยเน้นผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ

๔) ผู้บริหารควรเพิ่มมาตรการส่งเสริมการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธและแนวทางการปฏิบัติงานด้านหลักการเป็นอยู่อย่างพอเพียงทั้งการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาอย่างจริงจัง

๕) จัดให้ครูทุกกลุ่มสาระเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนามีความรู้ ความเข้าใจ มีความประพฤติเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดี

๖) ผู้บริหารควรเป็นผู้นำด้านการจัดระบบบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

๗) ผู้บริหารให้การสนับสนุนทุกกิจกรรม แต่การดำเนินงานน้อยเกินไปไม่สม่ำเสมอมีการประสานชุมชน ภาคีเครือข่ายให้มีบทบาทต่อโรงเรียนมากขึ้น

๘) กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธควรกระทำอย่างต่อเนื่อง มีการนิเทศติดตามและประเมินผลเป็นระยะๆ

๙) ควรปรับปรุงกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธให้สอดคล้องกับวิถีประจำวันของบุคลากรภายในโรงเรียนให้มากและเข้มแข็งที่สุด

๑๐) การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธควรเป็นภาระหน้าที่ของครูทุกคนในโรงเรียน จัดทำแผนบริหารที่ชัดเจนสามารถนำมาปฏิบัติได้ตามแนววิถีพุทธ

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

๑) ปัจจัยด้านการบริหาร ผู้บริหารควรอำนวยความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการแก่ครูและนักเรียน

๒) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ผู้บริหารและครูควรมีการประเมินการใช้วัสดุอุปกรณ์ปรับปรุงใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า

๓) ปัจจัยด้านอาคารสถานที่ ควรมีการวางแผนการใช้อาคารสถานที่โดยมีการชี้แจงการใช้แก่นักเรียนและครู

๔) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร ผู้บริหารควรยอมรับในการทำงานของครูว่าเป็นแบบอย่างที่ดีและเพื่อนร่วมงาน

๕) ปัจจัยด้านการนิเทศการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรได้รับการนิเทศโดยผู้บริหารอย่างสม่ำเสมอ

๖) ปัจจัยด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ครูควรติดตามผลการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

๗) ปัจจัยด้านความรู้ประสบการณ์การสอนของครู ครูควรมีการพัฒนาตนเองโดยเพิ่มเทคนิคการสอนและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีความทันสมัย ทันต่อยุคปัจจุบัน

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการบริหารโรงเรียนวิถียุทธสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต ๑ - ๓

(๒) ศึกษาตัวแปรอื่นๆ ที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถียุทธร่วมกับตัวแปร งานวิจัยนี้ เช่น ความรู้ ความเข้าใจ แรงจูงใจในการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕.

-----, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙

-----, **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, **ความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาของประเทศ. ๒๕๔๔.** (อัดสำเนา)

-----, **กรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๙ ตามมติคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๓**

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **สู่การศึกษาแนวทางพุทธ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

ล้วน สายหยุด, **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวิริยาสาสน์, ๒๕๓๘.



ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา Buddhist leadership for educational administration

ชนกพร เทียมวิไล*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษามีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา ๒) เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำและการบริหารสถานศึกษา ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป ผู้วิจัยได้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๑๓ รูป/คน เพื่อทราบถึงแนวทางการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน ผลการวิจัย พบว่าหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา มีดังนี้

ด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธมีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน จำนวน ๑๙ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภรอกโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ , กุศลมูล ๓ , สันโดษ ๓ , สุจริต ๓ , อธิปไตย ๓ , ฆราวาสธรรม ๔ , พรหมวิหาร ๔ , สังคหะวัตถุ ๔ , อิทธิบาท ๔ , กัลยาณมิตรธรรม ๗ , สัปปุริสธรรม ๗ , อปริหานิยธรรม ๗ , อริยทรัพย์ ๗ , ทศพิธราชธรรม , พละ ๕

ด้านงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ ฆราวาสธรรม ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พละ ๕ สัปปุริสธรรม ๗

ด้านงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภรอกโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม

ด้านงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อัมปมาทะ ธรรมคัมภรอกโลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ พละ ๕ เบญจธรรม สัปปุริสธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

* หลักสูตรพุทธศาสนาปริทรรศน์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๒ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโส มนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โภคส ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ขรवास ธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตร ธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สัปปริสธรรม ๗ , อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ พบว่า หลักสัปปริสธรรม ๗ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี เพราะว่าหลักสัปปริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ ด้านงานทั่วไป และเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับคนดี มีความสำคัญต่อการเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ

สำหรับแนวทางในการนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาหลักสัปปริสธรรม ๗ ให้เกิดองค์ความรู้กับตนเองก่อน แล้วนำสัปปริสธรรม ๗ มาตีความและนำไปเปรียบเทียบกับการบริหารสถานศึกษาแต่ละด้านว่าควรใช้หลักการอย่างไร และที่สำคัญผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสัปปริสธรรม ๗ และมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีความรู้มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสัปปริสธรรม ๗ แล้ว ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารสถานศึกษาด้วย เพื่อการบริหารสถานศึกษาที่จะเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

ABSTRACT

The research entitled : Buddhist Leadership For Educational Administration
The objectives of the study were as follows : 1) to study Dhamma principles conforming to Buddhist Leadership and Educational Administration 2) to study the Educational Administration of the Educational Administrators in Dhamma principles 3) to study the application of Dhamma principles in Educational Administration

This research was a qualitative research, the researcher had studied the documents in order to get to the Dhamma principles that were consistent with and conformed to Buddhist Leadership and Educational Administration within the academic administration, fiscal budget, human resource management and general administration. The researcher had interviewed experts and directors of schools in The Secondary Educational Service Area Office 42 and Nakhon Sawan Primary Educational Service Area Office 3 of 13 people. To identify the ways to apply Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) in educational administration as mentioned above. The results showed that Dhamma principles consistent with and

conforming to, Buddhist Leadership and Educational Administration with the fiscal budget, academic administration, human resource management and general administration are as follows:

Referring to the Buddhist Leadership there were 19 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), obhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Santosa (contentment), Sucarita (good conduct), Adhipateyya (dominant influence), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Sappurisa - dhamma 7 (qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), Rajadhamma (virtues or duties of the king), and Bala (strength).

According to the academic administration there were 11 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Sucarita (good conduct), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Bala (strength), and Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man).

According to human resource management there were 15 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Kusala-mula (wholesome roots), Sucarita (good conduct), Adhipateyya (dominant influence), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), and Rajadhamma (virtues or duties of the king).

According to fiscal budget there were 14 Dhamma principles that were consistent, such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Appamada (non-negligence), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), Bahukara-dhamma 2

(virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Bala (strength), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), and Rajadhamma (virtues of duties of the king).

According to general administration there were 22 Dhamma principles that were consistent, such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kosalla (skill), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Bala (strength), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Panca-sila (the five Precepts), Disa (directions), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Saraniyaadhamma (states of conciliation), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Vajji-aparihanidhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), and Rajadhamma (virtues of duties of the king).

The Educational Administration of the Educational Administrators in Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) the results showed that Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) could be applied in the educational administration institutions as well. Because Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) was comprehensive and consistent with the academic administration, fiscal budget, human resource management, general administration and Dhamma principle of a good man. There was important for the leadership of the Buddhist Leadership.

The ways to apply the Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) to the work of the Educational Administrators are that the administrators should study and train themselves firstly. Later on they would take Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) which had been well interpreted and compare it along with each dimension of Educational Administration Principles in order to consider which ones Buddhadhamma could be applied to. Nevertheless, the administrations should be keen in both the Buddhist Leadership in Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) and Educational Administrative Principles as well. Therefore the Education administration of the schools would be the goal, completed and efficiently.

๑. บทนำ

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญในระบบสังคมและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ศาสนาจึง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้เป็นไปตาม ทำนองคลองธรรมของสังคมบทบัญญัติของศาสนาย่อมก่อให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคม^๑ ในสังคมไทยปัจจุบันจะเห็นว่าประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ฝังอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่นวิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วน หนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต^๒

การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา ตามสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสังฆธรรมเบื้องต้น เบื้องกลางและเบื้องสูง มีทั้งส่วนที่เรียกว่าเป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรม^๓ เป็นต้น การนำหลักธรรมมาใช้กับการแก้ปัญหาของสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ในสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการนำสมาชิกไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ร่วมกัน สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง ผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถรับผิดชอบในการทำงาน มีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงส่งในการทำงานด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กร ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีต่อสมาชิกในองค์กรก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น องค์กรใดได้ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีองค์กรนั้นก็จะได้ไปด้วย ในทางตรงกันข้ามองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ องค์กรนั้นก็ต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงานขององค์กรนั้นๆ

การบริหารงานขององค์กรโดยทั่วไป หมายถึง การร่วมมือกันทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน ในการทำงานนั้นจะต้องมีหัวหน้า ที่เราเรียกว่า

^๑ สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, *หลักพระพุทธศาสนา*, (ธนบุรี : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

^๒ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, *จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองทริภุญไชย*, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖), หน้า ๗.

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, “พระพุทธศาสนากับการเมือง”, *วารสารสังคมศาสตร์*, (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๘.

“ผู้บริหาร” ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งการบริหารสถานศึกษาหมายถึง กระบวนการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่างๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเริ่มจากการวางแผน การวินิจฉัยสั่งการ การอำนวยการ การควบคุมและการจัดการต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษา สำหรับการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕^๕ กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และมีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ทุกวันนี้ผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติตนขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก ดังจะพบเห็นได้จากข่าวหนังสือพิมพ์หรือสื่อแขนงอื่นอยู่บ่อยๆ เช่น การทุจริตการซื้อวัสดุรายหัวนักเรียน ทุจริตโครงการอาหารกลางวัน ทุจริตอาหารเสริม (นม) นมบูด นมไม่มีคุณภาพ ค้ายาเสพติด ทำอนาจารนักเรียน ฯลฯ จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และผู้ใหญ่ในสังคมไทยจำนวนมากมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม อาทิ การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและกลุ่มของตนอย่างขาดมนุษยธรรม ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มหลงอบายมุข ยาเสพติด เป็นต้น พฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้นับวันจะมีมากขึ้นและส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาเป็นอย่างมาก จากปัญหาที่กล่าวมานั้น อาจจะมาจากผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนไม่น้อย ไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำกับเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้เกิดประพฤติผิดศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของตนเอง “ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ” มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาในการหาทางออกหรือวิธีการแก้ปัญหาเป็นอย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษา โดยนำแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนาเป็นทางออกหรือแนวทางในการที่จะนำมาแก้ปัญหาได้ มีหลักธรรมจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหลายหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทศพิธราชธรรม อคติ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัพปุริสธรรม ๗ เป็นต้น

จากหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีความสอดคล้องกับ “ภาวะผู้นำ” มีหลากหลาย ทำให้มีขอบเขตของการศึกษาที่กว้างขวางและอาจทำให้มีความยุ่งยากในการเลือกหลักธรรมเพื่อนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับการบริหารสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมกับงาน

^๕ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

บริหารในบริบทที่แตกต่างกันไป ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์^๕ ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษาที่ครอบคลุมถึง ๓ หลัก คือ หลักการครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน และเพื่อเสนอหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ได้นำเสนอหลักธรรมที่หลากหลายจำนวน ๒๑ หลักธรรม ทำให้ทราบว่าหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษามากที่สุด คือ สัปปริสธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมมีความครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในทุกด้าน ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาในเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” โดยใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ เพื่อจะได้นำผลการศึกษาในเรื่องดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา

๒.๒ เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษา

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกขั้นตอนดังนี้

๓.๑ ศึกษาเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ทั้งฉบับประมวลธรรมและประมวลศัพท์ ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และงานเขียนด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้เชี่ยวชาญ เอกสารทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน บทความทางการศึกษา และตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหารสถานศึกษาทั้งทางโลกและทางพระพุทธศาสนา งานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือจากการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยเป็นรูปเล่มจากสถาบันการศึกษาหลายๆสถาบัน ตลอดถึงบทความทางการศึกษาที่ได้จากการวิจัย เป็นต้น

^๕ วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ”, วารสารศึกษาศาสตร์ ๑๘, (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๓.

๓.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาและด้านการบริหารสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๑๓ รูป/คน

๓.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล กล่าวคือ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และตีความตามข้อมูลในขณะปฏิบัติการเก็บข้อมูล โดยตรวจสอบความถูกต้องของคำสัมภาษณ์ คือ ผู้วิจัยได้อ่านคำสัมภาษณ์ซ้ำเมื่อสัมภาษณ์เสร็จ เพื่อยืนยันความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นโดยการสัมภาษณ์และตรวจสอบจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษานั้นๆ เช่น ครู เจ้าหน้าที่นักเรียน เป็นต้น เพื่อให้ผลการของการสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือ และหากการวิเคราะห์ข้อมูลใดไม่ครบในหลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรก ผู้วิจัยก็ได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลอีกรอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์

๑) มีหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา จำนวน ๒๗ หลักธรรม ได้แก่ สัพปุริสธรรม ๗ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ โกศล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๗ อัปมาทะ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมือองค์ ๘ ทศพิทธาธรรม

๒) ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

๒.๑) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติที่ดีทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และนำมาเป็นหลักในการทำงานใน ๓ ด้าน คือ ๑. เป็นแบบอย่างในการวางตนที่เหมาะสม ๒. ใช้วาจาที่ประกอบด้วยเมตตา ๓. มีจิตใจที่มั่นคงอดทน เสียสละ

๒.๒) การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัพปุริสธรรม ๗

๒.๒.๑) ผู้บริหารต้องวางแผน จัดทำนโยบายให้สอดคล้องกับหลักการบริหารอย่างเป็นขั้นตอน พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๒) ผู้บริหารต้องบริหารงานทุกด้านโดยคำนึงถึงประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลักพยายามที่จะขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

๒.๒.๓) ผู้บริหารต้องรู้จักแข็ง จุดอ่อนของสถานศึกษา ต้องรู้ว่าสถานศึกษาของตนเองควรปรับปรุง หรือพัฒนาในด้านใดบ้าง โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษา

๒.๒.๔) ในการกำหนดแผน หรือนโยบายต่างๆ ของสถานศึกษาผู้บริหารต้องใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่า โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อส่วนรวม โดยคำนึงถึงงบประมาณที่มีอยู่

๒.๒.๕) การจัดทำนโยบายหรือโครงการ กิจกรรมต่างๆ ต้องเหมาะสมกับระยะเวลา จัดลำดับความสำคัญของการบริหารในด้านต่างๆ ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

๒.๒.๖) ผู้บริหารต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม เป็นนักประสานที่ดี และต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษา องค์กรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษา

๒.๒.๗) ผู้บริหารต้องรู้หลักในการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสามารถในการแต่งตั้ง มอบหมายงานให้บุคลากรเหมาะสมกับความสามารถของบุคคลนั้นๆ และต้องสร้างความเสมอภาคให้กับทุกคนในสถานศึกษา

๒.๓) แนวทางการนำสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน

๒.๓.๑) การบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้หลักการ รู้จักงาน รู้หน้า รู้กฎเกณฑ์ต่างๆ รวมถึงขอบข่ายของงานในด้านนี้ ควรมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนเอง เพื่อการมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ มีการปฏิรูปแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและกำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียนการสอน มีการวางแผนในการบริหารงานวิชาการ เพื่อความมีคุณภาพในการดำเนินงานด้านต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกันกับงานวิชาการ มีความขยันในการทำงาน ตรวจสอบดูแลข้อบกพร่อง สะสางหรือกำจัดข้อบกพร่องเดิม มีใจรักในการทำงานด้านงานวิชาการ

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานวิชาการมากที่สุด คือ ธรรมัญญาตา และที่ใ้รรองลงมาคือ อตถัญญาตา กาลัญญาตา บุคคลัญญาตา มัตตัญญาตา อัตตัญญาตา และปริสัญญาตา

๒.๓.๒) การบริหารงานบุคคล ผู้บริหารควรให้มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือจัดโครงการ การอบรม ประชุม สัมมนาตามหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ และให้บุคลากรได้ทำผลงานเพื่อเพิ่มตำแหน่ง/วิทยฐานะที่สูงขึ้น เพื่อการปฏิบัติงานที่ดีและมีคุณภาพของบุคลากรในการจัดการเรียนการสอน แต่งตั้งบุคลากรให้เหมาะสมกับความสามารถ ควรให้การสนับสนุนดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือในเรื่องความเดือดร้อนทุกข้อใจของบุคลากร โดยใช้หลักที่ว่าพี่ดูแลน้องพ่อดูแลลูก

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานบุคคลมากที่สุด คือ ปุคคลัญญุตตา อัตตัญญุตตา และที่ใ้รองลงมา คือ ัมมัญญุตตา อตถัญญุตตา กาลัญญุตตา มัตตัญญุตตา และปริสัญญุตตา

๒.๓.๓) การบริหารงานงบประมาณ ผู้บริหารต้องมีการวางแผนในการใช้งบประมาณดังนี้ คือ จัดทำแผนการจัดทำงบประมาณ จัดทำแผนปฏิบัติการในงบประมาณ สิ่งเหล่านี้จะทำให้แผนการบริหารจัดการงบประมาณมีระบบ ระเบียบ ขั้นตอนการใช้งบประมาณตามความต้องการพอเพียงกับงบประมาณที่มีอยู่ โดยจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในการใช้งบประมาณ ได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในการบริหารงานงบประมาณ

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานงบประมาณมากที่สุด คือ มัตตัญญุตตา และที่ใ้รองลงมา คือ กาลัญญุตตา ัมมัญญุตตา อตถัญญุตตา อัตตัญญุตตา ปริสัญญุตตา และปุคคลัญญุตตา

๒.๓.๔) การบริหารงานทั่วไป ผู้บริหารควรเห็นคุณค่าของตนเองก่อนเป็นสำคัญ ต้องมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ควรมีคุณธรรม จริยธรรม มีความยุติธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความรอบรู้ในทุกด้านของการบริหารสถานศึกษา รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ รวมถึงสามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคมได้ดี ควรมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ เป็นนักประสาน สามารถสื่อสารมีมนุษยสัมพันธ์กับทุกคนและทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รู้จักการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับสถานการณ์

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานทั่วไปมากที่สุด คือ ปริสัญญุตตา อัตตัญญุตตา และที่ใ้รองลงมา คือ ัมมัญญุตตา อตถัญญุตตา มัตตัญญุตตา ปุคคลัญญุตตา และกาลัญญุตตา

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานด้านวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป โดยเฉพาะการบริหารงานด้านวิชาการ งานวิชาการนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนเพราะจะส่งผลถึงการพัฒนาของผู้เรียนว่าจะมีคุณภาพมากหรือน้อยเพียงใด และการที่ผู้บริหาร

จะมีภาวะผู้นำเชิงพุทธได้นั้น ผู้บริหารต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ควบคู่กับคุณธรรม และจริยธรรม โดยการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารตนเองและการบริหารสถานศึกษา นำมาเป็นกรอบแนวทางในการทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาของบุคลากรในสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติงาน และอยู่ร่วมกันแบบกัลยาณมิตร

ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ มีดังนี้

๕.๑ ด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธมีหลักพุทธธรรมที่สอดคล้อง ๑๙ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตรตตทา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม พละ ๕

๕.๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตรตตทา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ ฆราวาสธรรม ๔ สังคหัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พละ ๕ สปัปฺริสธรรม ๗

๕.๓ ด้านการบริหารงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตรตตทา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม

๕.๔ ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาทหะ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ พละ ๕ เบญจธรรม สปัปฺริสธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

๕.๕ ด้านการบริหารงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๒ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โภค ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

สรุปได้ว่า หลักสปัปฺริสธรรม ๗ ถือเป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน เนื่องจากหลักสปัปฺริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมสำหรับคนดี และในขณะเดียวกันก็เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีอีกด้วย

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.
- สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. **หลักพระพุทธศาสนา**. ธนบุรี : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ. **จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. “**พุทธศาสนากับการเมือง**”, **วารสารสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๖ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๘.
- วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กิनावงศ์. “**หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ**”, **วารสารศึกษาศาสตร์** ปีที่ ๑๘ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๓.

การบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

The information systems management problem of primary
school under Nakhonsawan office of Primary Education Area 1

นิศารัตน์ เชาว์ปรีชา*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยจำแนก ตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในศึกษาสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ อำเภอเก้าเลี้ยวจำนวน ๑๓๗ คน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยสุ่มแบบ ชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.72$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในด้านการบริหารระบบสารสนเทศมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.04$) ส่วนในด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.21$)

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพบว่า การจำแนกตามเพศ, กลุ่มอายุ, กลุ่มตำแหน่งหน้าที่ และกลุ่มประสบการณ์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอ เก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ คือบุคลากรมีความต้องการให้มีการส่งเสริม สนับสนุนให้มีวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดเก็บข้อมูล ให้เพียงพอกับการใช้งาน และควรจัดบุคลากร ที่มีหน้าที่รับผิดชอบระบบสารสนเทศเข้ารับการอบรม และพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูล สารสนเทศ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการประสานงานร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา และองค์กรอื่นๆ

ABSTRACT

This study had the threefold objectives : 1) to study the information systems management problem of primary school in Kaoliao District under Nakhonsawan office of Primary Education Area 1. 2) to compare the teachers' opinions towards the information system management problem of primary school in Kaoliao District under Nakhonsawan office of Primary Education Area 1. 3) to study the problems, barriers and suggestions to the information systems management problem of primary school in kaoliao District under Nakhonsawan office of Primary Education Area 1.

The sample of this study consisted of 137 teachers and personnel's under Nakhonsawan office of Primary Education Area 1. The study employed stratified Random Sampling. The research instrument used in the study were questionnaires. The analysis of data had been done by frequency distribution, percentage, mean and standard deviation. The test of hypotheses were compared by t-test, F-test (One Way ANOVA) and least significant Difference : LSD . The conclusion problems, barriers and suggestions had been performed by summarizing the barriers and suggestions by analysis and synthesis. The findings of this study had been found that the state of problems information systems management as a whole was in the medium level ($\bar{x} = 2.72$).

When considering to each aspect information systems management problem had the highest average ($\bar{x} = 3.04$), but information systems management problem for the school' works reporting was the lowest average ($\bar{x} = 2.21$). In comparison of personnels' opinions about the information systems management problem classifying by gender, age, position and work experience. There were no significant differences at .05 level.

The suggestions were as follows: the personnels should be supported about self-development should be the modern technological materials. The modern technology material should be enough to their works. The information system personnels should be trained and the development of collection information system should be developed continuously. The cooperation with other schools and organizations for academic development should be done as the traditional custom of the schools.

๑. บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันทุกด้าน โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาที่ต้องก้าวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลข่าวสาร ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้บัญญัติ ในเรื่องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา ในหมวดที่ ๙ เรื่องเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในการปฏิบัติงานในโรงเรียนเพื่อใช้ในการบริหารมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคของการปฏิรูปการศึกษา โดยมุ่งหวังให้การปฏิรูปการศึกษาประสบความสำเร็จ ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนตามเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^๑

การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อใช้ในสถานศึกษาทั้งการบริหารงานด้านต่างๆ ทั้งงานวิชาการ งานกิจการนักเรียน งานบุคลากร งานธุรการ การเงิน พัสดุ และครุภัณฑ์ อีกทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารงานที่ประสบผลสำเร็จได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารจำเป็นต้องเอาการบริหารเชิงระบบมาใช้ในการจัดระบบสารสนเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดนโยบายการพัฒนาบริหารจัดการ มีการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบ เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการวางแผนระบบข้อมูล สารสนเทศและเครือข่ายสารสนเทศให้มีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารถึงกันได้ ทุกระดับ ปรับปรุงกระบวนการบริหารและพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น นับว่าเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน เพราะจะเป็นผลกระทบต่อการบริหารระบบสารสนเทศโรงเรียน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ เรื่อง การศึกษาสภาพปัญหา การบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ เพราะระบบสารสนเทศโรงเรียน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารสถานศึกษาทั้งภายในและภายนอก

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักนายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพมหานคร : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในศึกษาสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ มีลำดับขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้การวิจัยเรื่องสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ มีสาระครอบคลุมครบถ้วน เหมาะสำหรับนำไปพัฒนาต่อไป

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูอำเภอเก้าเลี้ยว ระดับประถมศึกษา ในปีการศึกษา 2555 ทั้งเพศชายและเพศหญิง จำนวน 176 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูอำเภอเก้าเลี้ยว ระดับประถมศึกษา ในปีการศึกษา 2555 โดยใช้ตารางกำหนดขนาดของ R.V.Krejcie & D.W.Morgan ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบสุ่ม จำนวน 137 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบงานของสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อใช้เก็บข้อมูล ในการวิจัยมี ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ ประสบการณ์ด้านการใช้ระบบสารสนเทศ โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการโดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกเป็น 6 ด้าน คือ 1. การบริหารระบบสารสนเทศ 2. ระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน 3. ระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน 4. ระบบสารสนเทศการบริหารงาน

วิชาการโรงเรียน 5. ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน 6. ระบบสารสนเทศเพื่อรายงานผลงานโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (numerical Rating scale)^๑ มี ๕ ระดับ โดยกำหนดความมากน้อยของระดับการปฏิบัติ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อศึกษาข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษา หลักการ ทฤษฎีการเกี่ยวกับหลักการการจัดระบบบริหารและสารสนเทศภายในสถานศึกษาจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบ แนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไข

๘) จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (validity) โดยนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๒ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ถึง ๑.๐ เมื่อมีบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จนได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence : IOC)

^๑บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^๒พิสนุ พงศ์ศรี, วิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียมผ้า การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับครูผู้สอน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๖๙๗

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้ว เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ และขอความร่วมมือไปยังผู้อำนวยการโรงเรียนระดับประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 เพื่อขอความร่วมมือไปยังผู้บริหารโรงเรียน และครู ในการตอบแบบสอบถาม

๒. ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง ทั้งการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑) นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage)

๓.๒) ระดับความคิดเห็นของบุคลากรต่อการศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของบุคลากรต่อการศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

๓.๓) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้^๕

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง

^๔Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing* (4th ed.). New York: Harper & Row, 1971.:P. 160.

^๕ ลิน พันธุ์พินิจ, *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: มานนคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๒.

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด

๓.๔) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยใช้สถิติตามลักษณะของตัวแปร คือ การทดสอบที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองตัว และการทดสอบเอฟ โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test/One way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามตัวขึ้นไป และเมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

๔. สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ ในสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยจะสรุปตามลำดับ ดังนี้

๔.๑. ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงจำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 47.45 มีกลุ่มอายุ 51-60 ปีขึ้นไป จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 78.10 ตำแหน่งหน้าที่ครู จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 86.13 ประสบการณ์ในด้านการใช้ระบบสารสนเทศ มากกว่า 10 ปีขึ้นไป จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 48.91

๔.๒ ความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

ผลการวิจัย บุคลากรมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X}=2.72$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลโรงเรียน อยู่ในระดับ น้อย สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือ บุคลากร มีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอ เก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสรุปเป็นรายด้านดังนี้

๑) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศผลการวิจัย พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ด้านการบริหารระบบสารสนเทศ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.04$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า สภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ด้านการบริหารระบบสารสนเทศ อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ประถมศึกษา ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน อยู่ในระดับน้อยทุกข้อ

๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็น ของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ เป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรย่อยของตัวแปรต้น ได้แก่ การจำแนกตามเพศ, อายุ, ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศตามสมมติฐาน ดังนี้

เพศ จากการศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวม พบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ($t = 1.664$, $Sig = 0.098$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าบุคลากรที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ซึ่งพบว่ามีความแตกต่างกันในด้านการบริหารระบบสารสนเทศ ($t = 2.455$, $Sig = 0.015$) ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.05$ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.05$

อายุ จากการศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวม พบว่า บุคลากรที่มีอายุแตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.05$ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.05$ และยังพบว่าด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อ การรายงานผลงานโรงเรียน มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.01$

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้านการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน และด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน จำแนกตามกลุ่มอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

การบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน พบว่า พบว่า บุคลากรที่มีอายุ 41-50 ปี มีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว โดยภาพรวมมากกว่าบุคลากรที่มีอายุ 31-40 ปี และบุคลากรที่มีอายุ 51--60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ระหว่างบุคลากรที่มีอายุ 41-50ปี กับบุคลากรที่มีอายุ 51-60 ปี ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .05

การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน พบว่า บุคลากรด้านการรายงานผลงานโรงเรียนที่มีอายุ 31-40 ปี มีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว โดยภาพรวมบุคลากรด้านการรายงานผลงานโรงเรียนมากกว่าที่มี 51-60 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐1 และ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ระหว่างบุคลากรด้านการรายงานผลงานโรงเรียนที่มีอายุ 31-40ปี กับบุคลากรด้านการรายงานผลงานโรงเรียนที่มีอายุ 51-60 ปี ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .01 และถ้าจับคู่กับระหว่างบุคลากรด้านการรายงานผลงานโรงเรียนที่มีอายุ 41-50ปีกับบุคลากรที่มีอายุ 51-60 ปีก็พบว่า มีระดับความคิดเห็นแตกต่างกันที่ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐1

ตำแหน่งหน้าที่ จากการศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวม พบว่า บุคลากรที่มีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐5 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า สภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศไม่แตกต่างกันทุกด้าน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐5 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 3

ประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศ จากการศึกษาความคิดเห็นขอบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวม พบว่า บุคลากรที่มีอายุแตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐5 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน และด้านการบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และยังพบว่าด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน และด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน ด้านการบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน และด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงาน

ประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศตั้งแต่ 6- 10 ปี มีประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อ
การรายงานผลงานโรงเรียน มากกว่าบุคลากรที่มี 10 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบ
สารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุ
ราชการ และขนาดโรงเรียน

โดยภาพรวมระดับความเห็นต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียน
ประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑
โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่าแตกต่าง
กันจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยเมื่อมองในภาพรวมและแบ่งเป็นกลุ่มตามปัจจัยส่วนบุคคลคือ ด้าน
เพศ ก็พบว่า แตกต่างกัน ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ในด้านการบริหารระบบสารสนเทศ จึง
ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนที่เหลืออีก 5 ด้าน พบว่า ปฏิเสธสมมติฐาน และยังพบว่า ด้านอายุก็
พบว่า แตกต่างกัน ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ในด้านการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน
และยังยอมรับสมมติฐานด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน ตาม
นัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ที่ตั้งไว้ ส่วนที่เหลืออีก 4 ด้าน พบว่า ปฏิเสธสมมติฐาน และด้านตำแหน่ง
หน้าที่ ก็พบว่า ไม่แตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทุกด้าน และ
เมื่อพิจารณา ด้านประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศ พบว่า ยอมรับสมมติฐานด้านการบริหาร
ระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ที่ตั้งไว้ และยังยอมรับสมมติฐานด้าน
การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และยัง
ยอมรับสมมติฐานด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน ตามนัยสำคัญทางสถิติที่
.01 และยังยอมรับสมมติฐานด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลงานโรงเรียน ตาม
นัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และยังพบว่าส่วนที่เหลืออีก 2 ด้าน พบว่า ปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

**๔.๔ แนวทางแก้ไขและการพัฒนาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียน
ประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต
๑**

ผลการวิจัย พบว่า บุคลากรที่อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ มีปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข
กับปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว ของบุคลากร
ในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านการบริหารระบบสารสนเทศ บุคลากรมีความต้องการให้มีการส่งเสริม
สนับสนุนให้มีวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดเก็บข้อมูล และเพียงพอ
กับการใช้งานจำนวน 7 คน มีความต้องการให้บุคลากรที่รับผิดชอบมีการเข้ารับการฝึกอบรม
การพัฒนาด้านสารสนเทศและความรู้ในการจัดเก็บข้อมูลและมีทักษะในการใช้โปรแกรมในการ
จัดเก็บข้อมูล จำนวน 2 คน และมีความต้องการให้มีการแต่งตั้งหรือมอบหมายผู้รับผิดชอบใน

การเก็บข้อมูลที่ชัดเจน รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลคืนจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องตรงตามกำหนด จำนวน 1 คน

ด้านการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐาน บุคลากรมีความต้องการให้มีบุคลากรที่รับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศที่มีทักษะและความชำนาญในการใช้คอมพิวเตอร์ จำนวน 3 คน และมีความต้องการให้จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องมือที่ช่วยในการประมวลผลข้อมูลที่เพียงพอต่อการใช้งาน จำนวน ๒ คน

ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน

ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารงานวิชาการโรงเรียน บุคลากรมีความต้องการให้มีการประสานงานร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่นๆ จำนวน 1 คน

ด้านการบริหารสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน บุคลากรมีความต้องการให้มีการกำกับติดตามและประเมินผลที่ชัดเจน เช่น การติดตามบุคลากรที่รับผิดชอบข้อมูล จำนวน 1 คน

ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการายงานผลงานโรงเรียน บุคลากรมีความต้องการให้มีบุคลากรรับผิดชอบในการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ จำนวน 3 คน และมีความต้องการให้มีการกำหนดรูปแบบการนำเสนอข้อมูลระบบสารสนเทศที่ชัดเจน เช่น การทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ฯ จำนวน 1 คน

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๑ ความคิดเห็นของบุคลากรต่อสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑

จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X}=2.72$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียนบุคลากร อยู่ในระดับ น้อย สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือ บุคลากรมีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของ

โรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาทางด้านสมรรถนะที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศ จากการศึกษาพบว่า บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว จึงสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศ หมายถึง มีความถูกต้อง ครบถ้วน ตรงตามความต้องการใช้งาน มีความทันสมัยหรือเป็นปัจจุบันและทันต่อการใช้งาน ผู้บริหารต้องเห็นความสำคัญของระบบสารสนเทศและใช้สารสนเทศเป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดนโยบาย และ การตัดสินใจ การวางแผนและการดำเนินการจะต้องเข้าใจง่าย สะดวกการเรียกดูข้อมูล และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **เกรียงไกร จันทโรทัย** ได้ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๖ พบการวิจัยว่า ปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ตามความคิดเห็นของศึกษาธิการอำเภอ และนักวิชาการ โดยรวมและรายด้าน ทุกด้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **ประสงค์ สว่างแวว** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา ๙ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมศึกษาธิการอำเภอมีความคิดเห็นว่าระดับคุณภาพของระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร ๕ ด้านได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรักษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Gwaltney** ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาวผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน ตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบันและความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย

๒) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว จึงสอดคล้องกับ **อำนาจ เดชชัยศรี** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน หมายถึง กระบวนการทำงานหรือการดำเนินงานเพื่อให้ได้ตรงตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องมีความรู้ และต้องเข้าใจหลักการ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงการบริหารระบบสารสนเทศพื้นฐานโรงเรียน

และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **ประสงค์ สว่างแวว** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา ๙ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมศึกษาธิการอำเภอมองมีความคิดเห็นว่ระดับคุณภาพของระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร ๕ ด้าน ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรักษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Gwaltney** ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาวผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน ตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบันและความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย

๓) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว จึงสอดคล้องกับ **ประทีป เมธาคุณวุฒิ** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน หมายถึง ๑) การรับนักเรียน และผลการทดสอบการเรียนรู้ ๒) การเพิ่ม / ลดรายวิชา การจัดทำตารางสอน ๓) การเปิดรายวิชา การวางแผนหลักสูตร ๔) การลงทะเบียนและผลการเรียน สถานศึกษาจำเป็นต้องจัดเตรียมข้อมูลและสารสนเทศเพื่อตอบคำถามจากการประเมินภายนอกให้ชัดเจน สถานศึกษาควรจัดทำสารสนเทศที่จำเป็นและสอดคล้องกับกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา การจัดการศึกษาตามกรอบแนวคิดหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับระบบคุณภาพภายในสถานศึกษา และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **เกรียงไกร จันทโรทัย** ได้ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๖ พบการวิจัยว่า ปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ตามความคิดเห็นของศึกษาธิการอำเภอ และนักวิชาการ โดยรวมและรายด้าน ทุกด้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Gwaltney** ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาวผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน ตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบันและความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย

๔) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอแก้ง เลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน ในอำเภอแก้ง เลี้ยว จึงสอดคล้องกับ **กรมสามัญศึกษา** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน หมายถึง การบริหารงานวิชาการเป็นงานสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการให้บริการของนักเรียน ครู บุคลากรต่างๆ ในโรงเรียนเป็นงานที่โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งผู้บริหารควรจัดให้มีขึ้น และได้รับความร่วมมือจากบุคลากร ทุกฝ่ายเพราะเป็นงานบริการ และมีส่วนช่วยสนับสนุนในการพัฒนานักเรียน ให้มีคุณภาพ และสนับสนุนการบริหารงานในด้านอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพควบคู่กันไป และยังสอดคล้องกับ **รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน หมายถึง กระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุง การเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การปรับปรุงพัฒนาการเรียน การสอน ตลอดจนการประเมินผลการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน และยังสอดคล้องกับ **ภิญโญ สาร** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน หมายถึง ในการบริหารงานวิชาการผู้บริหารควรกระจายอำนาจความรับผิดชอบให้ครูทุกคน ความเป็นผู้นำของผู้บริหารการศึกษาอยู่ที่ความสามารถที่จะใช้คนอื่นให้ทำงานโดยไม่ต้องใช้วิธีการบังคับอยู่ที่เทคนิคในการกระตุ้นให้ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียน การสอนนักเรียนเกี่ยวข้องกับการเรียนทุกคนขยันแข่งขันทำงานอย่างเต็มที่ และอดทนอย่างไรก็ตามผู้บริหารการศึกษาทุกคนพึงระลึกเสมอว่าตนเองไม่ใช่ครูและไม่รอบรู้ในงานวิชาการไปเสียหมดทุกวิชา การบริหารงานด้านวิชาการจึงอาศัยเทคนิคในการรู้จักใช้คนมากกว่าการสอนคนอื่นว่าเขาทำอะไร ความจริงการที่ครูจะทำอะไรเป็นหน้าที่ของครูไม่ใช่หน้าที่ของผู้บริหาร ผู้บริหารเพียงแต่คอยดูแลให้ครูทำงานที่ดีที่สุด และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **เกรียงไกร จันทโรทัย** ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๖ พบการวิจัยว่า ปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ตามความคิดเห็นของศึกษาธิการอำเภอ และนักวิชาการ โดยรวมและรายด้าน ทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Gwaltney** ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาว ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาประกอบด้วย แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน ตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบัน และความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย

๕) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน ในอำเภอเก้าเลี้ยว จึงสอดคล้องกับ **คณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารโรงเรียน หมายถึง แนวทางใน การปฏิบัติไว้ว่า ในการจัดการระบบสารสนเทศทางการศึกษาของหน่วยงานในกับโรงเรียนควรดำเนินการตามกระบวนการบริหาร และจัดการระบบข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาที่ครอบคลุมระบบสารสนเทศในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้สถานศึกษามีและได้ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษาตามภารกิจของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับ **วีระ สุภากิจ** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน หมายถึง ระบบที่เกี่ยวกับการนำข้อมูลที่ได้จากการเกิดจากฐานข้อมูลที่น่ามาประมวลให้เป็นระบบสารสนเทศที่มีคุณค่าต่อผู้รับใช้ในการวางแผน และการตัดสินใจขององค์กรขึ้นไป เพื่อนำมาใช้ในการสนับสนุนในการวางแผน และการตัดสินใจของผู้บริหาร ความจริงระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการต้องอาศัยคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย แต่เนื่องจากความสามารถของคอมพิวเตอร์ในการประมวลผลมากในเวลาอันเร็ว และยังสอดคล้องกับ **อำนาจ เดชชัยศรี** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศการบริหารงานวิชาการโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมของกลุ่มบุคคลที่ร่วมมือกันดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดภายในองค์กร และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **ประสงค์ สว่างแวว** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ เขตการศึกษา ๙ ผลการวิจัยพบว่าในภาพรวมศึกษาธิการอำเภอมิมีความคิดเห็นวาระระดับคุณภาพของระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร ๕ ด้านได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรักษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล อยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **สุทัศน์ กายาน** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารในสถานศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการจัดสารสนเทศเพื่อการบริหารในสถานศึกษาส่วนใหญ่ มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ วางแผน และการจัดเก็บข้อมูล จำแนกเป็นหมวดหมู่ แต่ยังไม่มีการนำข้อมูลไปใช้แก้ปัญหาอุปสรรค และความก้าวหน้าของการปฏิบัติในสถานศึกษา ไม่มีการจัดระบบประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอผู้บริหารสถานศึกษา ยังขาดแคลนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ ๒) ปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศตามภารกิจ ๓) ความต้องการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารงานมีความต้องการมากเกี่ยวกับการให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Gwaltney** ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาวผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาประกอบด้วย

แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบัน ตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบัน และความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Blustering** ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนสารสนเทศเพื่อการบริหาร ในหน่วยงานรัฐบาลกลาง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาวิธีการออกแบบและนำระบบสารสนเทศที่เป็นอัตโนมัติไปใช้ในภาครัฐบาล โดยมีการวิเคราะห์ภาระหน้าที่สำคัญ ๆ ความซับซ้อนของงานตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่คาดว่า ผู้จัดการระบบสารสนเทศจะต้องเผชิญวิธีการที่ใช้สำหรับการออกแบบ ก็คือ การศึกษาทฤษฎีการตัดสินใจแบบต่าง ๆ และความสัมพันธ์ของทฤษฎีเหล่านั้น เพื่อจะปรับไปใช้กับการทำงานของระบบสารสนเทศ การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย ได้อาศัยข้อมูลการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทางเทคโนโลยี การเมืององค์การ และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **เพลินพิศ หยาตผลา** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาจัดระบบสารสนเทศที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาและปัญหาการจัดระบบสารสนเทศในการบริการโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ ส่วนใหญ่มีหน่วยงานและบุคลากรรับผิดชอบการจัดระบบสารสนเทศโดยเฉพาะการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศตรงตามความต้องการของโรงเรียนและเป็นปัจจุบัน มีการนำข้อมูลและสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ ในการวางแผนการรายงานผล การกำหนดนโยบาย การประชาสัมพันธ์ และการควบคุมปัญหาที่พบในการจัดระบบสารสนเทศของโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรขาดความรู้ในการวิเคราะห์และประมวลผล ขาดงบประมาณ ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ขาดสถานที่ปฏิบัติงาน ขาดเครื่องมือในการวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูลไม่สามารถเก็บได้ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงขาดการวิเคราะห์ข้อมูล

๖) ด้านการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลโรงเรียน บุคลากรที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลโรงเรียน ในอำเภอเก้าเลี้ยว จึงสอดคล้องกับ **นพพงษ์ บุญจิตราดุล** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบสารสนเทศเพื่อการรายงานผลโรงเรียน หมายถึง การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่งกับประชาชน วิธีการรายงานของมีแบบแผนและการกระทำที่ต่อเนื่องกันในอันที่จะสร้างหรือยังให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกลุ่มประชาชน เพื่อให้โรงเรียนและให้สถาบันกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและให้ความสนับสนุนร่วมมือซึ่งกันและกันอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่โรงเรียนหรือสถาบันนั้น ให้ดำเนินงานได้ตามจุดมุ่งหมายโดยมีประชาชนเป็นแนวบรรทัดฐานสำคัญและการรายงานผลหรือการประชาสัมพันธ์ผลงานโรงเรียน คือ กระบวนการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง และยังสอดคล้องกับ **กรมวิชาการ** ซึ่งให้ความหมายของคำว่า การบริหารระบบ

สารสนเทศเพื่อการรายงานผลโรงเรียน หมายถึง กระบวนการในการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศมีทั้งหมด ๕ ขั้นตอน ๑) การเก็บรวบรวมข้อมูล ๒) การตรวจสอบข้อมูล ๓) การจัดกระทำข้อมูล ๔) การจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **เพลินพิศ หยาตมภา** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดระบบสารสนเทศในการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาระบบสารสนเทศที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และปัญหาการจัดระบบสารสนเทศในการบริการโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ ส่วนใหญ่มีหน่วยงานและบุคลากรรับผิดชอบการจัดระบบสารสนเทศโดยเฉพาะการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศตรงตามความต้องการของโรงเรียนและเป็นปัจจุบัน มีการนำข้อมูลและสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ ในการวางแผนการรายงานผล การกำหนดนโยบาย การประชาสัมพันธ์ และการควบคุมปัญหาที่พบในการจัดระบบสารสนเทศของโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรขาดความรู้ในการวิเคราะห์และประมวลผล ขาดงบประมาณ ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ขาดสถานที่ปฏิบัติงาน ขาดเครื่องมือในการวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูลไม่สามารถเก็บได้ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงขาดการวิเคราะห์ข้อมูล

๕.๒ เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑

จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 4 ด้าน คือ เพศ อายุ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศ มีความแตกต่างกันออกไป เมื่อพิจารณา ในแต่ละปัจจัย มีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

เพศ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจาก ระดับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว ในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่เพศ จะเป็นเพศใดก็สามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เกรียงไกร จันทโรทัย** ได้ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๖ พบว่า มีปัญหาการดำเนินงานระบบสารสนเทศโดยรวมไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพรรณิการ์ พงศ์ผาสุก** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การกระบวนกรจัดการระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรี” พบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารสังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ

Gwaltney ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบของสารสนเทศเพื่อการบริหารสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการบริหารและการวางแผนระยะยาวผลการศึกษาพบว่า รูปแบบสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาประกอบด้วย แฟ้มข้อมูล ๕ แฟ้ม คือ ข้อมูลบุคลากร ข้อมูลนิสิตนักศึกษา ข้อมูลศิษย์เก่า ข้อมูลงบประมาณและอาคารสถานที่ รูปแบบสารสนเทศนี้จะแตกต่างกันในแต่ละสถาบันตามองค์ประกอบและระบบย่อยของสถาบัน ฉะนั้นการจัดสารสนเทศต้องพิจารณาโครงสร้างของสถาบัน และความต้องการสารสนเทศเฉพาะของแต่ละสถาบันด้วย

อายุ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับสภาพ ปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว ในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่อายุ จะมีอายุเท่าใดก็สามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพรรณิการ์ พงศ์ผาสุก** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกับครูผู้สอน ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารสังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

ตำแหน่งหน้าที่ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเก้าเลี้ยว ในตำแหน่งหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตำแหน่ง จะเป็นตำแหน่งระดับใดก็ตามสามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **Cassidy** ได้ทำการศึกษา เรื่อง ข้อมูลการตัดสินใจในการพัฒนาระบบการศึกษาวิเคราะห์ระบบการบริหารข้อมูลทางการศึกษา โดยการใช้คอมพิวเตอร์ที่จะส่งผลให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้เป็นประโยชน์ถึงมือผู้บริหาร ผู้เกี่ยวข้องระดับทุกระดับผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการบริหารจัดการข้อมูลนั้นต้องกำหนดเกณฑ์เพื่อการประเมิน และการออกแบบระบบ บริหารการจัดการข้อมูลการศึกษาจึงจะสามารถพัฒนาระบบการศึกษาได้และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ผู้บริหารทุกระดับสามารถใช้งานสารสนเทศได้ทันเวลา ถูกต้องและสมบูรณ์

ประสบการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับสภาพ ปัญหาในการบริหารระบบสารสนเทศของโรงเรียนประถมศึกษา ในอำเภอเก้าเลี้ยว ในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ประสบการณ์ใน

การใช้ระบบสารสนเทศ จะมีประสพการณ์ในการใช้ระบบสารสนเทศเท่าใดก็สามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิการ์ พงศ์ผาสุก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกับครูผู้สอน ผู้บริหารที่มีประสพการณ์ในการทำงานต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารสังกัดเทศบาล จังหวัดนนทบุรีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และครูผู้สอนที่มีประสพการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีกระบวนการจัดทำระบบสารสนเทศเพื่อบริหารโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

- Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing* (4th ed.). New York: Harper & Row, 1971.:
- บุญชม ศรีสะอาด, *การวิจัยเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕),
- พิสนุ พงศ์ศรี, *วิจัยทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียมผ่า การพิมพ์, ๒๕๔๙),
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒*
สำนักนายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพมหานคร : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๖),
- สิน พันธุ์พินิจ, *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗),



พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง The monk with development the strong

พระครูเทศสุตากรณี*

บทคัดย่อ

พระภิกษุหรือเรียกแบบชาวบ้านว่าพระสงฆ์ เป็นสถาบันสำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องเหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะพระสงฆ์เป็นผู้อบรมให้ธรรมะ ให้ผลทั้งโลกิยะและโลกุตตระ จัดการศึกษาด้านปริยัติและด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม ชุมชน เอื้อประโยชน์ทางธรรม อันเป็นสาธารณสมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม คอยพัฒนาสาธารณูปการ มีการร่วมมือประสานการเผยแผ่ธรรม ผู้สัมพันธ์กับชุมชนและสังคมเนื่องกัน พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่เกิดจนมรณะ ต้องเสียสละ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่

คำสำคัญ พระสงฆ์, การพัฒนาชุมชน

ABSTRACT

Buddhist monks or locals. It is important that institutions be involved correspond to the development of a strong community. Because the monks are trained to religion. For both worldly and Slovak Gangut basket Pariyat and practice management education to all citizens. The closer to the communities benefit to the fair. As a public treasure Community and social housing We infrastructure development The cooperation with the Missionary. Relates to the community and society as well. Buddhist monks in the entire life from birth to death. Sacrifice. As the Buddha said. "If that is a great benefit because taking little benefit. An individual should sacrifice a little for the sake of the health benefits of great joy.

Keyword The monk , Community development.

* วัตรสุวรรณบรรพต ตำบลสุขฤทัย อำเภอเมืองห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี

บทนำ

เนื่องจากปัจจุบันการพัฒนาชุมชนในทางโลกพัฒนาเจริญก้าวหน้าไปไกลมากแล้ว โดยเน้นในไปการพัฒนาวัตถุเป็นหลัก จึงทำให้เกิดปัญหาในสังคมมากมาย โดยเฉพาะในด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ความดีต่างๆ ลดลงอย่างมาก และยังไม่มีหน่วยงานใดที่จะคิดแก้ไขในการพัฒนาคุณธรรมความดีของชุมชนให้เจริญควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นรูปธรรม สามารถนำมาพัฒนาจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักของการพัฒนาจิตใจและในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนทางโลก โดยเฉพาะพระสงฆ์ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ไทยจะต้องมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย เพื่อช่วยเหลือประชาชนและสังคม ให้อยู่ดีมีสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพ สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้

ปัญหาที่สำคัญของชุมชนในปัจจุบันที่พระสงฆ์ควรเข้าไปพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาด้านจิตใจ เพราะประชาชนในชุมชนส่วนมากมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความทุกข์เกี่ยวกับสภาพจิตใจเป็นส่วนใหญ่ จมปลักอยู่กับการเห็นแก่ตัว เอารอดเอาเปรียบ ไม่มีการพึ่งพาอาศัยทำร้ายร่างกายจิตใจ ลึกเล็กขโมยน้อย ผิดลูกผิดเมียคนอื่น ช่อราษฎรบังหลวง ทุจริตคอร์ปชั่น ผิดศีลธรรมอยู่ตลอด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมปัจจุบันที่สมควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

ปัญหาที่รองลงมา คือ ปัญหาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ถึงแม้ปัจจุบันทางรัฐบาลจะดำเนินการในการพัฒนาประเทศโดยใช้แผนแม่บทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาประเทศก็ตาม แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศก็ยังคงขาดตกบกพร่องอยู่เป็นจำนวนมาก ประชาชนขาดคุณภาพชีวิตที่ดี หลายๆ ที่หลายๆ แห่ง ยังขาดการพัฒนาที่ดีมีคุณภาพ โดยเฉพาะด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ที่รัฐบาลยังเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึง ซึ่งในสังคมปัจจุบันยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างทั่วถึง เพื่อประชาชนในสังคมจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างน้อยก็ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปัญหาที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ ปัญหาในการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพ ที่เรียกว่า ปัญญา ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าคนเราขาดปัญญาก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างของชีวิตที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การพัฒนาปัญญา จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญต้องได้รับการพัฒนา เช่นเดียวกันกับปัญหาอื่นๆ เพราะเมื่อมีทุกคนปัญญาแล้วก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกัน

การพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆ หลายประการดังต่อไปนี้คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)
๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change)
๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact)
๔. ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology)
๕. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นเช่นการเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงหรือนโยบายของผู้นำประเทศ

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมาเราจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to Change)

สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นคือความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นกินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนาก็คือทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for Change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

คำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยีเช่นเครื่องจักรเครื่องยนต์ต่างๆอาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมวิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้าที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมืองสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นหลังจากนั้นคำว่าพัฒนาก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลกโดยความหมายกว้างๆทั่วไปแล้วหมายถึงการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ^๑

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีอยู่สามส่วนคือผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนาหรืออุดมการณ์วิธีการรวมทั้งกระบวนการต่างๆที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมายของกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจชัดเจนในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวิชาการที่ว่าด้วยการพัฒนา^๒

^๑จิตติ มงคลชัยอรัญญา, การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา, (เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน), (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

คำถามที่มักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งในศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนามาก็คือการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสังคมนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของใคร เกิดขึ้นจากการกระทำของใครและมีจุดมุ่งหมายรวมทั้งเจตนารมณ์ที่แท้จริงอย่างไรจึงต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

จากการศึกษาเชิงวาทกรรม (Discourse Studies) พบว่ามีการแอบแฝงซ่อนเร้นความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์แนวคิดทฤษฎีหลักการวิธีการนั้นคือการพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นเพียงการบิดเบือนซ่อนเร้นฉันทมติเชิงวิชาการที่แท้จริงของพัฒนาศาสตร์โดยพยายามใช้วาทกรรมครอบงำระบบความคิดรวมไปถึงการชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมเป้าหมายให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผู้สร้างวาทกรรมต้องการนอกเหนือไปจากนั้นยังมีข้อคิดเห็นทางวิชาการที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าภายใต้เงื่อนไขที่บริสุทธิการพัฒนาที่แท้จริงไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ถ้าหากไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงลบของสังคมซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในทางบวกหรือการพัฒนา

อย่างไรก็ตามโดยแก่นแท้แห่งศาสตร์นั้นการพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัยก็คือ

๑. ในความหมายอย่างแคบการพัฒนาหมายถึงการประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้เป็นครั้งแรกเช่นการคิดค้นกระแสไฟฟ้าการประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์

๒. ในความหมายอย่างกว้างการพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่างๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้นโดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนาคือ

๑) การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณคุณภาพและสิ่งแวดล้อมทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิม

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไป

๓) มีลักษณะเป็นพลวัตรซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

๔) มีลักษณะเป็นแผนและโครงการคือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใดด้วยวิธีการใดเมื่อใดใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใดใครรับผิดชอบ

๕) มีลักษณะเป็นวิชาการซึ่งหมายถึงการกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชนบทการพัฒนาอุตสาหกรรมการพัฒนาชุมชนการพัฒนาศึกษา

๖) มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง

๗) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์โดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์หรืออาจจะเกิดขึ้นเอง

๘) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัดซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพปริมาณและสิ่งแวดล้อมดีขึ้นมากหรือน้อยเพียงใดในระดับใด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ การกำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (Planned Change) การพัฒนาหมายถึงการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที ดีกว่า^๓ การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความสะดวกสบายความกินดีอยู่ดีความ เจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมและจิตใจอย่างสงบสันติซึ่งขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนอง ความต้องการของร่างกายทั้งยังรวมความไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของคุณภาพชีวิตอัน ได้แก่การศึกษาสิ่งแวดล้อมการพักผ่อนหย่อนใจ

อย่างไรก็ตามได้มีการศึกษาเชิงประเมินผลการพัฒนาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึง ปรารถนาหลายประการนับตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๔ เป็นต้นมาได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศวิทยา (Social Ecology) ของสังคมไทยผลที่คาดหวังสำคัญหลายประการไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้เหตุการณ์เหล่านี้ทำ ให้นักคิดจากหลายสำนักความคิดพากันหยิบยกประเด็นปัญหาต่างๆขึ้นมาถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กัน อย่างกว้างขวางถึงความล้มเหลวเหล่านั้นพร้อมทั้งมีการเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศบาง แนวคิดได้รับการยอมรับจากสาธารณชนและกลุ่มผู้บริหารจนนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายในการ พัฒนาประเทศบนพื้นฐานความเชื่อในเอกลักษณ์รวมทั้งความเข้มแข็งของวัฒนธรรมบางแนวคิดชู ประเด็นการเรียนรู้ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของคนพร้อมทั้งการให้เหตุผลอย่างเป็นระบบ นำเชื่อถือและปฏิบัติตามในขณะที่นักคิดบางสำนักความคิดพยายามใช้ยุทธศาสตร์ทางศาสนา (Religious Strategy) มาชี้แนะทางออกให้แก่สังคมไทยบนพื้นฐานแห่งนัยยะสำคัญตลอดจนความ โดดเด่นทางวิชาการที่ว่าความดีต้องอยู่เหนือความชั่วเสมอโดยละทิ้งเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมด้านมิติของเวลา (Time) พลังทางลบ (Negative Social Force) ที่ทำให้เกิดการต่อต้าน เปลี่ยนแปลงอันไม่พึงปรารถนาในสังคม

ปรัชญาอุดมการณ์ของการพัฒนาชุมชน

ความหมายของคำว่าปรัชญานั้นไม่อาจหาคำนิยามที่แน่นอนตายตัวที่ใช้ได้กับทุกแห่ง ทุกสถานการณ์ได้อย่างไรก็ตามด้วยความจำเป็นที่ต้องมีคำนิยามที่แน่นอนเพื่อเป็นพื้นฐานที่ชัดเจน ในการศึกษาจึงควรได้มีการศึกษาถึงความหมายของคำว่าปรัชญาเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นแนวทาง ในการกำหนดความหมายของคำว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนต่อไป

คำว่าปรัชญาถ้าพิจารณาความหมายตามรูปศัพท์อาจพิจารณาได้เป็น ๒ แนวทางคือ

๑. ตามรูปศัพท์ภาษาไทยนั้นคำว่าปรัชญาเป็นคำที่พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิป พงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษเป็นศัพท์บัญญัติที่เป็นที่ นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันตามรากศัพท์ปรัชญาเป็นคำสันสกฤตมาจากคำว่าชญาแปลว่ารู้ เข้าใจเมื่อเติมอุปสรรคซึ่งแปลว่าไกลสูงสุดประเสริฐลงไปข้างหน้าจึงกลายเป็นคำว่าปรัชญาซึ่ง อาจจะทำให้ความหมายได้ว่าเป็นความรอบรู้กว้างขวางหรือความรู้ที่ประเสริฐความรู้อันสูงก็ได้โดยนัย

^๓ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๑.

นี้ความหมายของปรัชญาในศัพท์ภาษาไทยจึงเน้นไปที่ตัวความรู้หรือผู้รู้ซึ่งเป็นความรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้งประเสริฐเป็นต้นซึ่งตรงกับคำว่าปัญญาในภาษาบาลี

๒. ตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษนั้นมีความหมายแตกต่างไปจากภาษาไทยอยู่บ้างโดยที่ไพทาгорัส (Pythagoras) เป็นคนเริ่มใช้คำนี้โดยเรียกตัวเองว่านักปรัชญา (Philosopher) ตามศัพท์เดิมของคำ Philosophy นั้นมาจากภาษากรีก ๒ คำสนธิกันคือPhilosกับ Sophia คำว่าPhilosนั้นแปลว่ารักหรือความรัก (Love) ส่วนคำว่า Sophia นั้นหมายถึงความรู้ความปราดเปรื่อง (Wisdom) เมื่อรวมกันเข้าเป็น Philosophy แล้วจึงหมายถึงความรักในความรู้ความรักในความปราดเปรื่อง (The Love of Wisdom) ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษจึงหมายถึงคนที่ตั้งใจแสวงหาและอยากรู้อยากเห็นใฝ่หาความรู้อยู่เสมอไม่ใช่คนที่มีความรู้แล้วพอใจกับความรู้ที่ตนมีอยู่แล้วนั้น

อย่างไรก็ตามแม้คำนิยามจะแตกต่างกันออกไปบ้างตามรูปศัพท์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษแต่สิ่งที่ยังร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือความรู้ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้หรือวิธีการแสวงหาความรู้ก็ตามปรัชญาจึงหนีไม่พ้นเรื่องความรู้ไปได้นอกจากนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของคำว่าปรัชญาไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นวิชาว่าด้วย “หลักแห่งความรู้และความจริง”^๔

ปรัชญาประการที่หนึ่ง

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประการแรกคือความศรัทธาอย่างแรงกล้าในตัวคนที่ว่า “คนเป็นทรัพยากรที่ประเสริฐมีค่าและสำคัญที่สุด” หมายถึงในทุกชุมชนนั้นนอกเหนือไปจากทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) เช่นดินน้ำป่าไม้แร่ธาตุต่างๆแล้วยังมีทรัพยากรอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรที่สูงส่งมีค่าและสำคัญมากที่สุดในชุมชนเพราะคนรู้จักเหตุรู้จักผลรู้จักคิดรู้จักตัดสินใจรู้จักวางแผนรู้จักประพฤติปฏิบัติและรู้จักพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการความศรัทธาในตัวคนตามปรัชญาข้อนี้มิได้จำกัดเฉพาะเพศใดเพศหนึ่งแต่หมายรวมไปถึงความศรัทธาในตัวคนทุกเพศทุกวัย เช่นหญิงชายเด็กและคนชราด้วย^๕

การที่คนเป็นทรัพยากรที่ประเสริฐมีค่าและสำคัญที่สุดนั้นสืบเนื่องมาจากเหตุผลที่สำคัญสองประการประการแรกคือ “จุดเริ่มต้นของการพัฒนานั้นเริ่มที่คน” หมายความว่าการพัฒนาทั้งหลายในชุมชนล้วนมาจากการกระทำของคนกล่าวคือคนเป็นผู้คิดตัดสินใจวางแผนและลงมือปฏิบัติการเองทั้งสิ้นคนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนานอกจากนี้คนยังบันดาลให้สิ่งต่างๆในชุมชนเกิดขึ้นหรือดับสลายได้เช่นคนสามารถสร้างหรือทำลายบ่อน้ำโรงเรียนโรงพยาบาลหรือคนด้วยกันเองได้เป็นต้น

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ “จุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนาคือการพัฒนาคน” การพัฒนาคนหมายถึงการทำให้คนมีทั้งคุณภาพและมีศักยภาพคือมีความสามารถในการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพและมีทั้งคุณธรรมคือมีจิตใจพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวมหรือชุมชน ทั้งนี้เพราะคนเป็นส่วนสำคัญที่สุดในชุมชนชุมชนจะยั่งยืนถาวรเจริญก้าวหน้าหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคนในชุมชนนั้นดังนั้นจุดหมายปลายทางสูงสุดหรือผลประโยชน์สูงสุดต่างๆของการพัฒนาจึงมุ่งไปที่การพัฒนาคนและควรเป็นคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วยการพัฒนาต่างๆที่ผ่านมาประสบกับความล้มเหลวหรือไม่ได้ผลเท่าที่ควรสาเหตุประการหนึ่งมาจากการขาดจุดมุ่งหมายปลายทางสูงสุดที่มุ่งพัฒนาคนหรือจุดหมายปลายทางรองที่ตั้งไว้มิได้สนองหรือสอดคล้องกันกับจุดหมายปลายทางสูงสุดนั้นเช่นหน่วยงานหน่วยใดหน่วยหนึ่งได้รับคำสั่งจากหน่วยงานในระดับสูงกว่าให้มาสร้างถนนสายหนึ่งในหมู่บ้านหน่วยงานนั้นก็เริ่มสร้างถนนโดยมิได้ให้ประชาชนในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมแม้แต่น้อยวัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทางที่แท้จริงก็เพื่อสนองความต้องการของหน่วยงานที่เหนือกว่าเพื่อให้มีผลงานปรากฏเท่านั้นประชาชนในหมู่บ้านก็มีได้เอาใจใส่ ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่ได้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเพราะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างถนนนั้นด้วยไม่ว่าถนนสายนั้นก็เสื่อมโทรมใช้การไม่ได้อันเป็นการสูญเสียเปล่าในการพัฒนาอย่างหนึ่ง^๖

ฉะนั้นในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือต้องมีความศรัทธาในตัวคนอันหมายถึงการเห็นคุณค่าและความสำคัญของประชาชนในชุมชนตลอดเวลา ตัวอย่างเช่นนักพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับความต้องการปัญหาและผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักในการดำเนินงานโดยมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่างๆทุกขั้นตอนมิใช่เพียงแต่ให้ประชาชนได้รู้ได้เห็นเท่านั้นต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสสัมผัสของจริงด้วยโดยต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการคิดตัดสินใจวางแผนและปฏิบัติการในโครงการพัฒนาต่างๆเหล่านี้เป็นต้นการสร้างถนนตามตัวอย่างข้างต้นหากประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังทุกขั้นตอนในการคิดตัดสินใจวางแผนและปฏิบัติการแล้วจริงอยู่งานอาจจะดำเนินการไปอย่างล่าช้าเสียเวลาแต่ผลที่ได้รับก็คือประชาชนจะเกิดความรู้สึกว่าตัวเองมีส่วนเป็นเจ้าของถนนสายนั้นเพราะได้ช่วยกันสร้างมากับมือจึงเห็นคุณค่าความสำคัญเมื่อเป็นเช่นนี้ความร่วมมือในการดูแลบำรุงรักษาในเวลาต่อมาจึงไม่น่ามีปัญหาหนัก^๗

ปรัชญาประการนี้ เป็นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ที่ต้องตั้งอยู่บนความศรัทธาในตัวคนที่ว่าคนทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้ ถ้ามีโอกาสหรือมีการให้โอกาสกันในเรื่องความร่วมมือของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมไม่น่าจะเป็นปัญหาปัญหาจะอยู่ที่ว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะมีความพร้อมขนาดไหนในอันที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาทำงาน

^๖ กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แปลอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^๗ ชอบ เข้มกลัด, “การพัฒนาชุมชน”, วารสารสังคมศาสตร์, วิทยาลัยครูเพชรบุรี, (๑ ตุลาคม ๒๕๔๔), หน้า ๔.

พัฒนาชุมชน การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลทั้งสิ้น ถ้ามองข้ามในเรื่องการพัฒนาคนแต่ละคนให้มีทักษะที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นนอกเหนือไปจากนี้ทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนนั้นจะขาดคนมิได้นับตั้งแต่การที่คนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาคนเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและคนเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนา ดังนั้นหัวใจของปรัชญาประการนี้ก็คือการเห็นว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญที่สุด

ปรัชญาประการที่สอง

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งประการที่สองคือความศรัทธาและเชื่อมั่นในตัวคนที่ว่า “คนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุด” (Highest potential developing animal) ปรัชญาประการนี้หมายความว่าในบรรดาทรัพยากรทั้งหลายในโลกคนสามารถสร้างประโยชน์สูงสุดให้แก่ชุมชนได้มากที่สุดถ้าได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องจะสามารถดึงเอาความสามารถภายในตัวคนออกมาใช้ประโยชน์ได้และถ้ามีการเปรียบเทียบกับความสามารถในการพัฒนาของคนกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆที่พัฒนาได้ เช่น ช้างม้าลิง เป็นต้นแล้วคนจะเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุด

การที่คนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุดนั้นสืบเนื่องมาจากความเชื่อว่า “ในบรรดาสัตว์โลกทั้งหลายนั้นคนสามารถพัฒนาให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมให้อยู่ในตัวได้มากที่สุด” ในขณะที่สัตว์โลกอื่นๆทำไม่ได้หรือทำได้ไม่ดีเท่าสาเหตุประการหนึ่งของการที่คนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้ดีที่สุดก็เพราะลูกบาศก์เซนติเมตรลิงชิมแปนซี ๔๐๔ ลิงอุรังอุตัง ๔๙๕ และชะนี ๑๒๘ คนของโลกสี่ระชะของคนโดยประมาณแล้วมีความจุมากกว่าของลิงขนาดใหญ่ ๔ เท่าตัว” (Ralph L. Beals and Harry Hoijer, ๑๙๖๕ : ๕๐) ยิ่งไปกว่านั้นการที่สัตว์ต่างๆเช่นช้างม้าลิงและสุนัขได้รับการฝึกหรือพัฒนาให้ฉลาดและมีความสามารถมากขึ้นผู้ที่ทำการฝึกสัตว์เหล่านั้นก็คือคนนั่นเองนอกจากนี้คนสามารถเข้าร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนได้ดีที่สุดตัวอย่างเช่นการสร้างถนนสายหนึ่งขึ้นในหมู่บ้านการที่คนเข้ามาช่วยกันคิดวางแผนตัดสินใจร่วมกันก่อสร้างตลอดจนร่วมกันฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆจนกระทั่งสร้างถนนเสร็จเช่นนี้ถือว่าคนสามารถพัฒนาให้มีคุณภาพขึ้นได้โดยคนสามารถใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ทำงานจนบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพในเวลาเดียวกันคนก็สามารถพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกในการเสียสละโดยยอมเสียสละกำลังกายความสุขส่วนตัวมาช่วยกันสร้างถนนด้วยความซื่อสัตย์อดทนและยอมสละกำลังเงินเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างจริงใจและจริงจังสิ่งเหล่านี้อาจถือได้ว่าคุณธรรมในตัวคนได้รับการพัฒนาให้เกิดขึ้นบ้างแล้ว

อาจกล่าวได้ว่าคนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในชุมชนใดในเมืองหรือในชนบทรวยหรือจน การศึกษาสูงหรือต่ำจะมีพลังความสามารถในเรื่องความเป็นผู้นำความคิดริเริ่มและความคิดใหม่ๆ ซ่อนเร้นอยู่ในตัวหลังความสามารถนี้สามารถเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆถ้ามีโอกาสได้รับการพัฒนา โดยการกระตุ้นเตือนช่วยชี้แนะส่งเสริมอย่างถูกวิธีถูกทางและอย่างเหมาะสมกับผู้รับก็สามารถที่จะดึงเอาพลังความสามารถนี้ออกมาใช้เพื่อยกระดับมาตรฐานในทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของตนเองและส่วนรวมได้

ปรัชญาประการนี้ถูกนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนโดยนักพัฒนาจะต้องมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานอยู่เสมอว่าคนทุกคนนั้นพัฒนาได้คนทุกคนล้วนมีพลังความสามารถ

อยู่ในตัวและเป็นธรรมดาที่บางคนมีพลังความสามารถที่มองเห็นหรือแสดงออกได้อย่างชัดเจน ขณะที่บางคนพลังนั้นไม่อาจมองเห็นได้แต่ก็ไม่เป็นการลำบางจนเกินความสามารถของนักพัฒนาที่จะพยายามดึงเอาพลังความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในออกมาใช้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้โดยอาจใช้วิธีการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่มและอาศัยกิจกรรมเป็นเครื่องมือกระตุ้นในการดึงพลังความสามารถออกมาจากประชาชนเป็นต้น^๕ เมื่อคนเป็นสัตว์โลกที่พัฒนาได้และพัฒนาได้ดีที่สุดอีกด้วยเช่นนี้การพัฒนาความสามารถของคนนั้นจะต้องเป็นไปอย่างถูกวิธีทั้งนี้เพราะความสามารถของคนเมื่อมีโอกาสได้พัฒนาและถูกนำออกมาใช้อาจเปรียบเสมือนพลังนิวเคลียร์คือมีทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์ความสำคัญจึงอยู่ที่พลังความสามารถนั้นจะถูกนำไปใช้ในทางสร้างสรรค์หรือทางทำลายสิ่งนี้เป็นบทบาทและหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะต้องใช่วิธีการให้ถูกต้องและเหมาะสมในการดึงพลังนั้นออกมาและพัฒนาพลังนั้นให้ใช้ประโยชน์แต่ในทางสร้างสรรค์เท่านั้น

ปรัชญาประการที่สาม

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประการที่สามคือ “การรวมกลุ่ม” (Grouping) ปรัชญาประการนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้าของการพัฒนาชุมชนนั้นต้องอาศัยการรวมกลุ่มและการทำงานในกลุ่มการที่จะเรียกว่ารวมกลุ่มนั้นจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการเข้ามาอยู่ร่วมกันอย่างชัดเจนพลังกลุ่มนี้จะคลอบคลำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จสมความมุ่งหมายได้การรวมกันเป็นกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มถือว่าเป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนถึงกับมีการกล่าวกันว่า “ถ้าไม่มีกลุ่มก็จะมีงานพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น” (no group, No C.D.)

การรวมกลุ่มนั้นมีได้หลายระดับนับตั้งแต่ระดับล่างสุดไปสู่สูงสุดคือกลุ่มครอบครัว ชุมชนสังคมรัฐหรือประเทศชาติเป็นต้นโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มไม่อยู่คนเดียว นอกจากไม่มีทางเลือกหรือจำเป็นเท่านั้นเช่นถูกเนรเทศหรือหลบหลีกเหตุการณ์บางอย่าง เป็นต้น

ปรัชญาประการนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าคนเป็นสัตว์สังคมการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันจะช่วยให้คนเจริญเติบโตได้เร็วที่สุดมีนักคิดในหลายๆ สาขา เช่น สาขาการเมืองสาขาสังคมวิทยาและสาขาจิตวิทยาได้แสดงความคิดและให้เหตุผลของการที่มนุษย์มารวมกันเป็นกลุ่มซึ่งมีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันแล้วแต่การมองและพิจารณาในแต่ละด้านของนักคิดในแต่ละสาขานั้นตัวอย่างสำคัญๆ เช่น ในสายตาของนักปรัชญาการเมืองบางท่านเห็นว่ามนุษย์มารวมกันเป็นกลุ่มเพราะความกลัวอธิบายได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัวไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่มีการทะเลาะวิวาทกันทำสงครามกันและพยายามจะมีอำนาจเหนือกันและกันเช่นนี้ทำให้เกิดความกลัวขึ้นมาว่าถ้าขึ้นปล่อยให้เป็นไปดังกล่าวนั้นความสุขหรือความปลอดภัยในชีวิตจะไม่มีจึงต้องมารวมกันเป็นกลุ่มนักปรัชญาที่มีความคิดเห็นในแนวนี้ก็แต่มักปรัชญาบางท่านกลับเห็นว่ามนุษย์

^๕ อภิชัย พันธุเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

โดยธรรมชาติแล้วความสงบเป็นสัตว์โลกที่ดีเป็นส่วนมากแต่ก็ยังมีมนุษย์บางคนทีประพฤติดัวให้เป็นทีเดือดร้อนแก่ผู้อื่นโดยเฉพาะเรื่องของทรัพย์สินดินแดนจึงทำให้มนุษย์ต้องมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อจะได้มีการออกกฎเกณฑ์กติกาควบคุมให้มนุษย์อยู่ในกรอบอยู่ในวินัยและมีบทลงโทษสำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนด้วยอันทำให้เกิดความเชื่อประการหนึ่งทีเรียกว่า “ถ้าไม่มีกลุ่มก็จะมีกฎหมาย” (no group, no law) กล่าวคือการทำที่มนุษย์มารวมกันอยู่ในกลุ่มจะทำให้ออกกฎหมายมาควบคุมกันได้ง่ายขึ้นนักปรัชญาในกลุ่มนี้สำหรับในสายตาของนักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่าทั้งความกลัวและการมารวมกลุ่มเพื่อที่จะได้มีกฎหมายมาควบคุมดังกล่าวเท่านั้นมิใช่สาเหตุที่มนุษย์มารวมกันอย่างแท้จริงแต่มนุษย์มารวมกลุ่มกันเพราะแรงกระตุ้นภายในบางส่วนจากธรรมชาติของมนุษย์ทีจะต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นมาตั้งแต่เกิดอันเป็นแนวความคิดของแต่นักสังคมวิทยาบางท่านกลับเห็นว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลอย่างมากทีทำให้มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนั้นก็ถือเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งทีต้องอยู่ใกล้ชิดกันและต้องรวมอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มการให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมนี้เป็นแนวความคิดของนักจิตวิทยาบางท่านมีความเห็นว่ามนุษย์รวมกันเป็นกลุ่มเกิดจากสัญชาตญาณและแรงผลักดันทีจะต้องสืบพันธุ์แสวงหาและสร้างสรรค์บางท่านมีความเห็นว่ามนุษย์อยู่รวมกลุ่มกันเพราะสัญชาตญาณและการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์เองแต่สำหรับเชื่อว่ามนุษย์มีความพึงพอใจทีจะอยู่เป็นกลุ่มมากกว่าการอยู่อย่างโดดเดี่ยวและถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้วทีรวมกันอยู่เป็นเผ่า^๕

ปรัชญาประการทีสี่

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประการทีสี่คือ “ความยุติธรรม” (Justice) หมายถึงความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (Social justice) ความศรัทธาทีว่าคนทุกคนปรารถนาทีจะมีชีวิตร่วมอยู่ในสังคมด้วยความสุขกายสบายใจ (Social satisfaction) และเป็นทียอมรับของสังคม (Social acceptability) ความยุติธรรมในที่นี้หมายถึงความยุติธรรมภายใต้กฎหมายอันอธิบายได้ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันทีจะได้รับ ความคุ้มครองจากกฎหมายฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดทีดีโดยแต่งตั้งทีดีโดยประการอื่นใดทีดีไม่กระทำทีให้เกิดเอกสิทธิ์แต่อย่างใดนอกจากนี้คนทุกคนไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาโดยอ้อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งกฎหมายเสมอกันเป็นต้น

ปรัชญาประการนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อสองประการประการแรกคือ “คนทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกันถึงแม้ว่ามีความเป็นเอกลักษณ์ทีไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมอย่างมีเกียรติในฐานะทีเป็นปัจเจกชนคนหนึ่ง” และอีกประการหนึ่งทีว่า “ความยุติธรรมเป็นสิทธิของคนอย่างหนึ่งและเป็นสิทธิธรรมชาติ (Natural right)” ซึ่งติดอยู่กับตัวคนและไม่ว่าจะใช้กฎหมายใดๆมากกล่าวอ้างก็ไม่สามารถแยกสิทธิประการนี้ออกจากตัวคนได้ (inalienable right) สิทธินี้เป็นเอกลักษณ์หนึ่งทีแสดงถึงความเป็นคน

^๕พิภพ กาญจนนะ,คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ต้องส่งเสริมและสนับสนุนปรัชญาประการนี้ด้วยเหตุที่ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นงานที่มุ่งก่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในชุมชนโดยต้องการให้ประชาชนทุกคนในชุมชนได้มีชีวิตความเป็นอยู่การศึกษาและมีความเท่าเทียมกันมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้และยังช่วยให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิและมีความเสมอภาคในการมีโอกาสที่จะมุ่งกระทำการใดๆเท่าเทียมกันทุกคนมีสิทธิที่จะมีโอกาสเจริญก้าวหน้ามีโอกาสที่จะแสดงความรู้ความสามารถอย่างเสมอภาคกันโดยกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นได้เปิดโอกาสกว้างให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนอย่างเท่าเทียมกันเสมอมิได้มุ่งจำกัดเฉพาะคนรวยหรือเพศชายเท่านั้น นอกจากนี้ผลที่ได้รับจากการพัฒนานั้นจะต้องเป็นประโยชน์ตอบสนองต่อประชาชนส่วนรวมมิใช่เพื่อคนส่วนน้อย^{๑๐}

ปรัชญาประการที่ห้า

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประการที่ห้าคือ “การศึกษา” (Education) การพัฒนาต่างๆจะเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพการศึกษานับว่ามีส่วนช่วยส่งเสริมอยู่มาก การศึกษาหรือกระบวนการให้การศึกษา (Educational Process) จะช่วยดึงพลังความสามารถของคนซึ่งซ่อนเร้นอยู่ภายในให้ออกมาจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนส่วนรวมได้ทั้งยังช่วยยกมาตรฐานและส่งเสริมความเป็นอยู่ของคนให้สูงขึ้นอีกด้วยการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาอย่างมากถ้าสมาชิกในชุมชนมีการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงแล้วการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆย่อมมีมากและง่ายกว่าในชุมชนที่สมาชิกในชุมชนยังไม่มีการศึกษาหรือโดยเฉลี่ยแล้วการศึกษาอยู่ในขั้นต่ำการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพฤติกรรมของมนุษย์นั้นคือมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ทัศนคติทักษะและมูลเหตุจูงใจในสิ่งที่เขาทำอยู่

ปรัชญาประการนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า “คนแต่ละคนถ้าให้โอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติเปลี่ยนแปลงความประพฤติและพัฒนาขีดความสามารถให้รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมสูงขึ้นได้” สรุปก็คือคนนั้นสั่งสอนได้และการศึกษาจะช่วยให้คนได้มีความรู้ความคิรู้จักใช้สมองเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

ในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไปจะเผชิญอยู่กับปัญหาหลักที่เหมือนกันคือปัญหาความไม่รู้ปัญหาความยากจนปัญหาเฉื่อยชาเฉยเมยและปัญหาความเจ็บป่วยของประชาชนปัญหาเหล่านี้เรียกว่า “วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย” ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในการที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการนั้นจำเป็นจะต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ของปัญหาทั้ง ๔ ประการว่าสามารถส่งผลกระทบซึ่งกันและกันได้อย่างไรและถ้าจะหาทางแก้ไขแล้วจะต้องพิจารณาว่าปัญหาใดควรได้รับการแก้ไขก่อนเป็นพื้นฐานเพื่อจะได้นำไปสู่

^{๑๐} ทองคุณ หงษ์พันธ์, แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

การแก้ไขปัญหาที่เหลือต่อไปถ้าพิจารณากันโดยหลักการแล้วจะเห็นได้ว่าเราไม่สามารถแก้ไขความยากจนปัญหาความเจ็บป่วยหรือปัญหาความเฉยเมยเฉื่อยชาได้ ถ้าหากประชาชนยังอยู่ในภาวะของความไม่รู้หรือขาดการศึกษาดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนเพราะการศึกษานั้นมุ่งที่จะพัฒนาคนทั้งในด้านสมองความคิดจิตใจและการกระทำซึ่งจะออกมาในรูปของการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญและสร้างเสริมประสบการณ์ต่างๆทำให้ผู้ได้รับการศึกษาได้พัฒนาความคิดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป

ปรัชญาประการที่หก

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ประการที่หกคือ “หลักประชาธิปไตย” (Democracy) หมายถึงความศรัทธาในการพัฒนาตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตยและมีความเชื่อว่าคนทุกคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนเองไปในทิศทางที่ตนต้องการด้วยความสมัครใจโดยทั่วไปแล้วหลักประชาธิปไตยจะเป็นเรื่องที่น่าเชื่อถือเรื่องความยุติธรรม (justice) การมีเหตุผล (reason) การมีเมตตาธรรม (compassion) การมีศรัทธาในตัวมนุษยชาติ (faith in man) และการเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน (human dignity) นอกจากนี้องค์ประกอบของหลักประชาธิปไตยที่สำคัญๆก็คือการเลือกตั้งการปกครองโดยเสียงข้างมากสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค

ปรัชญานี้มีรากฐานมาจากความเชื่อประการแรกที่ว่า “การพัฒนาตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตยสามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับคนชุมชนและประเทศชาติได้มากกว่าการพัฒนาตามแนวทางของระบอบอื่น” เช่นระบอบคอมมิวนิสต์ในขณะที่การพัฒนาตามแนวทางของระบอบคอมมิวนิสต์นั้นเป็นแนวทางที่แฝงไปด้วยการบังคับมากกว่าการสมัครใจสิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัดถูกกลืนมากกว่าการพัฒนาตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตยนอกจากนี้ยังมีรากฐานมาจากความเชื่ออีกประการหนึ่งก็คือ “คนทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกหรือกำหนดวิถีการดำรงชีวิตไปในทิศทางที่ตนเองต้องการได้” กล่าวคือคนทุกคนมีพลังความสามารถที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ตนเองและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ไปในทิศทางที่ชุมชนต้องการโดยแต่ละคนย่อมรู้ว่าชุมชนของตนมีความต้องการอะไรวิธีที่จะสนองความต้องการของชุมชน แม้ว่าความรู้ของตนจะน้อยเพียงใดหรือวิธีการจะคล้ำสมัยในสายตาของบุคคลภายนอกก็ตามแต่วิธีการนั้นๆก็จะสร้างความสุขและความพอใจแก่พวกเขาได้

สรุปได้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ต้องตั้งอยู่บนความศรัทธาในตัวคนที่ว่าคนทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้ ถ้ามีโอกาสหรือมีการให้โอกาสกันในเรื่องความพร้อมของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมไม่น่าจะเป็นปัญหาปัญหาจะอยู่ที่ว่าทุกๆฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะมีความพร้อมขนาดไหนในอันที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาทำงานพัฒนาชุมชน การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลทั้งสิ้น ถ้ามองข้ามในเรื่องการพัฒนาคนแต่ละคนให้มีทัศนคติที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นนอกเหนือไปจากนี้ทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนนั้นจะขาดคนมิได้นับตั้งแต่การที่คนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาคนเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและคนเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนา ดังนั้นหัวใจของปรัชญาก็คือการเห็นว่า

คนเป็นทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและการพัฒนาประเทศรวมทั้งสันติสุขอันยั่งยืนอย่างแท้จริงของสังคมนั้นนอกเหนือไปจากการขึ้นอยู่กับทุกบริบทที่ประกอบขึ้นมาเป็นระบบสังคมแล้วยังควรต้องเน้นการขึ้นอยู่กับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักพุทธธรรมรอบด้านเพื่อเป็นองค์ความรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาทุกระบบของสังคมนั้นทั้งระบบปฏิบัติการผู้นำและศักยภาพของผู้นำตลอดจนภาวะความเป็นผู้นำของผู้นำทุกด้านของสังคมนั้นอีกด้วย ความพิการของศาสตร์แห่งการพัฒนารวมทั้งข้อผิดพลาดมักจะมีปรากฏให้เห็นเมื่อมักจะปรากฏว่าผู้ที่สถาปนาตนเองว่าเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการแห่งการพัฒนานั้นแท้ที่จริงแล้วมีความอปกติหรือพิการทางด้านศีลธรรมและวุฒิภาวะแห่งองค์ความรู้พื้นฐานหลายด้าน

หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนา

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา^{๑๑} ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัยอีกทั้งความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดและซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตน หลักสิกขาหรือการศึกษาของศาสนาพุทธ เป็นหลักที่บอกว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตลอดเวลา โดยไม่ประมาท ดังนั้นมนุษย์เราจะต้องถือหลักการไว้ก่อนว่า

หนึ่ง สิกขา คือการศึกษา ต้องฝึกฝนพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

สอง ต้องไม่ประมาท คือหยุดไม่ได้ ต้องเดินหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมาย

หลักพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาตนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้าเท่านั้น และอับปรมาท คือ ความไม่ประมาทก็คอยปลุกเร้าไม่ให้หยุด คือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไรเป็นการประมาททันทีการพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนาคนโดยเน้นการสร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัยและเป็นการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาคนเพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรคนเฉพาะกาล เฉพาะกรณี ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า คนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดอย่างหนึ่งขององค์กร เพราะคนเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ในองค์กร และทรัพยากรนี้ยังสามารถพัฒนาเพิ่มศักยภาพให้สูงขึ้นได้อีกด้วย ดังนั้นในการบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์กร จึงไม่เพียงพอแต่ให้ความสำคัญกับขั้นตอนในการสรรหา การคัดเลือกเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วย

^{๑๑} อัง.ต.ก., (ไทย), ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๙๐/๓๑๘, ชุ.ม., (ไทย), ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙.

คำว่า **ไตรสิกขา** มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) **ไตร** หรือ **ตรี** เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า **ติ** แปลว่า สาม และ ๒) คำว่า **สิกขา** เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **ศิกษา** หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๑๒}

ส่วนคำว่า **ติ** หรือ **ไตร** นั้น หมายถึง องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิและปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

๑) อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคฤหัสถ์กสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า

อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ฝึกขุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีสันต์เล็ก สีสันต์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๑๓}

ศีล คือการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมหมายถึงการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดีสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์มี ๒ ประเภทคือสิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนารวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย) โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สีสวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ...ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา... อพยาบาทชื่อว่า สีสวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท...อรรถตมมรรค ชื่อว่า สีสวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๑๔}

๒) อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสังคจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคฤหัสถ์กสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า

อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ฝึกขุในธรรมวินัยนี้ สังคจากามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา^{๑๕}

^{๑๒} อัง.ติก., (ไทย), ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๑๓} ขุ.ม., (ไทย), ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๑๔} ขุ.ป., (ไทย), ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๑๕} ขุ.ม., (ไทย), ๒๙/๑๐/๔๙.

สมาธิ หมายถึงการฝึกพัฒนาในด้านจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรมเนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วยแม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหาเอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยากหรือละเอียดลึกซึ้งก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวายคือต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจนเจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอดจิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำใจให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์ภิกษุว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน . . ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”^{๑๖}

๓) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคฤหัสถ์สุตตนิเทศ คัมภีร์มหาหนิทเทศ ว่า

อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์”... “นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)”... “นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๗}

ปัญญาหมายถึงการพัฒนาปัญญาซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมดคนเราจะมีพฤติกรรมอะไรอย่างไรและแค่นั้นก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใดและปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจเช่นเมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาติดตันอยู่พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไรจิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับเช่น

ก. เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้อย่างเข้าใจในข้อมูลรวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริงโยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจนหรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆ ได้

^{๑๖} พ.ป., (ไทย), ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๗} พ.ม., (ไทย), ๒๙/๑๐/๔๙.

ข. ปัญหาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ต้องดึงามความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย

ค. ปัญหาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดึงามความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไป ตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมติกกาคา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิวฐิวุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น...ความเห็นชื่อว่าอิปัญญาสิกขา^{๑๘}

การฝึกอบรมไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้านนั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เช่น สอดแทรกอยู่ในหลักโอวาทปาติโมกข์ด้วย จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคล ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนถอนได้แล้ว ภพเนตติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^{๑๙}

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดึงามเพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล ได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิตของบุคคล ขององค์กร ของชุมชน ตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา มนุษย์ทุกคนที่เกิดมา จำเป็นต้องมีกรอบหรือมีเส้นทางที่เราต้องเดินตาม สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องมีหรือต้องปฏิบัติตาม ก็ได้แก่ หลักไตรสิกขา เพราะคำว่า สิกขา เป็นสิ่งที่มนุษย์หรือชาวพุทธเราต้องศึกษาและเรียนรู้ เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาตามหลักของไตรสิกขาแล้ว

^{๑๘} ชู.ป., (ไทย), ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๙} อัง.จตุกก., (ไทย), ๒๑/๑/๑-๒.

ย่อมจะนำพาชีวิตและร่วมนำสังคมประเทศชาติ ไปสู่ความดีงามเข้มแข็งและเกิดความสุขความเจริญ
มั่นคงตลอดไป

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกั ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการ
พัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่
โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

กิติ ตยัคคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
เปลวอักษร, ๒๕๔๓.

ชอบ เข้มกลัด. “การพัฒนาชุมชน”. วารสารสังคมศาสตร์. วิทยาลัยครูเพชรบุรี, ๑ ตุลาคม ๒๕๔๔.

อภิชัย พันธุ์เสน. พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่๓. ความหวังทางออกและทางเลือก
ใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.

พิภพ กาญจนะ. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา,
๒๕๔๒.

ทองคุณ หงส์พันธ์. แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์,
๒๕๔๑.



หลักการนำประสิทธิภาพการบริหารองค์กรในบริษัทฯ ได้จริงหรือ Principles to The Management of The Organization Company Or

ประจักษ์ ชูราชี*

บทคัดย่อ

ผู้บริหารบริษัทฯ ใดๆ ไม่ว่าจะเป็นบริษัทฯ ที่มีขนาดใหญ่ หรือ เป็นบริษัทฯ ที่มีขนาดเล็กก็ตาม ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา จะต้องมีความรู้หลักธรรมในการบริหารงานต่อองค์กรในบริษัทฯ นั้นๆ โดยเฉพาะผู้บริหารที่ดีจะต้องมีความปรารถนาดีต่อองค์กร และ “บุคลากร” ในบริษัทฯ ทำให้บุคลากรในบริษัทฯ มีความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางจิตใจ มีความกรุณาต่อ “บุคลากร” ด้วยการไม่ทำให้ “บุคลากร” ต้องลำบากใจหรือมีความทุกข์ใจกับการที่จะต้องทำงานร่วมกับ “ผู้บริหาร” ที่ไม่มีความกรุณาต่อ “บุคลากร” ประการสำคัญในการสั่งงานทุกเรื่อง “ผู้บริหาร” จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมด้วย ไม่ใช่ว่าได้แต่สั่งโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตามธรรมนองคลอง และกฎ ระเบียบที่ได้วางเอาไว้ “ผู้บริหาร” ต้องคำนึงถึง “บุคลากร” คือ ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่ง จะสั่งให้ทำการสิ่งใดๆ ก็ได้ตามใจชอบไม่ว่าสิ่งนั้นจะชอบด้วยหลักธรรม หรือ กฎ ระเบียบ ที่ได้วางเอาไว้หรือไม่ก็ตาม เพื่อที่จะได้ชื่อว่าตนเป็น “ผู้บริหาร” หาก “ผู้บริหาร” ไม่มีธรรมะอยู่ในหัวใจแล้วสิ่งที่ตามมาก็คือ จะทำให้การบริหารองค์กรหรือทำให้บริษัทฯ เกิดการล่มสลายได้อย่างแน่นอน การมีธรรมะของ “ผู้บริหาร” ก็จะต้องดูแลทุกข์และสุข ของ “บุคลากร” ให้มีความสุข ฉะนั้น “ผู้บริหาร” จึงต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมะประจำใจด้วยเช่นกัน ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า บริษัทฯ ใหญ่ๆ ในประเทศมีความเข้มแข็งมาก ก็เพราะว่า “ผู้บริหาร” มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล กอปรกับได้นำหลักธรรมมาปลูกฝังให้กับองค์กร และ “บุคลากร” ให้มีส่วนร่วมกับการบริษัทฯ โดยเปิดโอกาสให้มีการศึกษาอบรม ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ มีความสามารถ มีความคิดในการริเริ่ม และสร้างสรรค์ เพื่อจะได้นำความรู้ความสามารถไปปฏิบัติงานกับบริษัทฯ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและสามารถพัฒนาตนเองในชีวิตประจำวัน อีกต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารองค์กร

ABSTRACT

Management company, any company, whether large or small company or an executive or supervisor. Must have principles in the management of the organization of the company itself. Especially good executive must have a strong desire for organization and "personnel" in the company. Making personnel in the

* สำนักกฎหมายอาญาจักรธรรมนิติ ๔๐/๔๘ แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร

Company Happy occur both physically and mentally. Be kind to "personnel" by not making the "personnel" to embarrassment or distress to the need to work with "executive" no mercy. "Personnel" reasons in order for all the "executive" must take into account the correct and sanctioned it. That statement, however, regardless of accuracy. By Dharma related canals and regulations have placed "executive" have regard to "personnel" is subordinate. Who will follow orders. Be ordered to make any thing you like, no matter what it would be like with the principles or rules that are laid or not. In order to be called their "executive" if "executive" no religion in the heart, then what was. Make the management of the organization or the company took the fall for sure. The Dharma "Management" will take care of the suffering and joy of "personnel" is so happy "executive" must have four main virtues is the Dharma of mind as well. Today, we see that The company's other big countries have strengthened considerably. Because "executives" have far-reaching vision. Moreover, the major seminary has led to instill the organization. And "personnel" to engage with the company. The opportunity for an education. Encourage knowledgeable staff are able to have an idea of the initiative. and creative To be able to work with the company to achieve prosperity and development on a daily basis anymore.

Keywords: Management of The Organization

บทนำ

การบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้องค์กรมีการพัฒนาและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งคือ บุคลากรที่แสดงพฤติกรรมในการที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยเฉพาะผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา จะต้องใช้หลักธรรมในการปกครองต่อ บุคลากรหรือผู้ใต้บังคับบัญชา^๑ คือการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมาย และกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้ ในการบริหารจัดการ ในการบริหารหรือการปกครองนั้นมีหลายรูปแบบด้วยกัน คือ การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ ผู้บริหาร จึงมีหน้าที่สำคัญในการรวมพลังทั้งหลาย เพื่อพาหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมาย^๒

^๑ ทับทิมสยาม สวงนเดชสกุล (๒๕๕๕) วารสารศาสตร์ มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕ หน้า ๓๙.

^๒ สุเมธ เกียววิศเรศ.(๒๕๒๕). พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.

ผู้บริหาร หรือ ผู้บังคับบัญชา โดยตรง หรือ โดยอ้อม ต้องคอยกระตุ้น จูงใจ ชักนำ ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นผู้บริหารหน่วยงานจึงมีบทบาทสำคัญต่อ สถานภาพและผลงานของบุคลากรเป็นอย่างดี ผู้บริหารแต่ละแบบ ย่อมมีบุคลิกและความสามารถในการบริหารแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การศึกษาแบบของผู้บริหารเป็นการชี้ให้เห็นถึง พฤติกรรมผู้บริหารและลักษณะการดำเนินงานของบุคคลเป็นอย่างดี เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารที่จะใช้ความรู้ต่างๆ เหล่านี้เป็นเครื่องนำทางในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่ง ผลสำเร็จในการบริหารงาน และการบริหารงานในองค์กรใด ๆ นั้น แบบของผู้บริหารจึงเป็นสิ่ง สำคัญ และ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารงานในองค์กร องค์กรใดที่จะประสบความสำเร็จ หรือ ล้มเหลวส่วนใหญ่สาเหตุมาจากการขาดประสบการณ์^๓ การบริหารงานโดยขาดความรู้ ความสามารถ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริหารหรือแบบของผู้บริหารตนเองและแบบของ ผู้บริหารนั่นเองที่ต้องเอื้อต่อบรรยากาศการทำงานที่เหมาะสม

แนวคิดในการนำหลักธรรมมาใช้ทางการบริหาร

ลักษณะคำสอนของพระพุทธเจ้า

หลักพุทธธรรม เป็นหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นธรรมที่มี คุณสมบัติมากถึง ๖ ประการประกอบไปด้วย^๔

สวากขาโต เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

สันทิฎฐิโก เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง

อกาลิโก เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล

เอหิเปสสิโก เป็นธรรมที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด

โอปนยิโก เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว

ปัจจุตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน

ดังนั้น ธรรมะจึงมีเนื้อหาสาระและขอบเขตที่กว้างขวางมาก ว่ากันตามจริงแล้วมิใช่แต่ เฉพาะเรื่องของรัฐหรือการปกครองเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมส่วนตัว เรื่องของ จิตใจ ครอบครั

หลักพุทธธรรมกับการบริหาร จึงหมายถึง การใช้หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าใช้กับการบริหาร, จัดการ, ดำเนินการ หรือปกครองส่วนราชการหรือองค์กรที่เป็น เอกชนก็ได้ หลักธรรมหมวดนี้ที่เป็นหมวดธรรมที่ใช้เป็นกรอบในการบริหารที่สามารถทำให้ผู้บริหาร

^๓ สมยศ นาวิการ.(๒๕๓๓). การบริหารตามสถานการณ์. กรุงเทพฯ: บรรณก

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น แปล.** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๖.

จะมีแนวคิดอย่างไรกับการบริหาร จะมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร หรือหลักคิดอย่างไร และที่สำคัญควรจะบริหารจัดการไปในทิศทางใด ประกอบไปด้วยหลักอริปไตย ๓, หลักสุจริต ๓ และหลักปุริ-สัทธรรม ๗

๑. **หลักอริปไตย ๓**^๕ เป็นหลักธรรมกว้างๆที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาถึงความคิดที่เน้นทิวหรือความคิดของตัวบุคคลเป็นหลัก ว่าเมื่อบุคคลเข้ามาบริหารงานแล้ว มีทัศนะเกี่ยวกับอำนาจที่ดำรงอยู่อย่างไรบ้าง โดยใช้คำว่าอริปไตย ซึ่งหมายความว่าความเป็นใหญ่ ซึ่งมีอยู่ ๓ ระดับด้วยกัน คือ

(๑) **อัตตาริปไตย (Autocracy)** การถือตนเป็นใหญ่ เป็นแนวคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงเสียงส่วนมาก มีแนวคิดไปทางเผด็จการ

แนวคิดนี้คือการถือตนเองเป็นศูนย์กลางการตัดสินใจ และมีความเชื่อมั่นตนเองสูงมาก คิดว่าตัวเองฉลาดกว่าใครจึงไม่รับฟังความคิดเห็นของใคร ไม่อดทนต่อคำวิพากษ์คำวิจารณ์ เป็นการบริหารแบบมุ่งงานแต่เสียเรื่องการครองใจคน

(๒) **โลการิปไตย** การถือโลกเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของคนหมู่มากเป็นใหญ่ โดยใช้ที่ประชุมเป็นการออกเสียงประชามติ มีแนวความคิดเป็นเหมือนประชาธิปไตย นักบริหารแบบนี้ไม่มีจุดยืนเป็นของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่สามารถตัดสินใจ

(๓) **ธรรมาริปไตย** การถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลัก กล่าวคือใช้ธรรมะนำการเมือง มีแนวคิดเป็นแบบธรรมาริปไตยแนวคิดนี้เป็นการถือธรรมะหรือหลักการเป็นสำคัญ นักบริหารประเภทนี้ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยความปรารถนา สิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเป็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยคามบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปด้วยความชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นปริมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยเคารพหลักการกฎ ระเบียบ กติกา บนความสัมพันธ์ในหลายๆมิติ เช่น

(๓.๑) สัมพันธภาพระหว่างด้านเอกภาพกับด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๓.๒) สัมพันธภาพระหว่างแผ่กระจายกับศูนย์รวม เป็นปัจจัยให้เกิดดุลยภาพ

(๓.๓) สัมพันธภาพระหว่างจุดมุ่งหมาย และวิธีการ เป็นต้น

๒. **สุจริต ๓**^๖ เป็นหมวดธรรมที่สำคัญมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านเมืองในยุครัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ได้พยายามเน้นในเรื่องความโปร่งใสในการบริหารบ้านเมือง

^๕ ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๗๔, อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐ / ๔๐ / ๒๐๑

^๖ ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๖๐, อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐ / ๒ / ๑๔๑

เพื่อให้บ้านเมืองสะอาด นั่นก็หมายความว่าบ้านเมืองจะต้องปราศจากการทุจริตคดโกง มีสินบน โดยการพยายามออกกฎหมายในรูปแบบต่างๆออกมาใช้ หลักธรรมข้อนี้ประกอบด้วย

(๑) กายสุจริต เมื่อผู้นำมีการกระทำที่มีความสุจริตไม่โกงกิน บ้านเมืองก็มีความเจริญก้าวหน้า มีการพัฒนาตามศักยภาพ เงินงบประมาณก็ถูกใช้ให้เกิดความคุ้มค่ามีการพัฒนาอย่างทั่วถึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อผู้นำไม่ทุจริตคดโกง ลูกน้องก็ไม่กล้า ถ้าผู้นำทุจริตลูกน้องก็ทำตาม ซึ่งธรรมะข้อนี้มีความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

(๒) วาจาสุจริต แม้วาจาจะดูแล้วไม่น่าจะมีความสำคัญต่อการบริหารปกครองแต่โดยความเป็นจริงแล้วมีความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้คำพูด เช่น การพูดโน้มน้าวจิตใจคน การพูดประสานคน การเจรจาต่อรอง งานด้านการพูด เป็นต้น

(๓) มโนสุจริต มีคนกล่าวว่าจิตคิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น คนพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แม้บางครั้งการกระทำ- การพูด - การคิด อาจจะไม่ตรงกันเพราะความปิดบังของคน แต่โดยมากแล้วย่อมเป็นไปตามนัยสำคัญดังกล่าว ดังนั้นในข้อนี้เป็นการแสดงออกมาทางความคิดเห็น ที่ผู้นำสูงสุดจะต้องแสดงให้เห็นผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในความปกครองได้เห็น หรือที่เรียกว่าการแสดงวิสัยทัศน์นั่นเอง

๓. สัมปยุตธรรม ๗^๗

หมวดธรรมข้อนี้เป็นการแสดงถึงความยืดหยุ่นของผู้บริหาร, การใช้เหตุผล, การรู้จักประมาณตน, การรอจังหวะเวลา ตลอดไปจนถึงการรู้จักภูมิหลังของสังคมชุมชน เป็นต้น

๑) ธรรมัญญาตา รู้จักเหตุ ผู้บริหารจำเป็นต้องเป็นคนที่รู้จักเหตุว่าปัญหา หรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นในขณะนั้นนั้นมาจากเหตุอะไร และเหตุที่เกิดขึ้นนั้นจะสามารถนำไปสู่ผลอะไรบ้าง

๒) อุตถัญญาตา รู้จักผล ในข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องรู้จักผลของการกระทำทุกอย่างที่ได้กระทำลงไปว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้นย่อมมีผลอะไรเกิดขึ้น โดยเฉพาะการทำงานเชิงนโยบายย่อมจะมีการวางแผนงานที่เล็งถึงผลของการกระทำในสิ่งเหล่านี้

๓) อัตถัญญาตา รู้จักตน ผู้บริหารต้องสามารถประเมินตนเองออกว่ามีความรู้ความสามารถมากน้อยแค่ไหน พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง

๔) มัตถัญญาตา รู้จักประมาณ ผู้บริหารจะต้องรู้จักประมาณในทุกด้าน ไม่ปล่อยให้ทำอะไรตามใจตัวเองจนก่อให้เกิดผลเสียหายทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

๕) กาลัญญาตา รู้จักเวลา บางครั้ง บางเวลา บางโอกาสผู้นำต้องปล่อยให้งานช้าลง บางเวลาต้องรีบทำงานให้ทันสถานการณ์ คือรีบในเวลาที่เหมาะสม เร่งในเวลาที่เหมาะสม ให้จัดลำดับความสำคัญอะไรก่อนอะไรหลัง แล้วลงมือทำงาน

๖) ปริสัจญญาตา รู้จักชุมชน ผู้บริหารก่อนที่จะเข้ามาทำงานจำเป็นต้องมองดูภูมิหลังของชุมชนที่ตัวเองบริหารงานอยู่ว่าวัฒนธรรมองค์กรเป็นอย่างไร ระเบียบวิธีปฏิบัติมีอะไรบ้าง

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๓๐ / ๓๓๓๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๕๗ / ๔๐๐ อง. สุตตก. (ไทย) ๒๓ / ๖๘ /

๗) ปุคฺลปโรปรัญญตา รู้จักบุคคล การใช้คนเป็นสิ่งสำคัญผู้บริหารจำต้องใช้คนให้ถูกกับงาน หรือที่พูดกันว่า Put the right man in the right job เป็นต้น

สาราณียธรรม ๖ หลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^๕

สาราณีย ธรรม ๖ สาราณียธรรม ๖ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ถือว่าเป็นธรรมที่เป็นพลังในการสร้างความสามัคคี มีอยู่ ๖ ข้อ คือ

๑. กายกรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา เช่นการให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ไม่รังแกทำร้ายผู้อื่น

๒. วาจากรรม อันประกอบด้วยเมตตา คือ การมีวาจาที่ดี สุภาพ อ่อนหวาน พุดมีเหตุผล ไม่พุดให้ร้ายผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

๓. มโนกรรมอัน ประกอบด้วยเมตตา คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการคิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในสังคม

๔. สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันควร เพื่อแสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

๕. สีลสามัญญตา คือ ความรักใคร่สามัคคี รักษาศีลอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตนเอง มีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ของหมู่คณะ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

๖. ทัญญูสามัญญตา คือ การมีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์ สังคมให้เกิดความสงบ

ธรรม ๖ ประการ ที่ผู้ใดได้ประพฤติจะเกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกื้อกูลกันไม่ทะเลาะวิวาทกัน อันจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันตลอดไป

หลักและกระบวนการบริหาร

คำจำกัดความ

การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็น ผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว (Simon)

การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Sergiovanni)

^๕ <http://talk.mthai.com/topic/370617>

การบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่รวมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Barnard)

การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมที่สามารถมองเห็นได้ ๓ ทางคือ

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา
๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จเป้าหมาย
๓. ทางปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่บุคคลและบุคคลต้องการร่วมทำปฏิกริยาซึ่งกันและกัน (Getzals & Guba)

ลักษณะเด่นที่เป็นสากลของการบริหาร คือ

๑. การบริหารต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย
๒. ต้องอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญ
๓. ต้องใช้ทรัพยากรบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
๔. ต้องมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการทางสังคม
๕. ต้องเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มบุคคล ๒ คนขึ้นไป
๖. ต้องอาศัยร่วมมือร่วมใจเพื่อให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์
๗. เป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล
๘. มีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
๙. การบริหารไม่มีตัวตน แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์

การบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือมีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่ฟังเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้ การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะ ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

ปัจจัยการบริหาร

ปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารมี ๔ อย่าง ที่เรียกว่า ๔ Ms ได้แก่

๑. คน (Man)
๒. เงิน (Money)
๓. วัสดุสิ่งของ(Materials)
๔. การจัดการ (Management)

ข้อจำกัดทางการบริหาร

๑. สถานภาพทางภูมิศาสตร์
๒. ประชากร
๓. ทรัพยากร
๔. ลักษณะนิสัย และความสามารถของคนในชาติ
๕. ความเชื่อถือและความศรัทธา
๖. ขนบธรรมเนียมและประเพณี
๗. ค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคม

ความหมายของทฤษฎีและทฤษฎีทางการบริหาร

ทฤษฎี หมายถึง แนวความคิดหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ มีการทดสอบและการสังเกตจนเป็นที่แน่ใจ ทฤษฎีเป็น เซตของมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้างที่พรรณนาและอธิบายพฤติกรรมกรรมการบริหารองค์กรทางการศึกษา อย่างเป็นระบบ ถ้าทฤษฎีได้รับการพิสูจน์บ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มีเหตุผลและสามารถนำไปประยุกต์ และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏทั่วไปและชี้แนะการวิจัย

ประโยชน์ของทฤษฎี

๑. ทำให้เกิดความรู้ ความคิดใหม่ ๆ เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ คือถ้ามีทฤษฎีก็มีการพิสูจน์ค้นคว้า เพื่อทดสอบหรือพิสูจน์ทฤษฎีอื่น
๒. สามารถใช้ประกอบการทำนายเหตุการณ์ พฤติกรรม และใช้แก้ไขปัญหาได้
๓. ทฤษฎีจะช่วยขยายประสิทธิภาพของการทำงาน กล่าวคือ ผู้บริหารที่รู้ทฤษฎีจะมีทางเลือก และเลือกทางที่เหมาะสมได้
๔. ทฤษฎีเป็นหลักยึดในการปฏิบัติ ดังนั้น ผู้ที่ทำงานแนวคิดหรือทฤษฎีก็จะเกิดความมั่นใจในการทำงานมากกว่าทำไป อย่างเลื่อนลอย ทฤษฎีจะช่วยชี้แนะนำการปฏิบัติ

ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

ในการบริหารการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ ยังไม่เป็นที่ยอมรับกันเท่าใดนัก ถึงแม้ว่าทฤษฎีจะเป็นตัวกำหนดกรอบ สำหรับผู้ปฏิบัติ และเป็นตัวกำหนดความรู้เพื่อช่วยให้การตัดสินใจกระทำไปอย่างมีเหตุผลและสามารถปฏิบัติได้จริงก็ตาม การปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของวิธีการได้ไต่ตรงแล้วเท่านั้นจึงจะเป็นการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีและวิจัยไม่ใช่เป็นการปฏิบัติที่เกิด จากการหยั่งรู้คิด ความศรัทธาหรืออำนาจหน้าที่ นักทฤษฎีและนักวิจัย จะใช้วิธีการเชิงวิจัย จะใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ที่เข้มงวดกว่า นักปฏิบัติ เพื่อความมีเหตุผล ส่วนนักปฏิบัติจะถูกบังคับโดยตำแหน่ง ความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่ถึงแม้จะไม่ใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ ครบทุกขั้นตอน แต่ก็ยังถูกบังคับให้ปรับวิธีทำให้เหมาะสม โดยมีการยืดหยุ่นได้มากขึ้น

ทฤษฎีจะเป็นตัวกำหนดทิศทางสำหรับการวิจัย และการชี้แนะที่มีเหตุผลต่อการปฏิบัติ ทฤษฎีจะถูกทดสอบขัดเกลาโดยการวิจัย เมื่อทฤษฎีผ่านการวิจัยแล้ว จึงนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติ ไม่มีการปฏิบัติใด ๆ ที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎี ในเมื่อทฤษฎี อยู่บนพื้นฐานของตรรกวิทยามีเหตุผลแม่นยำถูกต้องแล้ว การปฏิบัติก็จะมีเหตุผลและถูกต้องเช่นเดียวกัน การปฏิบัติจึงสร้างมาให้เห็น ทฤษฎีเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมต้องศึกษาทฤษฎี การศึกษาทฤษฎีก็เพราะจะให้การปฏิบัติได้ผลจริง

การบริหารเชิงสถานการณ์ (Situational Management Theory) หรือทฤษฎี อุบัติการณ์ (Contingency Theory)

การบริหารในยุคนี้ค่อนข้างเป็นปัจจุบัน ปรัชญาของการบริหารเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากการมองการบริหารในเชิงปรัชญา ไปสู่การมอง การบริหารในเชิงสภาพข้อเท็จจริง เนื่องจากในปัจจุบันมนุษย์ต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ

แนวความคิด

เนื่องจากปัจจุบันมนุษย์ต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ การเลือกทางออกที่จะไปสู่การแก้ปัญหาทางการบริหารถือว่าไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุด There is one best way สถานการณ์ต่างหากที่จะเป็นตัวกำหนดว่าควรจะใช้การบริการบริหารแบบใด การบริหารในยุคนี้มุ่งเน้น ความสัมพันธ์ระหว่าง องค์การกับสภาพแวดล้อมขององค์การ และเป็นส่วนขยายของทฤษฎีระบบว่า ทุก ๆ ส่วนจะต้องสัมพันธ์กัน สถานการณ์บางครั้งจะต้องใช้การตัดสินใจอย่างเฉียบขาด บางสถานการณ์ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บางครั้งก็ต้องคำนึงถึง หลักมนุษย์และแรงจูงใจ บางครั้งก็ต้องคำนึงถึงเป้าหมายหรือผลผลิตขององค์การเป็นหลัก การบริหารจึงต้องอาศัยสถานการณ์เป็นตัวกำหนดในการตัดสินใจ

หลักการของการบริหารโดยสถานการณ์

๑. ถือว่าการบริหารจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์
๒. ผู้บริหารจะต้องพยายามวิเคราะห์สถานการณ์ให้ดีที่สุด
๓. เป็นการผสมผสานแนวคิดระหว่างระบบปิดและระบบเปิด และยอมรับหลักการของทฤษฎีระหว่างทุกส่วนของระบบจะต้อง สัมพันธ์ และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน
๔. สถานการณ์จะเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจ และรูปแบบการบริหารที่เหมาะสม
๕. คำนี้ถึงสิ่งแวดล้อมและความต้องการของบุคคลในหน่วยงานเป็นหลักมากกว่าที่จะแสวงหาวิธีการอันดีเลิศมาใช้ในการทำงาน โดยใช้ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาในการพิจารณาด้วย
๖. เน้นให้ผู้บริหารรู้จักใช้การพิจารณาความแตกต่างที่มีอยู่ในหน่วยงาน เช่น
 - ๖.๑ ความแตกต่างระหว่างบุคคล
 - ๖.๒ ความแตกต่างระหว่างระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการ กระบวนการ และการควบคุมงาน เป็นต้น
 - ๖.๓ ความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กร
 - ๖.๔ ความแตกต่างระหว่างเป้าหมายการดำเนินงานขององค์กร เป็นต้น

นักบริหารที่เสนอแนวความคิดทางการบริหารนี้ คือ Fred E.Fiedler (1967)

ทฤษฎีระบบ

การเอาแนวความคิดเชิงระบบเข้ามาใช้ในการบริหาร ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าในปัจจุบันองค์กรการขยายตัวซับซ้อนมากขึ้น จึงเป็นการยากที่พิจารณาถึงพฤติกรรมขององค์กรได้หมดทุกแง่ทุกมุม นักทฤษฎีบริหารสมัยใหม่ จึงหันมาสนใจการศึกษาพฤติกรรมขององค์กร เพราะคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบองค์กร องค์กรเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม

ทฤษฎีบริหารของ McGregor

ทฤษฎี X (The Traditional View of Direction and Control) ทฤษฎีนี้เกิดข้อสมมติฐานที่ว่า

๑. คนไม่ชอบทำงาน และหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ
๒. คนไม่ทะเยอทะยาน และไม่คิดริเริ่ม ชอบให้การสั่ง
๓. คนเห็นแก่ตนเองมากกว่าองค์กร
๔. คนมักต่อต้านการเปลี่ยนแปลง
๕. คนมักโง่ และหลอกง่าย

ทฤษฎีที่ใช้หลักการ ๓ ประการ คือ

๑. คนในองค์กรต้องซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. คนในองค์กรต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
๓. คนในองค์กรต้องมีความใกล้ชิดเป็นกันเอง

หลักการบริหารที่มีประสิทธิภาพ (Edgar L. Morphet)

๑. การบริหารที่มีผู้บริหารเพียงคนเดียวในองค์กร (Division Of Labor)
๒. มีการกำหนดมาตรฐานทำงานที่ชัดเจน (Standardization)
๓. มีเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of command)
๔. มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงาน (Delegation of Authority and Responsibility)
๕. มีการแบ่งฝ่ายงานและบุคลากรผู้รับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงานให้เฉพาะเจาะจงขึ้น (Division of Labor)
๖. มีการกำหนดมาตรฐานการทำงาน ที่ชัดเจน (Span of control)
๗. มีการมอบหมายการควบคุมดูแลที่เหมาะสม (Stability)
๘. เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในองค์กรได้ (Flexibility)
๙. สามารถทำให้คนในองค์กรเกิดความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย (Security)
๑๐. มีการยอมรับนโยบายส่วนบุคคลที่มีความสามารถ (Personnel Policy)
๑๑. มีการประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งส่วนบุคคลและองค์กร (Evaluation)

บทบาทและสมรรถภาพของผู้บริหาร (Spengler J. Knezevich แห่ง USC. 1984)

๑. เป็นผู้กำหนดทิศทางการบริหาร (Direction Setter) เช่น รู้เทคนิคต่าง ๆ ของการบริหาร PPBS .MBO QCC เป็นต้น
๒. มีความสามารถกระตุ้นคน (Leader Catalyst)
๓. ต้องเป็นนักวางแผน (Planner)
๔. ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ (Decision Maker)
๕. ต้องมีความสามารถในการจัดองค์การ (Organizer)
๖. ต้องเป็นผู้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Change Manager)
๗. ต้องเป็นผู้ให้ความร่วมมือ (Coordinator)
๘. ต้องเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่ดี (Communication)
๙. ต้องเป็นผู้แก้ปัญหาขัดแย้งในองค์กรได้ (Conflict Manager)
๑๐. ต้องสามารถบริหารปัญหาต่าง ๆ ได้ (Problem Manager)
๑๑. ต้องรู้จักวิเคราะห์และจัดระบบงาน (System Manager)
๑๒. ต้องมีความสามารถในด้านวิชาการทั้งการเรียนและการสอน (Instructional Manager)

๑๓. ต้องมีความสามารถในการบริหารบุคคล (Personnel Manager)
๑๔. ต้องมีความสามารถในการบริหารทรัพยากร (Resource Manager)
๑๕. ต้องมีความสามารถในการประเมินผลงาน (Appraiser)
๑๖. ต้องมีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ (Public Realtors)
๑๗. ต้องสามารถเป็นผู้นำในสังคมได้ (Ceremonial Head)

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

ความหมาย การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบ และร่วมมือใน องค์พัฒนาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

แนวความคิดพื้นฐาน (Basic Assumption) จากทฤษฎี การจูงใจของ Motivation Theory เชื่อว่า

๑. มนุษย์ย่อมมีความต้องการเหมือน ๆ กันตราบใดที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้แล้ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาความต้องการอยู่เรื่อยไป แต่ถ้าความต้องการได้รับความตอบสนอง ก็จะเลิกสนใจ
๒. มนุษย์ตอบสนองความต้องการแตกต่างกันทางด้านปริมาณ ความต้องการระดับต่ำค่อนข้างมีขอบเขตจำกัด แต่ความต้องการระดับสูงมักจะไม่ค่อยมีขอบเขตจำกัด

จากทฤษฎีการจูงใจของ Herzberg (Mptovatopm Hygiene Theory) เชื่อว่าปัจจัยที่จูงใจให้คนทำงาน คือ

๑. ความสำเร็จ
๒. การยกย่อง
๓. ความก้าวหน้า
๔. ลักษณะงาน
๕. ความรับผิดชอบ

จากการศึกษาจากพฤติกรรมของมนุษย์ ของ Aravris ได้เผยว่า บุคคลที่มีวุฒิภาวะ จะมีบุคลิกภาพที่ต้องการเป็นของตนเอง การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนในด้านการตัดสินใจ และการควบคุมการทำงาน การแสดงออก ทักษะ และการใช้ความสามารถที่จะประสบความสำเร็จได้

องค์การต้องใช้ความสามารถของพนักงานอย่างเต็มที่ เพื่อกระจายอำนาจในการตัดสินใจ และเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่มีความไม่แน่นอน และแตกต่างกันอย่างรวดเร็ว

วิธีการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมสมัยใหม่ ๑. ระดับบุคคล เป็นวิธีการพิจารณาและปรับปรุงบุคคลให้ได้ดีขึ้น ๓ แบบ คือ

๑. การฝึกอบรมให้มีความรู้สึกไว (Sensitivity Training) เพื่อ
 - ๑.๑ ให้เข้าใจ และยอมรับธรรมชาติของมนุษย์
 - ๑.๒ ให้รู้จักยอมรับ และพัฒนาตนเอง
 - ๑.๓ ได้เข้าใจและยอมรับผู้อื่นให้มากขึ้น
 - ๑.๔ ให้มีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น
 - ๑.๕ เพื่อให้มีความสุข มีขวัญ และกำลังใจดีขึ้น
 - ๑.๖ เพื่อให้มีการงานดีขึ้น
๒. การวิเคราะห์การติดต่อ (Transactional Analysis) เป็นวิธีการติดต่อที่แลกเปลี่ยนด้วยภาษาและไม่ใช่ภาษาระหว่างบุคคล Erio Berne ชี้ให้เห็นว่า การติดต่อระหว่างบุคคลมี ๓ แบบ คือ แบบพ่อแม่ (Parent) ผู้ปกครอง ผู้ใหญ่ (Adult) เด็ก (Child)
๓. การนั่งสมาธิแบบควบคุมจิต (Transcendental Meditation) คือ การนั่งสมาธิเพื่อลดความเครียด และเพื่อความคิดสร้างสรรค์

ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

๑. ช่วยสร้างความสามัคคี และการต่อต้านจากพนักงานระดับต่ำ
๒. ช่วยให้ทราบถึงความต้องการขององค์การทั้งหมด
๓. ช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงานให้สูงขึ้น ลดความเฉื่อยชาในการทำงาน การย้ายงานและการหยุดงาน
๔. ช่วยลดความขัดแย้ง และการต่อต้านจากพนักงานระดับต่ำ
๕. ช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงาน และทำให้สุขภาพจิตในองค์การดีขึ้น
๖. ช่วยเพิ่มผลผลิตในองค์การ
๗. สร้างหลักประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในองค์การ
๘. ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและทะนุถนอม
๙. ทำให้พนักงานรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ
๑๐. เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ในด้านการควบคุมงานให้ลดน้อยลง และทำให้ผลงานดีขึ้น

สาเหตุที่ทำให้บริหารล้มเหลว

ผู้บริหารบางคนประสบความสำเร็จในการบริหาร ในการบริหาร หรือ หากไม่ล้มเหลวก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ความล้มเหลวย่อมต้องมีสาเหตุ ซึ่งอาจแยกได้ดังนี้

๑. **ความล้มเหลวทางด้านความรู้ (Knowledge Failures)** ความล้มเหลวในเรื่องต่างๆ ทั้งทางด้านนโยบายและวิธีการปฏิบัติ ความรู้ทางเนื้อหาวิชาที่จำเป็นต้องศึกษาไม่เข้าใจ วัตถุประสงค์ของการศึกษาตลอดจนขาดความรู้ทางด้านกฎหมายระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ
๒. **ความล้มเหลวทางด้านส่วนบุคคล (Personality Failures)** ความล้มเหลวทางด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคลมีความสำคัญพอ ๆ กับความล้มเหลวทางด้านความรู้ ความล้มเหลวทางด้านบุคลิกภาพมีสาเหตุมาจากขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ทำให้ไม่มีความสามารถในการตัดสินใจ เพราะเกิดความกลัวว่าจะเกิดความผิดพลาด ผู้บริหารบางคนขาดความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่กระจายความรับผิดชอบให้กับผู้ร่วมงานและไม่สามารถวิเคราะห์และประเมินผู้ร่วมงานได้

ปัญหาของผู้บริหาร

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในองค์กรไม่เพียงแต่จะเป็นผลต่อบุคคลข้างเคียงแล้ว และชุมชนด้วยปัญหาเหล่านี้ได้แก่

๑. ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างของบุคคลในองค์กร (Typical Problem)
๒. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงานในองค์กร (The Problem of interrelationship)
๓. ปัญหาเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร ทั้งด้านเอกสารและคำพูดของบุคคลในองค์กร (The Problem of communication)
๔. ปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (The Problem of Change)^๔

สรุป

การบริหารองค์กรในบริษัทผู้บริหารต้องนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร มีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การบริหารด้วยสัปปุริสธรรม ๗ (หลัก คนดีที่ถูกต้อง) สามารถประยุกต์ใช้งานทั้งในชีวิตประจำวันทั่วไป การปฏิบัติงานในสถานที่ทำงาน การบริหารงานธุรกิจ การบริหารงานราชการ และการบริหารประเทศชาติ สัปปุริสธรรม 7 มีดังนี้ คือ รู้เหตุ - รู้ผล - รู้ตน - รู้ประมาณ - รู้กาล - รู้ ชุมชน - รู้บุคคล ซึ่งใช้หลักคนดีที่ถูกต้องนำมาบริหารงาน ซึ่งหากพิจารณาตามแผนภูมิการไหลของการบริหารงานด้วยสัปปุริสธรรม ก็จะเข้าใจถึงการประยุกต์ใช้กับธุรกิจองค์กรได้เป็นอย่างดี การสร้างการปกครองแบบธรรมาธิปไตย คือ การนำกฎธรรมชาติดำรงอยู่ในลักษณะ “ พระธรรมจักร ”

^๔ จากเว็บ http://school.obec.go.th.sup_br3.zx_11.htm

เมื่อนำไปพิจารณาในระบอบการเมือง ระบอบต้องมีธรรมและแผ่กระจายสู่ปวงชน ส่วนการปกครองศูนัย และระบอบการเมืองต้องแผ่ ส่วนเศรษฐกิจต้องรวมศูนัย หรือรัฐวิสาหกิจ กบวิสาหกิจเอกชน ฯลฯ ดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดความสมดุล หรือ ดุลยภาพกัน ไม่ใช่พยายามทำให้สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง “มนุษย์ชาติเกิดจากธรรม การถือธรรมเป็นใหญ่ สู่ธรรมาธิปไตย เป็นความถูกต้องโดยธรรม และเป็นความภาคภูมิใจของปวงชนในชาติตลอดไป”

ความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกคนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า "สาราณียธรรม ๖" มีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงเป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกัน และกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกันซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วยหากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมทั้ง ๖ ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าว คือ **๑. เมตตา มโนกรรม** หมายถึง การคิดดี การมองเห็นในแง่ดีมีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกันเสมอ **๒. เมตตา วาจกรรม** หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน **๓. เมตตา กายกรรม** หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกัน ทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสับมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน **๔. สาธารณ โภคิ** หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน **๕. ทิฏฐิ สัมมัญญตา** หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกันไม่ ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ ลักษณะทั้ง ๖ ประการข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติความมั่นคง ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้ กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา ขอให้ทุกท่านมาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของพวกเราให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่กัน เกิดโดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคม แล้วพวกเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่แต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันอยู่ตลอดมา ^{๑๐}

^{๑๐} โดยวีรศักดิ์ ปอ สุรเมธี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ทับทิมสยาม สงวนเดชสกุล (๒๕๕๕) วารสารศาสตร์ มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์.
กรุงเทพฯ: ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕ หน้า ๓๙
- สุเมธ เกียววิเศษ.(๒๕๒๕). พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.
สมยศ นาวิการ.(๒๕๓๓). การบริหารตามสถานการณ์. กรุงเทพฯ: บรรณก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น แปล.**
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๖
- ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๗๔, อง.ตีก. (ไทย) ๒๐ / ๔๐ / ๒๐๑
- ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๖๐, อง.ตีก. (ไทย) ๒๐ / ๒ / ๑๔๑
- ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๓๐ / ๓๓๓, ที่.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๕๗ / ๔๐๐ อง. สดตก.
(ไทย) ๒๓ / ๖๘ / ๑๔๓

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้แก้ปัญหายาเสพติดในสังคมไทย
The application of Buddhist principle to solve the narcotics
problem in Thai society

พระครูวิฑิตกิจจาภิวัฒน์ (จนทโชโต)*

บทคัดย่อ

การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในสังคมไทยนั้นเริ่มต้นด้วยพัฒนาการตามหลักของศีล ซึ่งจะช่วยให้เป็นคนรู้ระเบียบชีวิตของตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกับคนอื่นด้วยการไม่เบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อน ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีความรับผิดชอบในหน้าที่ มีความขยันหมั่นเพียรอบรมกาย เป็นคนมีอาจารย์พัฒนาจิตใจด้วยการเผื่อแผ่ความโลภ ความโกรธ ความหลงไหลได้ปลื้มกับคำเชิญชวนของเพื่อนหรือคนที่คุ้นเคยให้ไปมีชีวิตอยู่เกี่ยวกับยาเสพติด จนเป็นคนมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหว และการพัฒนาปัญญาได้แก่ การรู้เท่าทันคำพูดชักชวนเชิญชวนให้เสพยาเสพติด ตลอดจนทั้งอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบ และเมื่อนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้แล้วผลคือ เยาวชนและคนในชุมชนมองเห็นโทษของการติดยาเสพติด และคุณค่าของการไม่ติดยาเสพติด รู้จักแยกแยะการคบเพื่อนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียม มีสติสัมปชัญญะคือระลึกได้และตื่นตัวรู้ตัวทั่วพร้อมทั้งกับสิ่งมากระทบ และมีความจริงใจที่จะลดละและเลิกการเสพยาเสพติดตลอดไป

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, การแก้ปัญหา, ยาเสพติด

Abstract

To take the principle of Dhamma to be applied for solving the narcotics problem in Thai society, starts from the physical development according to precepts that will help to have the discipline and to know how to live with others without disturbance and suffering, behave with usefulness and hospitality, have the responsibility, work hard. To train the physics to have good behaviour and develop the mind by beware of greed, hatred and delusion from persuading of friends or close friends who are involved the narcotics until to have the strong , stable , and inflexible mind and develop the wisdom such as to know and understand the persuading and invitation for narcotics consumption including all

* เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

* Email : raktong2556@hotmail.com

emotions are facing and when to use the principle of Dhamma to be applied and found that the youths and community people understands the danger of narcotics and benefits of no narcotics consumption and to know how to make the good or fake friends, to have the consciousness to remind, to wake up for all obstacles, to have the sincerity to reduce and stop the narcotics consumption forever.

Keywords : Principle of Dhamma, Problem Solution, Narcotics

๑. บทนำ

โดยประเทศไทยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และเป็นอนาคตของชาติ รัฐบาล หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ ได้พยายามร่วมมือกันที่จะป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดทั้งในด้านการป้องกัน การปราบปราม การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพและการดูแลติดตามผล แต่ปรากฏว่าจำนวนเยาวชนผู้ติดสารเสพติดไม่ได้ลดลง กลับมีจำนวนมากขึ้น ปัญหายาเสพติดได้แพร่ระบาดจากสังคมเมืองสู่สังคมชนบทไทยอย่างรวดเร็วครบวงจร ทั้งลักลอบ ผลิต ค้า นำเข้า ส่งออก และได้แพร่ระบาดในกลุ่มผู้เสพยาเสพติด จนกลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ เมื่อพุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ เข้าใจ และเข้าถึงด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมย่อมที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์ เกิดปัญญาที่จะนำหลักธรรมมาปรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด หากวางหลักการแก้ปัญหาตั้งแต่ระดับนโยบาย จนถึงระดับแผนปฏิบัติการในทุกภาคส่วนของสังคม ก็จะสามารถสำเร็จในการแก้ปัญหายาเสพติดได้อย่างสมบูรณ์ทุกด้าน

๒. สภาพปัญหายาเสพติดในสังคมไทยในปัจจุบัน

ปัญหาที่เกิดจากยาเสพติด เป็นปัญหาสังคมปัญหาหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อนเนื่องจากสังคมของเรามีองค์ประกอบหลายประการ ที่เป็นสาเหตุของปัญหา คือ ตัวบุคคล ยา และสิ่งแวดล้อม ส่วนประเภทสุราคือ เบียร์ บรันดีไวน์ วิสกี้ สุราชนิดต่างๆ รวมถึงกระแช่ อนุ้าขาว สาโท โทษของการดื่มสุราทำลายสุขภาพ ชีวิตและทรัพย์สิน อนาคตของตนเองและครอบครัว ส่วนหนึ่งของอาชญากรรมเกิดจากการดื่มสุราจนเมา ขาดสติ การดื่มสุรามากๆ จะทำให้บุคลิกภาพเสีย ขาดความรับผิดชอบและการควบคุมตนเองแม้ว่าการดื่มสุรายังไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการกระทำผิด Jellinek (จิลลิเนก) ให้นิยามว่า โรคพิษสุราเรื้อรังมีผลทำให้บุคคลและสังคมได้รับอันตราย เป็นสภาวะที่บุคคลไม่สามารถจะควบคุมอาการอยากดื่มของตนได้ ไม่สามารถหยุดดื่มจนกว่าจะเมาและหมดสติไปในที่สุด และถ้ายังไม่ได้ดื่มสุราก็ไม่สามารถทำอะไรได้^๑

^๑Thomas F.A. Plaut, *Alcoholic Problems: A Report to the Nation*, (Oxford: Oxford Univ.Press, 1967), p. 39.

^๒E.M. Jellinek. *The Deviance Concept of Alcoholism*, (New Haven: New Harven College & Univ. Press, 1960), p. 53.

ตัวบุคคล มนุษย์ที่ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมจะต้องประสบกับปัญหาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางอารมณ์ ทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และทางสังคม ผู้ที่ปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงหรือสภาพนั้นๆ ไม่ได้ ก็จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากความถูกต้องของสังคม และอาจหันไปใช้ยาเสพติดเป็นทางออกในการแก้ปัญหา ปัจจุบันมียาชนิดต่างๆ อยู่มากมาย ทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมายโดยตัวของยาเองแล้วนั้นมิได้ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ จนกว่าคนจะนำยานั้นไปใช้ในทางที่ผิดจึงเกิดปัญหา จนอาจกลายเป็นผู้ติดยาเสพติดได้สิ่งแวดล้อม มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ตามสภาพสังคม มนุษย์ทุกคนจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสภาพสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ สภาพแวดล้อมเหล่านี้มีส่วนผลักดันทำให้บุคคลหันไปใช้ยาเสพติด

ปัญหาสิ่งเหล่านี้อยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด ถ้าบุคคลนั้นๆ เข้าใจการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเข้าใจเรื่องการใช้ยา และเข้าใจเรื่องการป้องกันยาเสพติด^๓

๓. สาเหตุการติดยาเสพติดหรือสารเสพติด

จากการศึกษาเอกสารและรายงานของทางแพทย์เกี่ยวกับสาเหตุของการติดยาเสพติดให้โทษ ทำให้ทราบถึงสาเหตุได้ดังต่อไปนี้

ติดยาเพราะยาซึ่งมีคุณสมบัติที่ให้ติดเอง^๔ กล่าวคือ เมื่อเสพยาเสพติดเข้าสู่ร่างกายจะทำให้ผู้เคยเสพต้องใช้ยาเสพติดนั้นๆ ซ้ำต่อไปเรื่อยๆ ผู้เข้าไปคลุกคลีกับยาเสพติด แม้จะมีสุขภาพดีและมีความตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่ยอมให้ติด แต่ในบางครั้งผู้นั้นก็อาจติดได้เช่นกัน ความอ่อนไหวทางจิตใจและอารมณ์ ดูเหมือนว่าการใช้ยาเสพติดจะมีสาเหตุหลายอย่างรวมกัน^๕ ดังนี้ เพื่อช่วยให้สามารถหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ยากที่ประดังมาจากสิ่งแวดล้อมรอบด้าน หรือจากความรู้สึกภายในที่ไม่สบายหรือความเจ็บปวดต่างๆ เพื่อการทดลองของใหม่ เพื่อความรู้สึกอยากสนุก สนใจหรือใคร่รู้ในสิ่งลึกลับ เพื่อทำตามแบบอย่างเดียวกัน หรือเพื่อให้ตนเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเสพยาเสพติดเหมือนกัน

ติดยาเพราะถูกชักชวน มักจะเป็นเด็กหรือวัยรุ่น เพราะบุคคลดังกล่าวย่อมจะถูกชักจูงไปได้ง่าย โดยได้รับคำบอกเล่าหรือการชักชวนว่าเป็นยาบำรุงหรือยาชูกำลังยาเสพติดประเภทนี้อาจเป็นเหล่าแห่ง ความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรม ในบางชุมชนซึ่งยังคงยึดมั่นในประเพณีเก่าๆ และในชุมชนนั้นๆ มีประเพณีเสพยาเสพติด จึงได้มีการยอมรับประเพณีไว้ต่อไป สิ่งแวดล้อม นับว่ามี

^๓เอกสารเผยแพร่สำหรับผู้ปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดและผู้ต้องการศึกษาหาความรู้ทั่วไป, **ตอบปัญหายาเสพติด**, หน้า ๒๖.

^๔สมทรง กาญจนหุต, “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องยาเสพติด”, **สาร ส.น.ส.ท.**, ๑๕ : ๕ (กันยายน-ตุลาคม, ๒๕๑๖): ๘๐.

^๕เสถียร ชินพงษ์, **การอบรมเกี่ยวกับการควบคุมยาเสพติดให้โทษ**, หน้า ๕๗.

อิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งในการชักจูงให้บุคคลใช้ยาเสพติด เช่นอยู่ในละแวกที่อยู่อาศัยที่มีการค้าขายยาเสพติดและติดยาเสพติด การอาศัยในครอบครัวเดียวกับผู้ใช้ยาเสพติด ครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น อาชีพการงานบางชนิด เช่น กรรมกรแบกหาม ซึ่งต้องทำงานหนักเกินสมรรถภาพของร่างกาย หรือผู้ที่ทำงานหนักกลางคืน เป็นต้น^๖

สรุปได้ว่า สังคมปัจจุบันมีปัญหายาเสพติดที่ปรากฏในหมู่คนไทยมีรูปแบบต่างๆ กัน และลักษณะปัญหาแตกต่างกันออกไป การแพร่ระบาดของการติดยาเสพติดหลายชนิดปนกันอยู่ในขณะนี้ทั้งในต่างจังหวัดและในเขตกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะยาม้าหรือยาบ้า ได้แพร่ระบาดเข้าไปแทบทุกชุมชนและหมู่บ้านซึ่งนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ในขณะนี้ที่ทุกคนต้องร่วมกันแก้ไข

๔. การนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

พระพุทธศาสนาได้วางหลักปฏิบัติคือหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเป็นแบบให้มนุษย์ได้ใช้เป็นแนวทางในการทำความดีในระดับต่างๆ^๗ หากต้องการปฏิบัติหรือศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา สามารถเลือกศึกษาหมวดใดก่อนก็ได้ เพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์กันหมดแต่ในทางปฏิบัตินั้น การศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาผู้ที่ศึกษามักจะเลือกเอาคำสอนหมวดใด หมวดหนึ่ง มาศึกษาโดยแยกเป็นส่วนๆ หรือเป็นเรื่อง เมื่อทำความเข้าใจแต่ละส่วนก็ควรพยายามเชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจภาพรวมของพระพุทธศาสนาว่าต้องการสอนอะไร เช่น การศึกษาแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา คือ อบายมุข ๖ ศีล ๕ มิตรแท้ ๔ มิตรเทียม ๔ อริยสัจ ๔ สติปัญญา ๔ และสมถะ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น

๔.๑ อบายมุข ๖ กับการแก้ปัญหายาเสพติด

อบาย หมายถึง ความเสื่อม ความฉิบหาย มุข หมายถึง ปาก หน้า อบายมุข จึงแปลว่า ปากทางแห่งความเสื่อมความฉิบหาย พระพุทธศาสนาสอนเรื่อง อบายมุข ๖ อย่าง ทั้งที่เป็นสาเหตุและผลของเหตุไว้ดังนี้

เสพสุราและของมีนเมา มีใจหมกมุ่นอยู่ในสิ่งเสพติดให้โทษ จนก่อให้เกิดโทษ ๖ อย่าง คือ เสียทรัพย์ ก่อการทะเลาะวิวาท เกิดโรค ได้รับการติเตียน ไม่รู้จักกายและปัญญาเสื่อม ชอบเที่ยวกลางคืน มีใจหมกมุ่นที่จะเที่ยว เที่ยวจนติด ต้องเที่ยวเป็นประจำไม่คำนึงว่าสถานที่นั้นมีอันตรายหรือไม่ จนก่อให้เกิดโทษ ๖ อย่าง คือ ไม่รักษาตัวเองไม่รักษาลูกเมีย ไม่รักษาสมบัติ เป็นที่ระวางสงสัยของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความและเป็นเหตุให้ได้รับความเดือดร้อนชอบเที่ยวดูการละเล่น มีใจหมกมุ่นครุ่นคิดที่จะไปหาความสำราญกับการละเล่นต่าง ๆ ไม่ตั้งใจทำงาน ลักษณะ

^๖สมทรง กาญจนหุต, “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องยาเสพติด”, สาร ส.น.ส.ท., ๑๕ : ๕ (กันยายน-ตุลาคม, ๒๕๑๖): ๘๐-๘๑.

^๗ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๓.

ของการชอบดูการละเล่น เช่น มีรำที่ไหนไปทีนั้น มีการขับร้องที่ไหนไปทีนั้น เป็นต้น ดิการพนัน มีใจหมกมุ่นที่จะเล่นการพนัน เล่นจนติด จนก่อให้เกิดโทษ ๖ อย่าง คือ เมื่อชนะยอมก่อนเวร, เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์สินที่เสีย, ทรัพย์สินหมดไปอย่างเห็นได้ชัด, ไม่มีความน่าเชื่อถือ, เป็นที่ดูหมิ่นของเพื่อน และไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย คบคนชั่วเป็นมิตร ไปมาหาสู่ ร่วมกินร่วมเที่ยวร่วมเล่นกับคนไม่ดี จนก่อให้เกิดโทษ ๖ อย่างตามชนิดของคนชั่วที่คบ คือ คบนักเลงเล่นการพนันถูกชักนำให้เป็นนักเลงการพนัน คบนักเลงผู้หญิงถูกชักนำให้เป็นนักเลงผู้หญิง คบนักเลงสุราหรือผู้ติดยาเสพติดถูกชักนำให้เป็นนักเลงสุราหรือเป็นผู้ติดยาเสพติดด้วย คบนักเลงของปลอมถูกชักนำให้เป็นนักเลงของปลอมคบนักเลงหลอกลวงถูกชักนำให้เป็นนักเลงหลอกลวง และคบนักเลงหัวไม้ถูกชักนำให้เป็นนักเลงหัวไม้ เกียจคร้านการงาน ชี้เกียจทำงาน คิดหาอุบายมาอ้างเพื่อจะไม่ต้องทำงาน ทำให้ทรัพย์สินใหม่ไม่เกิดทรัพย์สินเก่าค่อย ๆ หมดสิ้นไป เหตุที่ยกมาอ้าง ๖ อย่าง คือ หนานัก ร้อนนักเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนัก และอึมนัก แล้วไม่ทำการงาน^๕

ส่วนธรรมที่เป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาเสพติด คือ อบายมุข หมายถึง ปากทางแห่งความเสื่อม มี ๖ อย่าง คือ การดื่มสุรายาเสพติด การเที่ยวกลางคืนเป็นนิตย การชอบดูการละเล่นต่างๆ การคบคนชั่วเป็นมิตร การเล่นการพนัน การเกียจคร้านทำงานเป็นนิจ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ผีที่หนึ่ง ชอบดื่มสุราเป็นอาจิน ไม่ชอบกินข้าวปลาเป็นอาหาร

ผีที่สอง ชอบเที่ยวยามวิกาล ไม่รักบ้านรักลูกรักเมียตน

ผีที่สาม ชอบดูการละเล่น ไม่ละเว้นบาร์คลับละครโขน

ผีที่สี่คบคนชั่วมั่วกับโจร หนีไม่พ้นอาญาตราแผ่นดิน

ผีที่ห้า ชอบเล่นม้าหวายเบอร์บัตร์ สารพัดถั่วโปไฮโลสิ้น

ผีที่หก เกียจคร้านการทำกิน จะเสื่อมสิ้นเพราะเหล่าผีอัปรีภัย^๖

ฉะนั้น บุคคลในสังคมใดมั่วเมาชั่วมั่วอยู่ในอบายมุขดังกล่าวข้างต้นสังคมนั้นจะพบแต่ความเสื่อมความพินาศหายนะโดยไม่ต้องสงสัยหากคนในสังคมต้องการให้ตนเอง ครอบครัวและสังคมมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสุข ก็จำต้องละเว้นอบายมุข ทั้ง ๖ เหล่านี้เสีย ตั้งหน้าทำมาหากินโดยสุจริต ด้วยความขยันหมั่นเพียรให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมก็จะมีแต่ความสุข ความเจริญอย่างแน่นอน

๔.๒ เบญจศีล เบญจธรรม กับการแก้ปัญหาเสพติด

เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนมี ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

^๕ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^๖สำลี รักรุทธิ, มงคลชีวิต ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖.

ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายคนและสัตว์

อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลักโก่งละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน

กาเมสุมิจณาจара เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติดัดในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน มุสาวาทา เวรมณีคือ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

สุราเมรยมชขพมาทภูฏานา เวรมณี คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้ง แห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^{๑๐}

อานิสงส์การรักษาศีล ๕

เมื่อกล่าวถึงอานิสงส์หรือประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับ หากได้รักษาศีล ๕ ตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้ว โดยภาพรวมทั้งหมดอานิสงส์ของศีล ๕ นั้น มีดังต่อไปนี้

อานิสงส์ของการรักษาศีลโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีสงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดอุบาสกอุบาสิกา ชาวตำบลบ้านป่าภูลิกาม กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

อานิสงส์ข้อที่ ๑ ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

อานิสงส์ข้อที่ ๒ กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป

อานิสงส์ข้อที่ ๓ เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยะบริษัท พราหมณ์บริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

อานิสงส์ข้อที่ ๔ ย่อมไม่หลงลืมสติ

อานิสงส์ข้อที่ ๕ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๑}

ส่วนอานิสงส์เฉพาะศีลข้อที่ ๕ คือ การงดเว้นจากสุราและยาเสพติดหรือเมรัยนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสยกย่องสรรเสริญไว้ในจุฬกัมมวิงค์สุตฺตที่ ๕ แห่งมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ ๑๔ ถอดใจความโดยย่อว่า บุคคลผู้ไม่เสพยาเสพติดขั้นเด็ดขาด ไม่มีโอกาสจะกลับมาสู่ความเป็นคนชั่วคนเมาได้อีกแล้ว คนอย่างนี้แหละนักปราชญ์ต้องการและสรรเสริญคนที่ไม่เสพยาเสพติดหรือเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ ทางพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นบุคคลที่มีมงคลธรรมนำชีวิต และจะได้รับอานิสงส์ ดังนี้เป็นคนมีสติ มีชื่อเสียง มีคนเคารพยำเกรง ไม่หลง ไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ขาดศีลธรรม ไม่มีภัย ไม่มีเวร เป็นที่รักใคร่ชอบใจของคนทั่วไป ไม่เสียทรัพย์ ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท ไม่เกิดโรค ไม่ทอนกำลัง และปัญญา ไม่ถูกตำหนิตืดเย็น ได้ที่พึ่งอันประเสริฐ ได้รับความชื่นชมมนุษย์ เทวดา พรหม นิพพานไว้ ได้อริยทรัพย์ภายใน ได้สมบัติ ๓ ประการ มีมนุษย์สมบัติ เป็นต้น ได้นามว่าเป็นผู้เข้าถึงแก่นธรรม และนำตนให้พ้นทุกข์ ถึงสุขอันไพบูรณ์^{๑๒} จะเห็นได้ว่าผลกระทบของยา

^{๑๐} ๐.ปญ.จก.(บาลี) ๒๒/๑๗๒/๒๒๗.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๕.

^{๑๒} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๖.

เสพติดทุกชนิดจะมีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะด้านบุคลิกภาพและสุขภาพ
อนามัย กรณีผู้ใช้จ่ายเสพติดชนิดนี้จะมีโอกาสติดและแพร่เชื้อเอชไอวีร้อยละ ๕๐

นอกจากนี้ด้วยบางตัว เช่น แอมเฟตามีนหากมีการใช้อย่างต่อเนื่องในระยะยาวจะ
ส่งผลกระทบต่อระบบจิตและประสาทส่วนกลาง และทำลายสมองโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและ
เยาวชนทำให้ผู้เสพมีความสับสน กังวลในและนอนไม่หลับ รวมถึงพฤติกรรมความรุนแรงต่างๆ ผู้ติด
ยาจะไม่ได้รับการยอมรับและถูกจำกัดสิทธิทางกฎหมายในการสมัครเป็นผู้แทนหรือสมาชิกทาง
การเมืองรวมทั้งเข้ารับราชการและอีกทั้งผู้ใช้สารเสพติดที่เป็นผู้ใช้แรงงานโดยเฉพาะกลุ่มผู้ขับขี
รถบรรทุกมักปฏิบัติงานด้วยความประมาทก่อให้เกิดอุบัติเหตุ และอุบัติเหตุที่นำไปสู่ความเสียหายทั้ง
ชีวิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๓} กล่าวไว้ในหนังสือภูมิธรรมชาวพุทธว่า ศิล ๕ ใน
บาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า ลิกขาบท ๕ หมายถึง ข้อปฏิบัติในการฝึกตน ข้อฝึก ข้อศึกษาบ้าง
เรียกว่า ธรรม ๕ เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล สมัยต่อมา
จึงเกิดมีคำว่า เบญจศีล ซึ่งในพระไตรปิฎก เพิ่งพบในคัมภีร์ชั้น อปทาน-พุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลังมี
ชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล หมายถึงศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ บ้าง เรียกว่า มนุษยธรรม
หมายถึงธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง การรักษาศีล ๕ เป็นการเว้นจากการ
เบียดเบียนกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดีปราศจากเวรภัยไม่เดือดร้อนวุ่นวาย สังคมร่มเย็น แต่เหนือ
การฝึกไม่เบียดเบียนผู้อื่นโดยรักษาศีล ๕ แล้ว ควรฝึกยิ่งขึ้นในด้านชีวิตส่วนตัว ให้อยู่ดีมีสุขได้โดย
ไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุและการเสพบริโภคมากนักพร้อมทั้งหันไปใช้เวลาแก่การแผ่เมตตาเพ็ญ
ประโยชน์พัฒนาด้านจิตใจและปัญญามากขึ้น ด้วยการรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล

กล่าวโดยสรุป ศิล ๕ คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องตเว้นจากบาปทั้งหลายทั้ง
ปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลกะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้
เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึก
ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่
ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

ส่วนคำว่า “เบญจธรรม” หรือ เบญจกัลยาณธรรม ได้แก่ธรรม ๕ ธรรมอันดีงาม ๕
อย่าง คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีลผู้รักษาเบญจศีล
ควรมีไว้ประจำใจ ได้แก่

เมตตาและกรุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสาร
คิดช่วยให้พ้นทุกข์คู่กับศีลข้อที่ ๑ สัมมาอาชีวะ คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒
กามสังวร คือ ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้
หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่ ๓ สัจจะ คือ ความสัตย์ความซื่อตรง คู่กับศีล

^{๑๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภูมิธรรมชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด), ๒๕๕๒, หน้า ๒๔-๒๕.

ข้อที่ ๔ สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิดรู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท^{๑๔} คู่กับศีลข้อที่ ๕ เบญจศีล และเบญจธรรมเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งบุคคลใดได้ปฏิบัติแล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละ ไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และไม่เป็นผู้ที่ทำลายตัวเอง การปฏิบัติเบญจศีลและเบญจธรรมนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากเบญจศีลและเบญจธรรมเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรม

ทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความสงบ สันติ เป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไป สังคมที่มีผู้ปฏิบัติเบญจศีลและเบญจธรรม ย่อมเป็นสังคมแห่งการปลอดพ้นจากสิ่งเลวร้าย ไม่ต้องห่วงหวุ่นไหว หรือวิตกกังวลถึงอันตราย ไม่ต้องห่วงถึงความกังวลปลอดภัยของบุตรหลาน ไม่ต้องมีการจัดระเบียบสังคม เป็นสังคมที่ปลอดจากมลภาวะที่เป็นพิษต่อจิตใจและร่างกาย

๔.๓ มิตรแท้ ๔ มิตรเทียม ๔ กับการแก้ปัญหายาเสพติด

มิตรเป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับคำภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาว่า มิตร แปลว่า เพื่อน ผู้มีความเยื่อใยดีผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ^{๑๕} มีรูปวิเคราะห์ ดังนี้

“มิชชติ สินียหิตติ เมตตา แปลว่า สภาวะปรารถนาดี มิตรตสส เอสา เมตตา แปลว่า สภาวะที่เป็นของมิตร และ มิตรเตสุ ภาว เมตตา แปลว่า สภาวะเกิดขึ้นในมิตรโดยองค์ธรรมคือ อโทสะ เจตสิก ที่เป็นไปโดยเนื่องด้วยการนำประโยชน์มาแก่ผู้อื่น”^{๑๖} ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสใน อัปมัญญาวิภังค์ ว่า “เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ กิริยารักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย... นี้เรียกว่า เมตตา”^{๑๗}

เมตตายตีติ มิตรโต เมตตี ปัจจุภูณฐเปตีสินเห กโรตีติ อตโถ แปลว่า บุคคลใดย่อมรักใคร่ต่อมิตร บุคคลนั้นชื่อว่า มิตร อธิบายว่า ย่อมต้อนรับเฉพาะมิตร ได้แก่ ย่อมกระทำความสิเนหา

ความรักใคร่และความสิเนหา มีขึ้นได้กับมิตรที่แสดงออกในทางความห่วงใยเอื้ออาทร ความผูกพัน มักแสดงถึงความรักใคร่ ความห่วงใยต่อกันในระดับวัย^{๑๘} เช่นผู้ใหญ่แสดงออกถึงความเอ็นดูต่อผู้น้อย หรือความผูกพันทางสายโลหิตระหว่างบิดามารดากับบุตร

โดยสรุป เมตตา คือ สภาวะปรารถนาดี หมายความว่า ช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลที่เป็นอารมณ์ของตนโดยกระทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับผู้อื่น ซึ่งแสดงถึงความเป็นมิตรคำว่า บัณชิต มา

^{๑๔}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗, อง.ปมจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๒/๒๒๗.

^{๑๕}พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓๔.

^{๑๖}พระคัมภีร์สาราภังค์, อภิธัมมัตถสังคหะและปรหมัตถทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันกราฟฟิตเพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๕.

^{๑๗}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

^{๑๘}วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๐.

จากภาษาบาลีว่า ปณฺธิต แปลว่า ฉลาดหรือคนฉลาด^{๑๙} พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหมวดว่าด้วยบัณฑิต หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตติในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้อความไม่พึงประสงค์ของเขา ความไม่คิดร้าย และความเห็นชอบ สรูปก็คือ ทำดี พูดดี คิดดี^{๒๐} และพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่าบัณฑิต ผู้ทรงความรู้ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาซึ่งมี ๓ ชั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต, ดุษฎีบัณฑิต ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่นคนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี^{๒๑} ในทางธรรมพระพุทธเจ้า ตรัสถึงคุณลักษณะของบัณฑิตว่า “คอยชี้โทษเหมือนชี้บอก ชุมทรัพย์บัณฑิตมีลักษณะคอยกล่าวสอนพราสสอน และห้ามจากความชั่วเป็นกัลยาณมิตร ยินดีในธรรมที่พระอรหิยะประกาศ มีลักษณะมั่นคงไม่หวั่นไหวเพราะนิทานและสรรเสริญ”^{๒๒} ทางโลก บัณฑิต คือ คนมีความรู้ซึ่งทางการศึกษาใช้เป็นค่าระดับของทางการศึกษา หมายถึง ผู้ที่จบตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไปทุกสาขาวิชาชีพ แต่ทางธรรมมิได้ถือเอาความรู้เป็นเกณฑ์ แต่ถือเอาการใช้ความรู้เป็นเกณฑ์ พระพุทธเจ้าจะยอมรับบุคคลว่าเป็นบัณฑิตเฉพาะผู้ที่ใช้ความรู้มิใช่เพียงมีความรู้ กล่าวคือ บัณฑิตต้องรู้จักผิด รู้จักถูก รู้จักบาป รู้จักบุญ รู้จักคุณ รู้จักประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ความรู้เช่นนี้ทางพุทธศาสนา เรียกว่า ปัญญา

๔.๔ แนวทางการแก้ปัญหาประยุกต์ตามหลักอริยสัจ ๔

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหมาย องค์ประกอบ รายละเอียด รวมถึงกระบวนการของ อริยสัจ ๔ ดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า อริยสัจ ๔ ก็คือวิธีการแก้ปัญหายาเสพติดโดยตรง และในฐานะที่เป็นวิธีการแก้ปัญหาชีวิต จึงสามารถนำมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาเรื่องปัญหายาเสพติดได้ด้วยซึ่งในที่นี้ จะกล่าวถึงการแก้ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะปัญหาระดับประเทศและระดับชาติในขนาดนี้ ซึ่งถือเป็นปัญหาของทุกคนในอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเอง แบ่งเป็นขั้นตอน^{๒๓} ได้ดังนี้

ก. ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการแก้ไข ให้ชัดเจนครบถ้วน ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ ศึกษาปัญหา หมายถึง ต้องศึกษาปัญหาให้แจ้งชัด ค้นหาสาเหตุ หมายถึง ต้องค้นหาสาเหตุของปัญหาให้พบ กำหนดเป้าหมายหรือจุดจบของการ

^{๑๙} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำและจำลอง สารพัดนึก), พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๘๔.

^{๒๐} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๖/๒๘.

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑๕.

^{๒๒} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๖/๒๘.

^{๒๓} พระศรีวิกรมงคลบัณฑิต, “การประยุกต์ใช้วิธีการตามหลักอริยสัจสี่แก้ปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

แก้ปัญหามา หมายถึง ต้องวางเป้าหมายในการแก้ปัญหาให้ชัดเจน กำหนดวิธีการ หมายถึง ต้องรู้หรือกำหนดวิธีการในการแก้ไขปัญหแต่ละปัญหาให้ถูกต้องเหมาะสม

ข. ขั้นรู้ปัญหา ในการแก้ปัญหา อันดับแรกต้องรู้จักปัญหาแต่ละปัญหาเสียก่อนว่าปัญหามีอยู่จริงและสร้างความทุกข์ทั้งทางกาย ทางใจ อย่างไร ต่อจากนั้นก็ต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา คือจะต้องรู้เรื่องที่เป็นปัญหาอย่างถูกต้องถี่ถ้วนทุกแง่มุมว่า อะไรบ้างที่เป็นปัญหาอยู่ ณ ปัจจุบันนี้ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ขั้นสุดท้าย คือ ต้องตรวจสอบดูให้ได้ว่า สิ่งที่เราที่เข้าใจว่าเป็นปัญหานั้น เป็นปัญหาจริงหรือไม่ ในขั้นตอนของปัญหานี้ การกำหนดรู้ปัญหาอย่างถูกต้องตรงประเด็น เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมาก ฉะนั้น ในขั้นนี้จึงต้องศึกษาให้รู้ระดับของปัญหาอย่างชัดเจน

ค. ขั้นหาสาเหตุ ต้องรู้สาเหตุหรือปมของปัญหาอย่างถูกต้องว่าปัญหานั้น ๆ เกิดจากสาเหตุคืออะไร ปัญหาแต่ละปัญหาอาจมีสาเหตุอย่างเดียวหรือหลายสาเหตุก็เป็นได้ เมื่อรู้สาเหตุของปัญหาแล้ว ในขั้นนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ให้ละหรือกำจัด กล่าวคือ เมื่อรู้ว่า อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาก็ละหรือกำจัดสิ่งอันเป็นสาเหตุนั้น หากแก้ปัญหาไม่ตรงประเด็นไม่ถูกจุดกล่าวคือไม่ได้แก้ที่ตัวสาเหตุปัญหาก็จะไม่ได้รับการแก้ไขหรืออาจกลายเป็นสภาพที่ยุ่งยากบานปลายออกไปจนเป็นเรื่องที่แก้ได้ยาก และต้องมีการตรวจสอบว่า สาเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดได้รู้อย่างถูกต้อง ตรงประเด็นแล้วหรือยัง ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ละหรือกำจัดนั้น ได้ปฏิบัติตามหรือไม่ ฉะนั้น ในขั้นนี้จึงต้องหาสาเหตุของปัญหาให้พบว่า สาเหตุของปัญหาคืออะไร

ง. ขั้นกำหนดเป้าหมาย ในการแก้ปัญหาแต่ละอย่างจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหามีเป้าหมายหรือจุดหมายในการแก้ปัญหาระดับไหน กล่าวคือ จะแก้ปัญหานั้นให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาด หรือจะเป็นเพียงการบรรเทาหรือลดความรุนแรงของปัญหาลงเท่านั้นซึ่งวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายสูงสุดในการแก้ปัญหา ก็คือทำปัญหาให้หมดสิ้นไป ในขั้นตอนนี้ขั้นแรกต้องรู้ว่า เป้าหมายของการแก้ปัญหาคือสภาพที่หมดปัญหานั้น เป็นไปได้จริงๆ หมายความว่าปัญหานั้น ๆ แก้ได้และขั้นสุดท้ายต้องมีการตรวจสอบดูว่า จุดหมายแห่งการแก้ปัญหานั้น ๆ ถูกต้องชัดเจนแล้วหรือยัง กล่าวโดยสรุปก็คือ ต้องวางเป้าหมายในการแก้ปัญหาไว้ให้ชัดเจนว่าเป็นการแก้ไขระดับใด คือ ยับยั้ง บรรเทา หรือทำให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหานั้นๆ

จ. ขั้นรู้หรือกำหนดวิธีการแก้ไข ขั้นนี้เป็นขั้นสรุปความคิดทั้งหมดที่ได้จากการรู้ขั้นตอนทั้ง ๓ ขั้นตอนข้างต้นอย่างชัดเจนจนสามารถกำหนดวิธีปฏิบัติหรือดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดหมายในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึงวางแผนทางเพื่อป้องกันปัญหาเช่นนั้นไม่ให้เกิดซ้ำซ้อนขึ้นอีก ในขั้นนี้ ต้องรู้วิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดหมายในการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องครบถ้วนว่า จะมีวิธีดำเนินการอย่างไร หรือพูดง่าย ๆ ว่า จะทำอย่างไรบ้าง ปัญหาที่มีอยู่จึงจะได้รับการแก้ไขให้บรรเทาหรือหมดสิ้นไป จากนั้นก็นำเสนอวิธีปฏิบัติว่า ปัญหาแต่ละปัญหาต้องแก้ด้วยวิธีอย่างไรบ้าง แก้ปัญหาอย่างไรจึงจะได้ผลดี และเมื่อแก้ปัญหาได้สำเร็จแล้ว จะมีวิธีดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเดิม ๆ เกิดขึ้นมาอีก ในขั้นตอนนี้เรียกว่าเป็นทั้งแก้ปัญหาและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอีกอย่างมีระบบแบบแผน และที่สำคัญคือ ต้องมีการตรวจสอบ

ดูผลการปฏิบัติว่า แผนงานหรือวิธีดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาที่นำเสนอไปนั้น นำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่ ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วนหรือยัง เมื่อปฏิบัติตามวิธีที่ได้แนะนำนั้นแล้วได้รับผลเป็นอย่างไร ปัญหาได้รับการแก้ไขหรือยัง แก้ปัญหาได้ในระดับไหน เป็นที่พอใจหรือไม่

ฉะนั้น จึงต้องมีการกำหนดวิธีการแก้ไขให้ชัดเจนเหมาะสมกับสภาพปัญหาว่าต้องใช้วิธีการทางกายหรือวิธี การทางจิตใจ หรือต้องใช้ทั้งสองอย่างนั้นคู่กันไป

ฉ. ชั้นปฏิบัติการ คือ ดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นตามวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบว่า เป็นวิธีการเดียวเท่านั้นที่จะแก้ปัญหของชีวิตได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์คือ วิธีการที่เรียกว่า “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง ทางสายกลาง ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ช่วยให้แก้ไขปัญหได้สำเร็จ โดยวิธีการที่ไม่ตั้งหรือหย่อนจนเกินไป เป็นหนทางอันประเสริฐที่สามารถสรุปลงในมรรค ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและ สัมมาสมาธิ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) หลักปัญญาสิกขา โดยใจความ ก็คือ ด้านความรู้ หมายความว่า จะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่ต้องการแก้ไข ในด้านความรู้นี้ ต้องมีความรู้ในเรื่องดังต่อไปนี้ คือให้รู้ปัญหา ให้รู้ความจริง ให้รู้วิธีแก้ไข และให้รู้วิธีป้องกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ไปในทางที่พึงประสงค์ ๒) หลักศีลสิกขา โดยใจความ ก็คือ ด้านพฤติกรรม กล่าวคือ สิ่งที่จะต้องแก้ไขควบคู่กันไปกับการแก้ไขด้านความรู้และความคิด ก็คือการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านสุขภาพ โดยใช้วิธีส่งเสริม ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสุขภาพ ๓) หลักจิตตสิกขา โดยใจความ ก็คือ ด้านจิตใจกล่าวคือ ในการดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้และด้านพฤติกรรมนั้น จะบรรลุผลตามเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อจิตใจต้องมีความพร้อมที่จะรับการแก้ไขด้วย จิตใจจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในทุกด้านของชีวิต เพราะคนที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจได้แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในด้านความคิด การพูด และการกระทำต่าง ๆ ก็จะไปหมดทุกอย่างจากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิธีการแก้ปัญหตามหลักอริยสัจ ๔ นั้น เป็นวิธีการแก้ปัญหที่เป็นระบบ ปฏิบัติได้จริงและสามารถตรวจสอบได้เพียงแต่ผู้ประสบปัญหา ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “วิริเยน ทุกขมจ เจติ”^{๒๔} บุคคลล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร^{๒๕} ซึ่งหมายถึง ปัญหาสามารถแก้ไขได้จากความเพียรพยายามของตนเอง และต้องใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วย

๔.๕ สติปัญญา ๔ กกับการแก้ปัญหายาเสพติด

จุดมุ่งหมายของการฝึกสมาธิเพื่อแก้ปัญหายาเสพติดโดยใช้หลักของสมาธิคือ การทำให้จิตใจสงบและตั้งมั่น หมายความว่าในขณะที่จิตเป็นสมาธิ เมื่อนั้นเราก็มีความสงบ ความอึดเหนี่ยว และความสุข เป็นความสุขชนิดที่เกิดจากจิตใจอย่างแท้จริง ซึ่งไม่ใช่ความสุขอย่างโลกๆ ที่ต้องอาศัยสิ่งของภายนอก เช่น เสื้อผ้าที่สวยงาม ดนตรีที่ไพเราะ กลิ่นหอมละมุนละไม รสอร่อยซาบซ่า การสัมผัสอ่อนนุ่มเป็นต้น เป็นความสุขที่เกิดจากการที่จิตว่างจากสิ่งเร้าที่มารบกวนชั่วคราวด้วยอำนาจ

^{๒๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๘, ข.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๘๖/๓๗๐.

^{๒๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓, ข.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๘๖/๕๔๔.

ของสมาธิการฝึกสมาธิเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนี้เรียกว่า “สมถกรรมฐาน” หลักของสมถะ คือกำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (เรียกว่าอารมณ์) ให้แน่วแน่มั่นคงอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว เรียกว่าจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้วก็จะเกิดภาวจิตที่เรียกว่า ฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่างๆ ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์เรียกว่า รูปฌานมี ๔ ชั้น ระดับที่กำหนดอรูปธรรมเป็นอารมณ์เรียกว่า อรูปฌาน มี ๔ ชั้น ภาวะจิตในฌานนั้นปราศจากนิรวรณที่อันอนุโลมว่าเป็นความหลุดพ้นจากกิเลสตลอดเวลา ขณะที่ยังอยู่ในฌานนั้นๆ^{๒๖}

โลกปัจจุบันได้ก่อให้เกิดความกดดันและความตึงเครียดอย่างใหญ่หลวงต่อมนุษย์ ดูเหมือนว่าปัญหาทางยาเสพติดจะมากขึ้น สถิติของคนที่มีสุขภาพไม่ดีหรือมีความผิดปกติทางจิตใจนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามเราต้องเข้าใจความจริงอย่างหนึ่งว่า สุขและสงบนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ จิตใจของเรานั้นเอง ถึงแม้แต่เหตุการณ์ภายนอกจะผันผวนหรือวิฤตติสักเพียงไรก็ตามถ้าเรารู้จักบังคับและควบคุมจิต เราก็ยังหาความสงบได้ไม่มากนักน้อย หากรู้จักใช้หลักสมถกรรมฐานให้เกิดประโยชน์

อานิสงส์ ของสมถกรรมฐาน^{๒๗}

ทำให้จิตใจสงบมากขึ้น ทำสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพ ศึกษาเล่าเรียนได้ดี หรือผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมีความจำเริญย่ำดีขึ้น ทำให้โรคภัยบางชนิดหายไป ทำให้เป็นคนมีอารมณ์เย็น สงบ มีความสุขใจ ผิพรรณผ่องใส และมีอายุยืน สามารถจะเผชิญหน้าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้อย่างสุขุมรอบคอบ สามารถแก้ไขความยุ่งยากวุ่นวายในชีวิตได้ถูกต้อง เป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนาญาณ

หลักและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔

ความมีสติ และสัมปชัญญะสมบูรณ์ เป็นสิ่งจำเป็นมากในการปฏิบัติธรรมเมื่อจิตสงบตั้งมั่น บริสุทธิ์ และควรแก่การงานแล้ว เราอาจนั่งสมาธิ กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่ามีความไม่เที่ยงอนิจจัง ความเป็นทุกข์ทุกขังและความไม่มีตัวตนอนัตตา อยู่ตลอดเวลาจนเกิดญาณปัญญา จะทำให้อาสวะกิเลสค่อยเบาบางลงจนหมดไปในที่สุด การฝึกสมาธิเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนี้เรียกว่า “วิปัสสนากรรมฐาน”

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานมีอยู่ ๔ ทางคือ^{๒๘}

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูกาย วิธีปฏิบัติให้นั่งสมาธิขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้ายตั้งตัวให้ตรง ดำรงสติให้มั่น หลับตา ให้เอาสติจับอยู่ที่ท้องกำหนดอาการพองและยุบของท้องแล้วให้ภาวนาว่าพองหนอ “ยุบหนอ” นอกจากนั้นยังต้องกำหนดอริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน รวมทั้งการกำหนดอริยาบถย่อยอื่นๆ เช่น การงอมือ งอเท้า การ

^{๒๖} ภัททันตะ อาสภมหาเถระ, วิปัสสนาธุระ, (กรุงเทพมหานคร : C 100 DESIGN, ๒๕๐๐), หน้า ๓๒.

^{๒๗} พระสมภาร สมภาโร, เอกสารประกอบการสอนวิชากรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕๔๗), หน้า ๗๒.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓ - ๓๐๐/๓๒๕ - ๓๕๑. , ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๑ - ๑๕๒/๑๐๓ - ๑๒๗.

เหยียดมือเหยียดเท้า การนุ่งห่ม การกิน การดื่ม การอาบน้ำ การถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะ เป็นต้น กายานุปัสสนาสติปัญญา เฉพาะหมวดอริยาบถ ข้อความในพระไตรปิฎก^{๒๙} มีว่า “ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า “เราเดิน” เมื่อยืนก็รู้ชัดว่า “เรายืน” เมื่อนั่งก็รู้ชัดว่า “เรานั่ง” หรือเมื่อนอนก็รู้ชัดว่า “เรานอน” ภิกษุนั้น เมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใดๆ ก็รู้ชัดร่างกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้นๆ...”^{๓๐}

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัญญา การมีสติเข้าไปตั้งตามดูเวทนาทั้งหลาย ในขณะที่นั่งอยู่นั้น ถ้ามีเวทนาเกิดขึ้น เช่น เจ็บ ปวด เมื่อย คัน ก็ให้ใช้สติกำหนดอาการนั้นๆ คือให้ทั้งอาการพองยุบก่อนแล้วไปกำหนดอาการเจ็บว่า “เจ็บหนอๆ” จนกว่าจะหายไป ถ้าอาการปวดเกิดขึ้นก็ให้กำหนดว่า “ปวดหนอๆ” ถ้าอาการคันเกิดขึ้นก็ให้กำหนดว่า “คันหนอๆ” จนกว่าจะหายไป เมื่อเวทนาหายไปแล้ว ให้กลับมากำหนด “พองหนอ” “ยุบหนอ” ต่อไป

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัญญา การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูจิต ความคิด เวลาใจคิดไปถึงเรื่องต่างๆ เช่น นึกถึงบ้าน นึกถึงการงาน นึกถึงปัญหา เป็นต้น ให้ใช้สติปกองที่หัวใจ พร้อมกับกำหนดว่า “คิดหนอๆ” จนกว่าจะหยุดคิด เวลาโกรธก็ให้กำหนดว่า “โกรธหนอๆ” จนกว่าจะหายไป เวลาดีใจก็ให้กำหนดว่า “ดีใจหนอๆ” เวลาเสียใจก็ให้กำหนดว่า “เสียใจหนอ” เช่นกันจิตตานุปัสสนาสติปัญญา ข้อความในพระไตรปิฎกมีว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่า “จิตมีราคะ” จิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากราคะ” จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่า “จิตมีโทสะ” จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากโทสะ” จิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่า “จิตมีโมหะ” จิตปราศจากโมหะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากโมหะ...”^{๓๑}

๔. ธรรมานุปัสสนาสติปัญญา การมีสติเข้าไปตั้งติดตามดูธรรมารมณ์ทั้งหลาย เวลาตาเห็นรูปให้กำหนดว่า “เห็นหนอๆ” เวลาหูได้ยินเสียงให้กำหนดว่า “ได้ยินหนอๆ” เวลาจมูกได้กลิ่นให้กำหนดว่า “ได้กลิ่นหนอๆ” เวลาลิ้นได้ลิ้มรส ให้กำหนดว่า “รสหนอๆ” เวลากายได้สัมผัสถูกต้องให้กำหนดว่า “ถูกหนอๆ” เวลาจิตคิดอะไรก็ตาม ให้กำหนดว่า “รู้หนอๆ” หรือ “คิดหนอๆ” เป็นการติดตามดูอารมณ์ แล้วกลับไปกำหนดอาการพอง-ยุบตามเดิม

ผู้เขียนเห็นว่าโลกปัจจุบันได้ก่อให้เกิดความกดดันและความตึงเครียดอย่างใหญ่หลวงต่อมนุษย์ ดูเหมือนว่าปัญหาทางยาเสพติดจะมากขึ้น สถิติของคนที่มีสุขภาพไม่ดีหรือมีความผิดปกติทางจิตใจนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามเราต้องเข้าใจความจริงอย่างหนึ่งว่า ความสุขและความสงบนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ จิตใจของเรานั่นเอง ถึงแม้แต่เหตุการณ์ภายนอกจะผันผวนหรือวิฤตสักเพียงไรก็ตามถ้าเรารู้จักบังคับและควบคุมจิต เราก็ยังหาความสงบได้ไม่มากนักน้อย หากรู้จักใช้หลักสมถกรรมฐานให้เกิดประโยชน์

^{๒๙}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๕/๓๐๔.

^{๓๐}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๔/๓๐๒ - ๓๐๓.

^{๓๑}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๔ - ๓๑๕.

๕. สรุป

การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาเสพยาติในสังคมไทยในการหาทางออกจากปัญหาเสพยาติเพื่อแก้ปัญหาสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการรู้จักใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อแก้ปัญหาอันเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคลผู้เสพยาติ ด้วยอาศัยหลักธรรมทั้ง ๓ ประการ คือ (๑) อบายมุข ๖ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นโทษทัณฑ์ของการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดว่ามีผลเป็นอย่างไร เช่น เสียทรัพย์ทันตา หรือเกิดโรคร้ายต่างๆ เป็นต้น และมีรูปแบบอย่างไรที่จะเอื้อให้เข้าไปคลุกคลีกับยาเสพติดเช่น การคบคนชั่วเป็นมิตรซึ่งจะชักนำไปในทางฉิบหายต่างๆ อันมีการเกี่ยวกลางคืน และตกผลึกที่การยาเสพติดแล้วเกิดปัญหาในที่สุด (๒) ส่วนเบญจศีล เป็นเสมือนตะปูที่ตอกย้ำให้รู้ว่าเมื่อเรารู้ภัยแล้วควรที่จะหยุดเสียแล้วด้วยหลักการที่มีอยู่ เป็นการงดเว้นจากการยาเสพติดนั้นอย่างเด็ดขาดและ(๓) สมณะ-วิปัสสนากรรมฐานเป็นเสมือนยามรักษาการณ์ที่คอยระแวดระวังภัยต่างๆ รอบตัวเราไม่ให้ผิดพลาดพลั้งอีกครึ่งหนึ่ง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๑.

พระคันธสาราภิวังค์. **อภิมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันกราฟิฟิตเพลท, ๒๕๔๖.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ภูมิธรรมชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

พระสมภาร สมภาโร. **เอกสารประกอบการสอนวิชากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕๔๗.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำและจำลอง สารพัตน์ก). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒.

สำลี รักสุทธี. **มงคลชีวิต ๓๘**. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระศรีรัชมมงคลบัณฑิต, “การประยุกต์ใช้วิธีการตามหลักอริยสัจสี่แก้ปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

E.M. Jellinek. **The Deviance Concept of Alcoholism**. New Haven: New Harven College & Univ. Press, 1960.

Thomas F.A. Plaut. **Alcoholic Problems: A Report to the Nation**. Oxford: Oxford Univ.Press, 1967.



การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารความเครียด The Application of Buddha-Dhamma Principle in the Stress Management

พระครูสมุห์ชินรวัตถ์ ธีรภทฺโท (จุลเจือ)*

บทคัดย่อ

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารความเครียดได้อย่างเหมาะสมใช้จำนวน ๔ หลักธรรมด้วยกัน ได้แก่ ๑. หลักไตรลักษณ์ หรือลักษณะ ๓ ประการ กล่าวคือ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ๒. หลักอริยสัจ ๔ คือความจริงอันประเสริฐ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ๓. หลักโยนิโสมนสิการ กระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผล และใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ ๔. หลักการเจริญสติ การมีสติระลึกรู้ทั่วพร้อม กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้เห็นตามความเป็นจริง

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, การบริหารความเครียด

Abstract

To use the Buddha-Dhamma principle be applied in the properly stress management through four Buddha-Dhamma principle such as 1. The three common characteristics namely law of impermanence, law of suffering and law of non-self, 2. The four Noble Truths are the suffering, origin of suffering, cessation of suffering and path leading to the cessation of suffering. 3. The consideration , is the right thinking process, right thinking, reasonable thinking and use the desirably thinking. 4. The principle of meditation, has the mindfulness and set the mind as the truth.

Keywords : Buddha-Dhamma Principle, Stress management

๑. บทนำ

หลักพุทธธรรม หมายถึง คำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าอันเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการทดสอบแล้วจากการปฏิบัติในที่นี้คือ หลักไตรลักษณ์^๑ มี ๓ ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ

* เจ้าอาวาสวัดดอนสำราญ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

* Email : raktong2556@hotmail.com

^๑ม.ม. (ไทย) ๔/๓๕๘/๓๙๔.

อนัตตา หลักอริยสัจ ๔^๒ มี ๔ ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ถ้าทุกคนในโลกต่างเข้าถึงศาสนาของตนแล้วโลกมันจะไม่เป็นอย่างนี้ มันจะเป็นโลกพระศรีอารีย์ขึ้นมาพร้อมในคราวเดียวกันหมดโลก และทุกศาสนา หัวใจของศาสนาทุกศาสนาอยู่ที่ “ไม่เห็นแก่ตัว”^๓ ที่นี้ก็มาถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ สารพัดสิ่งที่มีอยู่ในอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค) ในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา) และหลักโยนิโสมนสิการ^๔ ที่ครอบคลุมหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นหลัก “เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์” หลัก “ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น” หลัก “เราบัญญัติแต่ทุกข์ ความดับทุกข์” ทุกหลักธรรมอยู่ในอริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ และโยนิโสมนสิการ คือ หลักการเชื่อมโยงความจริงในธรรมชาติมาสู่การใช้ประโยชน์ของมนุษย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ธรรมที่เสนอเป็นระบบปฏิบัติการให้มนุษย์ บริหารประโยชน์จากความจริงของธรรมชาตินั่นเอง^๕

๒. ความหมายของความเครียด

คำว่าความเครียด หรือ Stress มาจากภาษาลาติน ในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ แปลว่าความยากลำบาก (Hardship) ความทุกข์ยาก (Adversity) และความทุกข์ทรมาน (Affliction) มาถึงช่วงศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ ได้เพิ่มความหมายว่า ความตึงเครียด (Strain) การถูกบีบบังคับ (Pressure) ความมุมานะ (Strong effort) เข้าไปด้วย^๖

ความเครียด (Stress) เป็นคำที่ยืมมาจากวิชาฟิสิกส์ อธิบายว่า ความเครียดเป็นความกดดัน (Pressure) หรือแรง (Force) ที่มีต่อร่างกาย คล้ายแรงของต้นไม้ที่หักโค่นลงบนพื้นดิน หรือแรงรถยนต์ที่พุ่งเข้าชนกำแพง โดยรากศัพท์ คำๆ นี้มาจากภาษาละตินคือ Strict หมายถึง ความตึงแน่น คล้ายความตึงของเส้นเชือกเมื่อถูกขึงไว้กับเสาและมีลูกตุ้มหนักๆ ร้อยอยู่กลางเส้นเชือก ความตึงแน่นอันเกิดจากน้ำหนักลูกตุ้ม เทียบได้กับความเครียดของคนเรา^๗

^๒ที.ม. (ไทย) ๒/๑๕๕/๙๙.

^๓พุทธทาส อินปญฺโญ, หัวใจพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๖๐ - ๖๑.

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๔๐.

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑.

^๖นิเทศดินณะกุล. **สังคมกับความเครียด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.polsci.chula.ac.th/sumonthip/journalnithet.doc> [๑ ส.ค.๒๕๕๔].

^๗จำลอง ดิษยวณิช และพริมเพรา ดิษยวณิช, ความเครียดความวิตกกังวลและสุขภาพ, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

Walter B. Cannon^๔ เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า Stress โดยไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางฟิสิกส์ เขาให้ความหมายของความเครียดว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ความสมดุลของบุคคลหายไปความสมดุลในกรณีนี้ หมายถึง ความโน้มเอียงของอินทรีย์ที่จะคงสภาพสิ่งแวดล้อมภายในให้คงที่ เป็นความสมดุลแบบแกว่งของลูกตุ้ม ไม่ใช่การสมดุลแบบหยุดนิ่ง โดยด้านหนึ่งของลูกตุ้ม คือ ความต้องการ (Need) อีกด้านหนึ่ง คือ ความสำเร็จ (Fulfillment)^๕

Richard S. Lazarus & Susan Folkman^๖ เชื่อว่า ความเครียด เป็นภาวะชั่วคราวของความไม่สอดคล้องอันเกิดขึ้นจาก การประเมินของบุคคลต่อสิ่งที่เข้ามาในประสบการณ์ เช่นเดียวกันกับที่ William James^๖ เชื่อว่า ความเครียด เป็นการแปลความหมายของการรับรู้และการเข้าใจแต่ละบุคคล The Encyclopedia Britannica^๗ ให้ความหมายของความเครียดในแง่จิตวิทยาและชีววิทยาว่า ความเครียดเป็นความเด่นหรือสิ่งรบกวนใดๆ ก็ตาม ที่ส่งผลต่อระบบการทำงานของอวัยวะต่างๆ

สำหรับการให้คำนิยาม “ความเครียด” ในประเทศไทย มีพระสงฆ์ แพทย์ นักคิดรวมถึงนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ให้คำนิยามความเครียดไว้ ดังเช่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^๘ กล่าวว่า การเสวยอารมณ์ของบุคคลนั้น มี ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนาและอุเบกขาเวทนา ถ้าการกระทบกันระหว่างอายตนะภายในอายตนะภายนอกและวิญญาณรูณแรง ความรู้สึกทุกข์ก็ตวัดแกว่งรุนแรงเช่นกัน อธิบายง่ายๆ เช่น เมื่อตาเห็นรูปสวย ความพอใจในรูปสวยก็เกิดขึ้นในจิตใจ เวทนาเข้าไปอาศัยอยู่ในความพึงพอใจที่เกิดขึ้น หรือเมื่อจมูกได้กลิ่นเหม็นจากขยะ ความไม่พอใจในกลิ่นสกปรกก็เกิดขึ้น เวทนาจึงเข้าไปอาศัยอยู่ในความไม่พอใจที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่าความเครียด หมายถึง กลุ่มอาการที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลโดยร่างกายมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งที่มาคุกคาม ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกายจิตใจและอารมณ์การตอบสนองที่เกิดขึ้น อาจปรากฏออกมาทั้งทางพฤติกรรมที่สังเกตได้และสังเกตไม่ได้เพื่อทำให้เกิดภาวะสมดุลในร่างกาย ซึ่งแต่ละคนจะมีรูปแบบการแสดงออกของความเครียดแตกต่างกัน

๓. สาเหตุของความเครียด

^๔Walter B. Cannon, *The Wisdom of The Body*, (New York : W.W. Norton & Company. Inc., 1963), p. 25.

^๕จำลอง ดิษยวณิช และพริมเพรา ดิษยวณิช, *ความเครียดความวิตกกังวลและสุขภาพ*, หน้า ๓.

^๖Richard S. Lazarus & Susan Folkman, *Stress, Appraisal, and Coping*, (New York : Springer Publishing Company. Inc., 1984), p. 1.

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐ – ๓๑.

๑) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเครียด

ความเครียดที่เกิดขึ้น จะกระตุ้นให้บุคคลเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบต่อสิ่งที่มารบกวนดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัว เพื่อขจัดความเครียดที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งถ้าใช้กลไกที่ถูกต้องเหมาะสม การปรับตัวก็จะเป็นปกติ ถ้าใช้กลไกการปรับตัวไม่ถูกต้องก็จะเกิดความผิดปกติทั้งทางร่างกายและจิตใจขึ้น ดังนั้น จึงเป็นทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในตัวบุคคลนั่นเอง^{๑๒} ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. **ความรุนแรงของความเครียด (Severity)** นับเป็นปัจจัยสำคัญมาก เช่น ผู้ที่มีความเจ็บป่วยรุนแรง หรือมีความพิการ หรือมีการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์อยู่มาก ก็จะทำให้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเจ็บป่วยในลักษณะที่รุนแรง ส่งผลให้ผู้ป่วยที่มีความเจ็บป่วยต้องใช้วิธีการเผชิญความเครียดที่ยุ่งยาก ซับซ้อนตามไปด้วย มากกว่าผู้ที่ความเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย

๒. **ระยะเวลาของการเกิดความเครียด (Onset)** เช่น ในผู้ที่สูญเสียอวัยวะต่างๆ ระยะเวลาอาจไม่สามารถปรับตัว หรือยอมรับสภาพการสูญเสียได้ ซึ่งระยะนี้จะต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ ของการเผชิญความเครียดมากมาย เมื่อเวลาผ่านไป บุคคลนั้นก็ค่อยๆ ปรับตัวได้ในที่สุด เนื่องจากบุคคลนั้นจะค่อยๆ เรียนรู้การเผชิญความเครียดที่มีความเหมาะสมและแก้ปัญหาได้มากขึ้น

๓. **ความเครียดที่เกิดขึ้นเป็นไปโดยไม่ได้คาดคิดมาก่อน** เช่น การเจ็บป่วยจากอุบัติเหตุ ย่อมมีผลกระทบจิตใจมากกว่าการเจ็บป่วยที่ค่อยๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมเผชิญความเครียดที่นำมาใช้จึงยุ่งยากและซับซ้อนมากกว่า

๔. **อายุ** เนื่องจากอายุสัมพันธ์กับประสบการณ์ในอดีต ซึ่งส่งผลถึง การตอบสนองต่อปัญหาได้

๕. **ภาวะสุขภาพ** กำลังความสามารถและกำลังใจพบว่า บุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์และมองโลกในแง่ดี จะมีความสามารถเผชิญความเครียดได้ดีกว่าบุคคลที่เจ็บป่วยอ่อนแอหรือท้อแท้

๖. **ฐานะทางเศรษฐกิจ** เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันดังนั้น ในคนที่มีความเป็นอยู่ที่ดี ย่อมสามารถเผชิญต่อความเครียดได้ดีกว่าบุคคลที่ขาดแคลนปัจจัย

๗. **ระดับการศึกษา** การศึกษาที่ดีจะช่วยให้บุคคลตระหนักถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีกว่า เพราะบุคคลได้ใช้การเรียนรู้ในอดีตและพฤติกรรมที่เคยใช้ประสบผลสำเร็จมาเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้

^{๑๒}Garland, LaRetta M. & Bush, Carol T., *Coping behaviors and nursing*, (Virginia : Reston Pub. Co., 1982), p. 11.

๘. **แผนการช่วยเหลือจากครอบครัวหรือสังคม** โดยเฉพาะสัมพันธ์ภาพในครอบครัว นับว่ามีบทบาทสำคัญในการเป็น ผู้ให้กำลังใจ ปลอบใจ ถ้าสัมพันธ์ภาพของบุคคลกับบุคคลข้างเคียง ดี ก็ได้รับการประคับประคอง การช่วยเหลือ ทำให้ความเครียดลดลงได้

๙. **ประสบการณ์ในการแก้ปัญหา** บุคคลที่มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาทั้งในเรื่อง ง่ายหรือซับซ้อน จะเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจและแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าบุคคลที่ไม่เคยมีประสบการณ์

๑๐. **ความเชื่อ** นับว่ามีอิทธิพลต่อความคิดมาก ซึ่งจะทำให้สามารถที่จะควบคุมหรือ เอาชนะต่อสิ่งคุกคามบางอย่างได้ เช่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือพระเจ้า เป็นต้น

๑๑. **วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี** บางวัฒนธรรมจะช่วยประคับประคอง และมีกิจกรรมที่ช่วยลดความเครียดเพิ่มมากขึ้นปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริม หรือลด ความเครียดในบุคคลได้ เมื่อ เกิดความเครียด ทำให้ร่างกายและจิตใจสามารถปรับตัวรับ ความเครียดที่มีอยู่ได้และกลับสู่ภาวะสมดุลได้เร็วขึ้น

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเครียดนั้น มี ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายในตัว บุคคล เช่น อายุ เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน บุคลิกภาพ สรีระของแต่ ละบุคคล ล้วนเกี่ยวข้องกับความเครียดทั้งสิ้น ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เช่น สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ปัญหาภายในองค์กรหรือหน่วยงาน สถานประกอบการ ปัญหาทางเศรษฐกิจหรือสถานะ ทางเศรษฐกิจของครอบครัว ความรับผิดชอบในการทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นก็เกี่ยวข้องกับ ความเครียดเช่นกัน

๒) สาเหตุและปัจจัยทำให้เกิดความเครียด

ตราบดีที่มนุษย์ยังมีความต้องการเป็นแรงผลักดันอยู่ข้างในและดำรงอยู่ในสังคมที่ต้อง ดิ้นรนต่อสู้กับภาวะด้านนอก ตรานั้นความเครียดก็ยังคงรุมเร้ามนุษย์ตลอดเวลา ปัจจัยอะไรบ้างใน วิถีชีวิตของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดความเครียดขึ้น Thomas L. Snyder & Charles J. Felmeister^{๑๑} เชื่อว่า ความเครียดมีลักษณะเป็นวงจรที่มีตัวกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาต่อร่างกายและจิตใจแล้วจึง ส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์

ความเครียดเกิดได้จาก ๒ สาเหตุใหญ่ คือ

๑. ความเครียดที่มีสาเหตุจากสภาพแวดล้อม เช่น กีดกันทางสังคมและวัฒนธรรม สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่ไม่ปรองดองกัน แรงกดดันจากสังคมที่เจริญด้วยเทคโนโลยีซึ่งมีการ แข่งขันสูง การย้ายถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความกังวลทาง เศรษฐกิจและความไม่แน่นอนในบทบาททางเพศ

๒. ความเครียดที่มีสาเหตุจากองค์ประกอบของบุคคล ได้แก่ ทัศนคติและลักษณะ ประจำตัว เชื่อว่า บุคคลที่เร่งรีบอยู่ตลอดเวลา พยายามทำภารกิจต่างๆ ให้ได้มากที่สุดในเวลาทีน้อย

^{๑๑}Thomas L. Snyder, Charles J. Felmeister, **Personalized guide to stress evaluation**, (Saint Louis : Mosby, 1983), pp. 19-23.

ที่สุด หรือบุคคลที่ไม่กล้าแสดงออก ตลอดจนบุคคลที่มีความคาดหวังสูงจนเกินไป บุคคลเหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะเกิดความเครียดได้ง่าย

องค์ประกอบของบุคคลด้านอารมณ์ที่มีผลต่อการเกิดความเครียด ได้แก่ ความรู้สึกในทางลบ เช่น ความรู้สึกปวดร้าวใจ ความคับข้องใจ ความวิตกกังวล ความรู้สึกผิด ความไม่สมหวังต่างๆ การมีอารมณ์รุนแรงและความรู้สึกไม่เป็นสุข สิ่งดังกล่าวล้วนเป็นสาเหตุให้เกิดความเครียด และขณะเดียวกันก็เป็นตัวการสนับสนุนให้ความเครียดขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ประสบการณ์ในอดีต หรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้นจริง ก็เป็นองค์ประกอบที่สามารถก่อให้เกิดความเครียดได้เช่นกัน

Marilyn Davidson & Cary L.Cooper^{๑๔} ได้แบ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดออกเป็น ๔ ปัจจัย คือ ความเครียดที่เกิดจากการทำงาน จากสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน จากลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ และจากปัจจัยส่วนบุคคลที่ก่อให้เกิดความเครียดไว้ดังนี้

๑. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดที่มาจากสิ่งแวดล้อมนอกตัวบุคคล เป็นความเครียดที่เกิดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากสิ่งแวดล้อม สังคม สัมพันธภาพระหว่างบุคคล เช่น

๑.๑ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดความเครียด เช่น สภาพอากาศที่ร้อนหรือเย็นเกินไป สภาพอากาศที่ไม่บริสุทธิ์ นอกจากนี้การขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเช่น อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียดได้

๑.๒ สังคมและสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น สภาพสังคมและการมีความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง อาจเป็นสิ่งที่ช่วยลด หรือก่อให้เกิดความเครียดได้ ในขณะเดียวกัน เช่น ความไม่ปรองดองกันของบุคคลในครอบครัว การทะเลาะเบาะแว้งและโต้เถียงกัน เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียดในครอบครัว การอิจฉาริษยากันเป็นต้นเหตุของใจไม่สงบ ก่อให้เกิดความเครียดทางด้านจิตใจ สภาพความเป็นอยู่ที่แออัดก็สามารถให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อันเป็นต้นเหตุแห่งความเครียดได้ เช่น การทะเลาะวิวาท การแก่งแย่งกัน เป็นต้น นอกจากนี้ การขาดเพื่อน การต้องอยู่คนเดียวอย่างโดดเดี่ยว ก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียดได้

๑.๓ สภาพการณ์และเหตุการณ์อื่นๆ สภาพเหตุการณ์ที่เลวร้ายและเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความชื่นชมยินดี เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้บุคคลต้องปรับตัว การปรับตัวจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเครียดขึ้นมาได้

๒. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดภายในตัวบุคคล เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลเอง โดยมีปัจจัยหลายอย่างในตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดความเครียดปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

๒.๑ โครงสร้างของร่างกายและสภาวะทางสรีระวิทยา โครงสร้างของร่างกายที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ บางคนได้รับในส่วนด้อยของบิดามารดา ทำให้ร่างกายเติบโตไม่

^{๑๔}Marilyn Davidson, Cary L.Cooper, *Women and information technology*, (Michigan : Wiley, 1987), p. 71.

สมบูรณ์ เกิดโรคต่างๆ ได้ง่าย ความสามารถที่แฝงอยู่น้อย ทำให้มีความสามารถในการแก้ปัญหาไม่ดี ทนต่อสภาวะความเครียดได้น้อย ทำให้เกิดความเครียดได้ง่าย

๒.๒ ระดับพัฒนาการสภาพร่างกาย ที่มีการพัฒนาการไม่ปกติ ทำให้เกิดโรคได้ง่าย เช่นเดียวกับสภาพจิตใจที่มีพัฒนาไม่ดี แนวโน้มที่จะเกิดความเครียดได้ง่าย ระดับพัฒนาการของจิตใจอารมณ์ มีผลต่อการรับรู้และแปลเหตุการณ์ โดยระดับพัฒนาการที่ไม่ดี ทำให้มีการรับรู้แปลเหตุการณ์และก่อให้เกิดความเครียดตามมาได้อีก

๒.๓ การรับรู้และแปลเหตุการณ์ เหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดอารมณ์กลัว โกรธเกลียด กังวล หรือตื่นเต้น ถือว่าเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด ทำให้ร่างกายถูกกระตุ้นและมีการสนองตอบต่อเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะ บุคคลรับรู้ต่อเหตุการณ์ไม่เหมือนกันและมีการสนองตอบต่อเหตุการณ์ไม่เหมือนกันและมีการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่แตกต่าง เพราะบุคคลสองคนมีความต้องการพื้นฐานที่แตกต่างกัน มีประสบการณ์ชีวิตไม่เหมือนกัน มีความคาดหวัง ทัศนคติ และการมองโลกที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การรับรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะทำให้บุคคลสนองตอบต่อเหตุการณ์ไปในทางที่ดีหรือในทางที่เลว

สำหรับประเทศไทย ชูทิพย์ ปานปรีชา^๑ เชื่อว่า ความเครียดน่าจะมาจากสาเหตุต่างๆ เหล่านี้ คือ สาเหตุที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ เช่น ความเมื่อยล้า การพักผ่อนไม่เพียงพอ การรับประทานอาหารไม่เพียงพอ โรคประจำตัว หรือภาวะติดสุราและยาเสพติด ที่ส่งผลให้ร่างกายต้องใช้พลังงานมาก เป็นผลให้ร่างกายอ่อนเพลีย อารมณ์ไม่ดีทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นความกลัว ความวิตกกังวล ความโกรธ ความคับข้องใจ บุคลิกภาพบางประการ เช่น การเป็นคนจริงจังกับชีวิต การเป็นคนใจร้อน รุนแรง ก้าวร้าวหรือคนที่ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ การเป็นคนที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่เสมอ

นอกจากสาเหตุจากภายในร่างกายดังกล่าวแล้ว สาเหตุที่เกิดจากภายนอกก็สามารถก่อให้เกิดความเครียดได้ เช่น การสูญเสียสิ่งที่รัก หรือการเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างในระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ที่คาดว่าทุกคนจะมีจิตใจแปรปรวน (Psychological Imbalance) อันจะส่งผลให้เกิดความเครียดไม่มากนักน้อย เช่น การเข้าโรงเรียนครั้งแรก การสมรสใหม่ การมีบุตรคนแรก การย้ายเข้าวัยหมดประจำเดือน การปลดเกษียณอายุใหม่ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลให้บุคคลต้องปรับตัวตลอดเวลา ภัยอันตรายต่างๆ ที่เข้ามาคุกคามชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ หรือการทำงานประเภทที่ก่อให้เกิดความเครียดได้ง่าย เช่น งานที่ต้องรับผิดชอบกับชีวิตผู้อื่น หรือภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ล้วนทำให้เกิดความเครียดทั้งสิ้น

กรมสุขภาพจิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบันราชภัฏสวนดุสิต ได้สรุปสาเหตุของความเครียดว่าเกิดปัจจัยต่างๆ ไว้ ๕ ปัจจัย คือ ปัจจัยทางชีวภาพหรือทางสรีระวิทยา ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางจิตใจ เช่น ความขัดแย้งในจิตใจของตนเองและปัจจัยทางความคิดที่ขัดแย้งกับความเป็นจริงในสังคม หากกล่าวแล้วความเครียดเกิดขึ้นได้จากสาเหตุมากมาย คล้ายกับว่าชีวิตของคนเราต้องเผชิญกับความเครียดอยู่ตลอดเวลา ในทุกๆ สถานที่ทุกๆ ฤดูกาล ฝน

^๑ชูทิพย์ ปานปรีชา, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๓๑.

ตก รถติด ไฟไหม้ โจรขึ้นบ้าน ทำการบ้านไม่ได้ไม่ยอมแต่งงาน ไม่อยากมีลูก อยากเรียนจบเร็ว ๆ รักเขาข้างเดียว

โดยสรุปแล้ว สาเหตุใหญ่ๆ ที่ทำให้คนเรานั้นเครียด ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ สังคมหรือร่างกาย ความอยากและไม่อยากความล้มเหลวในชีวิต

ความเปลี่ยนแปลงขั้นตอนนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๖} กล่าวว่า เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายไป ทุกขัง หมายถึง ภาวะที่สรรพสิ่งถูกบีบคั้น ด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะกดดันของความขัดแย้งในตัว ภาวะที่ไม่สมบูรณ์ในตัว และอนัตตา คือ ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไรได้ เมื่อทุกอย่างต้องเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะธรรมชาติ สังคมหรือร่างกาย แต่มนุษย์ไม่ยอมรับว่า ทุกอย่างต้องเปลี่ยนแปลงกลับไปยึดมั่นเข้าก็เครียด

ความล้มเหลวในชีวิต ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม เช่น ความสามารถของตัวบุคคลที่ไม่เพียงพอ การตั้งความหวังไว้สูงเกินไป การไม่รู้จักประมาณตน ล้วนนำพาความเครียดมาทั้งสิ้น ในทางพุทธศาสนา การที่คนเราจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (มรรค๘) คือ คำสอนที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตเข้าสู่จุดหมาย ตามแนวทางของกระบวนการธรรม ที่รู้เข้าใจเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิต^{๑๗}

จากการประมวลสาเหตุของความเครียด พอสรุปได้ว่า การเกิดความเครียดมีสาเหตุอยู่ ๓ ประการ คือ สภาพแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการเกิดความเครียดของบุคคลทุกด้าน ประสบการณ์การดำเนินชีวิต เป็นสาเหตุที่เกิดจากการเลือก ที่จะดำเนินชีวิตของบุคคล ว่ามีความพึงพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง เลือกที่จะมีวิถีชีวิตและตัวบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ด้านร่างกาย ได้แก่ ความสมบูรณ์ของร่างกาย ความผิดปกติของร่างกายในแต่ละส่วน ความเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวของร่างกาย เป็นต้น ด้านจิตใจได้แก่ความรู้สึกต่างๆ ของบุคคล บุคลิกภาพเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ภาวะทางจิต

๔. หลักพุทธธรรมในการบริหารความเครียด

หลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าได้นำมารักษาโรค โดยเฉพาะโรคทางใจนั้น พระองค์ได้ตรัสรู้และมีความรอบรู้ธรรมทั้งปวง และทรงมีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ ต่อผู้ที่ประสบกับความทุกข์ทั้งทางกาย และทางใจ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ระบุไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญโรค คือกิเลส

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

^{๑๗} สยาม ราชวัตร. หลักพระพุทธศาสนา. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๖.

ให้แก่สัตว์โลก และเป็นผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง (สัพพโลกตักิจฉโก)^{๑๘} คือ ปุถุชนซึ่งมีจิตใจอันหนาไปด้วยกิเลสได้ถือว่า เป็นผู้มิโรคทางใจกันทั้งนั้น แล้วแต่ว่าใครจะมีโรคทางใจมาน้อยเพียงใด ยกเว้นผู้ที่ฝึกฝนอบรมตนเอง จนกระทั่งหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์เท่านั้น

โรคทางกายที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเป็นโรคทั่วไป ส่วนโรคทางใจนั้นได้แก่ กิเลส ความเศร้าหมองที่ครอบงำจิตและได้มีปรากฏในพระไตรปิฎก ระบุถึงโรคทางจิตตามทัศนะทางการแพทย์ปัจจุบันนั้นก็มิด้วย โรคเหล่านี้ต่างทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นทุกข์และลำบาก เป็นสิ่งที่บั่นทอนเป็นอุปสรรคต่อชีวิต และอาจทำให้ชีวิตของมนุษย์สั้นลงได้ และหากเราเป็นบุคคลที่ฉลาดในธรรมได้นำเอาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมแก่เรา หรือเหมาะสมแก่จริตที่จะทำให้ชีวิตเราดีขึ้นนั้น ก็ควรปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ได้วางแบบไว้ดีแล้วให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเรา และผู้ที่มีความเจ็บป่วยด้วยโรคทั้งหลาย

ด้วยเหตุที่ว่าอาการเครียดนั้น มักจะมีความสัมพันธ์กับจิต ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้เน้นไปที่จิตก่อน แนวการสอนของพระพุทธองค์จะดูว่า บุคคลนั้นมีจิตโน้มเอียงไปทางจิตใด การนำเอาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการสอน หรือช่วยบำบัดความเครียดนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญและควรคำนึงถึงเป็นอย่างมากคือ

๑. ไตรลักษณ์^{๑๙} หรือลักษณะ ๓ ประการกล่าวคือ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตลักษณะ ๓ อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมาย ๓ อย่างอันให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้นๆ ตามธรรมดาของมัน เป็นธรรมะที่ทำให้เป็นพระอริยะ (อริยกรธรรม) แปลว่าลักษณะ ๓ ประการ หมายถึงสามัญลักษณ์คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวงอันได้แก่ อนิจจลักษณ์ความไม่เที่ยง ทุกสิ่งในโลกย่อมมีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ทุกขลักษณ์ความ เป็นทุกข์คือ มีความบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และอนัตตลักษณ์ความที่ทุกสิ่งไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา เป็นต้น

อนิจจา^{๒๐} แปลว่าไม่เที่ยง หมายความว่า สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป ไม่มีความคงที่ตายตัว ทุกขังแปลว่าเป็นทุกข์มีความหมายว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์มองดูแล้วน่าสังเวชใจ ทำให้เกิดความทุกข์ใจแก่ผู้ที่ไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งนั้นๆ อนัตตาแปลว่าไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีความหมายแห่งความเป็นตัวเป็นตน ไม่มีลักษณะอันใดที่จะทำให้เรายึดถือได้ว่ามันเป็นตัวเราของเราถ้าเห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนถูกต้อง แล้ว

^{๑๘} ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๓๘๕/๒๗๑, ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๐๙/๔๖๐.

^{๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ), **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑ - ๔๖.

^{๒๐} ขุ.ป. (ไทย) ๒๓/๙/๑๖.

ความรู้สึกที่ว่า “ไม่มีตัวตน” จะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวงแต่ที่เราไปหลงเห็นว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น ก็เพราะความไม่รู้อย่างถูกต้องนั่นเอง

สรุปความว่า การรู้ว่าอะไรเป็นอะไรถึงที่สุดนั้น คือรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนของตน เมื่อรู้โดยแท้จริงแล้วก็จะเกิดความรู้ชนิดที่จิตใจจะไม่อยากเป็นอะไรด้วยความยึดถือ แต่ถ้าต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ ที่เรียกกันว่า “ความมีความเป็น” บ้างก็เข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วยสติสัมปชัญญะด้วยอำนาจของปัญญาไม่เกี่ยวข้องด้วยอำนาจของตัณหาเพราะฉะนั้น จึงไม่มีความทุกข์เลย

(๒) อริยสัจ ๔ นอกจาก เป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักการทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติดังกล่าวแล้วยังมีคุณค่าที่น่าสังเกตอีกหลายประการ ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) สรุปไว้ดังนี้^{๒๐}

๑) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผลเป็น ระบบวิธีแบบอย่าง ซึ่ง วิธีการแก้ปัญหานั้นก็ตาม ที่จะมีคุณค่าและสมเหตุผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้

๒) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ไม่ต้องอ้างการดลบันดาลของตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ

๓) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะเติบโตไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวกว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขาจะต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่า เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป

๔) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตเอง แท้ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยา หรือดำเนินกิจการใดๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปะวิทยาการหรือกิจการต่างๆ นั้น จะเจริญขึ้นเสื่อมลงสูญสลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทนอย่างไรก็ตาม หลักความจริงนี้ก็ยังคงยืนยงใหม่และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

ขั้นที่ ๑ ทุกข์ คือ สภาพปัญหาความคับข้อง ตัดขาดกดดัน บีบคั้น บกพร่อง ที่เกิดมีแก่ชีวิตหรือคนที่ได้ประสบซึ่งเมื่อว่าอย่างกว้างที่สุดก็คือ ภาวะที่สังขาร หรือนามรูป หรือขั้น ๕ หรือโลกและชีวิตตกอยู่ในอำนาจของกฎธรรมดาเป็นของไม่เที่ยงแท้คงที่ ถูกเหตุปัจจัยต่างๆ กดดัน บีบคั้น และขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตนที่จะอยู่ในอำนาจครอบครองบังคับได้จริงนั่นเอง สำหรับทุกข์นี้เรามีหน้าที่เพียงกำหนดรู้คือ ทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตให้ชัดเหมือนอย่างแพทย์ กำหนดรู้หรือตรวจให้รู้ว่าอาการของโรคอะไรเป็นที่ไหน หน้าที่นี้เรียกว่า ปริยญา เราไม่มีหน้าที่เอาทุกข์มา

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๕

ครุ่นคิด มาแบกไว้หรือคิดขัดเคืองเป็นปฏิปักษ์กับความทุกข์ หรือห่วงกังวล อยากราย ทุกข์เพราะคิดอย่างนั้นมีแต่จะทำให้ทุกข์เพิ่มขึ้น เราอยากแก้ทุกข์ได้แต่เราก็กแก้ทุกข์ด้วยความอยาก ไม่ได้เราต้องแก้ด้วยรู้มันและกำจัดเหตุของมันดังนั้นจะอยากไปก็ไม่มีประโยชน์มีแต่โทษเพิ่มขึ้น ชั้นนี้นอกจากกำหนดรู้แล้วก็เพียงวางใจ วางท่าที่แบบรู้เท่าทันคติธรรมดา เมื่อกำหนดรู้ทุกข์หรือ เข้าใจปัญหา เรียกว่า ทำปริญญาแล้วก็ป็นอันปฏิบัติหน้าที่ต่อทุกข์หรือต่อปัญหาเสร็จสิ้น พึ่งก้าวไปสู่ขั้นที่สองทันที

ขั้นที่ ๒ สมุทัย คือเหตุเกิดแห่งทุกข์หรือสาเหตุของปัญหา ได้แก่ เหตุปัจจัยต่างๆ ที่เข้าสัมพันธ์ขัดแย้งส่งผล สืบทอดกันมาจนปรากฏเป็นสภาพบีบคั้น กดดัน คับข้อง ติดขัด อึดอัด บกพร่อง ในรูปต่างๆ แปรกๆ กันไป อันจะต้องค้นหาให้พบ แล้วทำหน้าที่ต่อมันให้ถูกต้อง คือ ปหาน ได้แก่กำจัดหรือละเสีย ตัวเหตุแกนกลางที่ยืนพื้น หรือยืนโรงกำกับชีวิตอยู่ควบคู่กับความทุกข์พื้นฐานของมนุษย์พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ทั้งระดับตัวแสดงหน้าโรง คือ ตัณหา และ ระดับเต็มกระบวนการ หรือเต็มโรง คือ การสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย เริ่มแต่อวิชชาตามหลักปฏิจจสมุพบาทเมื่อประสบทุกข์หรือปัญหาจำเพาะแต่ละกรณีก็ต้องพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องถ้าเป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านมนุษย์ก็พินิจเอาตัวเหตุแกนกลางหรือ ๕๐ เหตุยืนโรงมาพิจารณาร่วมกับเหตุปัจจัยเฉพาะกรณีด้วย เมื่อสืบค้นวิเคราะห์และวินิจฉัยจับมูลเหตุ ของปัญหา ซึ่งจะต้องกำจัดหรือแก้ไขได้แล้วก็เป็นอันเสร็จสิ้นการคิดขั้นที่สอง

ขั้นที่ ๓ นิโรธ คือความดับทุกข์ความพ้นทุกข์ภาวะไร้ทุกข์ภาวะพ้นปัญหา หหมด หรือปราศจากปัญหา เป็นจุดหมายที่ต้องการซึ่งเรามีหน้าที่สัจฉิกิริยา หรือประจักษ์แจ้ง ทำให้เป็นจริง ทำให้สำเร็จหรือบรรลุถึงในขั้นนี้จะต้องกำหนดได้ว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไรการที่ปฏิบัติ อยู่นี้หรือจะปฏิบัติเพื่ออะไรจะทำกันไปไหนจุดหมายนั้นเป็นไปได้หรือไม่ เป็นไปได้ได้อย่างไร มีหลักการในการเข้าถึงอย่างไรมีจุดหมายรองหรือจุดหมายลดหลั่น แบ่งเป็นขั้นตอนระหว่างได้มา อย่างไรบ้าง

ขั้นที่ ๔ มรรค คือ ทางดับทุกข์ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์หรือวิธีแก้ไขปัญหา ได้แก่ วิธีการและรายละเอียดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหาให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการซึ่งเรามีหน้าที่ภาวนาคือ ปฏิบัติหรือลงมือทำสิ่งที่พึงทำในขั้นของความคิดก็คือ กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการสิ่งที่จะต้องทำซึ่งจะช่วยให้แก้ไขสาเหตุของปัญหาได้สำเร็จ โดย สอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการ

(๓) โยนิโสมนสิการ^{๒๒} ว่าโดยรูปศัพท์โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยโยนิโส กับมนสิการ โยนิโส มาจากโยนิซึ่งแปลว่า เหตุต้น แคว่แหล่งเกิดปัญหา อุบาย วิธีทางส่วน มนสิการ แปลว่าการทำในใจการคิดคำนึง นึกถึงใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลสืบๆ กัน

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๑/๒๑๗-๒๑๙/๑๔๙.

มาว่าการทำในใจโดยแยกคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้โดยวิธีแสดงโวพจน์ ให้ความหมายแยกเป็นแง่ๆ ดังต่อไปนี้^{๒๓}

(๓.๑) อุบายมนสิการแปลว่าคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือ คิดถูกวิธี หมายถึงคิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องเข้าแนบกับสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

(๓.๒) **ปถมนสิการ** แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถว เป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนว เหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ที่นี้เดียวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะจัดความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

(๓.๓) การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุคิดค้นเหตุคิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

(๓.๔) อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึง ประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึงการคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุก เร้าให้เกิดความเพียรการรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัวให้หายโศรณาการพิจารณาที่ทำให้มี สติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ไขความทั้ง ๔ ข้อนี้ เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่างๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่งๆ อาจมีลักษณะครบที่เดียวทั้ง ๔ ข้อ หรือเกือบครบทั้งหมดนั้น หากจะเขียนลักษณะทั้ง ๔ ข้อนั้นสั้นๆ คงได้ความว่าคิดถูกวิธีคิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผลคิดเร้ากุศลถ้ามองในแง่ขอบเขต โยนิโสมนสิการก็กินความกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่การคิดนึก อยู่ในแนวทางของศีลธรรม การคิดตามหลักความดีงามและหลักความจริงต่างๆ ที่ได้ศึกษาหรือ รับการอบรมสั่งสอนมา มีความรู้ความเข้าใจดีอยู่แล้ว เช่น คิดในทางที่จะเป็นมิตร คิดรัก คิดปรารถนา ตีมีเมตตาคิดในทางที่จะให้หรือช่วยเหลือเกื้อกูลคิดในทางที่เข้มแข็ง ทำการจริงจังไม่ย่อท้อ เป็นต้น ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาลึกซึ้งอะไร ตลอดขึ้นไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบ สาวหาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียดประณีต

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติหรือ เรียกล้านๆ ว่าวิธีโยนิโสมนสิการ โดยหลักการมี ๒ แบบ คือ โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัดหรือกำจัด อวิชชาโดยตรงและโยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัณหา โยนิโสมนสิการที่มุ่งกำจัดอวิชชาโดยตรงนั้น ตามปกติเป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุดเพราะทำให้เกิดความรู้ความ

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑ - ๓๒.

เข้าใจตามเป็นจริง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการตรัสรู้ ส่วนโยนิโสมนสิการแบบสกัดหรือ บรรเทา ตัณหา มักใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้นๆ ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐานหรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม ให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นเพียงขั้นขัดเกลากิเลส แต่โยนิโสมนสิการ หลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้งสองอย่างคือทั้งกำจัดอวิชชาและบรรเทาตัณหาไปพร้อมกัน

(๔) การเจริญสติ หมายถึงการมีสติระลึกรู้ทั่วพร้อม กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความเป็นไปทั้งหลายโดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส^{๒๔} มี ๔ อย่างคือ

(๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ท่านจำแนกวิธีปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ อาณาปานสติ กำหนดลมหายใจ ๑ อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถ ๑ สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการ กระทำ ความเคลื่อนไหวทุกอย่าง ๑ ปฏิกูลมนสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ ๑ ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ ๑ นวสีวิภา พิจารณาซากศพในสภาพต่างๆ อันแปลกกันไป ใน ๙ ระยะเวลาให้เห็นคติธรรมดาของร่างกาย ของผู้อื่นเช่นใดของตนก็จักเป็นเช่นนั้น ๑

(๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตาม เป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้สึกชัด เวทนาอันเป็นสุขก็ดีทุกข์ก็ดีเฉยๆ กัดทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

(๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดจิตของตนที่มี ราคะไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ ใดๆ ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

(๔) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดธรรมทั้งหลายได้แก่นิรวรณ์ ๕ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ โภชนงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ^{๒๕}

ความคิดเป็นธรรมชาติทางนามธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิต และจิตวิญญาณของเรา เราคุ้นเคยและอยู่กับความคิดเกือบตลอดเวลาแต่เราแทบจะไม่รู้จักความคิด และกลไกการทำงานของมันในตัวเราเลยทั้งนี้เนื่องจากความคิดนั้นมีความเร็วกว่าแสงฟ้าแลบและไหลต่อเนื่องเหมือนสายน้ำ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๕.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๑.

ความคิดมีสองประเภท ความคิดชนิดหนึ่งมันเกิดขึ้นมาแวบเดียวมันไปเลยความคิดชนิดนี้มันนำโทษะ โมหะ โลภะเข้ามา ความคิดอีกอย่างหนึ่ง เป็นความคิดที่เราตั้งใจคิดขึ้นมา ความคิดชนิดนี้ไม่นำโทษะ โมหะ โลภะเข้ามา เพราะความคิดชนิดนี้เราตั้งใจคิดขึ้นมาด้วยสติปัญญา

ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะเราไม่เห็นความคิดแต่ตัวความคิดจริงๆ มันมันไม่ได้มีความทุกข์สาเหตุที่มันมีความทุกข์เกิดขึ้นคือ เมื่อเราคิดขึ้นมา เราไม่ทันรู้ไม่ทันเห็น ไม่ทันเข้าใจความคิดอันนั้น มันก็เลยเข้าไปในความคิดเป็นโลก เป็นโกรธ เป็นหลงไป แล้วมันก็นำทุกข์มาให้เรา

เมื่อเราไม่รู้วิธีแก้ไข มันก็คิดคิดอันนั้น คิดอันนี้คนเราจึงอยู่ด้วยทุกข์กินด้วยทุกข์ นั่งด้วยทุกข์ นอนด้วยทุกข์ไปไหนมาไหนด้วยทุกข์ทั้งนั้น เอาทุกข์นั้นแหละเป็นอารมณ์ไป แต่ถ้ามาเจริญสติให้รู้เท่าทันความคิด พอตีมันคิด ปู้ป..ทันปัป คิดปู้ป..ทันปัป มันไปไม่ได้มันจะทำให้จิตใจของเราเปลี่ยนแปลงที่ตรงนี้ ความเป็นพระอรหันต์จะเกิดขึ้นที่ตรงนี้ หรือเราจะได้ต้นทาง หรือกระแสพระนิพพานที่ตรงนี้

วิธีการเจริญสติหรือการทำความรู้สึกตัว สติหมายถึง ความระลึกได้หรือพูดอีก อย่างหนึ่งคือ“ให้รู้สึกตัว” ให้รู้สึกตัวในการเคลื่อนไหวการไหว้พระปริบตาก็รู้หายใจก็รู้จักใจมันนึก มันคิดก็รู้ การเคลื่อนไหวเป็นสาระสำคัญของการเจริญสติถ้าหากเรานั่งนิ่งๆ ไม่มีการเคลื่อนไหว พอตีมันเกิดขึ้นมา เราก็เลยไปรู้กับความคิดมันเป็นการเข้าไปอยู่ในความคิดเพราะไม่มีอะไรดึงไว้ ดังนั้นจึงมีการฝึกหัดการเคลื่อนไหวของร่างกาย ให้ร่างกายเคลื่อนไหวอยู่เสมอถ้าเรามีสติรู้อยู่กับ การเคลื่อนไหวของร่างกาย เมื่อใจคิดขึ้นมาเราจะเห็นเราจะรู้

๕. สรุป

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารความเครียด ส่วนใหญ่เมื่อมีความเครียดสามารถใช้หลักไตรลักษณ์ในการบริหารความเครียดที่เกิดขึ้นได้ โดยใช้หลักที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนของตน เป็นกฎธรรมดาของทุกสรรพสิ่ง สามารถใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการบริหารความเครียดที่เกิดขึ้นได้ โดยใช้หลักรู้จักสภาพของปัญหาหรือความเครียด (ทุกข์) หาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) ความดับทุกข์หรือปัญหา เป็นจุดหมายที่ต้องการ (นิโรธ) วิธีการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหา ให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ (มรรค) สามารถใช้หลักโยนิโสมนสิการในการบริหารความเครียดที่เกิดขึ้นได้ โดยใช้กระบวนการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผล และใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ สามารถใช้หลักการเจริญสติในการบริหารความเครียดที่เกิดขึ้นได้ โดยใช้การมี สติระลึกรู้ทั่วพร้อม กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้เห็นตามความเป็นจริง การมีสติกำกับโดยรู้เท่าทันตามสิ่งเหล่านั้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

จำลอง ดิษยวณิช และพริมเพรา ดิษยวณิช. **ความเครียดความวิตกกังวลและสุขภาพ**. เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สี่อตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พุทธทาส อินฺทปญฺญ. **หัวใจพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

สยาม ราชวັตร. **หลักพระพุทธศาสนา**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระอนุพงษ์ พรหมสะอาด, “การประยุกต์ใช้ทฤษฎีจิตสำนึกในการจัดการความเครียด”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Garland, LaRetta M. & Bush, Carol T., **Coping behaviors and nursing**, (Virginia : Reston Pub. Co., 1982.

Marilyn Davidson, Cary L.Cooper, **Women and information technology**, (Michigan : Wiley, 1987.

Richard S. Lazarus & Susan Folkman, **Stress, Appraisal, and Coping**, (New York : Springer Publishing Company. Inc., 1984.

Thomas L. Snyder, Charles J. Felmeister, **Personalized guide to stress evaluation**, (Saint Louis : Mosby, 1983.

Walter B. Cannon, **The Wisdom of The Body**, (New York : W.W. Norton & Company. Inc.,1963.



หลักการเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนา

Principle of Dhamma for overcoming defilements in Buddhism

พระครูภาวนาอินทวงศ์ (อินทวิโส)*

พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธรรมโสภณ)**

พระครูวาทีวรัฒน์ (กล้า วีรรัตน์)***

บทคัดย่อ

หลักการเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ตามหลักพระพุทธศาสนามีหลักการที่นำมาใช้ปฏิบัติอยู่อย่างมากมายหลักการล้วนแต่เชื่อมโยงกันได้เป็นอย่างดี ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ และ มรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องมืออันเป็นเหตุแห่งการตัดกิเลส แล้วก้าวสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานผู้ปฏิบัติจึงควรนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นจากความทุกข์ได้นั่นเอง

คำสำคัญ : หลักธรรม, การหลุดพ้นกิเลส, พระพุทธศาสนา

Abstract

The principle of Dhamma for overcoming defilements in Theravada Buddhism found that the principle of Buddhism has the principles of Dhammato be applied and linked together as well, including Stipatthan four and the eight worldly conditions are the main Dhamma because it is the fool as the cause for getting rid of defilements and then to attain the nibbana. All Dhamma practitioners should take these principles of Dhamma to be practiced for having the knowledge and understanding the practice for getting rid of the sufferings as well.

Keywords : Principle of Dhamma, Overcome the defilements, Buddhism

๑. บทนำ

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีปัญหาว่า หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้นั้นมีความละเอียดมาก ยากที่จะศึกษาให้เข้าใจได้ง่ายๆ ซึ่ง

* เจ้าอาวาสวัดหนองบัวหึ่ง ตำบลดอนทราย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

** หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อสทธธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี

*** หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อสทธธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี

จำเป็นต้องเข้าใจในจิตของตนเองที่สามารถจะรู้หลักธรรมเหล่านั้นได้ หลายคนอาจจะรู้สึกกังวลใจว่าควรจะปฏิบัติตามหลักธรรมข้อใดบ้าง เพราะไม่สามารถที่จะแยกแยะอะไรได้ว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นกิเลสดังปรากฏในพุทธธรรม^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า กิเลสเป็นมูลเหตุของการกระทำกรรมต่างๆที่จะปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไป จึงถือว่ากิเลสเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นต้องเรียนรู้กิเลส รู้จักคุณและโทษของกิเลสก่อนเป็นลำดับแรก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ทรงบัญญัติไว้ว่า กิเลสเป็นต้นเหตุให้เกิดปัญหาเดือดร้อนวุ่นวายมากมาย พระพุทธองค์จึงได้ทรงตรัสว่า “ มา ปมาทมนุญฺญเชถ มา กามรตีสนถว อปฺปมตฺโต ทิ ฌายนฺโต ปปโปติปรมฺมํ สุขํ” แปลว่า อย่ามัวแต่ประมาทอย่ามัวแต่สนิทชิตชอบในกามกิเลส เพราะผู้ไม่ประมาทพิจารณาอยู่ ย่อมถึงความสุขอย่างยิ่ง^๒

๒. ความหมายของกิเลส

การศึกษาเรื่องกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีผู้กล่าวความหมายของคำว่า กิเลสเอาไว้อย่างมากมายโดยเฉพาะในพระไตรปิฎก และนักวิชาการศาสนา ดังต่อไปนี้

หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมด้านการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการศึกษาและ กระบวนการปฏิบัติที่ใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม โดยคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายเนื้อความที่อ้างอิงข้อมูลต่างๆ มาก มีการอธิบายตามแนววิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๖ ในขณะที่คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายไตรสิกขาแบบกระชับสั้น ไม่อ้างอิง ข้อมูลมากนัก ไม่มีการวินิจฉัยเนื้อความ แต่คัมภีร์ทั้งสองได้ให้คุณค่าทางการศึกษาพระพุทธศาสนาและเป็นต้นแบบ การปฏิบัติกรรมฐานที่ดียิ่ง^๓

พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงกิเลสที่ปรากฏในอนึ่งคนสูตรว่าด้วยผู้ไม่มีกิเลสว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลายบุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ พวกนั้นเป็นไฉน? ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลายบุคคลบางคนในโลกนี้ มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่าเรามีกิเลสในภายใน อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายใน บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายใน อนึ่ง บุคคลในโลกนี้ ไม่มีกิเลส รู้ตามเป็นจริงว่า เราไม่มีกิเลสในภายในในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลสในภายในบุคคลสองพวกที่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๗.

^๒ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙/๒๖.

^๓พระมหาสยัม ราชวัตร, การศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์ วิมุตติมรรค, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดมีกิเลสรู้ตามเป็นจริงว่า เรามีกิเลส ในภายใน บุคคลสองพวกที่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลไม่มีกิเลส แต่ไม่รู้ตามเป็นจริงว่าเราไม่มีกิเลสในภายในบุคคลสองพวกที่ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษเลวทราม ในบุคคล ๔ พวกนั้น บุคคลใดไม่มีกิเลสรู้ตามเป็นจริงว่าเราไม่มีกิเลสในภายใน บุคคลสองพวกที่ไม่มีกิเลสเหมือนกันนี้ บุคคลนี้บัณฑิตกล่าวว่า เป็นบุรุษประเสริฐ^๕

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของกิเลสว่า "เครื่องทำให้ใจเศร้าหมอง ได้แก่ โลก โภคะ หลง เช่น ยังตัดกิเลสไม่ได้, กิเลสหนา, กิริยามารยาทในคำ่ว่า กิเลสหายาบ"^๕

ท่านพุทธทาสภิกขุ^๖ ให้ความหมายว่า "ความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกูก็ตามเป็นของกูก็ตาม นี่แหละคือแม่บทของกิเลสทั้งปวง"

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)^๗ ให้ความหมายว่า "สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง, ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์"

พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต ได้ให้ความหมายของ คำว่า "กิเลส" เป็นภาษาบาลี สำเร็จรูปมาจาก กิลิส ธาตุ (ในความเร่าร้อน, เบียดเบียน) ที่ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า "กิลิสติ, กิลิสสติ, กิลิส" หมายถึง ธรรมชาติที่ทำให้จิตใจเร่าร้อนหรือเบียดเบียนจิตใจให้เศร้าหมอง^๘

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่า กิเลส คือ สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมองความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัว ไม่บริสุทธิ์ กิเลสมีหลายชนิด เช่น กิเลสสาม คือ กิเลสเป็นเหตุใคร่ กิเลสที่ทำให้อยาก เจตสิกอันเศร้าหมอง ชักให้ใคร่ ให้รัก ให้อยากได้ ได้แก่ ราคะ โภคะ อิจฉา (อยากได้) เป็นต้น กิเลสสาม คือ โดยอาการที่เข้าครอบงำจิตใจขัดขวางไม่ทำให้ทำความดี ชักพาให้ทำความชั่ว ล้างผลาญคุณความดี กิเลสวัฏฏ์ คือ กิเลสวงจรส่วนกิเลส หนึ่งในวัฏฏะ ๓ แห่งปฏิจจสมุปบาท ประกอบด้วยขอวิชา ตัณหา และอุปาทาน และกิเลสอนุสัย คือ กิเลสจำพวกอนุสัย กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน จะปรากฏเมื่อมีอารมณ์มายั่ว เหมือนตะกอนน้ำที่อยู่ก้นโอ่ง ถ้าไม่มี คนกวาดตะกอนก้นโอ่งเฉยอยู่ ถ้ากวาดน้ำเข้าตะกอนก็ลอยขึ้นมา^๙

^๕ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๒-๔๒/๗๕๒.

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

^๗พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘.

^๙พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, เรียบเรียง พจนานุกรมธาตุภาษาบาลี, (กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไทจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒-๙๓.

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต ได้ให้ความหมายของคำว่า กิเลส แปลว่า สิ่งเกาะติด สิ่งประอะเปื้อน สิ่งสกปรก คือ สิ่งที่แฝงติดอยู่ในใจแล้วทำให้ใจเศร้าหมอง ขุ่นมัวมีอุปมาเหมือนสีที่ใส่ลงไปใต้น้ำทำให้น้ำมีสีเหมือนสีที่ใส่ลงไปใจก็เช่นกัน ปกติก็ใสสะอาด แต่กลายเป็นใจดำ ใจง่าย ใจร้าย ก็เพราะมีกิเลสเข้าไปอิงอาศัยผสมปนเปกันอยู่กับกิเลสที่ชอบชุกหมักหมมอยู่ในใจคนมากที่สุด คือ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ เพราะกิเลสชอบชุกหมักต้องอยู่ในใจของคน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กิเลสอาสวะ หรือ อาสวกิเลส แปลว่า กิเลสที่หมักต้องอยู่ในจิต^{๑๐} และกล่าวถึงกิเลสโดยพิสดาร ๑๕๐๐ อารมณ์ที่เป็นเหตุให้กิเลส ๑๐ เกิดขึ้นได้นั้น มี ๑๕๐ คือ นามเต ปัญญาสะ คือ นามธรรม ๕๓ (จิต ๑ และ เจตสิก ๕๒) นิพผันนรูป ๑๘ ลักษณะรูป ๔ รวมเป็น ๗๕ ในอ้อมัตตสันดาน คือ ภายในตัวเรา มี ๗๕ ใน พหิตสันดานคือ สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ภายนอกตัวเรา มี ๗๕ รวมเป็น ๑๕๐ อารมณ์ ๑๕๐ กิเลส ๑๐ คงเป็นกิเลส ๑,๕๐๐^{๑๑} กิเลสแม้จะมีมาก แต่ก็มีต้นเค้ามาจากกิเลส ๓ สายเท่านั้น คือ สายโลภะ สายโทสะ และสายโมหะ^{๑๒} อันเป็นตัวอกุศลมูลต้นเค้าหรือรากเหง้าของการทำชั่วต่างๆ โดยมีการก่อตัวขึ้นมาตามลำดับ เริ่มต้นตั้งแต่อนุสัยกิเลสแล้วกลายเป็นปริญญฐานกิเลส (กิเลสอย่างกลาง) แล้วบางครั้งก็พุ่งเป็นวิตกกมกิเลส (กิเลสอย่างละเอียด)ในที่สุดโดยมีการก่อตัวตามลำดับ

สรุปว่า คำว่า “กิเลส” หมายถึงสภาวะธรรมที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองและขัดขวางความเจริญทางจิตใจ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง แยกย่อยออกเป็นกิเลสต่างๆอีกมากมายกิเลสจึงกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญแก่ผู้ไม่เท่าทันกิเลสตามความหมายดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๓. เหตุเกิดของกิเลส

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เพราะหลักธรรมในพุทธศาสนาแสดงความเป็นเหตุและผลของสิ่งทั้งปวงที่ว่าสิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป ล้วนอิงอาศัยกันและกันในลักษณะสัมพันธ์ต่อกันเป็นรูปกระแสนหรือกระบวนการ หากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปฐมเหตุหรือเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งทั้งปวงไม่ กิเลสแม้จะได้ชื่อว่าเป็นเหตุแห่งความทุกข์^{๑๓} แต่ก็หาได้เป็นปฐมเหตุแห่งความทุกข์ไม่ เพราะกิเลสยังเป็นผลของสิ่งอื่นอีกหรือยังอิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นดังความว่า สุนิมนิต คือความกำหนดหมายว่างาม เมื่อบุคคลทำไว้ในใจโดยไม่แยกคายถึงสุนิมนิต ราคะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ฯลฯ ปฏิมิมนิต คือความกำหนดหมายว่ากระทบกระทั่ง

^{๑๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, วัดราชโอรสาราม (กรุงเทพฯ ฯ : ๒๕๔๘), หน้า ๖๐.

^{๑๑} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะปรมัตถโชติกะ, **ปริจเฉทที่ ๗, หลักสูตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๓.

^{๑๒} พระธรรมวิสุทธิกวี, **หลักไตรสิกขา**, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

^{๑๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๔/๑๒๖.

เมื่อบุคคลทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายถึงปฏิฆณินิต โทสะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญพยุพลียิ่งขึ้น ฯลฯ โยนิโสมนสิการ เมื่อบุคคลทำไว้ในใจโดยไม่แยกกาย โมหะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้นที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญพยุพลียิ่งขึ้น^{๑๔} ข้อความนี้ชี้ชัดว่าการกำหนดหมายว่างามที่ขาดการพิจารณาโดยอุบายอันแยกกายเป็นเหตุให้รำคาญเกิดและเจริญยิ่งขึ้น การกำหนดหมายว่ากระทบกระทั่งที่ขาดการพิจารณาโดยแยกกายเป็นเหตุให้โทสะเกิดและเจริญยิ่งขึ้น ส่วนการทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายเป็นเหตุให้โมหะเกิดและเจริญยิ่งขึ้นอย่างไรก็ตาม หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงกระบวนการเกิดดับของทุกข์อย่างเป็นระบบครบวงจรโดยมีจุดเริ่มต้น คือ อวิชชา ความไม่รู้ แม้อวิชชาจะได้ชื่อว่าเป็นประธาน^{๑๕} เป็นกิเลสเครื่องผูกมัด โดยเฉพาะสังโยชน์ที่ผูกมัดสัตว์ไว้ให้อยู่ในกงล้อแห่งการเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏ^{๑๖} คอยผูก, เข็มสรรพสัตว์ไว้กับกงล้อแห่งภพ^{๑๗} ดังพุทธพจน์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า อวิชชาคืออาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารก็อะไร เป็นอาหารของอวิชชา ควรจะกล่าวว่า นิรวณ ๕ แม้นิรวณ ๕ เราก็บอกว่ามีอาหารมิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของนิรวณ ๕ ควรจะกล่าวว่า ทุจจริต ๓ แม้นุจจริต ๓ เราก็บอกว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารก็อะไรเป็นอาหารของตุจจริต ๓ ควรจะกล่าวว่า การไม่สำรวมอินทรีย์ แม้มการไม่สำรวมอินทรีย์ เราก็บอกว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารก็อะไรเป็นอาหารของการไม่สำรวมอินทรีย์ควรจะกล่าวว่าความไม่มีสติสัมปชัญญะ แม้มความไม่มีสติสัมปชัญญะเราก็บอกว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารก็อะไรเป็นอาหารของความไม่มีสติสัมปชัญญะควรจะกล่าวว่าการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยกกาย แม้มการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายเราก็บอกว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการกระทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายควรจะกล่าวว่า ความไม่มีศรัทธา แม้มความไม่มีศรัทธาเราก็บอกว่ามีอาหารมิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของความไม่มีศรัทธาควรจะกล่าวว่าการไม่ฟังสัทธรรม แม้มการไม่ฟังสัทธรรม เราก็บอกว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารก็อะไรเป็นอาหารของการไม่ฟังสัทธรรม ควรจะกล่าวว่าการไม่คบสัตบุรุษ^{๑๘} พุทธพจน์นี้ชี้ชัดว่าอวิชชาเกิดจากนิรวณ ๕ นิรวณ ๕ เกิดจากตุจจริต ๓ ตุจจริต ๓ เกิดจากการไม่สำรวมอินทรีย์

^{๑๔} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๐๘/๒๒๖.

^{๑๕} บรรจบ บรรณรุจิ. ปฏิจจสมุปบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๑๖} “bond, fetter especially the fetters that bind man to the wheel of transmigration”, T.W.Rhys Davids & William Stede, **Pali-English Dictionary**, (India : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1997) p. 656.

^{๑๗} “Fetters, There are Ten Fetters binding beings to the Wheel of becoming”, Christmas Humphreys, **A Popular Dictionary of Buddhism**, Second edition, (USA : Curzon Press Ltd, 1976), p. 167.

^{๑๘} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๑๗.

การไม่สำรวมอินทรีย์เกิดจากความไม่มีสติสัมปชัญญะ ความไม่มีสติสัมปชัญญะเกิดจากการกระทำไว้อใจโดยไม่แยกคาย การกระทำไว้อใจโดยไม่แยกคายเกิดจากความไม่มีศรัทธาความไม่มีศรัทธาเกิดจากการไม่ฟังสัทธรรม การไม่ฟังสัทธรรมเกิดจากการไม่คบสัตบุรุษ การไม่คบสัตบุรุษเกิดจาก ฯลฯ สาเหตุอื่นอีก โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “อาหาร” แทนคำว่า “สาเหตุ” ในการแสดงเหตุเกิดของอวิชชา อย่างไรก็ตาม คัมภีร์พระสูตรบางเล่มแสดงอาสวะว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้อวิชชาเกิด^{๑๙} ดังความว่า “เหตุเกิดอวิชชาย่อมมีเพราะอาสวะเป็นเหตุให้เกิด”^{๒๐}

ข้อพึงสังเกตว่า คัมภีร์พระสูตรตามที่ยังอ้างนั้นแสดงสาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชาไม่สอดคล้องกัน กรณีนี้อาจทำให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับสาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชาอย่างไรก็ตาม ความไม่สอดคล้องดังกล่าวกลับสอดคล้องกับหลักความเป็นเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งปวง ที่เป็นไปแบบสัมพันธ์และอิงอาศัยกันและกัน ซึ่งไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีเหตุปัจจัยเพียงสิ่งเดียวหรือมีความเป็นไปแบบเอกเทศ แต่สิ่งทั้งปวงนั้นเป็นไปภายใต้ตัวจริงอันอิงอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกันขึ้น หลักการนี้ทำให้ทราบว่าสาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชามีหลายประการ เมื่อเป็นเช่นนี้ การหยิบยกประเด็นใดประเด็นหนึ่งมาอธิบายสาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชา จึงมีขัดต่อหลักความเป็นจริงหรือแย้งต่อหลักความหลากหลายของเหตุปัจจัย สาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชาเป็นไปตามกฎเกณฑ์นี้ กล่าวคือ หากมองสาเหตุหรือฐานเกิดของอวิชชาในแง่เครื่องขัดขวางความเจริญทางจิตจึงเป็นนิเวรณ ๕ หรือหากมองในแง่เครื่องหมกมุ่น จึงเป็นอาสวะนอกจากนี้ ความแตกต่างของสถานการณ์ สภาพปัญหา และอหยาศัยของแต่ละบุคคล น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การอธิบายเหตุเกิดของอวิชชามีนิยามที่ต่างกัน ความหลากหลายแห่งเหตุปัจจัยที่เป็นเหตุเกิดของอวิชชานี้เปรียบเหมือนความหลากหลายแห่งเหตุปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการเจริญเติบโตของต้นไม้ เช่น พันธุ์ไม้ น้ำ ปุ๋ย ดังนั้น การนำเอาประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ที่เป็นเหตุปัจจัยให้ต้นไม้เจริญเติบโต มาอธิบายการเจริญเติบโตของต้นไม้ จึงทำให้เหตุปัจจัยอื่นอีกที่มีได้นำมาอธิบายไม่ถูกต้องไม่

๔. หลักธรรมเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาหลักธรรมที่นำไปสู่ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้ได้เนื้อหาชัดเจนยิ่งขึ้น ประเด็นศึกษาที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการหลุดพ้นกิเลส โดยเริ่มจากสติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

หลักสติปัฏฐาน ๔

^{๑๙} อาสวะ มี ๔ อย่าง ได้แก่ ๑. กามาสวะ คือความติดใจหรือหมกมุ่นในกาม ๒. ภวาสวะ คือ ความติดใจหรือหมกมุ่นในภพ ๓. ทิฏฐาสวะ คือความเห็นผิด เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง ๔. อวิชชาสวะ คือความไม่รู้ร้อยยั้ง ๔ (อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๑/๕๔๙).

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๘/๗๑.

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงชนบท มีนิคมของชาวกรุง ชื่อว่ากัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัสเพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพานหนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้^{๒๑}

สติปัฏฐาน มาจากคำว่า สติ แปลว่าระลึกได้ ปฏฐาน แปลว่า ที่ตั้ง อันได้แก่อารมณ์รูปนาม สติปัฏฐาน คือ การตั้งสติระลึกทันต่อรูปนามชั้น ๕ อันเป็นฐานที่ก้าวไปสู่พระนิพพาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามที่สิ่ง ๆ นั้น ๆ มันเป็นของมันเอง เป็นหลักธรรมที่เป็นตัวปฏิบัติแท้ ๆ ด้วยการเอาสติเป็นหลัก คือกำหนดสติมีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาทุกขณะในเวลาทำ พุท คิด เมื่อทำได้อย่างนี้แล้ว สติจะเป็นตัวกลั่นกระแสะอัสวกิเลสทั้งปวงมิให้เกิดขึ้น^{๒๒} และเมื่อประกอบด้วยสติ (ความระลึกได้) สัมปชานโน (ความรู้ตัวพร้อม) อาตาปี (ความเพียรเผากิเลส) พิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยความไม่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกบุคคลอื่นโดยใช้สติมั่นตั้งอยู่เพียงสักแต่ความรู้สึกว่าอาศัยระลึกโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก อย่างนี้ชื่อว่าการเจริญสติและฐานอันเป็นที่ตั้งของสติมีอยู่ ๔ แห่ง คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติมั่นอยู่ในการพิจารณาเนื่องๆ ซึ่งกายอันเป็นรูปชั้นรัมีลมหายใจเข้าออก อริยบาลใหญ่ อริยบาลย่อย เป็นต้น การกำหนดพิจารณากายมีอยู่ ๑๔ ข้อ ได้แก่ (๑) อานาปานสติ คือ มีสติพิจารณาลมหายใจเข้าออก (๒) อิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน (๓) สัมปชัญญะ ๗ คือ ก้าวไปข้างหน้าและถอยกลับ ๑ เหลียวซ้ายแลขวา ๑ คู้เอววะเข้าและเหยียดอววะออก ๑ การใช้บาตร จีวร สังฆาฏิ ๑ การกิน ดื่ม เคี้ยว ๑ การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ๑ และการยืน เดิน นั่ง หลับ ตื่น พุด นิ่ง ๑ (๔) ปฏิกุศลคือ การพิจารณาอาการ ๓๒ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น (๕) ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (๖) ป่าช้า ๙ คือ พิจารณาคนตายแล้ว ๑ วัน จนถึงกระดูกเป็นกองเรียกรวด กระดูกผุละเอียดเป็นผง

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

^{๒๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒/๒๗๓.

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕.

เวทนานุปัสสนาสติปัญญา คือ การมีสติมั่นในการพิจารณาเนื่องๆซึ่งเวทนาอันเป็นเวทนาชั้นรมีสุขทุกข์เฉยๆ เป็นการกำหนดพิจารณาเวทนามี ๙ ข้อ คือ (๑) เสวยสุขเวทนาอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนา (๒) เสวยทุกข์เวทนาอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกข์เวทนา (๓) เสวยอุเบกขาเวทนาอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนา (๔) เสวยสุขเวทนามีอามิสอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนามีอามิส (๕) เสวยทุกข์เวทนามีอามิสอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกข์เวทนามีอามิส (๖) เสวยอุเบกขาเวทนาอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนามีอามิส (๗) เสวยเวทนาไม่มีอามิสอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส (๘) เสวยเวทนาที่ไม่มีอามิสอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกข์เวทนาไม่มีอามิส (๙) เสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีอามิสอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีอามิส

ดังนั้นเวทนานุปัสสนาสติปัญญา คือ การใช้สติพิจารณาถึงเวทนาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือไม่สุขไม่ทุกข์ เวทนาเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขณะ แต่ขึ้นอยู่กับว่าเรากำลังเสวยเวทนาอะไรอยู่ เช่น ข้อที่ ๑ เสวยสุขเวทนาอยู่ มีสติรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนา เป็นต้น การมีสติเข้าไปกำหนดรู้ในเวทนาต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดความเข้าใจในชีวิตว่า ล้วนมีสุข มีทุกข์ปะปนกัน และสุขทุกข์นั้นก็เกิดเพราะมีเหตุปัจจัยมิใช่เกิดขึ้นลอยๆ ความเข้าใจอย่างนี้ทำให้เกิดการยอมรับในธรรมชาติของชีวิตว่าจะต้องเป็นอย่างนี้ เมื่อคราวที่มีสุขจะได้ไม่หลงระเริงกับความสุขจนเกิดความประมาท มัวเมา คราวมีทุกข์ก็ไม่ท้อแท้สิ้นหวังคิดว่าสักวันความทุกข์จะต้องหมดไป เพราะเข้าไปรู้เหตุปัจจัยของทุกข์และสุขเช่นนี้ จะทำให้เรารู้จักสร้างเหตุปัจจัยให้เหมาะสมกับสิ่งที่เราต้องการ อดทนต่อเวทนาต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตในทางที่ไม่ดีได้ และยังไม่ถูกชักจูงไปได้ง่ายๆ เพราะเข้าใจในธรรมชาตินี้แล้ว

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัญญา

จิตตานุปัสสนาสติปัญญา คือ การมีสติมั่นในการพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งจิตอันเป็นวิญญานชั้นรมีส โลกจิต อโลภจิต โทสจิต อโทสจิต โมหจิต อโมหจิต เป็นต้น เป็นการพิจารณา คือ การกำหนดพิจารณาอาการต่างๆ ของจิต มี ๑๖ ข้อ คือ (๑) จิตมีราคะ มีสติรู้ชัดว่า จิตมีราคะ (๒) จิตปราศจากราคะ มีสติรู้ชัดว่า จิตปราศจากราคะ (๓) จิตมีโทสะ มีสติรู้ชัดว่า จิตมีโทสะ (๔) จิตมีโทสะ มีสติรู้ชัดว่า จิตปราศจากโทสะ (๕) จิตมีโมหะ มีสติรู้ชัดว่า จิตมีโมหะ (๖) จิตปราศจากโมหะ มีสติรู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ (๗) จิตหดหู่ มีสติรู้ชัดว่า จิตหดหู่ (๘) จิตฟุ้งซ่าน มีสติรู้ชัดว่า จิตฟุ้งซ่าน (๙) จิตเป็นมหัคคตะ มีสติรู้ชัดว่า จิตเป็นมหัคคต (๑๐) จิตไม่เป็นมหัคคตะ มีสติรู้ชัดว่า จิตไม่เป็น มหัคคตะ (๑๑) จิตมีธรรมอันยิ่งกว่า มีสติรู้ชัดว่า จิตมีธรรมอันยิ่งกว่า (๑๒) จิตไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า มีสติรู้ชัดว่า จิตไม่มีธรรมอันยิ่งกว่า (๑๓) จิตตั้งมั่น มีสติรู้ชัดว่า จิตตั้งมั่น (๑๔) จิตไม่ตั้งมั่น มีสติรู้ชัดว่า จิตไม่ตั้งมั่น (๑๕) จิตหลุดพ้น มีสติรู้ชัดว่า จิตหลุดพ้น (๑๖) จิตยังไม่หลุดพ้น มีสติรู้ชัดว่า จิตยังไม่หลุดพ้น

หมวดจิตเป็นการกำหนดสติพิจารณาความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ในจิตใจของเราที่ประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยให้พิจารณาจิตในทุกขณะว่าขณะนี้เป็นอย่างไร เช่น จิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ จิตไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะ เข้าไปกำหนดรู้อย่างนี้พร้อม

กำหนดรู้เหตุที่ทำให้จิตเป็นไปอย่างนั้นๆ ด้วย เมื่อมีสติเข้าไปพิจารณาอย่างนี้แล้ว สติจะช่วยกันไม่ให้เกิดกิเลสต่างๆ หรือเป็นการรู้เท่าทันกิเลสทำให้ไม่ตกไปในอำนาจของกิเลสต่างๆ ได้ อันเป็นสิ่งที่จะทำให้จิตของเราเข้มแข็งขึ้น ซึ่งรู้ว่าจิตหลุดพ้นก็มีสติรู้ชัดว่าจิตหลุดพ้นแล้ว เป็นต้น

๔. ัมมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ัมมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติมั่นในการพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งสภาพธรรมอันเป็นสัญญาชั้นต้นและสังขารชั้นต้นโดยเป็นไปตามอาการของสภาวะธรรมแต่ละอย่างๆ ปราศจากความเป็นตัวตน เช่น สภาวะธรรมของ โลกะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เป็นการกำหนดหรือพิจารณาสภาพธรรมต่างๆ มี ๕ ข้อ ได้แก่ (๑) กำหนดพิจารณาใน นีวรณ ๕ มีกามฉันทะ เป็นต้น (๒) กำหนดพิจารณาใน อุปาทานชั้นต้น ๕ มีรูปชั้นต้น เป็นต้น (๓) กำหนดพิจารณาในอายตนะ๑๒ (๔) กำหนดพิจารณาในโพชฌงค์ ๗ (๕) กำหนดพิจารณาในอริยสัจ ๔ หมวดธรรมเป็นการกำหนดสติพิจารณาธรรมต่างๆ คือ นีวรณ ๕ ชั้นต้น ๕ อายตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการบรรลุดุธรรม ใน ๓ หมวดแรกนั้น ได้แก่ นีวรณ ๕ ชั้นต้น ๕ อายตนะ ๑๒ เป็นการพิจารณา สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับโลกและสังคม โดยมีร่างกายเป็นศูนย์กลางได้แก่ชั้นต้น ๕ ที่ประกอบไปด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีสื่อกลาง คือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอกเป็นตัวเชื่อมประสานทำให้เกิดนิเวศธรรมต่างๆ ขึ้น การเข้าไปรู้เท่าทันสภาวะธรรมต่างๆ เท่ากับการรู้ความจริงของชีวิตและโลกจนจิตเกิดความปล่อยวางในตัวตนและนามธรรมต่างๆ ทั้งหลาย ส่วนธรรม ๒ หมวดสุดท้าย คือ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ เป็นการดำเนินไปของจิต เมื่อเข้าใจความจริงของชีวิตและโลกแล้วก็จะดำเนินไปสู่มรรคและผลอันเป็นส่วนให้เข้าไปสู่การบรรลุดุธรรมในที่สุด

องค์ธรรมของสติปัฏฐาน คือ ในการที่จะทำลายอภิชฌา (ความยินดี) โทมนัส (ความยินร้าย) ได้นั้น ต้องรู้จักตัวอารมณ์กรรมฐาน (ผู้ถูกเพ่ง) ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรมหรือได้แก่รูปนาม และผู้เพ่งได้แก่ อาตปปี (ความเพียรในสัมมปธาน ๔) สัมปชาโน (ปัญญาในสัมมปชัญญะ ๔) สติมา (สติที่ระลึกถึงรูปนามในสติปัฏฐาน ๔)

ข้อพิจารณาสติปัฏฐาน ๔ เป็นหมวดธรรมที่แสดงวิธีการปฏิบัติที่สมบูรณ์ทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ตื่นนอน จนถึงเข้านอน หรือทุกอิริยาบถ ผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง เพื่อให้เกิดผลต้องปฏิบัติด้วยสติปัฏฐาน ๔ บุรพจารย์ได้วางแบบสำหรับการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ไว้ครบบริบูรณ์ ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็นการเจริญสติตั้งแต่ตื่นนอน คือ เมื่อตื่นนอนตอนเช้าจะต้องครองผ้าด้วยการนุ่งผ้าสบง ต้องกำหนดสติอยู่กับการนุ่ง มีบทภาวนาสำหรับกำกับสติว่า “อา ปา มะ จู ปะ” เวลาจะคาดปะคตเอาจะต้องกำหนดสติอยู่ที่การปะคตเอา มีบทพิจารณาว่า “อิมิ กายพณฺณิ อธิฏฐามิ” เวลาจะห่มจีวรต้องมีสติกับการห่มจีวร มีบทภาวนาว่า “ที มะ สัง อัง ขุ” เวลาจะพาดสังฆาฏิ ต้องกำหนดสติ มีบทภาวนาว่า “สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ” ก่อนออกบิณฑบาตตอนเช้าจะหีบบาตร มีบทภาวนาว่า “อิมิ ปตฺตํ อธิฏฐามิ” ถึงตอนฉันข้าวจะต้องพิจารณาอาหารก่อนฉันด้วยบท ตั้งขณิปัจจะเวก ขณะวิธี โดยพิจารณาว่าเราบริโภคอาหารมิใช่เพื่อความมัวเมา เพื่อความเอร็ดอร่อย สนุกสนาน เพื่อส่งเสริมราคะ แต่เราบริโภคอาหารเพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป เพื่อประพฤติพรหมจรรย์

เท่านั้น ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นอุบายวิธีในการสอนให้ภิกษุได้เจริญสติทั้งนั้น การเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นทั้งสมณะ และวิปัสสนา คือ ทำให้จิตสงบจนเกิดสมาธิขึ้นได้มาน และในโอกาสเดียวกันก็เป็น การพิจารณาการเกิด ดับ ของรูป นาม ไปตามสภาวะธรรมจนเข้าใจว่าเกิด ดับ อย่างไร ด้วยเหตุ ปัจจัยอะไร จนทำให้เกิดปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมจนเกิดเป็นวิปัสสนาญาณ มีความเบื่อหน่าย คลาย กำหนด ถึงขั้นสามารถดับทุกข์ โทมนัสปริเทวอุปายาสาได้ในที่สุด ซึ่ง พระพุทธองค์ก็ทรงรับรองว่า ทางนี้เป็นทางสายเอก ดังปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็น หนทางไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศก และปริเทวะ เพื่อความดับสูญ แห่งทุกข์โทมนัสเพื่อบรรลุธรรม เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ”^{๒๓} องค์ธรรมของสติปัฏฐาน ได้แก่ ผู้เพ่ง กัปปารมณฺ์ที่ถูกเพ่ง ผู้เพ่งหรือผู้กำหนดพิจารณา คือ ความเพียร สติ สัมปชัญญะ ผู้ถูกเพ่งหรืออารมณฺ์กรรมฐาน คือ รูปนาม ส่วนผู้ที่เห็นความจริงนั้น ได้แก่วิปัสสนา วิปัสสนาเห็นความจริงรูปนามไม่เที่ยง รูปนามเป็นทุกข์ รูปนามเป็นอนัตตา ซึ่งเป็นที่ ยอมรับกันว่าเป็นหมวดธรรมที่กล่าวถึงการปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด การปฏิบัติตามแนว ของสติปัฏฐาน ๔ เป็นทางสายเอก ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทาง สายเอก เพื่อความบริสุทธิ์แห่งทางสายเอกทั้งหลายเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ทางสายนี้ได้แก่สติ ปุฏฐาน ๔”^{๒๔} ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมได้ สติปัฏฐาน ๔ ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ยอมรับกัน ว่าเป็นหมวดธรรมที่กล่าวถึงการปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด การปฏิบัติตามแนวของสติปั ฎฐาน ๔ จึงเป็นทางสายเอกที่ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมได้

สรุปได้ว่า หลักธรรมสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ในทุก อิริยาบถ การพิจารณากาย เป็นการพิจารณาความจริงของร่างกายนี้ว่ามีธรรมชาติเป็นอย่างไรมี ความแปรปรวนเป็นอย่างไร เมื่อเข้าใจความจริงอย่างนี้แล้ว จะทำให้หมดความยึดมั่นในกาย เกิด การปล่อยวาง สละคืนไม่พัวพันอยู่แต่กายนี้อีกต่อไป การพิจารณาเวทนา คือการใช้สติพิจารณาถึง เวทนาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือไม่ทุกข์ ไม่สุข และเวทนาเหล่านั้นจะเกิด เพราะมีอามิสเป็นวัตถุกามทำให้เกิดเวทนาขึ้น การพิจารณาจิต คือการใช้สติพิจารณาความรู้สึกนึก คิดต่างๆ ในจิตใจของเราที่ประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยให้พิจารณาจิตในทุก ขณะว่าขณะนั้นๆ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบอะไรคือ จิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ จิตไม่มี โทสะ จิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะ เข้าไปกำหนดรู้อย่างนี้พร้อมกับกำหนดรู้เหตุที่ทำให้จิตเป็นอย่างนั้นๆ ด้วย เมื่อมีสติเข้าไปพิจารณารู้อย่างนี้แล้ว สติจะช่วยกันไม่ให้เกิดกิเลสต่างๆ หรือเป็นการรู้เท่าทัน กิเลส ทำให้ไม่ตกไปในอำนาจของกิเลสต่างๆ ได้ การพิจารณาธรรม คือ การกำหนดสติพิจารณา ธรรมต่างๆ คือ นีวรณฺ์ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการบรรล ุธรรม ใน ๓ หมวดแรกนั้น ได้แก่ นีวรณฺ์ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ เป็นการพิจารณาสภาวะธรรมที่ เกิดขึ้นเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับโลกและสังคม

^{๒๓}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๕/๒๖๘-๒๖๙.

^{๒๔}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

หลักมรรคมืองค์ ๘

หลักมรรคมืองค์ ๘ ข้อปฏิบัติที่ทำให้เข้าถึงพระนิพพาน คือ ธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ ท่านเรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายความว่า เป็นข้อปฏิบัติที่จะทำให้เข้าถึงความดับทุกข์ มรรคมืองค์ ๘ หรือ อัฐังคิกมรรค เรียกเต็มว่า อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่าทางมืองค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ มีดังนี้^{๒๕}

๑. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ หมายถึงการเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ โดยกิจ ๔ คือ เห็นแจ้งในทุกข์สัจจะ โดยปริณญาภิกิจ (กำหนดรู้) ๑ เห็นแจ้งในสมุทยสัจจะโดยปทานภิกิจ (การละ) ๑ เห็นแจ้งในนิโรธสัจจะ โดยสังฆนิกรณภิกิจ (การทำให้แจ้ง) ๑ เห็นแจ้งในมรรคสัจจะ โดยภาวนาภิกิจ (การทำให้เจริญ) ๑ สัมมาทิฏฐิที่ว่า แท้จริงว่าโดยสังเขป ปัญญาจักขุอันมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ ถอนอวิชานุสัยขึ้นได้ แห่งพระโยคีผู้ปฏิบัติเพื่อแทงตลอดซึ่งสัจจะ ๔ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิ นั้น มีความเห็นชอบเป็นลักษณะ มีอันประกาศความแท้จริงเป็นกิจ มีการทำลายความมืด คือ อวิชานุสัยได้เป็นผล

๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ หมายถึงความตรีกอยู่ในเรื่องราวที่เป็นกุศล เรียกว่ากุศลวิตก มี ๓ ประการ คือ ๑) เนกขัมมวิตก ได้แก่ ความดำริที่จะออกจากกามคุณอารมณ์ ๒) อพยาปาตวิตก ได้แก่ ความดำริที่ประกอบด้วยเมตตา ๓) อวิหิงสาวิตก ได้แก่ ความดำริที่ประกอบด้วยกรุณา สัมมาสังกัปปะ ความยกจิตขึ้นเฉพาะสู่ทางไปพระนิพพานอันสัมปยุตด้วย สัมมาทิฏฐินั้น กำจัดมิจฉาสังกัปปะออกเสียได้ แห่งพระโยคีผู้มีทิฏฐิอันถึงพร้อมแล้วอย่างนั้น ชื่อ สัมมาสังกัปปะ สัมมาสังกัปปะนั้น มีความยกจิตขึ้นถูกทางเป็นลักษณะ มีอัปปนา (ความตรีกแน่วอยู่ในทาง) เป็นกิจ มีการละมิจฉาสังกัปปะได้เป็นผล

๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาชอบ หมายถึง การเว้นจากวจีทุจริต ๔ ที่ไม่เกี่ยวกับ อาชีพ คือ เว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดเพ้อเจ้อ ความงดเว้นจากมิจฉาวาจาอัน สัมปยุตด้วยสัมมาสังกัปปะนั้นแหละ ถอนวจีทุจริตขึ้นเสียได้แห่งพระโยคีผู้เห็นอยู่ (ด้วยสัมมาทิฏฐิ) และตรีกอยู่ (ด้วยสัมมาสังกัปปะ)อย่างนั้น ชื่อสัมมาวาจา สัมมาวาจานั้นมีความกำหนดถือเอา (คือ ประมวลสัมปยุตธรรมไว้) เป็นลักษณะ มีความละเว้น เป็นกิจ มีความละมิจฉาวาจาได้เป็นผล

๔. สัมมากัมมันตะ คือ การทำการทำงานชอบ หมายถึง การเว้นจากกายทุจริต ๓ ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีพ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกามสัมมากัมมันตะ ความงดเว้นจากทุจริตมีปณาดิบัติ เป็นต้น อันสัมปยุตด้วยสัมมาวาจานั้นแหละตัดมิจฉากัมมันตะได้ขาด แห่งพระโยคีผู้เว้นอยู่ (ด้วยสัมมาวาจา) อย่างนั้น ชื่อว่าสัมมากัมมันตะ สัมมากัมมันตะนั้นมีการพยุ่ง (สัมปยุตธรรม) ไว้เป็นลักษณะ มีความละเว้นเป็นกิจ มีการละมิจฉากัมมันตะได้เป็นผล

^{๒๕} ฉันทนา อุตสาห์ลักษณะ, พุทธิปัญญา : คู่มือการสร้างปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การเว้นจากวจีทุจริต ๔ และกายทุจริต ๓ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีวะสัมมาอาชีวะ ส่วนความมั่งคั่งจากมิจฉาอาชีวะอันสัมปยุตด้วยความมั่งคั่งอันเป็นความหมัดจดแห่งสัมมาวาจาและสัมมากรรมนั้น เข้าไปตัดเสียได้ซึ่งอเสนาที่มีความล่องวางเป็นต้น แห่งพระโยคินันอันใด ความมั่งคั่งนั้นชื่อว่าสัมมาอาชีวะสัมมาอาชีวะนั้น มีความสะอาด (แห่งอาชีวะ) เป็นลักษณะ มีอันยังอาชีวะที่ชอบธรรมให้เป็นไปเป็นกิจ มีการละมิจฉาอาชีวะเสียได้เป็นผล

๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามในอารมณกรรมฐาน ตั้งแต่การเจริญสติปัฏฐานดำเนินไปตามสัมมัปปธาน ๔ ต่อไปถึงวิริยธิบาท วิริยพละ วิริยสัมโพชฌงค์ สัมมาวายามะ องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิก ขณะที่เจริญสติปัฏฐานจนกระทั่งถึงมัคคญาณเกิด

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ หมายถึง สติระลึกอยู่แต่เฉพาะอารมณของสติปัฏฐาน ๔ จนถึงมรรค ผล เป็นที่สุดเท่านั้น ชื่อว่าสัมมาสติ

๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง ความตั้งมั่นในอารมณวิปัสสนาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรม เพราะจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องสมาธิให้เข้าใจถ่องแท้เสียก่อนสมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นแห่งจิต ตามคำจำกัดความในพระสูตรทั่วไป หมายถึง สงัดจากกามทั้งหลาย สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ซึ่งมีวิตกวิจารณ์ ปิดและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ส่วนการบรรลุทุติยฌาน ซึ่งมีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน มีภาวะที่ใจเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตก วิจารณ์ ระวังไป มีแต่ปิติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะปิติจางไป จึงมีอุเบกขาอยู่ มีสติ และสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยกายบรรลุทุติยฌานที่พระอรชยะทั้งหลายกล่าวว่า “เป็นผู้มีอุเบกขามีสติ อยู่เป็นสุข” เพราะละสุขละทุกข์ และเพราะโหม่นัส โสมนัสดับหายไป บรรลุทุติยฌาน อันไม่มีทุกข์มีสุขมีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา^{๒๖} ส่วนในคัมภีร์อภิธรรม ให้ความหมายว่า สมาธิเป็นไฉน ความตั้งอยู่แห่งจิต ความตั้งแน่วแห่งจิต ความมั่นลงไปแห่งจิต ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านไปแห่งจิต ความสงบ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๒๗} ระดับของสมาธิ ในชั้นอรรถกถาแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้การปฏิบัติหน้าที่ การงานในชีวิตประจำวันจะทำให้ได้ผลดี และถือว่าเป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนา

๒. อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระดับนิวรณ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน หรือสมาธิในบุพพภาคแห่งอัปปนาสมาธิและ

๓. อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุดซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ ขณะเดียวกันในการปฏิบัติหรือเจริญสมาธิ พึงระวังในเรื่องของนิมิตที่จะเกิดขึ้นได้ในขณะที่ปฏิบัติสมาธิอยู่ คำว่า นิมิต หมายถึง เป็น

^{๒๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๒๖๗; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๙๕; อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๒๐๕/๑๒๖.

^{๒๗}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๖/๑๒๘.

เครื่องหมายสำหรับให้จิตกำหนด หรือภาพที่เห็นในใจ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพราะไม่ว่าจะเป็นปริกรรมนิमित, อุคคหนิมิต, ปฏิภาคนิมิต ดังมีรายละเอียดในพุทธธรรม^{๒๘} มรรคมีองค์ ๘ นี้ได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางเพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสองทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค^{๒๙}

ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สมุทัย ความรู้ในนิโรธ ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา^{๓๐} เรียกว่าสัมมาทิฐิ ความดำริในการออกจากกาม ความดำรินอนไม่พยาบาท ความดำรินอนไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ความงดเว้นจากการพูดเท็จ ความงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ความงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ความงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่าสัมมาวาจา ความงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความงดเว้นจากการลักทรัพย์ ความงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ บุคคลควรพึงละมิจฉาอาชีวะแล้วเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทำฉันทะให้เกิดพยายาม ปรารภความเพียรประคองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อป้องกันอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นมิให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิดพยายาม ปรารภความเพียรประคองจิตไว้ทำความเพียรเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำฉันทะให้เกิดพยายาม ปรารภความเพียรประคองจิตไว้ทำความเพียร เพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิดพยายาม ปรารภความเพียรประคองจิตไว้ทำความเพียร เพื่อความดำรงอยู่ความไม่สาบสูญ ความไพบุลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายนี้ เรียกว่า สัมมาวายามะพิจารณาเห็นกายในกายเนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นกายในเวทนาเนื่อง ๆ อยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นกายในจิตเนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นกายในธรรมเนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ นี้เรียกว่าสัมมาสติ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ มีปิติ และสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌานอันยังใจให้ผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบไปเป็นธรรมเอกมุตตขึ้นภายใน ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะคลายปิติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌาน ซึ่งเป็นฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า เป็นผู้ที่มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนั้นอยู่บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๓๑}

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๖.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๑-๒๕๑.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๒๖๖-๒๖๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๗/๒๘๓-๒๘๔.

ข้อพิจารณา คือ มรรคมืองค์ ๘ เป็นองค์ธรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินไปของการปฏิบัติธรรม สำหรับทดสอบผลการปฏิบัติของผู้กำลังปฏิบัติว่าดำเนินไปถูกทางหรือไม่เริ่มตั้งแต่สัมมาทิฐิซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทาง ถ้าเริ่มต้นถูกทางก็จะทำให้ผ่านไปยังจุดต่างๆ ตามเส้นทางนั้นอย่างถูกทาง โดยเฉพาะเส้นทางนั้นจะต้องมีจุดใหญ่ ๆ ให้สังเกตเห็นตลอดเส้นทาง ถ้าเดินทางผิดเมื่อไหร่ก็จะไม่เห็นจุดสำคัญ ๆ เหล่านี้ ผู้เดินทางที่ศึกษาเส้นทางมาอย่างดีก็จะรู้ได้ในไม่ช้าว่ากำลังหลงทาง ให้ย้อนกลับมายังจุดที่เริ่มผิดทาง แล้วเริ่มเดินทางใหม่ต่อไป และหมั่นสังเกตเส้นทางอยู่ตลอดเวลาจะทำให้การเดินทางได้ถูกต้องตลอดเส้นทางจนถึงปลายทางที่ตนมุ่งหมายอย่างปลอดภัย ต่อไปนี้เกี่ยวกับจริตของผู้ปฏิบัติ ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้น ท่านวางจริตไว้เป็นข้อปฏิบัติ ๒ อย่าง คือ ตัณหาจริตกับทิวจริต บุคคลที่มีจริตต่างกัน ต้องใช้อารมณ์กรรมฐานที่ต่างกัน ดังนี้

๑. บุคคลผู้มีตัณหาจริตและเป็นผู้ที่มีปัญญาอ่อน ให้ดูกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน
๒. บุคคลผู้มีตัณหาจริตและเป็นผู้ที่มีปัญญากล้า ให้ดูเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน
๓. บุคคลผู้มีทิวจริตและเป็นผู้ที่มีปัญญาอ่อน ให้ดูจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน
๔. บุคคลผู้มีทิวจริตและเป็นผู้ที่มีปัญญากล้า ให้ดูธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละวิปัสสาธรรม คือ สุกวิปัสสา ที่เห็นว่ารูปร่างนาม ย่อมละได้ด้วยกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน, นิจวิปัสสา ที่เห็นว่ารูปร่างนามเที่ยง ย่อมละได้ด้วยจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน, สุขวิปัสสา ที่เห็นว่ารูปร่างนามเป็นสุข ย่อมละได้ด้วยเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน, อตตวิปัสสา ที่เห็นว่ารูปร่างนามเป็นตัวตน ย่อมละได้ด้วยธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานมรรคมืองค์ ๘ ในโพธิปักขิยธรรมนั้น แสดงถึงมรรคที่เป็นฝ่ายดี ที่จะนำไปถึงพระนิพพาน จำแนกองค์มรรค ๘ โดย ศีลสมาธิ ปัญญา ได้ดังนี้ คือ สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, องค์มรรคทั้ง ๓ นี้ สงเคราะห์ลงในศีล, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ, องค์มรรคทั้ง ๓ นี้ สงเคราะห์ลงในสมาธิสัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, องค์มรรคทั้ง ๒ นี้ สงเคราะห์ลงในปัญญาโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้มีสติปัฏฐาน ๔ และมรรคมืองค์ ๘ เมื่อมืองค์ ๘ สมบูรณ์ขณะใด ขณะนั้นก็ เป็นมรรคสัง หรือ อริยมรรคมืองค์ ๘ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า^{๓๑}

“ดูก่อนวาเสฏฐีและภารวาชะ กษัตริย์ก็ดี...พราหมณ์ก็ดี...แพศย์ก็ดี...ศูทรก็ดี มีปกติสํารวมกาย สํารวมวาจา สํารวมใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๗ หมวดนี้ย่อมมีนิพพานในปัจจุบันที่เดียว” พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำสั่งสอนในการปฏิบัติธรรมนี้ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ ตรวจสอบตนอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ผลการปฏิบัติดีนั้นไปเป็นไปอย่างถูกทางไม่ออกนอกแนวทางที่ถูกต้องซึ่งส่งผลให้เสียเวลา ซึ่งจะเห็นว่าผู้มีผู้ปฏิบัติอยู่เป็นจำนวนมากที่ต้องเลิกเสียกลางคัน นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย หากมาพิจารณาศึกษาหลักธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ที่เรียกว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการซึ่งเป็นการรวมหัวข้อธรรมทั้งหมด แท้จริงแล้วการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมเปรียบได้กับการเดินทางไปยังเป้าหมายที่เหมือนกัน ใครจะเดินทางไป

^{๓๑}ที่.ปา. (ไทย) ๑๒/๗๐/๒๖.

ตามเส้นทางใดก็เท่ากับกำลังเดินทางเข้าสู่เป้าหมายเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงเส้นทาง ในขณะที่กำลังปฏิบัติตามหมวดธรรมหนึ่งก็เท่ากับปฏิบัติธรรมหมวดอื่นไปในตัวด้วยนี่เป็นลักษณะพิเศษของคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เห็นได้ชัดเจน

หมวดธรรมมรรคมีองค์ ๘ ได้อธิบายแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ เท่ากับรวมการปฏิบัติธรรมหมวดอื่นเข้าไว้ทั้งหมด ทั้งสติปัญญา ๔ รวมอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ แม้แต่สติปัญญา ๔ ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่ารวมเอาองค์ธรรมในหมวดอื่นๆ ไว้ทั้งหมดเช่นกัน นี่คือความสอดคล้องของหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม การปฏิบัติธรรม คือ การพ้นจากความทุกข์ โดยมองเห็นตามสภาพความเป็นจริงว่าเราไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก โทธิปักขิยธรรม เป็นธรรมที่ปฏิบัติเพื่อการตรัสรู้มรรคผล หรือ การบรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติตามหลักโทธิปักขิยธรรมต้องมีความโน้มเอียงของสภาวะจิตไปเพื่อการตรัสรู้เท่านั้น คือ เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้วกิเลสก็จะค่อยๆ ลดลงไปในที่สุด ในทางกลับกันถ้าผู้ปฏิบัติ ได้ปฏิบัติไปแล้วทำให้กิเลสเพิ่มขึ้น เช่น มีความโลภ ความโกรธ ความหลงมากขึ้น แสดงว่าการปฏิบัตินั้นผิดหลักโทธิปักขิยธรรม เพราะกิเลสถ้าลดลงจะเป็นเครื่องวัดในการปฏิบัติ หากผิดพลาดหรือสงสัยประการใดผู้ปฏิบัติจะต้องหาทางแก้ไข เพื่อให้การปฏิบัติดำเนินไปได้อย่างถูกต้อง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องตั้งต้นไว้ในความเป็นผู้ที่เห็นภัยในสงสาร จึงได้ชื่อว่าเป็นภิกขุหมายถึง นรชนใดประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ได้แก่ ศีล ๑, สมาธิ ๑, ปัญญา ๓, และความเพียร ๑ จึงจะพึงตัด พังละ พังทำลาย ตัณหาอันตกไปในสันดานของตนนั้นเสียได้อย่างสิ้นเชิง

สรุปได้ว่า หลักธรรมเพื่อความหลุดพ้นกิเลส คือ สติปัญญา คือการระลึกรู้และให้เกิดความรู้ที่จะเข้าใจในความเป็นไปของรูปนาม ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงและไม่มีตัวตน สมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนั้นทำสงครามกับมาร ดูรภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเสียงของเทวดาที่เปล่งออกไปในเหล่าเทวดาฯ”^{๑๒} เพราะการปฏิบัติธรรมมีจุดประสงค์เดียว คือ การพ้นทุกข์ สภาวะของการพ้นทุกข์ คือ การไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลก มีความเข้าใจในสภาวะธรรมต่างๆ จนจิตหลุดพ้นการปฏิบัติตามโทธิปักขิยธรรม ไม่ว่าจะปฏิบัติตามหมวดใดย่อมโน้มมน้ำจิตใจของผู้ปฏิบัติไปสู่ความไม่ยึดมั่นถือมั่นหลุดพ้นจากกิเลสได้ทั้งนั้น

๕. สรุป

กิเลสเป็นเครื่องทำให้ใจเกิดความเศร้าหมอง ชุณมัวเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิด ตัณหา อุปาทาน และอวิชชา ตามธรรมตาทิเลสนั้นมีคุณน้อย มีโทษมาก และมีความร้ายแรง มนุษย์หากไม่ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับก็จะไม่สามารถรู้เท่าทันกิเลสได้ และยังก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่สามารถบรรลุมรรคผล สำหรับนักปฏิบัติธรรมจะพิจารณา กิเลสเป็นตัวการสำคัญที่คอยขวางกั้นไม่ให้มนุษย์บรรลุถึงความดีหรือความจริงอันสูงสุด หลักธรรมที่

^{๑๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๐/๒๖๗.

นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนา เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ได้แก่ สติปัญญา ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความ หลุดพ้นกิเลสในเบื้องต้นต้องตั้งอยู่กับความดี หรือการกระทำดีโดยทั่วๆ ไปเรียกว่าการทำบุญ เพราะจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ถือเป็นบรมสุขสูงสุด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

ฉันทนา อุตสาหลักษณ์. **พุทธปัญญา : คู่มือการสร้างปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจนุปบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ ฯ : ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี. **หลักไตรสิกขา**. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๙.

พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต. **เรียงเรียง พจนานุกรมธาตุภาษาบาลี**. กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไทจำกัด, ๒๕๔๑.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะปรมัตถโชติกะ, ปริจเฉทที่ ๗, **หลักสูตรจูปอาภิธรรมิกะโท** มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาสยาม ราชวัตร. **วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Humphreys Christmas. **A Popular Dictionary of Buddhism**. Second edition. USA : Curzon Press Ltd, 1976.

Rhys Davids & William Stede. **Pali-English Dictionary**. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1997.



การบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขา Educational administration by threefold.

พระครูอุทัยพัฒนโกศล (ฉลอง กุสโล)*

บทคัดย่อ

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพประการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนา มนุษย์ให้มีความเจริญงอกงามได้ทั้งทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้าน สติปัญญา สำหรับทางด้านกายภาพนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนา สุขภาพร่างกายของตนทั้งทางด้านสุขอนามัย ตลอดจนทั้งการพัฒนาให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่ง ทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ เป็นต้น ทางด้านสังคมนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาความประพฤติ ทำให้มนุษย์เป็นผู้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดกฎกติกาที่ตั้งงามของสังคมไม่เบียดเบียนหรือก่อความ เดือดร้อนเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีและเกื้อกูลกัน ให้ ความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือ เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นต้นทางด้านจิตใจนั้น การศึกษา เป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม ทั้งหลาย เช่น เรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตใจ และ ด้านสุขภาพจิต เป็นต้น ทางด้าน สติปัญญานั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามเป็นจริง ตลอดจนทั้งเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้ บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา การพัฒนามนุษย์ให้ มีความเจริญงอกงามได้ตามที่กล่าวมานั้น ในปัจจุบันนานาอารยประเทศทั้งหลายส่วนใหญ่ล้วนได้ นำเอาการศึกษามาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ในประเทศของตนทั้งสิ้น

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, ตามหลักไตรสิกขา

Abstract

Education is a powerful tool, one that can be used in human development with the growth of both the physical, social, psychological and physical, intellectual for them. Education is known to cause human health. Their whole body hygiene. All developed to make contact with what works. 5 With an organic whole and treat them in a way that you are not to blame. So that the social Education is a tool to make people know how to develop the standards. A man who is disciplined. Do

* วัดวังปลาสด เลขที่ 48 ตำบล พุงใหญ่ อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุทัยธานี

not violate the rules of good society, not persecuted. Or cause trouble Damage to both themselves and others. Can coexist with each other and with each other. A good relationship supporting not hurting each other. So the psychological Education is a tool to make people know how to develop a strong psychological stability with growth. Virtues such as the quality of Mental Competency pharmacist's mind. And mental health, and the wisdom it. Education is a human intelligence to know how to train them on how to understand what is actually understood throughout the world. And life truthfully can a mind be free. Making. Solving problems with intelligence. Human development has flourished as mentioned. At present, most of all civilized countries, many have embraced education as a tool. Human resources existing in their country at all.

Keywords: Educational administration, threefold.

บทนำ

การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๘ ของทุกปีที่ ๔๕ ก่อนพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับรอยธรรมจักรด้วยการแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี จนได้บังเกิดพระอรียเจ้าผู้ได้รับการพัฒนาจนข้ามพ้นขีดขั้นของการศึกษาทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก มาสู่ฝ่ายโลกุตระเป็นท่านแรกนับจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อลองเปรียบเทียบจากนิยามของการศึกษา จะพบว่ามีการศึกษาได้ให้นิยามไว้หลากหลายแต่คล้ายคลึง เช่น เพลโต ได้กล่าวว่า การศึกษา คือ การค้นหาความจริงแท้ ซึ่งเป็นสิ่งสากล เป็นสัจจะและมีความเป็นนิรันดร์ หรือ จอห์น ดิวอี้ นักการศึกษาสมัยใหม่ได้นิยามการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม การศึกษา คือ ขบวนการทางสังคม การศึกษา คือ ชีวิต ทางฝ่ายนักการศึกษาไทย ก็มองการศึกษาไม่ได้แตกต่างกันนัก โดยให้

การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามของชีวิต คือ กระบวนการกำจัดอวิชชาสำหรับมนุษย์ เป็นการนำความกระจ่างสู่จิตและทำให้เกิดปัญญา จนกระทั่งการศึกษา คือ การทำให้มนุษย์เป็นผู้ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งสติปัญญา มีวิชาชีพ และมนุษยธรรมตลอดถึงการกำจัด ราคะ โทสะและโมหะ จากข้อมูลเหล่านี้่อาจสรุปได้ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตให้เจริญงอกงามถึงขีดสุดด้วยการกำจัดราคะ โทสะและโมหะ เพื่อนเข้าถึงความจริงแท้ซึ่งเป็นสัจจะ และมีความเป็นนิรันดร์ เมื่อมองการศึกษาโดยความหมายนี้ก็จะสามารถนำสวททกับความหมายของการพัฒนาจนเข้าถึงโลกุตระในฝ่ายพระพุทธศาสนาได้อย่างมีเหตุมีผล ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษาในพระพุทธศาสนา ได้เริ่มต้นขึ้นนับตั้งแต่มีผู้สามารถพัฒนาตนเองจนเข้าถึงโลกุตระธรรมได้ ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็เป็นการรับรองคำกล่าวที่ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเพราะศาสนาพุทธนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากการศึกษานั่นเอง

การศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งทีนานาอารยะประเทศทั้งหลายได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ในประเทศของตนเองอย่างแพร่หลาย เนื่องจากว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพประการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญงอกงามได้ทั้งทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้านสติปัญญา สำหรับทางด้านกายภาพนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาสุขภาพร่างกายของตนทั้งทางด้านสุขอนามัย ตลอดจนทั้งการพัฒนาให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ เป็นต้น ทางด้านสังคมนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาความประพฤติ ทำให้มนุษย์เป็นผู้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดกฎกติกาที่ถึงงามของสังคมไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีและเกื้อกูลกัน ให้ความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือ เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นต้นทางด้านจิตใจนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น เรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตใจ และ ด้านสุขภาพจิต เป็นต้น ทางด้านสติปัญญานั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ตลอดทั้งเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา การพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญงอกงามได้ตามที่กล่าวมานั้น ในปัจจุบันนานาอารยะประเทศทั้งหลายส่วนใหญ่นำเอาการศึกษามาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ในประเทศของตนทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการ บูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้วก็น่าจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนามนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่งด้วย จากที่ผู้เขียนเองเป็นได้ศึกษาวិชาการทางด้านพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ประกอบกับได้มีประสบการณ์และมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาอารยะหนึ่ง ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนานี้ได้มีการบริหารการศึกษาโดยนำหลักของไตรสิกขามาเป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษา และในช่วงนี้ผู้เขียนเองก็ได้มีโอกาสติดตามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีในด้านการบริหารการศึกษาพบว่า ปัจจุบันในวิทยาการสมัยใหม่ได้มีทฤษฎีด้านการบริหารการศึกษาอยู่หลายทฤษฎี ในบรรดาทฤษฎีเหล่านั้นมีอยู่ทฤษฎีหนึ่งที่มีหลักการคิดคล้ายคลึงกันกับหลักของไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนา คือ ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) ของ ลูตวิก วอน เบอร์ทาลาฟฟี (Ludwig Von Bertalaffy) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบกันระหว่างทฤษฎีทั้ง ๒ นี้ เมื่อได้เห็นผลของการเปรียบเทียบกันที่ชัดเจนแล้วก็นำทฤษฎีทั้ง ๒ มาบูรณาการและสร้างเป็นรูปแบบ (Model) ของการบริหารการศึกษาขึ้นมา โดยอาจตั้งชื่อรูปแบบการบริหารการศึกษาแบบนี้ว่า “รูปแบบการบริหารการศึกษาโดยใช้หลักของไตรสิกขาบูรณาการ” ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอในประเด็นดังกล่าวจึงได้เขียนบทความนี้ สำหรับเนื้อหาที่ผู้เขียนจะนำเสนอในบทความนี้มีอยู่ ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑)

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ๒) หลักทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) และ ๓) การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษารายละเอียดของแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

(พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒ : ๗๐-๗๑)

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา (The threefold training) ในบรรดากระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ถือว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญเพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกาย ทางด้านสังคม ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “สิกขา” หรือ ที่เรามักเรียกในภาษาไทยว่า “ศึกษา” เป็นอย่างมาก หลักของสิกขานี้เป็นหลักธรรมที่มีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น สำหรับความหมายของไตรสิกขาคืออะไร แนวคิดตามหลักของไตรสิกขาเป็นอย่างไร รูปแบบของวิธีไตรสิกขาเป็นอย่างไร การนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษาทำได้อย่างไรผู้เขียนจะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

ความหมายของไตรสิกขา ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา สาม อย่าง หรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน คำว่า “การศึกษา” ที่ใช้ในภาษานั้นเป็นคำที่นำมาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีก็คือ สิกขา เรียกได้ว่าเป็นคำเดียวกัน สิกขา คือการศึกษาในหลักพระพุทธศาสนา และสิกขาในพระพุทธศาสนานั้นมี ๓ อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง

แนวคิดตามหลักของไตรสิกขาหลักสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดอยู่ในหลักสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นแหละเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นความหมายที่แท้ของการศึกษา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนาแนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลักของไตรสิกขานี้เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลักการที่สำคัญดังนี้ ๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิให้เกิดขึ้นก่อน ได้แก่ ๑) ปัจจัยภายนอกที่ดี (ปรโตโฆสะ) คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร ๒) ฝึกการคิดอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) เป็นการให้ถูกวิธี ถูกต้องและเป็นระบบอันจะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ความเห็นถูกต้องคือสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้น เมื่อสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งก็เข้าสู่กระบวนการฝึกตามหลักไตรสิกขา ๒) การฝึกตามหลักของไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ศีล เป็นเรื่องของฝึกศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม

บางที่ท่านแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ เรียกว่า “กายภาวนา” และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เรียกว่า สีสภาวนา (๒) สมาธิ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อดทน ความมีสติ สมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน เรียกว่า จิตภาวนา (๓) ปัญญา เป็นการพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น เรียกว่า ปัญญาภาวนา (๓) วัดและประเพณีผล

(พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงฆ์ลานครินทร์, ๒๕๓๖ : ๙๕- ๑๐๕)

การพัฒนาที่รอบด้านครอบคลุมนั้นนักการศึกษาปัจจุบันว่ามี ๔ อย่าง ซึ่งตรงพอดีกับในพระพุทธศาสนา เรียกว่า การพัฒนา ๔ ด้าน คือ ๑) พัฒนากาย แยกได้เป็นหลายอย่าง อย่างง่ายที่สุด คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แต่พุทธศาสนายังพูดต่อไปอีกถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ตัวการพัฒนากาย เรียกว่ากายภาวนา ถ้าเป็นคนที่เรียกว่า ภาวิตกาย แปลว่าคนที่พัฒนากายแล้ว ๒) พัฒนาศีล คือการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาทางสังคม ทางพระเรียกเป็นทางศัพท์ว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีลแล้วก็เรียกว่า ภาวิตศีล ๓) พัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อม สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ คือ(๑) คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่างๆ คือ เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (๒) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต คือความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทนและทนทาน (๓)สุขภาพจิต คือมีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น เบิกบาน ร่าเริง ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใสการพัฒนาจิตนี้ถ้าเรียกสั้นๆก็เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนที่ฝึกอบรมจิตแล้ว พัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่าเป็น ภาวิตจิต ๔) พัฒนาปัญญาแบ่งได้ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ลึกซึ้งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง ไม่เบียดเบียนหรือเอินเอียงด้วยอคติ เนื่องจากการรับรู้ นั้น ยังมีขั้นต่อไปอีกคือการคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ปัญญาอีกขั้นหนึ่ง คือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไข ปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้นไป ขั้นสุดท้ายได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือโลกและชีวิต เข้าถึงความเจริญแท้ของการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดติดถือมั่นโดยวางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แยกจิตใจออกมาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ การพัฒนาทางปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนที่เรียกว่าภาวิตปัญญา คือเป็นคนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้วก็จบการพัฒนา ๔ ด้าน ซึ่งถือว่าครบถ้วนสำหรับชีวิตตั้งนั้นการดำเนินชีวิตที่ดีจึงต้องมีการศึกษา และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

รูปแบบของไตรสิกขา (The threefold training Model) จากแนวคิดตามหลักของไตรสิกขาตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบของไตรสิกขา ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ ๑) ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หมายถึง มีปรัโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการที่ดี ซึ่งก็คือ ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่ ระบบบริหาร อาคารและสถานที่ หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง งบประมาณ เป็นต้น ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า “บุพภาคของการศึกษา” คือ สิ่งที่ต้องจัดให้มีขึ้นก่อนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักไตรสิกขา ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา คือ (๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ทางด้านสติทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญามากน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชนวัดในชุมชน ได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นครอบครัวในชุมชน มีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัวและช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น

(พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖ : ๑๘.)

การนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษาการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน นักวิชาการได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า เราจะต้องเห็นตรงกันก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลายคนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะบรรลุถึงสภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อคนชนิดนั้นไปอยู่จุดใดของสังคม เขาก็มีส่วนให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือมนุษย์ที่สมบูรณ์จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไปที่ผ่านมากกระทรวงศึกษาธิการได้มีแนวคิดในการนำเอาหลักไตรสิกขาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ดำเนินการจัดการศึกษาในรูปแบบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งหมายถึงโรงเรียนระบบปกติทั่วไปแต่นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมาใช้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน หลักการนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารการศึกษาหลักการจัดตั้งต่อไปนี้ ๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน เช่น ระบบบริหาร อาคารและสถานที่ หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง งบประมาณ เป็นต้น ให้มีความพร้อมที่จะใช้การได้อย่างเต็มศักยภาพในทุกด้าน พร้อมทั้งทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องจนเกิดเป็นสัมมาทิฐิ

คือ เป็นความเห็นที่ถูกต้อง ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา คือ(๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญาเล็กน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชนวัด ในชุมชนได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นครบคร้วในชุมชน มีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัวและช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น

สรุปแนวความคิดการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขา วิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่(๑) สร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ทฤษฎีการทางการบริหารต่างๆ ด้านและสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นก่อน ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) วัดและประเมินผลการใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษา เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนและศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนไปด้วยพร้อมกัน

หลักทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) ทฤษฎีเชิงระบบเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการในปัจจุบันกล่าวคือ มีหลายภาคส่วนที่ได้นำเอาทฤษฎีนี้ไปใช้เป็นกรอบในการบริหารองค์กร ทั้งสถานประกอบการ ภาคธุรกิจของเอกชน และในองค์การของรัฐ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้นำเอาทฤษฎีเชิงระบบนี้เข้ามาใช้ในระบบประกันคุณภาพทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ด้วย สำหรับความหมายของระบบคืออะไร แนวคิดตามหลักของทฤษฎีเชิงระบบเป็นอย่างไร รูปแบบของวิธีระบบเป็นอย่างไร และ การนำรูปแบบทฤษฎีเชิงระบบไปใช้ในการบริหารการศึกษาทำได้อย่างไรผู้เขียนจะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

ความหมายของระบบ คำว่าระบบเป็นกลุ่มขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีความเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อกระทำการกิจกรรมให้ได้ผลสำเร็จตามความต้องการ ปัจจุบันคำว่า “ระบบ” เป็นคำกล่าวที่ใช้กันแพร่หลายโดยทั่วไป เวลาที่กล่าวถึงระบบ เรามักจะต้องคำนึงถึงคำ ๓ คำ คือ ๑) การคิดอย่างมีระบบ (System Thinking) หมายถึงการคิดอย่างมีเหตุผล โดยคิดอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นทั้งในภาพรวม และทุกๆ ส่วนขององค์ประกอบย่อยของระบบว่าต่างก็มีส่วนสัมพันธ์กัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ๒) วิธีปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ (System Approach) หมายถึงวิธีปฏิบัติงานที่เป็นระบบ โดยมีการนำเอาปัจจัยที่จำเป็นต่อการบริหารมาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดผลตรงตามเป้าหมายที่กำหนด ทั้งปัจจัย กระบวนการทำงาน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะมีส่วนสัมพันธ์กัน และเป็นผลซึ่งกันและกัน ๓) ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) เป็นทฤษฎีที่ระบุว่าองค์การประกอบด้วยส่วนประกอบที่เป็นอิสระ และเป็นวิธีการบริหารงานที่จะเพิ่มความเข้าใจ รู้จุดเด่นจุดด้อยในองค์การ เพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาได้มากยิ่งขึ้น

แนวคิดตามหลักของทฤษฎีเชิงระบบ หลักการและแนวคิดของทฤษฎีเชิงระบบที่สำคัญมีดังนี้ ๑) ทฤษฎีเชิงระบบมีความเชื่อว่า ระบบจะต้องเป็นระบบเปิด (Open System) กล่าวคือ

จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยได้รับอิทธิพลหรือผลกระทบตลอดเวลาจากสภาพแวดล้อม ๒) มีรูปแบบของการจัดลำดับ (The Hierarchical Model) ในลักษณะของระบบใหญ่และระบบย่อยที่สัมพันธ์กัน ๓) มีรูปแบบของปัจจัยป้อนเข้าและผลผลิต (Input Output Model) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลของการปฏิสัมพันธ์ที่มีกับสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากปัจจัยกระบวนการ และผลผลิตตามลำดับ เป็นองค์ประกอบของระบบ ๔) แต่ละองค์ประกอบของระบบจะต้องมีส่วนสัมพันธ์กันหรือมีผลกระทบต่อกันและกัน (The Entities Model) หมายความว่า ถ้าองค์ประกอบของระบบตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนไป ก็จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบตัวอื่นด้วย ๕) ทฤษฎีเชิงระบบเชื่อในหลักการของความมีเหตุผลของสิ่งต่างๆ(Cause and Effect) ซึ่งเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทฤษฎีเชิงระบบไม่เชื่อว่าผลของสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เกิดจากเหตุเพียงสาเหตุเดียว แต่ทฤษฎีเชิงระบบเชื่อว่าปัญหาทางการบริหารที่เกิดขึ้นมักจะมาจกสาเหตุที่มากกว่าหนึ่งสาเหตุ ๖) ทฤษฎีเชิงระบบจะมองทุกๆ อย่างในภาพรวมของทุกองค์ประกอบมากกว่าที่จะมองเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ๗) ทฤษฎีเชิงระบบคำนึงถึงผลของการปฏิบัติที่เป็น “Output” หรือ “Product” มากกว่า “Process” ซึ่งผลสุดท้ายของงานที่ได้รับอาจมีมากมายหลายสิ่ง ซึ่งก็คือผลกระทบ (Outcome or Impact) ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังนั่นเอง ๘) ทฤษฎีเชิงระบบจะมีกระบวนการในการปรับเปลี่ยน และป้อนข้อมูลย้อนกลับ(Feedback) เพื่อบอกให้รู้ว่าระบบมีการเบี่ยงเบนอย่างไร ควรจะแก้ไขที่องค์ประกอบใดของระบบ ซึ่งก็คือ การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) นั่นเอง

รูปแบบของวิธีระบบ (System Approach Model) จากหลักการและแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า ระบบประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่บุคคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) การบริหารจัดการ (Management) และแรงจูงใจ (Motivations) ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์การ ๒) กระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อยๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ(Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดหวังหรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้น

การนำรูปแบบทฤษฎีเชิงระบบไปใช้ในการบริหารการศึกษา การนำเอาทฤษฎีระบบหรือวิธีระบบมาใช้ในการบริหารองค์การ หากนำมาใช้ให้ดี ถูกต้องและเหมาะสม ระบบก็จะช่วยให้องค์การมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามหากนำมาใช้ไม่ถูกต้องหรือองค์ประกอบแต่ละส่วนของระบบไม่สัมพันธ์กัน ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์การได้ ดังนั้นการนำเอาทฤษฎีเชิงระบบหรือวิธีการระบบมาใช้ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ระบบที่เรียกว่า System Analysis ควบคู่กันไป

ด้วยการวิเคราะห์ระบบจะช่วยให้ผู้บริหารทราบว่า หากผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ปัญหานั้นจะเกิดจากองค์ประกอบใดของระบบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) จะช่วยให้ทราบถึงประเภทของปัญหาจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาแก้ไขหรือปรับปรุงได้มากขึ้น การแก้ไขปรับปรุงก็ต้องกระทำอย่างเป็นระบบ มิใช่แก้ไขเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) เป็นส่วนหนึ่งของวิธีระบบ (System Approach) ที่มุ่งเน้นกระบวนการ (Process) มากกว่าผลผลิตหรือผลงาน (Output or Product) โดยมุ่งวิเคราะห์ปัญหา (Identify the Problem) และเป็นกระบวนการประเมินวิธีระบบการวิเคราะห์ระบบ เป็นขั้นแรกของการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อให้มีระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ เพราะการพัฒนาคือการปรับปรุง เพื่อให้สภาพปัญหาที่มีอยู่หมดไปหรือเหลือน้อยลงตามศักยภาพของทรัพยากรและข้อจำกัดที่มีอยู่ให้เกิดความสมดุลของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ในระบบ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ระบบ [๔] ตัวอย่างของสถาบันการศึกษาที่นำเอาทฤษฎีระบบไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กร คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้นำทฤษฎีนี้ไปใช้ในระบบประกันคุณภาพทางการศึกษา โดยใช้อักษรย่อว่า "IPOI" ซึ่งมีประเด็นและรายละเอียด ดังนี้ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ๑) ปรัชญา ปณิธาน และวัตถุประสงค์ ๒) หลักสูตร ๓) คณาจารย์ ๔) นิสิต ๕) แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ ๖) อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ๗) ระบบบริหาร จัดการ ๘) งบประมาณ ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) ได้แก่ ๑) การเรียนการสอน ๒) การบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม ๓) การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ๔) การวิจัย ๕) ระบบประกันคุณภาพ ๓) ปัจจัยผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลผลิต ๔) ปัจจัยผลกระทบ (Impact) ได้แก่ ผลกระทบต่อมหาวิทยาลัย คณะสงฆ์ และสังคม ๕

การบริหารการศึกษาตามทฤษฎีระบบวิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารทุกๆ ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์การบริหารจัดการและแรงจูงใจ ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อย ๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัด และการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้น

การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษาแนวคิดการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขากับแนวคิดตามทฤษฎีเชิงระบบดูเหมือนกับว่าเป็นความ

สอดคล้องกันที่ลงตัวอยู่หลายอย่างทั้งที่แนวคิดทั้ง ๒ นี้ได้เกิดขึ้นในยุคสมัยที่แตกต่างกันมาก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทั้ง ๒ ยังมีประเด็นที่ทำให้เห็นได้ว่ามิใช่หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบจะมีความสอดคล้องลงตัวกันทั้งหมดในทุกประเด็น หากได้นำแนวคิดทั้ง ๒ มาสร้างเป็นตารางเปรียบเทียบก็จะทำให้เรามองเห็นผลการเปรียบเทียบได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

(จันทรานี สงวนนาม, กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุ๊ค พอยท์ จำกัด, ๒๕๔๕ : ๘๕-๘๘)

ตารางที่ ๑ แสดงการเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษา ประเด็นเปรียบเทียบ

แนวคิดที่นำมาเปรียบเทียบ

ผลการเปรียบเทียบ

ไตรสิกขา

ทฤษฎีเชิงระบบ

ด้านทรัพยากรทางการบริหาร

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หรือบุพภาคของการศึกษา

ปัจจัยนำเข้า (Input)

คล้ายกัน

ด้านการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา

ปัจจัยกระบวนการ (Process)

คล้ายกัน

ด้านผลที่เกิดจากกระบวนการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนด

การวัดและประเมินผลการใช้หลักไตรสิกขา

ปัจจัยผลผลิต (Output)

คล้ายกัน

ด้านผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์

ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

ต่างกัน

สรุปผลการเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษา ผลของการเปรียบเทียบสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านทรัพยากรทางการบริหาร ผลการเปรียบเทียบ พบว่า มีความคล้ายกัน กล่าวคือ หลักไตรสิกขา เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หรือบุพภาคของการศึกษา เช่น พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ชื่อว่า สัปปายะ หมายถึง สิ่งที่อำนวยความสะดวกสบายเกื้อหนุนในการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญงอกงาม มี ๗ ประการได้แก่ (๑) อาวาสสัปปายะ มีที่อยู่ อาคาร สถานที่ สภาพแวดล้อมอันเหมาะสม (๒) โคจรสัปปายะ การคมนาคมสะดวกดี มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดี สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนดี มีอาหารบริบูรณ์ดี อยู่ไม่ใกล้และไม่ไกลชุมชนจนเกินไป (๓) ภัตสัปปายะ มีการพูดคุย

ที่เหมาะสมมีข่าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา (๔) บุคคลสัปปายะ มีบุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกันดี มีผู้ทรงภูมิความรู้ และมีคุณธรรมเป็นที่ปรึกษาที่ดี (๕) โภชนสัปปายะ มีอาหารที่ถูกสุขอนามัย เหมาะกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ (๖) อุตสัปปายะ มีดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมไม่หนาวเกินไปและไม่ร้อนเกินไป (๗) อิริยาปถสัปปายะ มีการออกกำลังที่เหมาะสม มีสถานที่ออกกำลังกาย จัดพลศึกษา เป็นต้น สำหรับทฤษฎีเชิงระบบ เรียกว่า ปัจจัยนำเข้า หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารทุกๆ ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ และแรงจูงใจ ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์การ จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับแนวคิด ด้านทรัพยากรทางการบริหาร ทั้ง ๒ แนวคิด มีความคล้ายกัน เป็นอย่างมาก

๒) ด้านการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ผลการเปรียบเทียบ มีความคล้ายกัน กล่าว คือ หลักไตรสิกขา เรียกว่า กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา ได้แก่ (๑) การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา เช่น กระบวนการจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผล เป็นต้น (๒)บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรเช่น ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำความดีเป็นประจำ เป็นต้น (๓) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตรกิจกรรมประจำวันและสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เป็นต้น สำหรับทฤษฎีเชิงระบบ เรียกว่า ปัจจัยกระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อย ๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับแนวคิด ด้านการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทั้ง ๒ แนวคิด มีความคล้ายกัน ก็เป็นอย่างมาก

๓) ด้านผลที่เกิดจากกระบวนการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนด ผลการเปรียบเทียบ พบว่า มีความคล้ายกัน กล่าว คือ หลักไตรสิกขา เรียกว่า การวัดและประเมินผลการใช้หลักไตรสิกขา เช่น (๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนา ทางด้านกาย คือ มีการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ได้ปริมาณและคุณค่าที่แท้จริงดูแลร่างกายให้แข็งแรง สะอาด แต่งกายเรียบร้อย ถูกระเบียบ ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม มากน้อยเพียงใด ทางด้านศีล คือ มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพอย่างสุจริต มากน้อยเพียงใด ทางด้านจิตใจ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจ เมตตา กรุณา (แบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่) ต่อกัน ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน มากน้อยเพียงใด ทางด้านปัญญา คือ มีศรัทธาและความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย ฐาปนา-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ใฝ่สร้างสรรค์ แสวงหาความจริง พัฒนาตนเอง รู้เท่าทัน

แก้ไขปัญหาได้ด้วยสติปัญญาอย่างน้อยเพียงใด (๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชนวัดในชุมชนได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นครอบครัวในชุมชน มีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัวและช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น มากน้อยเพียงใดเป็นต้น สำหรับทฤษฎีเชิงระบบ เรียกว่า ปัจจัยผลผลิต เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับแนวคิด ด้านผลที่เกิดจากกระบวนการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดทั้ง ๒ แนวคิด มีความคล้ายกัน เป็นอย่างมาก

๔) ด้านผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า มีความต่างกัน กล่าว คือ หลักไตรสิกขา มิได้แยกเอาส่วนนี้มากล่าวไว้ต่างหากแต่ได้รวมกล่าวไว้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ด้านผลที่เกิดจากกระบวนการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว แต่ สำหรับทฤษฎีเชิงระบบ เรียกว่า ปัจจัยผลกระทบ เป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพและเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย มีความพร้อมในการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความสามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นในทุกระดับ/ประเภท การศึกษาระดับปฐมวัย

กลยุทธ์ ๑ : เตรียมความพร้อมให้เด็กปฐมวัย (อายุ ๓-๕ ปี) ทุกคนได้รับการพัฒนาตามวัยอย่างเหมาะสม มาตรการ :

๑.เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย ๑ ปี ก่อนเข้า ป. ๑

๒.ทุกกระทรวง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรชุมชน ร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนการจัดบริการเตรียมความพร้อมที่มีคุณภาพให้แก่เด็กทุกคน เพื่อปูพื้นฐานความรู้ก่อนเข้าเรียนในระดับพื้นฐาน

(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗ : ๒๗-๒๘)

๓.จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมองของเด็ก (Brain-based learning) และรณรงค์ให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองให้เข้าใจเรื่องพัฒนาการทางสมอง

กลยุทธ์ ๒ : ให้ความรู้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็กและครู ในการพัฒนาเด็กตามหลักจิตวิทยา และพัฒนาการของเด็กที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัย

มาตรการ :

๑.จัดบริการเสริมความรู้ความเข้าใจให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็กและครู ให้มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยาเด็กปฐมวัยและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กทุกคนในสถานะต่างๆกันอย่างถูกต้อง เหมาะสมตามวัย โดยผ่านสื่อต่างๆและการฝึกอบรมระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กลยุทธ์ ๑ : ปรับการเรียน เปลี่ยนการสอน การวัดประเมินผล เพื่อพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสร้างเสริมแรงจูงใจเพื่อประสพผลสำเร็จในการเรียนรู้

มาตรการ :

๑. ทบทวนเกณฑ์การวัดและประเมินผล รวมทั้งปรับปรุงวิธีการวัดและประเมินผล ผู้เรียนโดยการใช้วิธีการที่หลากหลาย

๒. ปรับหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน โดยลดสาระการเรียนเนื้อหาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ฝึกการคิด วิเคราะห์ และการแก้ปัญหาให้มากขึ้น

๓. ปรับระบบการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาให้เชื่อมโยงกับการเรียน การสอนและการพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๔. ฝึกอบรมครูประจำการในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ และทักษะ กระบวนการคิด

กลยุทธ์ ๒ : ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาสำหรับคนพิการ ผู้มีความสามารถพิเศษ และผู้ด้อยโอกาส

มาตรการ :

๑. วิจัยและพัฒนานารูปแบบวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเด็กที่มีความต้องการ เฉพาะ

๒. ผลิตครู/ฝึกอบรมครูการจัดการศึกษาพิเศษ

๓. ระดมความร่วมมือสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานแก่เด็ก เช่น จัดสรรทุน สนับสนุน ค่าใช้จ่ายที่จำเป็น จัดโครงการอาหารเช้า โครงการอาหารกลางวัน อุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น

การอาชีวศึกษา

กลยุทธ์ ๑ : สร้างภาพลักษณ์และเจตคติที่ดีในการเรียนอาชีวศึกษา

มาตรการ :

๑. รณรงค์สร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนอาชีวศึกษา โดยประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ให้เห็นว่าความสามารถในการปฏิบัติได้/ทำจริงมีคุณค่า/สำคัญกว่าใบปริญญาที่แสดง เพียงคุณวุฒิ

๒. จัดโครงการอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ ในรูปแบบหลากหลายให้เห็นว่าเป็นผู้ทำ ประโยชน์ให้กับสังคม

๓. จัดให้มีระบบแนะแนวให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง และสาขาอาชีพต่างๆเพื่อจะได้เลือก เรียนได้ตามความสนใจ ความถนัดและความต้องการ

๔. จัดให้มีศูนย์ข้อมูลกำลังคนอาชีวศึกษาเพื่อการศึกษาและการทำงาน

๕. พัฒนาความเชื่อมโยงกับการศึกษาระดับอื่น ได้แก่ มัธยมศึกษาตอนต้นและระดับ การศึกษาอื่นๆ เช่น จัดให้มีการวัดแววความถนัดของผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

กลยุทธ์ ๒ : พัฒนาระบบค่าตอบแทนควบคู่กับการยอมรับในสังคม

๑. พัฒนาระบบค่าตอบแทนที่เน้นทักษะฝีมือ ทักษะปฏิบัติ สมรรถนะวิชาชีพ ไม่เน้น เฉพาะคุณวุฒิตามใบปริญญา

๒. ยกย่องเชิดชูเกียรติศิษย์เก่าที่ประสบผลสำเร็จในอาชีพการงานให้ผู้เรียนเห็นโอกาสและความก้าวหน้าในอาชีพ

๓. จัดประกวดสิ่งประดิษฐ์ของคนรุ่นใหม่และจัดแข่งขันทักษะวิชาชีพ เพื่อให้สังคมรับรู้และยอมรับมากขึ้น

๔. จัดตั้งสถาบันเทียบคุณวุฒิวิชาชีพเป็นองค์การมหาชนในกำกับกระทรวงศึกษาธิการ และจัดทำคุณวุฒิวิชาชีพไทย (Thai Vocational Qualifications : TVQ) รวมทั้งส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพจัดทำมาตรฐานอาชีพ และพัฒนาระบบเทียบโอนความรู้และปรับการณ เพื่อสามารถเข้าศึกษาต่อและสร้างความก้าวหน้าในอาชีพ

๕. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนอาชีวศึกษามีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะในสายวิชาชีพ โดยจัดการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างภาคปฏิบัติในภาคอุตสาหกรรมกับการศึกษาต่อ

กลยุทธ์ ๓ : พัฒนาร่วมมือระหว่างรัฐและภาคเอกชน สถานประกอบการและชุมชนในการจัดการศึกษา มาตรการ ๑ :

๑. สถาบันการอาชีวศึกษาประสานกับภาคธุรกิจและสถานประกอบการและเอกชน เป็นเครือข่าย เพื่อจัดการศึกษาให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน รวมทั้งประสานความร่วมมือด้านอื่นๆ ทั้งกำหนดหลักสูตร การฝึกอบรม รวมทั้งส่งเสริมการจัดศูนย์การเรียนในสถานประกอบการ เพื่อพัฒนากำลังแรงงานของประเทศ

๒. จัดการอาชีวศึกษา สารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ และการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว เพื่อผลิตและพัฒนากำลังแรงงาน และส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ท้องถิ่นการศึกษาระดับอุดมศึกษา

(คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๕๓ : ๔๓)

กลยุทธ์ ๑ : การเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้มีความตระหนักในการศึกษาที่เชื่อมโยงกับการทำงาน มาตรการ :

๑. จัดให้มีระบบฐานข้อมูลสาธารณะอุดมศึกษา สำหรับผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและเป็นข้อมูลในการทำงาน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษา ระดับอุดมศึกษากับการทำงาน และให้มีความเข้าใจในลักษณะอาชีพเพื่อเลือกเรียนตามความถนัดสนใจของตน

๒. เชื่อมโยงการศึกษาระดับอุดมศึกษากับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อม เช่น ให้มีการทดลองฝึกเรียนในสาขาวิชาแพทย์ เป็นต้น

๓. เตรียมความพร้อมและปรับพื้นฐานความรู้ที่จะเรียนในระดับอุดมศึกษา อาทิ จัดระบบวัดแวว แนะนำในการศึกษาต่อที่เชื่อมโยงกับการอาชีพ

กลยุทธ์ ๒ : ยกระดับการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

มาตรการ : รมรณค้ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ เน้นความสำคัญของความรู้มากกว่าการเน้นปริญญา

๑.ปรับปรุงหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผล เพื่อสร้างนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน คิดวิเคราะห์เป็น แก้ปัญหาได้ และเสริมสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้กับผู้เรียนมากขึ้น การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สรุป เนื้อหาที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาทั้งหมดในบทความนี้มีอยู่ ๓ ประเด็นหลัก คือ หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา หลักทฤษฎีเชิงระบบ การเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษาซึ่งประเด็นที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดสรุปได้ดังนี้หลักสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดอยู่ในหลักสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นเนื้อหรือเป็นตัวเป็นความหมายที่แท้ของการศึกษา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวพัฒนานั้นคือการศึกษานี้ เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือพัฒนารูปแบบของไตรสิกขา ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้คือ ๑) ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิหรือบุพภาคของการศึกษา ๒) กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา ๓) วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการบริหารจัดการศึกษาจากหลักการและแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) การบริหารจัดการ (Management) และแรงจูงใจ (Motivations) ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์การ ๒) กระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อยๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้เขียนเป็นรูปแบบ (Model) ของวิธีระบบได้

ผลการเปรียบเทียบการใช้หลักไตรสิกขาและทฤษฎีเชิงระบบในการบริหารการศึกษาพบว่า มีความคล้ายกัน ๓ ด้าน คือ ด้านทรัพยากรทางการบริหาร ด้านการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และ ด้านผลที่เกิดจากกระบวนการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนด ส่วนด้านผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ มีความต่างกัน จะเห็นได้ว่าแนวคิดการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขากับแนวคิดตามทฤษฎีเชิงระบบ ถึงแม้ว่าจะเกิดขึ้นในยุคสมัยที่ต่างกันแต่ก็เป็นความสอดคล้องกันที่ลงตัว หากได้นำหลักไตรสิกขาในหลักคำสอนของพระพุทธรูปมาบูรณาการกับแนวคิดในทฤษฎีเชิงระบบซึ่งเป็น

วิทยาการสมัยใหม่ ให้เป็นรูปแบบการบริหารการศึกษาโดยใช้หลักของไตรสิกขาบูรณาการ แล้ว
น่าจะเป็นรูปแบบที่มีความสมบูรณ์ และเป็นเครื่องมือที่ทรงคุณค่าเพื่อใช้ในการบริหารการศึกษาให้
มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,คู่มือระบบประกันคุณภาพ, กรุงเทพมหานคร: ไทย
รายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สพล., กพร . การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิ
บาล. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, กรุงเทพมหานคร:
โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา,พิมพ์ครั้งที่ ๔,
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๖.

พระเทพโสมถ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย,พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

จันทราณี สงวนนาม,ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุ๊ค
พอยท์ จำกัด, ๒๕๔๕.

ประสิทธิภาพการทำงานตามแนวทางพระพุทธศาสนา Work Efficiency According to Buddhist

พระครูอุดมจารุวรรณ (คำไล้ จารุวิโส)^๑

บทคัดย่อ

แรงจูงใจเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดพลังที่จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อันที่จะกระทำหรือไม่กระทำและแรงจูงใจยังมีอิทธิพลกับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคคลอย่างเห็นได้ชัด บุคคลที่มีแรงจูงใจสูงจะมีความเต็มใจและตั้งใจทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างเต็มความสามารถทำการให้ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเป็นที่พอใจ ทั้งนี้ จึงควรมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต และการปฏิบัติงาน ทำให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสม โดยมุ่งเน้นที่จะให้หัวหน้างาน หรือผู้บริหารต้องศึกษาวิธีการ หรือเลือกใช้เครื่องมือ และกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาแก้ปัญหา และปรับพฤติกรรมของพนักงานในทิศทางที่จะเอื้อประโยชน์ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานอย่างกระตือรือร้น และเคารพในกฎระเบียบส่วนรวม มีวินัยในตนเอง นำมาประยุกต์ใช้ให้บุคคลมีจิตสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบสูงต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย จนกระทั่งสามารถเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา หากนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการทำงานย่อมทำให้องค์กรไปสู่ความสำเร็จ มีแต่ความเจริญก้าวหน้า ไม่มีเสื่อมอย่างแน่นอน

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Motivation is what makes people the power to show a different behavior to act or not to act, and incentive to influence the development of individual performance noticeably. Individuals who are highly motivated and are willing to devote to running at full capacity to keep working as effectively as it should have satisfied the principles of Buddhism is a spiritual anchor in life. And Performance It can be applied to the life and operational efficiency has appropriately. Our focus is to give supervisors. Or administrators need to learn how. Alternatively use and develop appropriate strategies to solve problems. And the behavior of the employees in line to benefit. Cooperate actively work and respect the collective rules Self-discipline Applied to individuals with a good conscience. Responsibility for the duties they have been assigned. Until the bosses can be trusted. If the

^๑เจ้าอาวาสวัดบำเพ็ญเหนือ. แขวงมีนรี เขตมีนบุรี. กรุงเทพมหานคร

principles of Buddhism into practice in the workplace will lead the organization to success. But progress there are certainly worse.

Keywords: Efficiency, Buddhist

๑. บทนำ

แนวทางการพัฒนาคนในองค์กร หากนำหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องเหนี่ยวนำใจ ให้สามารถทำงานสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักธรรมที่เหมาะสม ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่าหลักธรรมของผู้ปฏิบัติงานที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อถึงพร้อมด้วยความสำเร็จสมประสงค์ เรื่อง “อิทธิบาท” ซึ่งเป็นหลักแห่งความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา^๒ กล่าวคือ ผู้บริหารต้องสร้างให้คนในองค์กรมีความรัก ความพอใจในงานที่ทำ (ฉันทะ) เพราะเมื่อรักในงานที่ทำแล้วจะทำให้อยากได้ผลงานที่ดีที่สุด สร้างให้คนในองค์กรมีความขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อถอย (วิริยะ) มองเห็นงานเป็นสิ่งท้าทาย สร้างให้คนมีจิตสำนึกที่จะอุทิศตัวให้ งาน มีใจจดจ่อในงาน (จิตตะ) ซึ่งเมื่อมีความแน่วแน่งานจะทำให้เกิดสมาธิในการทำงาน ไม่วอกแวก และกระตุ้นให้คนในองค์กรเป็นคนที่ชอบการพิสูจน์ทดลอง อยากลองแนวทางใหม่ เพื่อที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขงานเดิมโดยการใช้สติปัญญาที่มีอยู่นั้นก็คือ “การตรวจสอบคุณภาพประสิทธิภาพของงาน” (วิมังสา) โดยสรุปของอิทธิบาท ๔ คือ การรักงาน สู้งาน ใส่ใจในงาน และการทำงานด้วยปัญญา ดังนั้นการบริหารที่ดีต้องมีหลักธรรมเป็นพื้นฐาน ผู้บริหารจึงต้องมีหลักธรรมที่ใช้พัฒนาจิตใจ เพื่อความก้าวหน้าในการทำงาน เพื่อความเป็นธรรมและความสุขของลูกน้อง ผู้ร่วมงาน และตนเอง โดยต้องสร้างทัศนคติให้กับลูกน้องว่า “ให้ชอบในสิ่งที่ทำ ไม่ใช่ทำในสิ่งที่ชอบ” โดยให้สนุกกับงานที่รับผิดชอบ เพราะงานเป็นเวลาส่วนใหญ่ของชีวิต โดยให้นึกอยู่เสมอว่างานที่ทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้เกี่ยวข้อง และต่อสังคมอย่างไร ไม่ใช่เพียงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน หรือรายได้เท่านั้น ผู้บริหารจึงมีหน้าที่ที่จะทำอะไรให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีสุขภาพจิตดี เต็มใจทำงาน มีความสุข เพราะเมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะได้ผลงานที่ดีเป็นการตอบแทน ตามคำกล่าวที่ว่า “งานได้ผล คนก็เป็นสุข”^๓

๒. แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงาน

ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเป็นการเปรียบเทียบทรัพยากรที่ใช้ไปกับผลที่ได้จากการทำงานว่าดีขึ้นอย่างไรแค่ไหน ในขณะที่กำลังทำงานตามเป้าหมายขององค์กร ความมีประสิทธิภาพ

^๒ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมะกับการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

จึงหมายถึง การมีสมรรถนะสูง สามารถมีระบบการทำงานสร้างสมรรถภาพและความมั่งคั่งเก็บไว้ภายในไว้เพื่อขยายตัวต่อไปและเพื่อไว้สำหรับรองรับสถานการณ์ที่อาจเกิดวิกฤติจากภายนอกได้ด้วย ด้วยเหตุนี้เอง ประสิทธิภาพขององค์การที่จะชี้ว่าองค์การมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใด จึงอยู่ในเกณฑ์การวัดอีกตัวหนึ่งคือ “การอยู่รอด” (Survival) ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อองค์การต้องสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณ์และสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นและสามารถสร้างประสิทธิภาพการปฏิบัติงานภายในพร้อมกันไปด้วยเสมอ การวัดความมีประสิทธิภาพโดยวัดการอยู่รอดขององค์การ จึงเท่ากับเป็นการวัดความสำเร็จขององค์การในระยะยาว โดยมีเงื่อนไขแฝงเอาไว้ว่าองค์การจะต้องมีประสิทธิภาพการทำงานของระบบปฏิบัติงานภายในเสมอ และประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ความสำเร็จในการที่สามารถดำเนินกิจการก้าวหน้าไป และสามารถบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ที่องค์การตั้งไว้ได้โดยหลักการแล้วองค์การควรจะมีทั้งประสิทธิผลและประสิทธิภาพควบคู่กัน แต่ก็ปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยครั้งว่าองค์การจำนวนมากที่สามารถทำได้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ องค์การบางแห่งอาจมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายได้แต่กลับมีการใช้จ่ายทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง (ก็คือทำงานไม่มีประสิทธิภาพ) ซึ่งอาจปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีกระบวนการขั้นตอน และ ศักยภาพปัญหาในการทำงาน (การให้บริการ) กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา (การให้บริการ) ดำเนินการใส่กิจกรรมแทรก ผลที่เกิดขึ้นเป็นผลงานคือมีการพัฒนาคุณภาพการทำงาน (การให้บริการ) ในด้านบุคลากร ด้านระบบงาน ด้านอาคารสถานที่ และด้านเทคโนโลยี^๕

ทั้งนี้ ในการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์การที่จะจัดหาและใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและกว้างขวาง ได้เสนอรูปแบบองค์ประกอบที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์การมี ๔ ด้าน คือ โครงสร้างขององค์การ บุคลากร กระบวนการทำงาน เทคโนโลยีแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน มีแนวทางที่หลากหลายประกอบด้วย การทำความเข้าใจและกำหนดแนวคิดของการทำงานให้ชัดเจน การใช้สามัญสำนึกในการพิจารณา การให้คำปรึกษาที่ถูกต้อง การรักษาระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม การปฏิบัติงานต้องเชื่อถือได้ มีความรวดเร็วงานเสร็จเร็วและได้มาตรฐานรวมถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการปฏิบัติงาน ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานจะเน้นเรื่องความสามารถของบุคลากรในการปฏิบัติงานจึงต้องเน้นพัฒนาความสามารถของบุคคลเป็นหลักซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสามารถของบุคคลประกอบด้วย คุณลักษณะของบุคคล ได้แก่ ความรู้ ทักษะประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจะมีความสัมพันธ์กับขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน ลักษณะบุคคลที่เหมาะสมกับงานนั้น ๆ ก็จะสามารถปฏิบัติงานได้ดีมีประสิทธิภาพ ความพยายามในการทำงานของบุคคล คือ ความตั้งใจในการทำงานอย่างเต็มที่ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับความยินดีที่จะทำงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานและจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของงาน การสนับสนุนจากองค์กร คือ ค่าตอบแทน

^๕ ริงชัย สันติวงษ์, ทฤษฎีการจูงใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙-๓๑.

วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน การได้รับการนิเทศ การประเมินผลที่มีความยุติธรรม การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานคือความพร้อมและความพยายามรวมไปความสามารถที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จโดยการประเมินผลการทำงานประสิทธิภาพในการทำงานนั้นไม่สามารถทำได้โดยตรงเนื่องจากหน่วยงานในการวัดสิ่งที่ลงทุนลงแรง เช่น ค่าตอบแทน วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ความพยายามและแรงงาน เป็นคนละหน่วยในการวัดผลลัพธ์ คือ การปฏิบัติงาน^๕

นอกจากนี้ เทคนิคการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพว่าเป็นกลวิธีจัดการที่มีปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ให้เกิดผลสำเร็จ องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารหรือการจัดการ จึงมีอยู่ ๓ ส่วน คือ การบริหารตน คือ ตัวเราเอง การบริหารคน คือ คนที่เกี่ยวข้องและการบริหารงานซึ่งเป็นจุดสำคัญ

การบริหารตน เป็นความเข้าใจในความสำเร็จของชีวิตที่มีความสุขจากการทำงานใน ความรับผิดชอบ จนสำเร็จมากกว่าตำแหน่งหน้าที่ฐานะทางเศรษฐกิจโดยนักบริหารต้องมีคุณธรรม สำหรับผู้นำ เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทศพิธราชธรรม สัปปุริสธรรม เป็นแนวทางประพฤติ และเป็นหลักในการปฏิบัติงาน มีความรอบรู้ทางวิชาการและวิชาชีพและต้องพัฒนาตนให้เกิดความรอบรู้สูง มีความคิดเชิงวิสัยทัศน์คิดเป็นระบบ และคิดทั่วทุกด้านในการแก้ไขปัญหาปรับปรุงพัฒนา งานปรับตัวปรับความคิดให้ทันสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน คำนึงถึงต้นทุนผลลัพธ์และผลสำเร็จของงานมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง รู้จักเสียสละให้อภัยเปิดใจกว้างยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีความอดทนและมองโลกในแง่ดี ปรับวิธีการทำงานอย่างเท่าทัน เหตุการณ์ ทำงานเชิงรุก ทำงานล่วงหน้า และคู่ขนานสร้างความเชื่อถือ และมีความเที่ยงตรง

การบริหารคน มีปฏิสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ๔ กลุ่ม คือ ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ทำให้ได้รับความเชื่อถือและปฏิบัติงานตามประสงค์ โดยต้องมีความจริงใจซื่อตรงและรู้จักการทำความเข้าใจคำสั่ง ความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยมีความเที่ยงธรรมให้เวลาให้โอกาส ให้อภัย ให้ข้อเสนอแนะช่วยเหลือแก้ปัญหา มีความเข้าใจในความแตกต่างของคนความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนร่วมงานด้วยความรู้สึกเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักประสานงานประสานใจด้วยความนุ่มนวล นอบน้อม แน่วแน่และหนักแน่น การทำงานมีความยืดหยุ่นเกิดความรู้สึกประสานได้อย่างคล่องตัว ความสัมพันธ์กับประชาชน ต้องทราบปัญหาความต้องการของประชาชนให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง โดยข้าราชการที่ดีต้องรู้จักสำนึกในการบริการประชาชนไม่ใช่บริการแต่พวกเดียวกัน

การบริหารงาน นอกจากบริหารตนและบริหารคน การบริหารงานมีความสำคัญมาก องค์ประกอบของการบริหารงานหรือ POSDCORB เป็นหลักพื้นฐานของการบริหาร P ตัวแรกคือ

^๕ Bowditch, James L and Buono, Anthony, F.A Primer on Organization Behavior, 2nd ed., (New York : John Wiley and Sons, 1990), pp. 508-510.

Planning การวางแผน แผนวางแล้วต้องนำไปปฏิบัติ O คือ Organizing การจัดองค์การการจัดโครงสร้าง การวางจัดวางระบบงานต่าง ๆ S คือ Staffing การจัดหาบุคลากรการสรรหาบุคลากรเข้ามาทำหน้าที่ การใช้คนให้ตรงกับงาน D คือ Directing การบริหารจัดการการกำกับดูแลทรัพยากรการบริหารโดยเฉพะงบประมาณ Co คือ Coordinating การประสานงานการประสานสัมพันธ์ รวมถึง Communication การติดต่อสื่อสาร R คือ Reporting การรายงาน การตรวจสอบ กลั่นกรอง สุดท้าย B คือ Budgeting เป็นกรอบในการบริหารงานแบบกว้าง ๆ ในปัจจุบันแนวคิดหรือเทคนิคการบริหารมีมากขึ้นกว่าเดิม^๖

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน

ปัจจัยด้านความต้องการ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการปฏิบัติงาน ทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกพอใจมากหรือน้อย ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ได้มีนักวิชาการได้ให้องค์ประกอบที่มีปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้ คือ^๗

๑) ความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคคลแต่ละบุคคลจะมีแตกต่างกันออกไป ซึ่งพื้นฐานของความแตกต่างของบุคคลมีดังต่อไปนี้ คือ

(๑) บุคคลแต่ละบุคคลมีความสามารถในการต่อสู้ และอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยยากลำบากแตกต่างกันออกไป บางบุคคลเมื่อได้รับงานหนักก็จะเริ่มถอยหนี เนื่องจากสภาพจิตใจและร่างกายไม่พร้อม แต่บางคนสามารถต่อสู้งานหนักได้ทั้งร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด

(๒) บุคคลที่มีความรักและความสนใจในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน บางคนรักงานและชอบทำงาน เขาจะเลือกทำงานที่ท้าทาย มีความหมายหรือน่าสนใจสำหรับเขา ซึ่งเปิดโอกาสให้เขาแสดงออกถึงความสามารถและความรับผิดชอบเฉพาะตัว แต่ในขณะที่บางคนชอบทำงานง่าย ๆ สบาย ๆ ซึ่งไม่ต้องใช้ความสามารถทางสติปัญญา และความรับผิดชอบมากนัก

(๓) บุคคลชอบลักษณะของการเป็นผู้นำแตกต่างกัน บางคนชอบเสรีภาพในการทำงาน เขาก็จะทำงานได้ดีเมื่อเขาอยู่กับผู้นำแบบประชาธิปไตย แต่บางคนอาจชอบผู้นำแบบเผด็จการ ซึ่งเขาจะทำงานได้ดีเมื่อมีการใช้อำนาจควบคุม นอกจากนี้แต่ละบุคคลยังมีความต้องการในระดับการควบคุมที่แตกต่างกันออกไป โดยบางคนชอบการควบคุมอย่างใกล้ชิด ในขณะที่บางคนชอบการควบคุมอย่างกว้าง ๆ

^๖ นกตล เสงเจริญ, เทคนิคการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข้าราชการ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓-๒๔.

^๗ สุนันทา เลหาหนันท์, การพัฒนาองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๘-๑๑.

(๔) บุคคลมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นไม่เหมือนกัน บางคนช่างพูดช่างเจรจา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น ในขณะที่บางคนมีนิสัยเงี้ยวขริม ชอบที่จะอยู่คนเดียวไม่ค่อยเข้าสังคม ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ดังนั้นแต่ละคนจึงทำงานชนิดเดียวกันย่อมได้ผลไม่เท่ากัน

(๕) บุคคลมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายไม่เท่ากัน บางคนมีความรับผิดชอบต่องานสูง เนื่องจากมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในเรื่องของผลงาน โดยมองความก้าวหน้าของตนเอง ในขณะที่บางคนมีความรับผิดชอบต่องานน้อย และไม่มีภาวะกระตือรือร้นพร้อมที่จะทำงาน

๒) แรงจูงใจในการทำงาน ในสมัยก่อนเชื่อกันว่าแรงจูงใจสามารถเกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ด้วยการให้เงินหรือไม่ก็ทำให้คนนั้นมีความสุข สะดวกสบาย แต่ต่อมาพบว่ายังมีปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายที่สามารถเพิ่มแรงจูงใจให้กับบุคคลทำงานได้อีก ดังต่อไปนี้ คือ

(๑) การจัดงานที่ท้าทายความสามารถให้แต่ละบุคคลทำ โดยที่งานท้าทายนั้น อาจจะต้องแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

(๒) การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการวางแผนขององค์กร ซึ่งหากบุคคลใดได้มีส่วนร่วมในการวางแผนหรือกำหนดสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานก็จะเป็นแรงจูงใจในการทำงานทางหนึ่ง

(๓) การให้การยกย่อง และสถานภาพ บุคคลทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งอะไรก็มีความต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่ม หรือผู้บังคับบัญชาเหมือนกันทุกคน แต่การยกย่องต้องทำด้วยความจริงใจและมีขอบเขต

(๔) การให้ความรับผิดชอบและอำนาจมากขึ้นรวมทั้งการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ก็จะมีผลทำให้เกิดแรงจูงใจให้คนปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) การให้ความมั่นคงและความปลอดภัย ความหวาดกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล เช่น การไม่ให้งานทำ การสูญเสียตำแหน่งเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในจิตใจของคนเรากว่าความต้องการในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยจึงมีความสำคัญ

(๖) การให้ความอิสระในการทำงาน ทุกคนปรารถนาจะมีอิสระในการทำงานด้วยตัวของเขาเอง โดยเฉพาะกลุ่มพนักงานที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

(๗) การเปิดโอกาสให้เจริญก้าวหน้าทางด้านส่วนตัว การได้มีโอกาสเข้าร่วมการฝึกอบรม ดูงาน การหมุนเปลี่ยนงานที่รับผิดชอบ รวมถึงการสร้างสมประสบการณ์จากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทั้งสิ้น

(๘) การให้เงิน และรางวัลเกี่ยวกับเงิน

(๙) การให้โอกาสแข่งขันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งผู้บริหาร ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นที่จะสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) เรื่องความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่องาน ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานเป็นทัศนคติอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นภาวะความคิดที่มีอยู่ในจิตใจของคนเรา ความพอใจต่องานไม่ใช่สิ่งเดียวกับแรงจูงใจ ในสมัยก่อนเชื่อว่า ความพอใจจะนำไปสู่การปฏิบัติงาน เมื่อคนเรามีความพอใจ เขาก็จะ

ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสรุปได้ว่า ความพอใจต่องานนำมาซึ่งการปฏิบัติงาน ในสมัยต่อมามีแนวคิดที่ขัดแย้งกับความคิดเดิม โดยเชื่อว่าการปฏิบัติงานนำมาซึ่งความพึงพอใจ หมายถึง เมื่อคนปฏิบัติงานไปแล้ว บุคคลนั้นจะรู้ว่าตนเองมีความพึงพอใจต่องานหรือไม่ โดยดูจากผลรางวัลที่ตนเองที่คาดหวังไว้ จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่มีข้อยุติว่าความพอใจต่องานก่อให้เกิดการปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติงานก่อให้เกิดความพอใจต่องาน สำหรับแนวคิดเรื่องการทำงานนำไปสู่ความพึงพอใจนั้น มีดังต่อไปนี้

(๑) การทำงานนำมาซึ่งรางวัลที่เหมาะสมและเป็นธรรม สามารถนำไปสู่ความพึงพอใจ

(๒) ความพึงพอใจเมื่อเสริมด้วยค่าของรางวัลและโอกาสที่จะได้รับจะนำไปสู่ความพยายามในการทำงาน

(๓) ความพยายามในความทุ่มเทให้กับงาน ความสามารถและคุณสมบัติส่วนตัว และความเข้าใจในบทบาทของแต่ละบุคคลจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่บรรลุผลสำเร็จ

๔) ขวัญกำลังใจ ในสมัยก่อนกล่าวกันว่า เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงาน คือ ถ้าพนักงานมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานดี จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและผลผลิตที่สูงขึ้น แต่ในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นก็จะกล่าวกันว่า เนื่องจากพนักงานขาดขวัญและกำลังใจการปฏิบัติงาน

๔. ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงาน

ทฤษฎีการจูงใจในการทำงานของเฮริชเบอร์ก ซึ่งทำให้เข้าใจว่าแรงจูงใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากแต่ละคนและมีได้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารโดยตรง และปัจจัยที่จะใช้บำรุงจิตใจนั้นสามารถช่วยขจัดความไม่พอใจต่าง ๆ ได้แต่ไม่สามารถใช้สร้างสรรค์ความพอใจได้ ดังนั้นการจะสร้างให้เกิดแรงจูงใจที่ดี จึงต้องมีการจัดและกำหนดปัจจัยทั้งที่ใช้บำรุงจิตและที่ใช้จูงใจให้มีทั้งสองอย่างควบคู่กันแยกได้ดังนี้

๑) ปัจจัยที่ใช้จูงใจ (Motivators) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ดีและมีผลต่อความพอใจเกี่ยวกับงานที่ทำคือ ความสำเร็จ ความรับผิดชอบ ความก้าวหน้า และคุณลักษณะของงาน นั้น ๆ ปัจจัยดังกล่าวทำให้บุคคลมีความรู้สึกนึกคิดในด้านดี ซึ่งจัดเป็นความต้องการในขั้นที่ ๔ และขั้นที่ ๕ ของทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ คือความต้องการการยกย่องนับถือ และต้องการความสำเร็จ

๒) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงรักษาจิตใจ (Hygiene or Maintenance Factors) เป็นปัจจัยที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจในงานที่ทำ ปัจจัยเหล่านี้ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจได้ซึ่งมีแนวโน้มเป็นผลที่ไม่ดีที่มักจะเกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์ของงานที่ทำอยู่คือ ฐานะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับหัวหน้างาน กับเพื่อนร่วมงานและกับลูกน้อง เทคนิคในการบังคับบัญชา นโยบายของหน่วยงาน ความมั่นคงในงาน สภาพการทำงาน เงินเดือน และเรื่องส่วนตัวที่ถูกกระทบโดยสภาพของงาน ที่สอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ซึ่ง เฮริชเบอร์ก ได้แก้ไขปัญหาเรื่อง

การจูงใจโดยพัฒนาและเพิ่มเนื้อหาของงานเพื่อให้ค่างานสูงขึ้น การปรับปรุงงานและการออกแบบงานใหม่จะทำให้งานต่าง ๆ มีความหมายมากขึ้น ทำความสำเร็จมากขึ้น มีการยอมรับมากขึ้น มีความรับผิดชอบสูงขึ้น ก้าวหน้ามากขึ้น และส่งเสริมความก้าวหน้าแต่ละคนได้ ซึ่งมีผลต่อการจูงใจมาก ในขณะที่ปัจจัยที่มีผลทำให้ขวัญและกำลังใจตกต่ำนั้น ผู้บริหารก็จะเพิ่มความระมัดระวังป้องกันมิให้เกิดการมองข้ามไม่สนใจจนกลายเป็นปัญหากระทบขวัญกำลังใจการทำงาน

ทฤษฎีการจูงใจของเฮริชเบอร์ก เป็นความต้องการทางด้านการจูงใจประกอบด้วยปัจจัยที่เกี่ยวกับงานโดยตรงกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านการบำรุงรักษาซึ่งมีความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

๑) งานที่มีความท้าทายที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับความสำเร็จของงาน เกิดความรับผิดชอบ มีความรู้สึกก้าวหน้า ได้รับการยกย่อง และเกิดความเพลิดเพลินในงานเหล่านี้ถือเป็นสิ่งจูงใจพนักงานให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) กฎในการทำงาน แสงสว่าง เวลาหยุดพัก สิทธิของความอาวุโส ค่าจ้าง ผลประโยชน์พิเศษและอื่น ๆ ไม่เหมาะสมอาจเป็นสิ่งที่ทำให้พนักงานเกิดความไม่พอใจในการทำงานได้

๓) พนักงานจะเกิดความไม่พอใจเมื่อโอกาสที่เขาจะได้รับความรู้สึกเกี่ยวกับความสำเร็จของงานถูกขจัดออกไปทำให้ไม่มีความรู้สึกที่ไม่เกิดขึ้น และหาข้อผิดพลาดจากสภาพแวดล้อม

๔) เมื่อปัจจัยด้านการจูงใจ เช่น ความก้าวหน้า ความสำเร็จ ความรับผิดชอบ และการยกย่องไม่ได้รับการตอบสนอง ผู้ปฏิบัติงานจะแสวงหาการตอบสนองความพอใจจากปัจจัยด้านการบำรุงรักษา

๕) ความต้องการด้านการบำรุงรักษาจะลดลงหากความต้องการด้านการจูงใจได้รับการตอบสนองความพอใจแล้ว

การนำทฤษฎีเฮริชเบอร์ก มาใช้เพื่อให้เกิดการจูงใจในการทำงานอยู่ในระดับสูง จะต้องดำเนินการดังนี้

๑) ให้พนักงานแต่ละคนมีความพอใจขณะทำงาน โดยพนักงานจะได้รับปัจจัยความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียงโดยพิจารณาค่าจ้างในอัตราที่เหมาะสม

๒) จะต้องป้องกันมิให้พนักงานเกิดความรู้สึกไม่พอใจในการทำงาน มีการจัดระบบการสื่อสารติดต่อกันทั้ง ๒ ทาง คือ จากผู้บริหารถึงพนักงานและจากพนักงานกลับมายังผู้บริหาร

๓) จัดให้พนักงานมีขวัญและกำลังใจสูงในการทำงาน ด้วยการจ่ายค่าจ้างในอัตราสูง มีหลักประกันในอาชีพมีอาชีพการทำงานที่ดี

๔) จัดให้พนักงานมีโอกาสเจริญก้าวหน้าในอาชีพ ซึ่งจะต้องมีทั้งโอกาสตำแหน่งหน้าที่ และมีจำนวนเพียงพอสำหรับความก้าวหน้าของพนักงานที่มีผลงานดี ความประพฤติดี เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารที่จะมีการวางแผน จัดกรอบอัตรากำลังของบริษัทไว้เป็นแผนระยะสั้น ๑-๓ ปี และแผนระยะยาว ๕ ปี

๕. หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการทำงาน

การนำเอาฐานคติทางพุทธปรัชญามาปรับใช้ในโลกปัจจุบันชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติของความจริงนั้นมียุ่มาหลายระดับ เช่น การรวมกัน หรือประชุมกันของชั้น ๕ ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เราก็สมมติเรียกว่า มนุษย์ ตลอดเวลาที่เราดำรงอยู่ มีมากมายนอกจากหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมาไว้ ให้ประกอบการทำงานนำไปสู่ความสำเร็จอย่าง "อิทธิบาท ๔" แล้วนั้น ยังมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการทำงาน ได้แก่ ภาวนา ๒, ไตรสิกขา, ภาวนา ๔, ปัญญา ๓ และปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒, ธรรมเทสกรรม ๕, ธรรมสวนานิสงส์ ๕, บุคคล ๔, จริต ๖ เป็นต้น

ภาวนา ๒

ภาวนา ๒ คือ การเจริญ, การทำให้เกิดให้มีขึ้น, การฝึกอบรมจิตใจ ประกอบด้วย

๑) สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ, การฝึกสมาธิ

๒) วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง, การเจริญปัญญา

สองอย่างนี้ ในบาลีที่มาท่านเรียกว่า ภาเวตัพพะธรรม และ วิชชาภาคิยธรรม ในคัมภีร์สมัยหลัง บางที่เรียกว่า กรรมฐาน (อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งงานเจริญภาวนา, ที่ตั้งแห่งงานทำความเพียรฝึกอบรมจิต, วิธีฝึกอบรมจิต)

ไตรสิกขา

สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา คือ ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ประกอบด้วย

๑) อธิศีลสิกขา คือ สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

๒) อธิจิตตสิกขา คือ สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

๓) อธิปัญญาสิกขา คือ สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

เรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

ปัญญา ๓

ปัญญา ๓ คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ประกอบด้วย

๑) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล

๒) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน

๓) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ คือ ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความตั้งงามทั้งปวง ประกอบด้วย

๑) โปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสวดสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

๒) โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหาเหล่านั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

ข้อธรรม ๒ อย่างนี้ ได้แก่ ธรรมหมวดที่ ๑ และ ๒ นั่นเอง แปลอย่างปัจจุบันว่า องค์ประกอบของการศึกษา” หรือ “บุพภาคของการศึกษา” โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ในที่นี้ใช้คำกว้างๆ แต่ธรรมที่ต้องการเน้น ก็คือ กัลยาณมิตตตา ปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฐิ ก็มี ๒ อย่างคือ โปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ ซึ่งตรงข้ามกับที่กล่าวมานี้.

อิทธิบาท ๔

หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่ามีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุ ๒ พันกว่าปีนี้ ไม่มีคราวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย

๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้

๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ

๓) จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้

๔) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

จริต ๖

จริต หรือ จริยา ๖ คือ ความประพฤติปกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, พื้นนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของคน ตัวความประพฤติเรียกว่า จริยา บุคคลผู้มีความประพฤติอย่างนั้น ๆ เรียกว่า จริต ประกอบด้วย

๑) รากจริต คือ ผู้มีรากะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางรักสวयรักงาม ธรรมชาติอันคู่ปรับสำหรับแก่ คือ อสุภะและกายคตาสติ

๒) โทสจริต คือ ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด ธรรมชาติที่เหมาะสม คือ พรหมวิหารและกสิณ โดยเฉพาะวิณณกสิณ

๓) โมหะจริต คือ ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางเขลา เหางซิม เจื่องงง งามาย กรรมฐานที่เกื้อกูล คือ อานาปานสติ และพึงแก้ด้วยมีการเรียน ถาม พังธรรม สันทนาธรรมตามกาลหรืออยู่กับครู

๔) สัทธาจริต คือ ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย พึงชักนำไปในสิ่งที่ควรแก่ความเลื่อมใส และความเชื่อที่มีเหตุผล เช่น พิจารณานุสสติ ๖ ข้อต้น

๕) พุทธิจริต หรือ ญาณจริต คือ ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไป ในทางใช้ความคิดพิจารณา

๖) วิตกจริต คือ ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจด ฟุ้งซ่าน พึงแก้ด้วยสิ่งที่สะกดอารมณ์ เช่น เจริญอานาปานสติ หรือเพ่งกลีณ เป็นต้น

๖. สรุป

แรงจูงใจเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดพลังที่จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อันที่จะกระทำหรือไม่กระทำและแรงจูงใจยังมีอิทธิพลกับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคคลอย่างเห็นได้ชัด บุคคลที่มีแรงจูงใจสูงจะมีความเต็มใจและตั้งใจทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างเต็มความสามารถทำการให้ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเป็นที่พอใจ ทั้งนี้ จึงควรมีหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต และการปฏิบัติงาน ทำให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสม โดยมุ่งเน้นที่จะให้หัวหน้างาน หรือผู้บริหารต้องศึกษาวิธีการ หรือเลือกใช้เครื่องมือ และกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาแก้ปัญหา และปรับพฤติกรรมของพนักงานในทิศทางที่จะเอื้อประโยชน์ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานอย่างกระตือรือร้น และเคารพในกฎระเบียบส่วนรวม มีวินัยในตนเอง นำมาประยุกต์ใช้ให้บุคคลมีจิตสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบสูงต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย จนกระทั่งสามารถเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา หากนำหลักกรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการทำงานย่อมทำให้องค์กรไปสู่ความสำเร็จ มีแต่ความเจริญก้าวหน้า ไม่มีเสื่อมอย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- ธงชัย สันติวงษ์. **ทฤษฎีการจูงใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๓.
- นภดล เสงเจริญ. **เทคนิคการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข้าราชการ, ๒๕๕๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมะกับการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุนันทา เลานันท์. **การพัฒนาองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๓๑.
- Bowditch, James L and Buono, Anthony. **F.A Primer on Organization Behavior**. 2nd ed. New York : John Wiley and Sons, 1990.

การบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ ด้วยทฤษฎีระบบเชิงพุทธตามหลักธรรมร่วมสมัย The Buddhist School Buddhist Theory With Contemporary Principle

วรวุฒิ พลเพชร^๑

บทคัดย่อ

แนวคิดการบริหารการศึกษาโรงเรียนวิถิปุทธ ด้วยทฤษฎีระบบเชิงพุทธตามหลักธรรมร่วมสมัย วิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้ โรงเรียนวิถิปุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลัง ในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่ยั่งยืนสืบไป โรงเรียนวิถิปุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผ่านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น มีปัญญา รู้ เข้าใจคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาและต้องเป็นการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด ด้วยความร่วมมือของทั้งสถานศึกษา บ้าน วัดและสถาบันต่างๆในชุมชนด้วยศรัทธา

คำสำคัญ : การบริหาร โรงเรียนวิถิปุทธ ทฤษฎีระบบ

Abstract

Buddhist concept of executive education schools. Buddhist theory with contemporary principles. Think this is a critical component of four aspects: 1) inputs 2) the process 3) Product or Output 4) Outcome or the consequences later. Results Which may be expected or unexpected will happen before that time. Buddhist school will move forward vigorously. In

^๑ 87/225 หมู่บ้าน 89 บางบอนวิลล์ ซอย 2 ถนนกาญจนาภิเษก ต.บางบอน อ.บางบอน กรุงเทพมหานคร 10150

order to create the future of the community, nation and world. A path of sustainable peace. School is Buddhism School systems typically apply the principles used in Buddhism. Or application management. And to develop the students overall education. Focus on the development of the principles of meditation is threefold canon intellectual integration through eating are all listening to the wise know that genuine value. The cultural process seeks wisdom Compassion is a base and a culture of life. The school administrators and teachers to develop and to be a true friend. Development continues without end With the cooperation of the educational institutions in the community with houses, temples and faith.

Keywords : Management, Buddhist school, Systems theory

๑. บทนำ

จากจุดเน้นการขับเคลื่อนนโยบายด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้การบริหารงาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้เน้นย้ำให้ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนแนวทางวิธีการทำงานให้เหมาะสม และต้องมีบทบาทในการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบาย ด้านอื่นด้วย รวมทั้งมุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากขึ้น ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและขับเคลื่อนการทำงานอย่างจริงจัง สำหรับการขับเคลื่อนการทำงานด้านการปลูกฝังคุณธรรมและจิตสำนึกประชาธิปไตย นั้นให้ดำเนินการเรื่องการปฏิบัติธรรมของนักเรียนนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง เน้นการปลูกฝังเรื่องความมีวินัย การแบ่งหน้าที่การทำงาน จิตอาสา การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเสียสละ ความเสมอภาคหญิง – ชาย ตั้งแต่เล็ก ๆ นอกจากนั้น ให้ดำเนินการนำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โครงการครูพระสอนศีลธรรม และโครงการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้บริหารมาดำเนินการต่อเนื่อง รวมทั้ง ควรนำเรื่องหน้าที่พลเมือง และศีลธรรมกลับมาบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอน การดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธจึงมีคุณค่าและจำเป็นที่โรงเรียนต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน และต้องได้รับความร่วมมือจากผู้บริหาร คณะครู ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ในการดำเนินงาน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งไว้

๒. ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ^๒ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาและต้องเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุด ด้วยความร่วมมือของทั้งสถานศึกษา บ้าน วัดและสถานบันต่างๆในชุมชนด้วย ศรัทธาและฉันทะที่จะพัฒนาทั้งนักเรียน และสังคม ตามวิถีแห่งพุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ทั้งนี้ผู้บริหารและครูควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริงในลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น การพัฒนาของบุคลากรของสถานศึกษาโดยการส่งเสริมการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถีพุทธ เช่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพัฒนาตนให้ดำเนินชีวิตที่ดงาม ละ เลิกอบายมุข การถือศีล เป็นนิจ ความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ และการเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น

๓. ความสำคัญและความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ^๓

พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ของโลก และชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้ มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบ การศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญา สิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้ สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติกำหนด ที่มี คุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่

^๒ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร รัตนพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธ

http://www.moe.go.th/main2/article/article_banjerdporn/school_bud.htm[๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘]

^๓ ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร รัตนพันธ์ อ่างแก้ว

แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป

๔. แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ ดังนี้

๑. การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียน หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ ใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต

๒. การจัดดำเนินการของสถานศึกษา จะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรม แสวงปัญญา ทั้งนี้ การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าว จัดผ่านระบบไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้^๔ กล่าวคือ ศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพมีจิตใจที่ตั้งมั่น เข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แยบคาย (โยนิโสมนสิการ) โดยครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขานี้ จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริงแล้ว พิจารณาให้เห็นประโยชน์ คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ที่นั่นมาเป็นหลักในการปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน^๕

๕. ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ^๖

เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม ๔ ประการคือ สัมปยุตสังเสาะ สัทธัมมัสสวนะ โยนิโสมนสิการ อัมมานุอัมมปฏิบัติ การจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบไปด้วย ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้าน

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *สู่การศึกษาแนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓-๒๐.

^๕ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, *๒๐ วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมค่านิยม, การจัดการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๖.

^๖ ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร รัตนพันธุ์ อ่างแล้ว

บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการ การจัดสภาพในแต่ละด้าน จะมุ่งเพื่อให้การพัฒนา นักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ^๗

๕.๑ สภาพของสถานศึกษา สถานศึกษาจัดสภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นมีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ คือ

๕.๑.๑ สัมปยุตสังเสวระ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดีมีข้อมูล มีสื่อที่ดี

๕.๑.๒ สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี

๕.๑.๓ โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี

๕.๑.๔ อัมมานุอัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไป ใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรมปัญญาคุณธรรม ๔ ประการนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน สำหรับแนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่นมีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่าง ๆ มีให้อีกทีก็ ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของ การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไป

^๗ ไพรซ์ สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร รัตนพันธุ์ อ่างแล้ว

พร้อม ๆ กัน ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมี กระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย(กายภาวนา) ด้านความประพฤติ(ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ(จิตตภาวนา) และด้านปัญญา(ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่ เป็น” เพื่อยังประโยชน์ในดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือ ส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

๖.แนวการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

๖.๑ การเตรียมการ (สร้างศรัทธาและฉันทะ) เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาส ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นฆราวาสควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนาการเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยปัญญารู้เข้าใจทิศทาง จากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง การสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น

หรือวิสัยทัศน์ และแผนงาน ที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนุญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกัน จะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

๖.๒ การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ (ปัญญาวุฒิธรรม ๔) เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่าง ๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวุฒิธรรม ๔ ประการคือ

๖.๒.๑ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สปุริสสังเสวะ)

๖.๒.๒ การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)

๖.๒.๓ การมีกระบวนการคิดที่ดีคิดถูกวิธี โดยมีสภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสสนสิการ)

๖.๒.๔ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ)

๖.๓ องค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ

๖.๓.๑ หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดคือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไปการเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกสะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “ การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ” (ป.อ.ปยุตโต)

๖.๓.๒ การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “ การกิน อยู่ ดู ฟัง ” ในชีวิตประจำวัน

๖.๓.๓ การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีที่สุดเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

๖.๔ การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟังให้เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิต ที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้วสถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยังบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไร จะส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น แนวทางการพัฒนาบุคลากรและลักษณะบุคลากรที่เหมาะสมใน โรงเรียนวิถีพุทธจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้ จะดำเนินการได้ดีหากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

๖.๕ การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด (กัลยาณมิตร)

เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องาน กิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้ คือ การนิเทศติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ฯลฯ การสนับสนุน ทั้งทรัพยากรข้อมูลและเครื่องมือต่าง ๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้้อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการ อันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

๖.๖ การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง (อิทธิบาท ๔ อุปัญญาตรธรรม)

เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลัง

ดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนางานเป็นไปอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปยัตถธรรม 2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และ ความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

๖.๗ การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน (ปีติและชื่นชมร่วมกัน)

เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจเป็น ๑ ปี หรือ ๓ ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมเป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์ เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำไปสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้น ๆ และนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการอื่นๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการและบริหารจัดการ

๗.หลักแนวความคิดการจัดการศึกษาวิถีพุทธ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยคนส่วนใหญ่ในประเทศก็นับถือศาสนาพุทธ ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งที่รัฐบาลมีนโยบายในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพราะพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการศึกษาไทยสูงมากในอดีตสถานศึกษาแห่งแรกของคนไทยก็คือวัดซึ่งเป็นสถานที่เพาะเลี้ยงคนตั้งแต่วัยเยาว์ให้เกิดความเคยชิน กับความดีงามสังคมไทยและวัดจึงแยกกันไม่ออก จะสังเกตเห็นได้ว่าโรงเรียนจะตั้งอยู่ใกล้วัดเสมอและยังมีให้เห็นอยู่จนถึง ปัจจุบัน แต่ความก้าวหน้าในเทคโนโลยีสมัยใหม่การเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาใน สังคมไทยทำให้วัฒนธรรมอันดีงามของเราไม่มีความสำคัญ อีกทั้งการเรียนการสอนในปัจจุบันก็ไม่มีวิชาศีลธรรมเหมือนเมื่อ ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา หรืออาจไปรวมอยู่ในวิชาสังคมศึกษาแล้ว ความเจริญต่างๆที่เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของสังคมไทยทำให้ทั้ง ผู้ใหญ่ทั้งเด็กไม่สนใจและละเลยความเป็นชาวพุทธไปมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การเข้าวัดทำบุญในวันพระก็มีน้อย อ้างเพียงไม่มีเวลา หรือการไหว้ที่สวยงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยโดยแท้ว่าเวลาเดินผ่านคุณครู หรือผู้ใหญ่ในโรงเรียนต้องยกมือไหว้ด้วยความนอบน้อมหรือก้มตัวเล็กน้อยแล้ว ค่อยเดินผ่านไปก็ไม่ทำมีแต่จะวิ่งชนเสียด้วยซ้ำ การไหว้แม่พ่อ การไหว้ขอบคุณเวลาที่ผู้ใหญ่ให้ของ หรือการพูดที่ไพเราะก็มีให้เห็นน้อยมากเพราะฉะนั้นถ้าจะต้องมาเริ่มต้นปลูก ฝังสิ่งที่ดีให้กับเด็กผู้ใหญ่ควรเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กด้วย หรือการที่จะสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ กล่าวคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ศีล คือ ความประพฤติธรรม การมีวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อตนเอง และต่อผู้อื่น สมาธิ คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข

และ ปัญญา คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด มีการแก้ปัญหาที่แยบคาย ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้ เกิดความเจริญงอกงามของชีวิต มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ โรงเรียนวิถิปุทธ มีลักษณะที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวมศรัทธาของครู นักเรียน และบุคคลในชุมชน คือมีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรมประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคารสถานที่ที่สะอาด เป็นระเบียบและเพียงพอต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีวะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุดพระพุทธศาสนา ทุกห้องเรียนมีพระพุทธรูปเพื่อให้ให้นักเรียนได้เห็นและระลึกถึงพระรัตนตรัย อยู่เสมอ โดยเฉพาะบรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ สะอาด ครูและนักเรียน มีความสามัคคีอยู่เสมอ สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนทันสมัยและครบครัน ทั้งสื่อที่เกิดจากภูมิปัญญาของครู นักเรียนและชุมชนตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ปลูกฝังคุณลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โรงเรียนต้องมีความใกล้ชิดธรรมชาติ ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อยของโรงเรียนวิถิปุทธ จะต้องเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของนักเรียนทุกคน โดยครูสร้างบรรยากาศของความรักความสามัคคี และความรับผิดชอบ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าโรงเรียนวิถิปุทธจริงๆนั้นทำได้ยาก ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความเข้มแข็งและปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล ๕ อย่างเคร่งครัดเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ครูและนักเรียนของตนเองเพื่อให้เป็น โรงเรียนวิถิปุทธโดยแท้ แต่ในโรงเรียนทั่วไปนั้นก็ทำได้ไม่มากนักเช่น การสวดมนต์ไหว้พระ การนิมนต์พระมาสอนเด็กๆ เป็นประจำหรือการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิปุทธซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของนวัตกรรมการจัดการ ศึกษา เพื่อเป็นจุดเน้นสำคัญของการนำคุณค่าของพระพุทธธรรมมาสู่สังคมไทย โดยผ่านการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนนำไปสู่การปฏิบัติให้มีศีล สมาธิ ปัญญาที่มีครูและผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดี มีพ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้เรียนที่บรรลุเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กล่าวคือ เด็กมีความสุข อ่อนโยน ทันสมัย และ

ทันโลก เอาตัวรอดด้วยสติและปัญญา เมื่อเผชิญอุปสรรคชีวิต แต่ไม่เห็นแก่ตัวชิงเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์กับเพื่อนมนุษย์ ที่แม้จะต่างชนชาติและศาสนาก็ตาม เป็นความตั้งใจที่จะเห็นสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นแก่แผ่นดินไทย ด้วยความเมตตาและความร่วมมือของ กัลยาณมิตรที่เป็นพระคุณเจ้าและสาธุชนที่ เป็นผู้บริหาร คณะครู ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ใฝ่ธรรมะ ผู้เห็นคุณค่าและประโยชน์แห่งพุทธธรรมที่มีต่อเยาวชนและสังคมไทย ร่วมกันผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตนเองตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ปัจจุบันนี้โรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ ปี ๒๕๔๘ และสามารถประเมินตนเองผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของตัวชี้วัดโรงเรียนวิถีพุทธเป็น จำนวนมาก

โรงเรียนวิถีพุทธใดที่ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูปรารถนาจะพัฒนาตนเอง อีกทั้งยินดีที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่มีคุณสมบัติพิเศษสำคัญ กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูมีความปรารถนาที่จะนำหลักธรรมสอดแทรกเข้าไปในชีวิต ของครูและนักเรียนอย่างจริงจัง ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูมีความทุ่มเท มีความรักในงานโรงเรียนวิถีพุทธ มีศักยภาพความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองเป็นแม่ข่ายโรงเรียนวิถีพุทธได้ กอปรกับปัจจุบัน เป็นยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของชีวิตและสังคม ให้คนมีคุณภาพ ปลอดภัยจากความรุนแรงเบียดเบียนกันในทุกด้าน ทั้งรุนแรงเบียดเบียนต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และต่อสิ่งแวดล้อมพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สองของชาติ ปัจจุบันการนำธรรมะเข้าสู่สถาบันการศึกษาในเชิงรุก ในรูปแบบการปรับวิถีชีวิตตามแนววิถีพุทธ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ประเทศไทยเป็นดินแดนสำคัญที่ควรจรรโลงคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้ชาวโลกรับรู้ มีพระเถระที่ควรแก่การกราบไหว้บูชาอยู่ทั่วทุกพื้นที่ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้เริ่มต้นมาถูกทาง คือการโน้มน้าโรงเรียนเข้าประสานกับพระเถระ เป็นการหวนคืนของบ้าน วัด โรงเรียน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน สังคมอีกครั้งอย่างยั่งยืนและต่อไป ที่มีจุดประสงค์สำคัญคือรักษาความเป็นอิสระทางสติปัญญาของคนในชาติ ที่ยังคงความเป็นไทย ไม่ตกเป็นทาส สติปัญญาของฝ่ายอื่น เกิดวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ครบทั้งสองด้าน คือ ด้านจิตใจและปัญญา

ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอน ของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้หรือประยุกต์ โดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ ประการ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น สรุปลงตรงกับ ไตรสิกขา อย่างบูรณาการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ ทางกาย สังคม จิต และสติปัญญา มีเป้าหมายแบบบูรณาการ คือนอกจากความเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุขด้วย ในการปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการนี้ ประการแรก คือ

การยอมรับและจัดดำเนินการ ให้การพัฒนาคนเป็นแกน และเป็นฐานของการพัฒนาทุกอย่าง คือ เรื่องของชีวิตทั้งหมดที่ต้องศึกษาเรียนรู้ ประการที่สอง เน้นความสำคัญของชีวิตช่วงแรกแห่งการเรียนรู้- เลี้ยงดูในครอบครัว สาม คือ เชื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยสี่ คือช่วยแก้ปัญหาของระบบแข่งขันด้วย โดยพัฒนาให้คนมีความสามารถถึงขั้นที่จะนำประเทศชาติขึ้นไปเหนือการแข่งขัน และนำโลกสู่สันติสุข ห้า พัฒนาบุคคลให้มีการศึกษาที่ดี มีปัญหาที่จะปรับตัว รับข้อมูลข่าวสาร และใช้ความรู้ หก เป็น เครื่องมือที่จะพัฒนามนุษย์ให้สามารถประสานประโยชน์ ๓ ด้าน ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีจุดหมายที่ว่า ให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ในสังคมที่มีสันติสุข ในโลกที่รื่นรมย์น่าอยู่อาศัย มีระบบการบริหารการศึกษาที่ โปร่งใส การมีเจ้าภาพรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม ซึ่งลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ คือ สัมปยุตสังเสาะ สัทธัมมัสสวนะ โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ การจัดสภาพของโรงเรียนประกอบด้วย ด้านกายภาพ กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต การเรียนการสอน บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ การจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหา ปัญญา และมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิม มา มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

๘. การนำรูปแบบทฤษฎีเชิงระบบไปใช้ในการบริหารการศึกษา

๘.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา

กานต์ กุณาศล ได้กล่าวว่า การบริหารการศึกษา^๕ หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม มีความรู้ และความสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขสมควรแก่สภาพของตน

หวน พันธุ์พันธ์ ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา^๖ หมายถึง การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน หรือสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน เช่น ความสามารถ ทักษะคติ พฤติกรรม ค่านิยม หรือคุณธรรม ทั้งด้านทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าว เป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่างๆ ทั้งที่เป็นระเบียบ แบบแผน และไม่เป็นระเบียบแบบแผน

^๕ กานต์ กุณาศล, การประถมศึกษา, (กาญจนบุรี : สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^๖ หวน พันธุ์พันธ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์^{๑๐} ให้ความหมายการบริหารโรงเรียนไว้ว่า หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างที่บุคคลร่วมกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียนในการดำเนินงาน ๕ ประการ คือ

๑. การให้โอกาสทางการศึกษาหรือปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
๒. บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน
๓. บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน
๔. บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ธุรการ การเงิน และการให้บริการ
๕. บริหารงานกิจการนักเรียน

จันทรานี สงวนนาม ได้สรุปว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่ฟังเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุ เป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็ จะมีลักษณะเป็นศิลป์(Arts)^{๑๑}

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การบริหารจัดการ การดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียนโดยกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายร่วมมือกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างที่บุคคลร่วมกำหนด

๙.หลักการและแนวคิดของทฤษฎีระบบ

๑) ทฤษฎีระบบมีความเชื่อว่า ระบบจะต้องเป็นระบบเปิด (Open System) กล่าวคือจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยได้รับอิทธิพล หรือผลกระทบตลอดเวลาจากสภาพแวดล้อม

^{๑๐} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์., ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา. (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๑๒๘.

^{๑๑}จันทรานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. (ม.ท.ป, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

๒) มีรูปแบบของการจัดลำดับ (The Hierarchical Model) ในลักษณะของระบบใหญ่และระบบย่อยที่สัมพันธ์กัน

๓) มีรูปแบบของปัจจัยป้อนเข้าและผลผลิต (Input Output Model) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลของปฏิสัมพันธ์ที่มีกับสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตตามลำดับเป็นองค์ประกอบของ

ระบบ

๔) แต่ละองค์ประกอบของระบบจะต้องมีส่วนสัมพันธ์กันหรือมีผลกระทบต่อกันและกัน (The Entities Model) หมายความว่า ถ้าองค์ประกอบของระบบตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนไป ก็จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบตัวอื่นด้วย

๕) ทฤษฎีระบบเชื่อในหลักการของการมีเหตุ-ผลของสิ่งต่างๆ (Cause and Effect) ซึ่งเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทฤษฎีระบบไม่เชื่อผลของสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียว แต่ทฤษฎีระบบเชื่อว่าปัญหาทางการบริหารที่เกิดขึ้นมักจะมีสาเหตุที่มากกว่าหนึ่งสาเหตุ

๖) ทฤษฎีระบบจะมองทุกๆ อย่างในภาพรวมของทุกองค์ประกอบมากกว่าที่จะมองเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ

๗) ทฤษฎีระบบคำนึงถึงผลของการปฏิบัติที่เป็น “Output” หรือ “Product” มากกว่า “Process” ซึ่งผลสุดท้ายของงานที่ได้รับอาจมีมากมายหลายสิ่งซึ่งก็คือผลกระทบ (Outcome or Impact) ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังนั่นเอง

๘) ทฤษฎีระบบจะมีกระบวนการในการปรับเปลี่ยนและป้อนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อบอกให้รู้ว่าระบบมีการเบี่ยงเบนอย่างไร ควรจะแก้ไขที่องค์ประกอบใดของระบบ ซึ่งก็คือ (System Analysis) นั่นเอง^{๑๒}

นำเอาทฤษฎีระบบหรือวิธีระบบมาใช้ในการบริหารองค์การ หากนำมาใช้ให้ดี ถูกต้องและเหมาะสม ระบบก็จะช่วยให้องค์การมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามหากนำมาใช้ไม่ถูกต้องหรือองค์ประกอบแต่ละส่วนของระบบไม่ สัมพันธ์กัน ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์การได้ ดังนั้นการนำเอาทฤษฎีเชิงระบบหรือวิธีการระบบมาใช้ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ระบบที่เรียกว่า System Analysis ควบคู่กันไปด้วยการวิเคราะห์ระบบจะช่วยให้ผู้บริหารทราบว่า หากผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ปัญหานั้นจะเกิดจากองค์ประกอบใดของระบบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) จะช่วยให้ทราบถึงประเภทของปัญหาจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาแก้ไขหรือปรับปรุง ได้มากขึ้น การแก้ไขปรับปรุงก็จะต้องกระทำอย่างเป็นระบบ มิใช่แก้ไขเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น การ วิเคราะห์ระบบ (System Analysis) เป็นส่วนหนึ่งของวิธีระบบ (System Approach) ที่มุ่งเน้นกระบวนการ (

^{๑๒} จันทรานี สงวนนาม, เรื่องเดิม หน้า ๘๔-๘๕

Process) มากกว่าผลผลิตหรือผลงาน (Output or Product) โดยมุ่งวิเคราะห์ปัญหา (Identify the Problem) และเป็นกระบวนการประเมินวิธีระบบการวิเคราะห์ระบบ เป็นขั้นแรกของการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อให้มีระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ เพราะการพัฒนาคือการปรับปรุง เพื่อให้สภาพปัญหาที่มีอยู่หมดไป หรือเหลือน้อยลงตามศักยภาพของทรัพยากรและข้อจำกัดที่มีอยู่ให้เกิดความสมดุล ของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ในระบบ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ระบบตัวอย่าง ของสถาบันการศึกษาที่นำเอาทฤษฎีระบบไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กร จาก หลักการและแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่บุคลากร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) การบริหารจัดการ (Management) และแรงจูงใจ (Motivations) ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ๒) กระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อยๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้น

๑๐. บทสรุป

แนวคิดการบริหารการศึกษาตามทฤษฎีระบบวิธีคิดแบบนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ด้าน ได้แก่ บุคลากรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์การบริหารจัดการและแรงจูงใจ ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อยๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดไว้หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้ โรงเรียนวิถิปุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลัง ในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีสันติสุขที่ยั่งยืนสืบไป โรงเรียนวิถิปุทธนั้นก็หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผ่านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น มี ปัญญา รู้ เข้าใจคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็น

ฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาและต้องเป็น การ พัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด ด้วยความร่วมมือของทั้งสถานศึกษา บ้าน วัดและสถาบันต่างๆ ในชุมชนด้วยศรัทธาและฉันทะ ที่จะพัฒนาทั้งนักเรียน และสังคม ตามวิถีแห่งพุทธธรรมเพื่อ ประโยชน์สุขร่วมกัน ทั้งนี้ผู้บริหารและครูจะประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริง ในลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาโดยการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมใน ชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถีพุทธ เช่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพัฒนาตนให้ดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม ละ เลิกอบายมุข การถือศีล ๕ เป็นต้นจ ความเป็นกัลยาณมิตร ต่อศิษย์ และการเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กและเยาวชนเติบโตอย่างมีคุณธรรม มี ความรู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง เป็นพลังยิ่งใหญ่ที่ช่วยสร้างสังคมที่ดี สงบและสันติ ดังคำกล่าวของ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่ว่า “ โรงเรียนวิถีพุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลัง ใน การที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่ยังยืนสืบไป ”

บรรณานุกรม

กานต์ กุณาศล, **การประณตศึกษา**, กาญจนบุรี : สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๒.

จันทร์ธานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง.

(ม.ท.ป,

๒๕๓๖

ดำรง วงศ์ดี . ภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต. แหล่งที่มา:

<http://www.kroobannok.com/blog/๓๘๘๖๙> [๒๐ พฤศจิกายน๒๕๕๘]

นพพงษ์ บุญจิตรดุลย์., **ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐.

โรงเรียนวิถีพุทธ

http://www.moe.go.th/main2/article/article_banjerdporn/school_bud.htm[๒๐

พฤศจิกายน๒๕๕๘]

เว็บไซต์โรงเรียนวิถีพุทธ. สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **สู่การศึกษาแนวพุทธ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระราชวรมุนี (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, หน้า ๓๗๐ และ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**.

ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร รัตนพันธ์. **โรงเรียนวิถีพุทธ**

http://www.moe.go.th/main2/article/article_banjerdporn/school_bud.html[๒๐

พฤศจิกายน๒๕๕๘]

ภิญโญ สาร, **หลักการบริหารการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, **๒๐ วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมค่านิยม, การจัดการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑

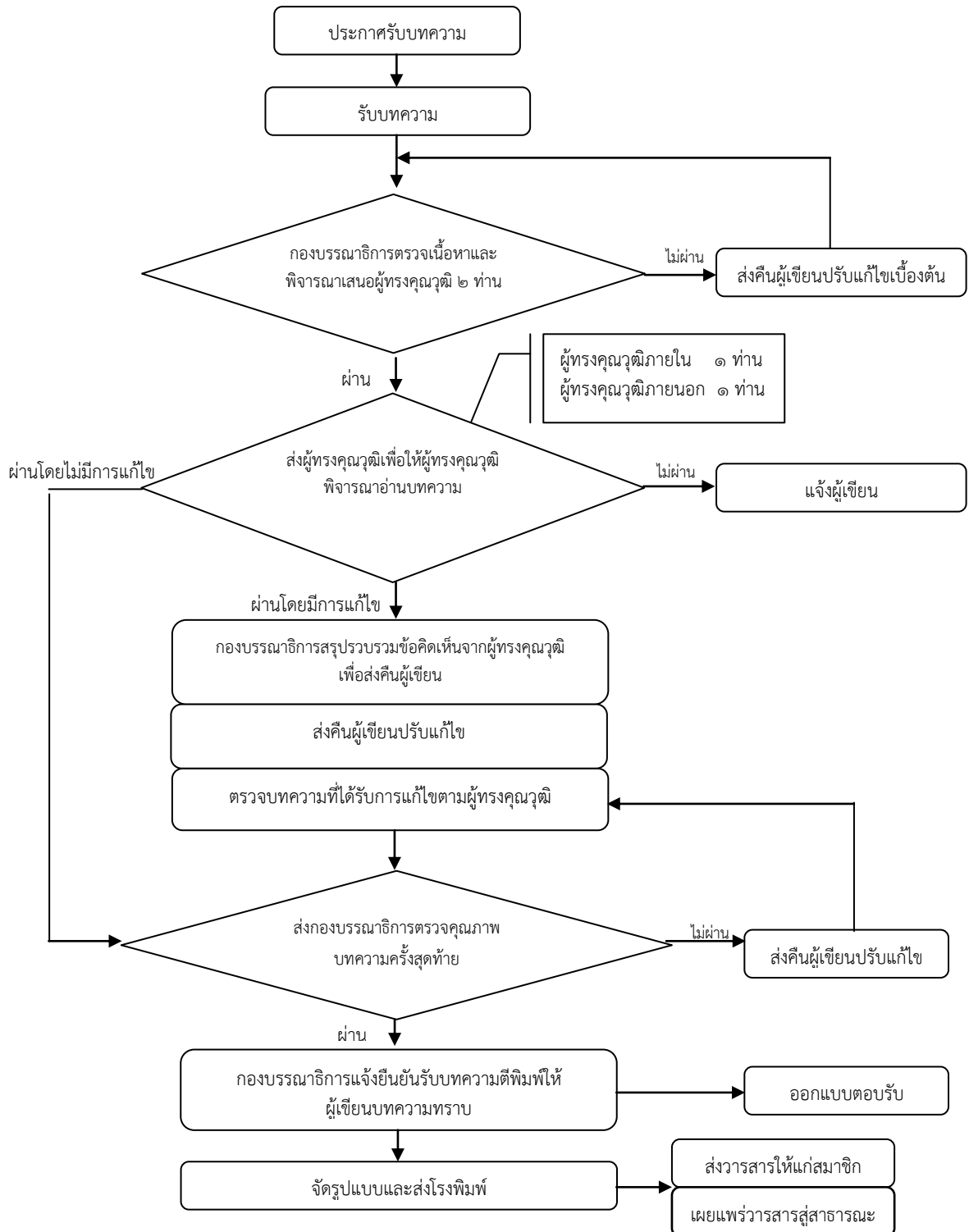
หวน พันธุ์พันธ์. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา**. (ออนไลน์). จาก :

<http://www.gerib.com/doc/76573227/> สืบค้น ๒๐ พ.ย. ๒๕๕๘.



ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์



คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

๑. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ **บทความพิเศษ** บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๑.๒ **บทความทางวิชาการ** ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

๑.๓ **บทความวิจัย (Research article)** ได้แก่รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

๑.๔ **บทความปริทรรศน์ (Review article)** เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๑.๕ **ปกิณกะ (Miscellany)** ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปลก ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์จะต้องส่งจดหมายนำส่งบทความพร้อมต้นฉบับแบบพิมพ์ ๓ ชุด มายังกองบรรณาธิการ กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ๑ แผ่นที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มี

ความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH SarabunPSK) ขนาดอักษร ๑๖ จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สันขนาดบีห้า (B5) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน ๑ นิ้วครึ่ง และด้านขวากับด้านล่าง ๐.๕ นิ้ว พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน ๑๕ หน้ากระดาษพิมพ์สัน โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) ๒ ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – blind peer review)

๒. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน ๓๕๐ คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจนดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)
- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ ๓-๖ คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

๓. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

๓.๑ บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

๓.๒ วิธีการศึกษา (methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓ ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ ๓.๒ ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

๓.๔ การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

๓.๕ ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๓.๖ กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของทุนวิจัย

๓.๗ เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote) เป็นการทำการยกเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

๑. หนังสือ

๑.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บคำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่า (ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตัวอย่างเช่น ๑ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๘๕๕/๑๙๑.

๑.๒ หนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปที่พิมพ์), หน้า. ดังอย่างเช่น พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2004), p.69.

๒. วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ป): หน้า. ตัวอย่างเช่น พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องเรื่อง และการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๔-๒๘.

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, *The Maha Bodhi*, vol. 77 No.1: 10-15.

๓. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.

๔. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕. เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมมจิตโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๖. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, *Motivation and Personality*, (New York : Harper and Row Publishers, 1970).

การเขียนบรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒) วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า. ตัวอย่างเช่น

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร, “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องเรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๔-๒๘.

๓) วิทยานิพนธ์

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๔) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham. *Motivation and Personnality*. New York : Harper and Row Publishers, 1970.

๔. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

๕. ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้นิพนธ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้นิพนธ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

๖. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ กรุณาติดต่อ “ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์” สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

๘. อัตราค่าวารสาร

กำหนดออกวารสารปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๑๙๙ บาท ไม่รวมค่าส่ง

๙. อัตราค่าสมาชิก

ปีละ ๓๐๐ บาท



หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เขียนที่.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้าชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... E-mail:

มีความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความ () บทความวิจัย () บทความวิชาการ เรื่อง:

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งดำเนินการโดยบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบทความฉบับนี้ข้าพเจ้าได้พิมพ์ขึ้นเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญา..... สาขาวิชา..... จาก (ชื่อสถาบัน)..... ปีการศึกษา..... หรือได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก

เมื่อคณะบรรณาธิการของวารสารพิจารณาแล้วมีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนี้และข้าพเจ้าขอรับรองว่า (ขีดเครื่องหมาย ✓)

- () เป็นผลงานทางวิชาการของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว
- () เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมพิมพ์ตามที่ระบุในบทความจริง
- () บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน
- () บทความนี้ไม่ได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้ใดทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ คือ

- () บทความวิชาการ ๓,๐๐๐ บาท
- () บทความวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ป.โท-เอก ๕,๐๐๐ บาท
- () บทความวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ๕,๐๐๐ บาท เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

อนึ่ง แม้เมื่อข้าพเจ้าปรับแก้ไขแล้ว แต่งานยังไม่เรียบร้อยและไม่ได้รับการให้การลงตีพิมพ์ ข้าพเจ้าไม่ติดใจเอาความใดๆ ทั้งสิ้น จะยอมรับการพิจารณาของคณะกองบรรณาธิการถือว่าเป็นที่สุด

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้พิมพ์บทความ



ใบตอบรับการเป็นสมาชิก

ที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

กราบหม้สการ/เรียน บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย).....

(ชื่อภาษาอังกฤษ).....

ที่อยู่ (ที่สามารถติดตได้).....

.....
.....

E - Mail..... เบอร์โทรศัพท์.....

โทรสาร..... มีความประสงค์จะขอรับสมัครเป็น

สมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

() สมาชิกประเภทรายปี ๓๐๐ บาท (จำนวน ๓ เล่ม)

() เล่มละ ๑๙๙ บาท

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าได้ส่ง

() เงินสด

() ธนาณัติ (ส่งจ่าย.....)

() ตัวแลกเงินไปรษณีย์

() แคชเชียร์เช็ค ในนาม.....

โปรดนำส่งวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สถานที่ติดต่อ ที่บ้าน ที่ทำงาน

เลขที่.....ถนน.....หมู่ที่.....ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร.....E-Mail.....

(สำหรับเจ้าหน้าที่)

ลงชื่อ.....

ค่าบำรุงปี พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จ..... ()

ลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลงบัญชีแล้ว.....

